له ئادابەکانی ئیسلام

ئیسلام ئیسلام ئیسلام
ئیسلام ئیسلام ئیسلام
ئیسلام ئیسلام ئیسلام

صابر صالح حسن

هەولێر/ ٢٠٠٨

بسم الله الرحمن الرحيم

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

ناسنامەی کتێب

ناوی پـــــەرتوك :لە ئادەبەکانی ئیسلام

بـــابـــەت : ئایینی

نـــوسیـــنی : صابر صالح گەردی

کـــۆمپیوتـــەر: هیوا

چـــاپـــی : دووەم

شوێنی بلاوکردنەوە: کتێبخانەی حاجی قادری کۆیی

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(٢٤٩)ی ساڵی(١٩٩٨)ی پێدراوە.

بلاوکراوەی کتێبخانەی

حاجی قادری کۆیی

بۆ فرۆشتن و چاپکردن و بلاوکردنەوە

هەولێر کوردستان عراق

٠٦٦٢٢٢٣٨٦٨ ☎ ٠٧٥٠٤٦٧١٣٩٤ ٠٧٥٠١١٨١٩١٩

له

ئادابەكانی ئیسلام

صابر صالح گەردی

٢٠٠٨

بەناوی خودای هەمیشە زیندوو

حەمدو سەنا بۆ زاتی خودا، هەر خۆیتی ژیان دێنێت و دەبا. داوای لێ دەکەین درودو رەحمەت ببارێنی بەسەر گیانی پێشەوای میللەت هەروەها بەسەر گشت باوەڕدارانی دڵسۆزو بەوەفا کەهیچ رەشەباو ئافاتێ ئیمانەکەیان لەکەدار ناکاو ماندو نەناسانەو لێبڕاوانە لە خزمەتی ئایینی خودان بۆ بەرەو پێشەوەبردنی عیبادو بیلاد..

خوێنەری بەڕێز ئەمڕۆی عەولەمە دیارە عەسرو زەمانی سورعەو گۆڕان و پێش کەوتنە، بیرخستنەوەو یاد خستنەوەی ووتار و نووسینی باش و قسەی خێر زۆر پێویستە. ئەوە پاش نزیکەی دەساڵ بەسەر چاپی یەکەمی ئەم کتێبە بڕیارمان دا بۆ بەچاپ گەیاندن بۆجاری دووەم، کە زۆر خاڵی ئیجابی تیا دەبینین.

دووبارە بەم دەساڵەی ڕابردوو زۆرێك لەجیلی نوێ هاتونەتە کایەوە ئەم نوسراوەیان نەدیوە یابەردەستیان نەکەوتووە.

- بە پێی سورعەی عەولەمەو گۆڕانکاریەکان و بیرفراوان بوون کرانەوەی هەرچی زیاتری دونیاو لەیەك نزیك بوونەوە، وا دەخوازێ جارێکی تریش لەچاپی بدەینەوە. دیارە تاکە کتێبیکیش لەم نوسراوە لەبازار نەماوە.
- پیا چوونەوەی هەرچی زیاتری نوسراوەکەمان و ڕاست کردنەوەی هەندێ لەهەڵەکانی چاپ و زیادو کەم کردنی هەندێ لەبابەتەکە پێدویستی رۆژو خوێنەران و نوسراوەکە بوو.
- هەژاری و فەقیریشمان لەبەر دەرگای رەحمەتی خودا لەسەرووی هەمووان بوو.
- داوام لەخوایە لێمان قەبوول بفەرموێ و پاداشتیشمان بداتەوە بیکابە مایەی لێبورن و رەحمەتی خۆی بۆ ئێمە و خوێنەران، هەموو داواشمان لەخوێنەرانە دوعای خێرمان بۆ بکەن و لێ مان ببورن لەبەرامبەر ئەو هەڵەو کەم و کورتیانەی دەکەوێتە بەرچاویان ئەگەر ئاگادارمان بکەنەوە خێریان دەگاتێ، بەسوپاسو دوعای خێر لێیان وەردەگرین.

والحمد لله رب العالمين

٥/ذي القعدة ١٤٢٧

٢٠٠٧/١١/١٨

زنجیرەی یەکەم

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدالله كما ينبغي لجلاله وجه وعظيم سلطانه والصلاة والسلام على رسول الله وعلى اله وصحبه ومن والاه.

خوێنەرانی بەڕێز برایانی خاوەن باوەڕ نومێدی گەلانی چەوساوە چەکی خورەوشت و داب ونەریت بخەنەکار بۆ ڕزگاری لەدەریای جەهل و نەفامی ، لەوێلی و گومڕایی لە پەرتەوازی و سەرلێشێوایی بۆ دونیای ڕون و پێش کەوتن بۆ دونیای خۆشەویستی و برایەتی بۆ دونیای ڕەحم و ویژدان بۆ دونیای هەرەوەزو هاوکاری بۆ دونیای دۆست و دۆستایەتی خودا بۆ بازاری ئەدەب و ئەخلاق و راستگۆیی و وەفاداری، دڵ پاکی و بەئاگایی ، ئەمینی دڵنیایی، ڕزگاری و سەرفرازی ...شادی بەختیاری...شارستانی و ئاوەدانی...بەختیاری و کامەرانی...هتد. لەسایەی ڕەحمی خوداوە بەهەوڵی دڵسۆزانی ڕێگەی خودا لەهەموو لاوە گەنجان و هۆشیاران ڕوویان کردۆتە ماڵەکانی خودا چاویان هەڵیناوە حاڵی بوینە و تێ گەیشتوینە کەئەم ڕێگایە هەموو ئاواتی ئادەمیزاتی تێدایە بێ لەکەیەو بێ وێنەیە وەکو کەخاوەنەکەی بێ وێنەیە و بێ لەکەیە جا ئێمەش هەستمان کرد بەکەم و کوڕیێ لەم تازە لاوانە کەڕوەو مزگەوت هاتوون و عەرەب زمان نین و زیاتر پێویستیان بەچەند نوسراوەیەکی کوردی هەیە تاکو لێی باشترو چاکتر شەرەزای ئایین و بەرنامەکەیان ببن، وەکەمو کوڕیەکانیان باشتر پڕ ببێتەوە، جادەستمان کرد بەنوسینی ئەم نوسراوەیە بۆ ئەوەی بێ بەمایی سود وەرگرتن لێیەوە، وەگەنجەکانی مزگەوتەکان بیخوێنن لێیەوە بەهرەمەند بن و شارەزاییان زیاتر بێت بەئایینەکەیان.

داواش لەخودای گەورە دەکەین کەکارو ووتارمان هەر بۆ ڕەزامەندی ئەو بێت و بەس.

نووسەر

ربيع الثاني ١٤١٤

ئادابی مزگه‌وت

مزگه‌وت ئادابێكی تایبه‌تی خۆی پێویسته ده‌بێ ئاده‌میزادی خاوه‌ن باوه‌ڕ لێی تێبگات و فێری ببێ و په‌یڕه‌وی ڕاست و دروستی بكات.

١-ڕووكردنه مزگه‌وت:

خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی ڕووه‌و مزگه‌وت چوون ده‌فه‌رمووێ ﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾ (الاعراف ٢٩) ڕووی خۆتان بكه‌نه مزگه‌وته‌كان به‌به‌رده‌وامی و ڕووله‌خوای گه‌وره بكه‌ن به‌دڵ پاكی و دڵسۆزی له‌به‌ر خودا بپاڕێنه‌وه چونكه هه‌ر خودایه چاره‌ی هه‌موو كه‌م و كوڕیه‌كانی ئێوه‌ی له‌لایه، وه ئێوه بێ نیاز نین له‌غه‌یری خۆتان...وه‌بزانن ئایین و به‌رنامه هه‌رهی خودای گه‌وره‌یه وه‌بزانن ئێوه چۆن خه‌لق بوونه‌و به‌دیهاتون ئاواش ده‌گه‌ڕێنه‌وه.. ڕووكردنه مزگه‌وت مایه‌ی به‌خته‌وه‌ری و ئاسوده‌ییه ڕووه‌و قاپی ڕه‌حمه‌تی خودایه، به‌مه‌رجێ دلێكی پاك و بێ گه‌ردی هه‌بێ وه‌به‌كارو كرده‌وه‌ی ناله‌بار و بێ جێ كارچاكیه‌كانی خۆی پوچه‌ڵ و به‌تاڵ نه‌كاته‌وه...

وه‌سوننه‌ت وایه ئاده‌میزادی موسوڵمان بچێته نزیكترین مزگه‌وت له‌ماڵیه‌وه به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر مزگه‌وته‌كه پیاوێ خواناسی له‌خواترس دروستی كردبێ، وه‌ئیمامێكی باشی ئه‌هلی ته‌قوای لێ بێ، وه‌ئه‌گه‌ر هاتوو مزگه‌وتێكی دوورتر باشتر بێ له‌ڕووی مه‌عنه‌ویه‌وه به‌وه‌ی ئیمانداریكی باش دروستی

كردبێ، وه‌پیاوێكی زانای خواناسی ئیمام بێ، وه‌پیاوانی چاك نوێژی جه‌ماعه‌تی تیا بكه‌ن، وه‌ژماره‌یان زیاتربێ، ئه‌وه باشتر وایه بچێته ئه‌و مزگه‌وت، به‌ڵگه‌شمان بۆ ئه‌مه ئه‌وئایه‌ته پیرۆزه‌یه كه‌خوای گه‌وره به‌پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی ده‌فه‌رموێ (مزگه‌وتێ دروست كرابێ له‌سه‌ر خواپه‌رستی و ئیمان له‌یه‌كه‌م رۆژا موسته‌حه‌ق تره به‌نوێژ تیاكردنی و لێ راوه‌ستانی كه‌پیاوانی وای تیان حه‌زئه‌كه‌ن بۆ خۆ پاك كردنه‌وه خوای گه‌وره ئاده‌میزادی موسڵمانی پاك و خاوێنی خۆش ئه‌وێ)(التوبه ١٠٨)دیاره ئه‌ومزگه‌وتانه‌ی كه‌له‌سه‌ر خواپه‌رستی و خواترسان دروست كراون به‌ره‌كه‌تی ئیمانیان و عیباده‌ت كردن تیادا زۆرترو به‌پێزتره له‌مزگه‌وتانێ كه‌بۆ مه‌به‌ستی ریابازی و شتی تر دروست كراون ...هاتوچۆكردنی مزگه‌وت واجبه نه‌ك هاركاتێ نوێژی جومعه به‌ڵكه له‌كاته‌كانی تریش به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر دابڕان له‌موسڵمانان ببێته دوركه‌وتنه‌وه له‌به‌رنامه‌ی خودا و، تێكه‌ڵبوونه‌وه له‌گه‌ڵ فاسیقان و كه‌وتنه‌وه دونیای غه‌فله‌ت ﴿وه‌هیچ عوزریش نه‌بێ كه‌ترس و نه‌خۆشیه﴾...چونكه له‌ئاییینا هه‌ركارێ واجبی پێ ڕاوه‌ستابێ كاره‌كه‌ش واجب ده‌بێ (**مالایتم الواجب الا به فهو واجب**)بێ گومان ئیمان ڕاگرتن و پاراستن و په‌ره‌پێدانی ئه‌رك و واجبه، وه‌كۆمه‌ڵێ زانایان یه‌ك قسه‌ن له‌هه‌موو كات و شوێنێكا كه‌قه‌صده‌كانی شه‌ریعه‌تی ئیسلام پاراستنی پێنج شته :پاراستنی دین و ئیمان، پاراستنی عه‌قل و ژیری،پاراستنی پشت و وه‌چه، وه‌پاراستنی گیان و نه‌فس ،وه‌پاراستنی ماڵ.

٢- چۆنیه‌تی ڕوكردنه مزگه‌وت.

خـــوای گـــه‌وره ده‌فـــه‌رمووێ ﴿ ۞ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴾الاعراف

واتــه: الرۆلآنی ئــاده‌می خــاوه‌ن بــاوه‌ران ڕێــك و پێكــی و جــوانی خۆتــان بپــارێزن له‌ڕووكردنــه مزگه‌وتــه‌كان خۆتــان پۆشــته بكــه‌ن و بــه‌هیچ شــێوه‌یێ عه‌وره‌تتان اكه‌به‌ینی ناوك و ئه‌ژنۆیه بۆ پیاو به‌لآم بۆژن گشت له‌شیه‌تی ته‌نها ده‌ست و ده‌م و چاو نه‌بێ »

دیار نه‌بێ به‌لكو به‌پێی ڕۆژوعورف عــاده‌ت شــێوازێكی وانیــشان بــده‌ن كه‌مایه‌ی ژیری و زانیاری و هۆشیاری و ڕێكوپێكی و جوانی بێ...

وه‌پیسی و پۆخلی قێزه وونــی لــه‌خۆتان دووریگــرن، ئــاده‌میزادی خــاوه‌ن باوه‌ڕ تاخۆی ڕێك و پێك و پوخته‌تر بكات خێری زۆرتر پێ ئه‌گات ،به‌مــه‌رجێ مه‌به‌ستی ڕه‌زامه‌ندی خوای گه‌وره بێ و به‌س، جاپێویسته جوانترین و باشترین جل و به‌رگی له‌به‌ر بكات وه‌خۆی بۆن خــۆش بكــات وه‌خــۆی بپــارێزێ لــه‌كارو كرده‌وه‌یێك كه‌مایه‌ی ڕق و كینــی خــه‌لك و مه‌ردوومــه وه‌خــه‌لكان حــه‌زی لێ ناكه‌ن وه‌كارێكی وانه‌كات خه‌لك به‌خراپه نــاوی بێــنن و ببــێ بــه‌هۆی ناشــرین كردنی شێوازی ڕوه‌و مزگه‌وت ،وه‌نابێت به‌په‌له‌و خــۆش ڕه‌وی و ڕاكــردن بــه‌ره‌و مزگه‌وت بچین به‌لكو ده‌بێ میانڕه‌و بین جــا لــه‌كوێ به‌جه‌ماعــه‌ت ڕاگه‌یــشتین له‌وێوه نوێژه‌كه ته‌واو بكه‌ین چونكه خۆش ڕه‌وی و به‌په‌له ڕۆیشتن ئاده‌میزادی ماندوو ئه‌كاو ئه‌شله‌ژێنێ و سه‌ره‌نجام زۆر به‌په‌له نوێژه‌كه‌ی ده‌خوێنێ وه‌ناتوانێ به‌ڕێك و پێكی له‌جێگه‌ی خۆیا نوێژه‌كه‌ی بكات، وه‌بێجگه له‌وه‌ش خوای گه‌وره

داوامان لیٚ دەكات لەرۆیشتنماندا میانرەو بین وەكو دەفەرمویٚ(وأقصد فی مشیك)كەخوای گەورە بۆمان دەگیرِیٚتەوە لەئامۆژگاری لوقمانی حەكیم بۆ كورِەكەی كەپیٚی فەرموو (لەرۆیشتندا میانرەو بە)دیارە ئەمەش حیكمەتی زۆری تیٚدایە، هەروەها نابیٚ خواردنیٚكی ئاوا بخۆین كەبۆنی ناخۆشی لیٚ بیٚ و ببیٚ بەمایەی نارەحەتی موسڵمانان وەك پیاز و سیرو توور و ...شتی تر ... وەهەر شتیٚكی كە خەڵك ئازار ئەداو پیٚ ی سەخڵەت دەبیٚ ﴿١﴾پیٚغەمبەر ﷺدەفەرمویٚ :-(هەر یەكیٚ لەئیوە چووە مزگەوت دوورەكەعات نویٚژ بكات پیٚش ئەوەی دابنیشیٚ) متفق علیه.

٣- خیٚرو پاداشتی چوونە مزگەوت

خیٚرو پاداشتی چوونە مزگەوت یەكجار زۆرە، وەك قەدەغە كردن و یاساغ كردنی گوناح وتاوانیٚكی یەكجار گەورەیە، خوای گەورە ئەفەرمویٚ ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا..... ﴿١١٤﴾﴾ البقره

واتە: كیٚ لەو كەسە ستەمكارو زاڵم ترە كە رِیٚگەی مزگەوتی خودا ئەگریٚ لەوەی كە یادی خوای تیا بكریٚتەوە، وەكۆشش دەكا بۆ ویٚرانەكردنی. لەبارەی خیٚری چوونە مزگەوت چەند فەرموودەییٚ باس دەكەین تاكو زیاتر لە گەورەیی و خیٚری زۆری شارەزا ببین :

أ-لەئەبوو هوریرەوە پیٚغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ئەوەی خۆی پاك بكاتەوە و دەست نویٚژ بگریٚ لەماڵەوە ،پاشان رووەو ماڵیٚ لەماڵەكانی خودا بروات بۆ ئەوەی نویٚژیٚ لە نویٚژە فەرزەكان بەجیٚ بهیٚنیٚ، جا شەقاوو هەنگاوەكانی یەكیٚ ئەبیٚتە رِەش كردنەوە و نەهیٚشتنی گوناهیٚكی ئەوی تریان

پلەیی لەلای خوای گەورە بەرزی دەكاتەوە) رواە مسلم.

ب- پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی (گەورەترین پاداشت لەنوێژدا بۆئەو كەسەیە كەڕوەو مزگەوت هەنگاوی زۆر داوێ دیارە ماڵی لەهەموویان دورترە وە ئەوەی چاوەڕێی نوێژی جەماعەت دەكات تاكو لەگەڵ ئیمام بەجێ بگەیەنێ گەورەترین پاداشتی لەبۆ هەیە لەوەی نوێژەكەی دەكاو پاشان یەكسەر دەنوێ) متفق علیە.

ت-لەبورەیدە رەزای خوای لێ بێ كە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی (مزگێنی و موژدە بدەنە ئەوكەسانەی كەزۆر هات و چۆی مزگەوت دەكەن لەتاریكاییدا بەنورو ڕوناكیەكی تەواو لەڕۆژی دواییدا) رواە ابوداود.

پ-لەئەبوو هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی ئایا پێتان نیشان بدەم لەوەی كەخوای گەورە گوناهی پێ ڕەش

بكاتەوە و پلەو پایانی پێ بەرز دەكاتەوە؟ فەرموویان بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوداﷺ فەرمووی دەست نوێژی چاك و تەواو و هەنگاوی زۆر بەرەو مزگەوتەكان و چاوەڕوانی نوێژ لەدوای نوێژو ئەمە بۆئێوە ریباتە.ئەمە بۆ ئێوە ریباتە...رواە مسلم.

ج-لەئەبی سەعیدی خودری ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: ئەگەر دیتتان پیاوێ هاموشۆی مزگەوتانی دەكرد شایەدی بۆبدەن كەوا خاوەن ئیمانە وە خوای گەورە فەرموویەتی (بەڕاستی ئەوەی مزگەوت دروست دەكاو ئاوەدانیان دەكاتەوە ئیمانیان بەخودای گەورەو ڕۆژی دوایی هەیە ....هتد) رواە الترمذی.

ح- پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: فریشتەكان دوعای خێر بۆ ئەو كەسە

دەكەن لەئێوە مادام لەمزگەوتا بێ کەنوێژى تيا دەكا دەڵێ خودايە ڕەحمەتى بەسەر دا ببارێنى ،خودايە لێى خۆش بى،هەتا بێ دەست نوێژى بەسەرا دادێ يادەچێتە دەرەوە ....متفق عليه.

خ-لەعبداللەی کوڕی ئیمامی عومەرەوە ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەرﷺ فەرموویەتى (نوێژى جەماعەت باشترە لەنوێژى بەتەنها بەبیست و حەوت دەرەجەو پلە)متفق عليە. وەلەفەرمودەی تردا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ: (خواى گەورە لەڕۆژى دواییدا دەفەرموێ کوانێ جیرانەکانى من ؟کوانێ جیرانەکانى من ؟کوانێ ئەوانەی زۆر قورئانیان خوێندوەو ؟کوانێ ئەوانەی مزگەوتیان دروست کردوەو ئاوەدانیان کردوتەوە (اين جيرانى اين جيرانى اين قراء القران اين عمار المساجد..) ئەمەش مەبەست لەپلەو پایە بەرزیانە دەنا هیچ شتێ لەخوای گەورە ون نابێ ..

٤- مزگەوت دروست کردن و ئاوەدان کردنەوە :

خوای گەورە بۆ خاوەن باوەڕان دیاری کردووە کەکوێ شایستەی مزگەوت دروست کردن و ئاوەدان کردنەوەیە و کوێش شایستەی ئەم بەهرەیەو نیعمەتە نیە ، تاکو موسڵمانان وریا بن و شوێنی پیرۆزی خۆیان بناسن و بەر پیلانی دوژمنانیان نەکەون..وەك دەفەرموێ ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأَخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ فَعَسَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ ﴾ التوبه

واتە: بەڕاستى هەرئەوانەن کەخانوانى ماڵى خوا دروست دەکەن خاوەن ئيمانن بەخودای گەورەو ڕۆژی دوایی و نوێژی تەواوی خۆیان دەکەن و زەکاتى

ماڵی خۆیان ئەدەن وەلەکەسێ ناترسن لەخوای گەورە نەبێ جا ئومێد وایە ئەم موسڵمانانە لەسەر ڕێگەی ڕێنموونەیی و هیدایەتی خودای گەورە بن .

جا بیناکردنی مزگەوت یابەشێکی مزگەوت یا پڕ کردنەوەی کەم و کورتیەکانی وە پاك و خاوێن کردنی و جوان کردنی ڕایەخ لێ ڕاهێخستنی و ڕووناك کردنەوەی ئاو بۆ دانانی ئەمە لەلایەك لەلایەكی ترەوە دوورگرتنی لەو کارو ووتانەی کەشایستەی مزگەوت نین وەك پینە دۆزی و تەنەکەسازی و ....وەهەر کارێکی تر کەببیتە هۆی پێ شل کردنی یا وێڵ کردنی قەصدو مەبەست لەدروست بوونی مزگەوت، یاتیا کۆبوونەوەی بۆ قسەو قسەرۆکی و دونیا و لەغوەو غەیبەت و دامە و دۆمینەو هەرشتێکی تر کەبکەوێتە دەرەوەی سنوری تەقوا وەسەر بکێشێ بۆ غەفلەت و کاری بێ شرعی و نابەجێ ، ئەم جۆرە چاودێریەو خزمەت کردنەی مزگەوت هەمووی نیشانەی ئیمانداریتیە بۆ کارسازانی چاکەکاری هاوکار لەکۆمەکی مزگەوت دروست کردن و ڕێکخستنندا، هەروەها یارمەتی دانی مزگەوت لەسەر ڕاکێشانی خەڵك بۆ ڕوو تێ کردنی و ئاوەدانکردنەوەو دەرس و وانە لێ خوێندنی و نوێژو عیبادەت لێ کردنی پیرۆزو بەرێزگرتنی ئەمانەو هەر کارو وتارێکی تر کەسەر بکێشێ بۆ خزمەتی کۆمەڵی موسڵمانان و مەبەست ڕەزامەندی خوای گەورەبێ ،جا ئەوەی بەم کارانە هەلبستێ ئەوە نیشانەی ئیمانیەتی بەخودای گەورەو ڕۆژی پاداشت هەروەها نەترسانیەتی لە لۆمەی جاهیلان و کۆلەواران و خوا نەناسان ،وە ناترسێن لەوەی لەم ڕێگایە تووشی مەینەت و میحنەو ئازار و ناخۆشی بن، وە سارد نابنەوە لەخزمەت کردنی ژیان وژینگە ...بەلێ ئەمانە ئومێدیان لێ دەکرێ خاوەن باوەر بن و بەر لوتف و کەرەمی خودا بکەون و

چونكه به‌راستی شایسته‌ی ره‌حمی خودان پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ ئه‌وه‌ی بۆ خودا مزگه‌وتێ دروست بكات یا هاوكاری بكات ئه‌گه‌ر به‌قه‌د هێلانه قه‌تێیه‌ك بێ خوای گه‌وره كۆشكێكی له‌به‌هه‌شت بۆ دروست ده‌كا ،اخراجه ماجه حدیث انس وقال صحیح الاسناد ..هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنفُسِهِم بِالْكُفْرِ ۚ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾﴾ التوبه

واته: بۆ خوانه‌ناسان نی یه كه شه‌ریك و هاویه‌شیان بۆ خودا بریار داوه جا هه‌لسن به‌دروست كردنی مزگه‌وتان وه‌شایه‌دی به‌كوفرو بێ باوه‌ری به‌كردار یا ووتار یابه‌دل ئه‌مانه كارو كرده‌وه‌یان پوچه‌ل و به‌تال بۆته‌وه هیچ خێریكیان بۆ نی یه‌و وه سه‌ره‌نجامیان ناو ئاگری جه‌هه‌نده‌مه‌و هه‌تا هه‌تایێ تیا ئه‌مێنێته‌وه .

پێغه‌مبه‌ر ﷺ : بریاری وێران كردن و سوتاندنی ئه‌و مزگه‌وته‌ی دا كه مونافیقه‌كان دروستیان كردبوو بۆ دژایه‌تی كردن له‌گه‌ل موسلمانان كه‌به‌مزگه‌وتی (ضرار) زیرار له‌قورئان ناوبراوه واته مزگه‌وتی (زه‌ره‌رو زیان باری) وه‌ك خوای گه‌وره له سوره‌تی ته‌وبه‌دا ده‌فه‌رموێ ئه‌وانه‌ی مزگه‌وتی زیراریان كرده‌وه‌و گرتویانه به‌كوفرو جیاوازی كردن له‌نێوان ئیمانداران وه‌كردویان به‌سه‌نگه‌ر بۆ ئه‌وانه‌ی دژایه‌تی خواو پێغه‌مبه‌ر ﷺ ی خودایان كردوه ،وه سوێند به‌درۆ ده‌خۆن و ده‌لێن ته‌نها خواستی چاكه‌كاریمان بووه و هیچی تر ،وه‌خودای گه‌وره شایه‌دی ئه‌دات كه‌ئه‌وانه دووروو و درۆزنن جا هه‌رگیز له‌و مزگه‌وته رامه‌وه‌سته..هتد سوره‌تی التوبة ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا

مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾ التوبه

٥- دەبێ چۆن بین لەمزگەوتا ؟

دەبێ لەناو مزگەوتا زیاتر بەویقارو ئەدەب خورەوشت جوان بین نابێ لەغوەو قسەی زیادەی تیا بكەین هەروەها نابێ دەنگی تیا بەرز بكەینەوە كە دەبێتە تێكدانی نوێژی خەلك و باری هێمنی ،وەنابێ سوحبەت و شۆخی بكەین بەدەست وەیا بەزمان یا بەهەر جۆرێ بێ.

وە دەبێ مزگەوت بپارێزین لەشێت و مندال و سەرخۆش ئەگەر مەترسی كاری ناهەموار و نابەجێ یان لێ بكرێ و چاودێری پاك و خاوێنی نەكەن .. هەروەها نابێ مۆلەتی بێ باوەڕان و كافران بدەین كە بێن بۆ مزگەوت ،یەكێ نەبێ كەئومێدی ئەوەی تیا بێ موسلمان ببێت دەبێ لەناو مزگەوتا زیاتر ڕێزی خۆمان و برایانمان و مامۆستایانمان بگرین وەئەگەر هات و كۆلەوارێ یا حالی نەبووێ یا ئەو موسلمانێ دەنگی بەرز كردەوە یا میزی لەناو مزگەوت كرد یا كارو كردەوەیەكی نابەجێ ی كرد نابێ لەڕوویا بزەقینەوە خەلكی لێ بەناگا بەكەین و سەركۆنەی بكەین و یارووشكێنی بكەین بەلكو دەبێ بەڕوویەكی خۆشەوە حالی بكەین ،وەنەكەین كەهەست بەكەم و كوری بكات بەشێوەیەكی وا كەهەل بگەڕێتەوە لەمزگەوت .

هەروەها نابێ بەلغەم و چرم و تف لەمزگەوتدا ڕووبكەین ئەگەر كارێكی

وا لێمان ڕوویدا پێویسته به‌زووترین كات لای به‌رین و خاوێنی بكه‌ینه‌وه ..
هه‌روه‌ها نابێ كاغه‌زو پیسی و پۆخلی بخه‌ینه مزگه‌وت یا ته‌نیشت مزگه‌وت
به‌شێوه‌یه‌كی واكه شێوازی مزگه‌وت تێك بدات وه موسلمانان ناره‌حه‌ت بكات.

وه‌تا بۆمان بكرێ به‌خۆمان و گوێ ڕایه‌لاغمان پاك و خاوێنی مزگه‌وت
بپارێزین هه‌روه‌ها كه‌ل و په‌لی ناو مزگه‌وت وه‌ك دارودیوارو ڕایه‌خ و كومبارو
شێره‌و حه‌نه‌فی ئاو وپلاك و سویچی كاره‌باو باخچه‌و حه‌دیقه‌ی مزگه‌وت
(ئه‌گه‌ر هه‌یبێ) چاودێریان بكه‌ین و بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ر ڕێك و پێك و دلگیر بێ و
زوو خراب نه‌بێ و له‌به‌ین نه‌چێ .

هه‌روه‌ها ده‌بێ به‌ڕووی گه‌ش و خۆشه‌وه ڕووه‌و موسلمانان بینه‌وه دۆقه‌یان
له‌گه‌لا بكه‌ین پاش سه‌لاولێ كردنیان و ئه‌حوالیان بپرسین وه ئه‌گه‌ر یه‌كێ
دیارنه‌بوو بچین به‌شوێنیا، وه ئه‌گه‌ر گیرو گرفتێكی هه‌بوو هه‌ول ده‌ین بۆی
چاره‌سه‌ر بكه‌ین، وه شه‌ریك و هاوبه‌شی خۆشی و ناخۆشیان بین .

هه‌روه‌ها له‌كاتی به‌جێ هێشتنی مزگه‌وت به‌پێ ی چه‌پ بێینه ده‌ره‌وه و
بلێن (بسم الله والسلام علی رسول الله اللهم افتح لنا ابواب فضلك) وه نابێ
بكه‌ینه غه‌لبه غه‌لب و هه‌را به‌لكو ده‌بێ به‌هێمنی و بێ ده‌نگی دوو دوو یه‌ك
یه‌ك ده‌ربچین ،وه هه‌رچیمان له‌مزگه‌وت سوودمان لێ وه‌رگرت به‌ڕوویه‌كی
خۆش و زمانی شیرینه‌وه بۆ خۆشه‌ویستان بگێڕینه‌وه .

هه‌روه‌ها ده‌بێ ئه‌و ڕاستیه‌مان له‌بیر نه‌چێته‌وه كه‌له‌مزگه‌وتاو له‌ناو نوێژدا
واده‌و به‌لێنێكی زۆرمان داوه به خوای گه‌وره كه پیاوی چاك و پاك بین و،
ڕاست و ره‌و و به‌نده‌ی خوا بین وه دوژمنی شه‌یتان و دۆستانیان بین ،جا
له‌ده‌ره‌وه‌ش ئه‌م واده‌و به‌لێنانه بپارێزین چونكه خوای گه‌وره چاوی لێمانه‌و وه‌تا

كو جارێكی تر چاوو ڕوومان بێتن روەو مالی خـودای گـەورە بـچینەوەو داوای پێداویستیەكانی خۆمانی لیّ بكەین ،خۆ كەس نی یە بەختەوەری هەمیـشەیی و پێداویستیەكانی ئێمەی پیّ جیّ بەجیّ بیّ تەنها خوای گەورە خۆی نەبیّ .

هەروەها هەولی كار چاكی و خوێندن و برایـەتی و خۆشەویـستی بـدەین لەناو موسلمانان، كەڕەگ و داكوتیّ و بلاوببێتـەوە ، ئەگـەر هـاتوو دوو بـرای موسلمان دلیان لەیـەكتر گـەردی گـرت ،پـشتیان تێـك كـرد دەبـیّ ئاشـتیان كەینەوە.

هەروەها ئەگـەر یـەكیّ بانگـەوازێكی كـرد لەمزگـەوتا وەك بلـیّ كـیّ ئـەوەی بزركردوە یا كویّ ئەوەی دیتیەوە یا .. یا هتد دەبیّ قەدەغەی بكەین و حـالی بكەین كە مزگەوت بۆ ئەوە دروست نەكراوە بەلكو بۆ ئەوە دروست كردوە كـە بۆی دروست كراوە ،ئیدی خانەو ومالی جار چیان نی یە[1] ، وەك بۆ شتی تریش ناشیّ لەگەل سنووری تەقوا یەك ناگرنەوە.

٦-خێرو پاداشتی مانەوە لەمزگەوت (الاعتكاف)

مانـەوە لەمزگـەوت دا بەمەبەسـت و نیـازی عیبـادەتی خـوای گـەورە سوننەتە وەپیّ ی دەووتریّ (الاعتـكاف)وە خێرو پاداشتی گەلیّ زۆری هەیە، وە سوننەتە كاتیّ كە دەچیتە مزگەوت بەپیّ ی ڕاسـت بـچینە ژوورەوە و بلـیّ ی (بسم الله والسلام علی رسول الله اللّهم افتح لنا ابواب رحمتك) وەپاشان بلـیّ (نویت سنة الاعتكـاف) واتـە نیـەت بێنـی بەمەبەسـتی كـەوا لەمزگـەوت

---

[1]) ئەوانەی شت وون دەكەن یا دەبیننەوە بابیبەن بۆ ئەو بزگە ناوخۆییانەی كە بەرنامەی تایبەتیان هەیە بۆ ئەم كارە

دەمێنێتەوە بۆ عیبادەت، وە هەرکاتێ هاتیە دەرەوە سوننەتەکەی کۆتای دێ، جا ئەگەر جارێکی تر چوویتەوە مزگەوتەوە سوننەتە نیەتەکەی دووبارە بکەیتەوە وەنابێ جەنابت (بێ دەست نوێژی گەورە) بخاتە سەر خۆی وە ئەگەر کەوتە سەری دەبێ زوو خۆی بشوا پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ ڕۆژێ دادێ لەئاخیری زەمان کەسانێ لەئوممەتی من ئەچنە مزگەوت تێیدا دائەنیشن و حەلقە دەبەستن باسی خۆشی دونیا و خۆشەویستی دونیا دەکەن جا لەگەڵیان دامەنیشن وەخوای گەورە هیچ پێویستیەکی بەوان نیە ...اخرجة ابن حبان من حديث ابن مسعود وقال صحيح الاسناد...هەروەها خێری مانەوە لەمزگەوت و هاموشۆی مزگەوت دەبێتە مایەی ئەوەی کەدڵی ببەسترێتەوە بە مزگەوت وە ئەوەی دڵی بەسترابێتەوە بەمزگەوت دەبێ بەچینێك لەوحەوت چینەی کەلەڕۆژی مەحشەردا خوای گەورە لەژێر سێبەری ڕەحمی خۆیا حەشریان دەکات لەوڕۆژیدا هیچ سێبەرێ نیە لەغەیری سێبەری ڕەحمی خوا ...رواه البخاري.

وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی فریشتە دوعای خێر بۆ ئەو کەسە دەکەن لەئێوە مادام لەمزگەوتدا بێ، کەنوێژی تیا دەکا دەڵێ خودایە ڕەحمەتی بەسەردا ببارێنە خودایە لێی خۆش بە هەتا بێ دەست نوێژی بەسەردا دێت یا دەچێتە دەرەوە...متفق عليه.

بێجگە لەمانەش مانەوە لەمزگەوت دەبێتە نزیك بوونەوە لەخودای گەورە زیاتر زاڵ بوون بەسەر نەفس و شەیتان لەگەڵ پاداشتی ئەو عیبادەتەی کەدەی کەی ئەویش خوا هەرخۆی دەزانێ چەندە.

٧- مزگه‌وت بنكه‌و سه‌رچاوه‌ی ژیانی به‌خته‌وه‌ریه :

مزگـه‌وت له‌كاتێكـدا قوتابخانـه‌و دانیـشتگایه وه فێرگـه‌و مه‌دره‌سـه‌یه هه‌روه‌ها سه‌رچاوه‌و بنكه‌یه بۆ گشت فه‌رمانه‌كانی ژیـان، وه‌ڕه‌ونـه‌ق و تیـشك ده‌رێكی نورینه ڕێگای ژیان ڕه‌وشه‌ن ده‌كاته‌وه، مه‌ردوم فێری ڕاسـترین ڕێگـای ژیـان ده‌كـات و له‌هـه‌موو تـه‌نگ و چـه‌له‌مه‌كانی ژیـان ڕزگاریـان ده‌كـاو چاره‌سه‌ریان بـۆ دائـه‌نێ وه‌له‌مێـژووی ئیـسلامدا ده‌ورێكـی سـه‌ره‌كی دیـوه‌و هه‌زاران پاڵـه‌وانی بـۆ ئیـسلام پـێ گه‌یانـدووه كه‌مـه‌ردووم لـه‌ژێر سـایه‌یاندا حه‌ساوه‌ته‌و مافی خۆی لێ چه‌نگ كه‌وتووه، له‌هـه‌موو ڕوو لایـه‌نێكی ژیانـه‌وه مزگه‌وت ئه‌و جێگایه پیرۆزه‌یه كه‌به‌ماڵی خودا نێو براوه تیشكی پیرۆزی خـۆی ئاخنیوه به‌ناو دڵ ده‌روونی ئیمانـداران وه‌ئومێـدگا بـووه بـۆ چه‌وسـاوان و بـێ نـه‌وایان و هـه‌ژاران ، هـه‌روه‌ها شـوێنی زانـست و زانیـاری بـووه مزگـه‌وت له‌ئیسلامدا جێگه‌ی گشت وه‌زاره‌تـه‌كانی ده‌وڵـه‌تی ئیـسلام بـووه‌و، فـه‌رمانی ڕه‌واو كاربه‌ده‌ستان و خه‌ڵكی تـر هـه‌ژارو دامـاوو له‌هـه‌موو چینه‌كانی تـری كۆمه‌ڵی له‌یه‌ك صه‌ف و پۆلدا كۆی كردونه‌ته‌وه، بێ ئـه‌وه‌ی هـیچ جیاوازیـه‌ك له‌نێوانیاندا هه‌بێ، دوژمنانی ئیسلام زانیویانه به‌ده‌وری گرنگی مزگـه‌وت بـۆ موسـڵمانان بۆیـه گـه‌لێ پیلانیـان گێـڕاوه بـۆ ئـه‌وه‌ی مزگـه‌وت له‌كۆمـه‌ڵگا جیابكه‌نه‌وه وه‌به‌لایه‌نێكی ساكارو لابه‌لای ژیـان به‌خـه‌ڵك و كۆمـه‌ڵی نیـشان بـده‌ن، له‌مێـژوی ئیـسلامدا دیـاره مزگـه‌وت چـۆن ده‌ورێكـی گرنگـی دیـوه له‌خزمه‌تی كۆمه‌ڵ، له‌ته‌بایی و یه‌كێتی و به‌زه‌یی و خۆشه‌ویـستی و زانیـاری و یه‌كترناسی و ئازادی و بیر فراوانی و سیله‌ی ڕه‌حم و وه‌فای و بیرتیـژی و سـینه فراوانی...هتد. خستۆته ناو ڕیزه‌كانی كۆمه‌ڵه‌وه وه خه‌ڵكی فێـره ئـه‌و ژینـه

کردووه کەمایەی بەختەوەری دونیـاو قیامـەت بـێ، وەهـەرکاتێ لـەناو خـوا بێناگایاندا خواپەرستێ هـەڵی بـۆ ڕەخـسابێ لەمزگـەوتێ گـەنجانی دەوروبـەر بەئاسـودەیی و ڕوونورانیـەوە ڕووەمزگـەوت چـوینەو پێـشوازیان لێ کـردووە دەوریان لێداوە پەرۆشی ڕێنومایی و هیدایەتی خوای گەورە بوینەو هـەنگاویان بۆی هەڵناوە.

مزگەوت تەنانەت لەمەسەلەی ژن و ژنخوازیدا کەبەردی بناغەی کۆمەڵ و ژیان و ژینگەیە دەورێکی سەرەکی بووە، وەك و هەموو لایەن و بارەکانی تـری ژیان ...وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (اعلنوا النكاح واجعلوها في المساجد واضربوا فيها الدفوف) رواه بخاري ، مەسەلەی ژن و ژنخوازیتان ئاشکرا بکەن و دیاردەی ئەمانە (جا ئاهەنگ بێ یا دەربڕینی هەر جۆرە خۆشـیەکی تـر بـێ)بخەنــە مزگەوتــەکان وە دەففــەی لەگــەلا لێ بــدەن..بەجێگەیانــدنی ئــەم فەرمودەیەش کەپڕیەتی لەخێرو بەرەکەتی دونیا و قیامەت لەمێـژووی هـەتا هەتایی لای خودا تۆمار ئەکرێ ،دیـارە لەمزگـەوت نێـرو مـێ تێکـەڵ نـابێ لـەدەیان ئـاژاوە خـەڵك نـەجاتی دەبـێ و عیزەتـی پـارێزراو دەبـێ وەك بـێ شەرعیشی تیا ڕوو نادات، سەرەڕای ئەوەش کەچەند ووتـارو قـسەی خێریـشی لێ دەکرێ لەدەمی مامۆسـتایانەوە بـۆ موسـڵمانان، وەلـەزیادە مەسـرەفیش نەجاتمان ئـەداو سـەرەڕای بـەجێ گەیانـدنی فـەرمانی پێغەمبەریـشمان ﷺ کەمایەی ڕەزامەندی خواوەندی گەورەو میهرەبانە.

ئادابی دراوسیٚ و جیران

١- دراوسیٚ و جیران لەقورئان

خوای گەورەو میهرەبان دەفەرموێ ﴿ وَٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَـٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَـٰمَىٰ وَٱلْمَسَـٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾ (النساء ٣٦)

واتە: بەندایەتی خوای گەورە بكەن بەهیچ شیوەیێ لەهیچ شت هاوبەشی بۆ بڕیار مەدەن وە چاك و باش بن لەگەڵ دایك و باوكتان (لەكەڵ خزم و خوێش و بیٚ باوكان و هەژارانە)وەلەگەڵ جیران و دراوسێی نزیك و دوورتانا وە لەگەڵ جیرانی ئیش و كارو سەفەرو پیشەی ژیانتانا وەلەگەڵ ئەو كەسانەی كەلەسەفەردا ماڵ و پارەو پولیان لیٚ بڕاوە پێویستیان بەیارمەتی هەیە، وەلەگەڵ ئەوكەسانەش كەعەبد و جاریەتانن وەیا كەلەژێر دەستانن، وەبەڕاستی خوای گەورە ئادەمیزادی لوت بەرزو فەخرو شانازی بەخۆكەری خۆش ناویٚ، وەدیارە لەم ئایەتەدا لوت بەرزی و فەخرو شانازی بەخۆكردنە بۆتە بەربەست لەڕێگای بەندایەتی كردنی خوای گەورەو چاكەخوازی لەگەڵ دایك و باوك و جیرانان و هەژارو لیٚ قەوماو داماوان، هەروەها واتە خوای گەورە ئەو كەسانەی خۆش ناویٚ كەسیفەتێكی وایان تیابیٚ ببێتە بەربەست لەچاكەكاری و پیاوەتی و گیانی خێرخوازی ،خوای گەورە لەم ئایەتەدا سەرنجمان ڕادەكێشیٚ بۆ

ئەوەی کەسیفەتێکی وان تیا نەبێ ببێ بەبەربەست لەوەی چاکە خوازبین لەگەڵ دەرو دراوسێدا، هەروەها داوامان لێ دەکات ئەو سیفەتانە لەنەفس و گیانی خۆمان پاك کەینەوەو لابەرین کەمایەی خەشم و رق و کینی خودایە ، لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ چاکە خوازی لەگەڵ خەڵك و مەردوما وەبەتایبەتی لەگەڵ هاوسێ و جیراناندا داواکراوە ئیمانی پێ تەواو دەبێ لەدڵ و دەروندا.

وەلەم بارەوە فەرمودەی پێغەمبەر ﷺ زۆرە وەکو هەندێکیان باس دەکەین ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ ئەگەر خوا خێری یەکێکی بووێ ئەوە خۆشەویستی دەکا لەلای هاوسێ و جیرانەکانی (رواه احمد) ، هەروەها دەفەرمووێ خۆش گوزەرانی و سەعادەتی مرۆڤی موسڵمان لەوەدایە خانوو ماڵێکی گوشاد و فراوانی هەبێ وەجیران و دراوسێیەکی باشی هەبێ وەسواریەکی چاك و باشی هەبێ ...رواه احمد.

ئەوجا باباش بین تاکو خۆمان و برایانی موسڵمان لەخۆش گوزەرانی و سەعادەت بێ بەش نەبن.

٢-كێ هاوسێ و جیرانە ؟!

حەزرەتی عائیشەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ وە رزای خوای لێ بێ لەگەڵ ئیبن و شەهاب و ئەوزاعی پێیان وایە تا چل ماڵ لەم لاو ئەولاوە جیران و دراوسێ حسێبە بەڵگەشیان بۆ ئەمە ئەم فەرموودەیە(دەڵێن پیاوێ هاتە لای پێغەمبەر ﷺ ووتی من هاتوومە ناو گەڕەکی قەومێکەوە، کێ لەهەموویانەوە نزیکترە لێم زیاترو زۆرتر نارەحەتم دەکات، پێغەمبەر ﷺ ئەبوبەکرو عومەرو علی نارد بۆ دەرگای مزگەوت و بەدەنگی بەرز ڕایان

گەیاند و فەرموویان بۆ ئاگاداری و بزانن تا چل مالّ بەهاوسێ حسێبە وەهەركەسێ شەڕو خراپەی بۆجیران و هاوسێ كەی هەبێ ناچێتە بەهەشتەوە) رواه البخاری.

ئەو مالاّنەی لەدەوروبەری مالّتانەوەیە وەهەموو ڕۆژێ لەوانەیە لەهاتو چوونی ئیش و كاردا بكەونە بەرچاوی یەك ئەمانە حەقی جیرانەتیان پترو زیاترە لەوەی لەدوو ڕۆژدا لەوانەیە جارێ بكەونە بەرچاوی یەكترەوە هەروەها، ئەوەی هەنگاوێ لەپێش تر بێ مالّەكەیان ئەو لەحەقی جیرانەتیان لەپێشترە ، حەزرەتی عائیشە گوتی ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ من دوو جیرانم هەیە جاری واهەیە بەشە خێرێكمان هەیە بەشی هەردووكیان ناكات جا بۆ كامەیان بەرم؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی كامەیان دەرگاكەی لەتۆ نزیكترە بۆ ئەویان بنێرە) رواه البخاری.

٣-هاوسێ و جیران حەقی ڕێزلێنانیان هەیە :

ئادەمیزاد پێویستە ڕێزو قەدری هاوسێ و جیرانی خۆی بگرێ لەهەموو ڕوو لایەنێكی ژیانەوە وەتا بۆی دەكرێ چاكەی لەگەلاّ بكا و یارمەتی بدات ، پێغەمبەر ﷺ ڕوو لەئەبو زەڕ دەكات و دەفەرمووێ(ئەگەر ئاو گۆشتت لێنا ئاوی زۆری تیا بكە ئینجا بڕوانە بۆ دانیشتوانی مالّێك لە هاوسێ و جیرانەكانت هەندێكیان بۆ بنێرە و چاكەیان لەگەلاّ بكا) رواه مسلم. بەلّێ چاكە لەگەلّ جیران كردن لەخوڕەوشتی بەرزو جوانە مایەی خۆشەویستی دەرو دراوسێیانە، جێگەی ڕەزامەندی خوای كاربەجێ و میهرەبانە، ئەگەر ئادەمیزاد چێشت بۆ جیرانەكەی ببات یا هەرچاكەیەكی تری لەگەلّدا بكات

ئه‌وا جیرانه‌كه‌ی ئه‌ویش له‌به‌رامبه‌ریدا چێشتی بۆ ده‌نێرێته‌وه له‌به‌رامبه‌ر چاكه‌ی چاكه‌ی له‌گه‌لا ده‌كاته‌وه ئه‌وه وه‌ك یه‌ك وه‌ستا به‌لاّم زۆر سودو قازانجی هه‌یه وه‌دروست بوونی خۆشه‌ویستی ته‌بایی و خۆڕه‌وشتی جوان و به‌ره‌كه‌ت و ڕه‌حمه‌ت و ئاسوده‌یی و دلّنیایی و دروست بوونی گیانی كۆمه‌كی و هاوكاری، هه‌روه‌ها ڕازی بوون و ڕه‌حمه‌تی خوداش سه‌ربارو بن بار، باشه ئه‌م خالاّنه چۆن دروست ببیّ ئه‌گه‌ر بۆنی چێشت و خواردنی خۆش بچێت به‌سه‌ر مالّیاندا وه‌جیرانه‌كه‌ش نه‌یبیّ و منداله‌كانیان بگرییّن و داوابكه‌ن باوك و دایكیشیان ده‌ست به‌چۆكا وه‌رینن و دونیایان له‌سه‌ر ته‌نگ بێته‌وه وه‌ده‌یان هه‌ناسه‌ی سارد هه‌لّكێشن و ئێش و ئازار به‌دلّیان بگات ئه‌م كاره‌ش به‌رده‌وام دووباره بێته‌وه، جا بیركه‌وه چی دروست ده‌بێت ؟به‌لّێ ڕق و كین و كه‌یف به‌یه‌ك نه‌هاتن و به‌ده‌م یه‌كه‌وه نه‌چوون، ده‌ست گرتن به‌ڕژدی و ڕه‌زیلیه‌وه، پچڕانی گیانی هاوسێیاتی و ....هتد.دێته كایه‌وه.

بۆیه پێغه‌مبه‌ر ﷺ هاوسیّ و جیرانی نزیكی هه‌لّناوه تا دیاری و هه‌دیه بۆیه‌كتر ببه‌ن چونكه چاویان له‌یه‌كتره چی ده‌چیته مالّ و چی لیّ دێته ده‌ره‌وه ،دیاره ئه‌گه‌ر شتێكی وای بینی و حه‌زی لیّ كرد پێی خۆشه بۆی بنێرن و بیكه‌نه هاوبه‌شی خۆیان، له‌به‌رامبه‌ر ئه‌وه ئه‌ویش كاتیّ دیتی هاوسیّ كه‌ی ئاده‌میزادی ئاوا باشه، ئه‌وا خۆشی ده‌ویّ و گه‌رگیروگرفت و به‌لاّییّ هات به‌سه‌ریا زوو به‌ده‌میه‌وه ده‌چێت و یارمه‌تی ده‌داو فریای ده‌كه‌ویّ وه‌ته‌مه‌نای ئاشوب و فیتنه‌ی بۆ ناخوازیّ و دوعای خراپی لیّ ناكات.

ئاده‌میزاد ئه‌گه‌ر توانای زۆری نه‌بوو له‌چاكه‌كردن له‌گه‌لّ جیرانه‌كه‌ی چاكه‌ی به‌قه‌د توانا له‌گه‌لا بكات باكه‌میش بیّ، به‌قه‌د توانای خۆی، گرنگ

ئه‌وه‌یه دلسۆزاتی و چاكه خوازی بنوێنیێ، چاكه كه‌مه‌كه‌ی به‌بێ نرخ نه‌زانێ وه‌به‌هاوسێ كه‌ش كه‌چاكه‌ی كه‌می له‌گه‌لا ده‌كرێ به‌سووك و كه‌م نرخی دانه‌نێ پێشوازی لێ بكاو بێ منه‌تی ده‌رنه‌بڕێ و دوعای خێری بۆ بكا ، له‌مباره‌یه‌وه پێغه‌مبه‌رﷺ ده‌فه‌رمووێ (ئه‌ی ئافره‌تانی ئیمانداروو موسلمانان ئه‌گه‌ر یه‌كێ له‌هاوسێ و جیرانه‌كانتان شتێكی بۆناردن یا شتێكتان بۆ دراوسێكانتان نارد به‌سوك و كه‌می نه‌زانن هه‌رچه‌نده سمكۆڵه‌ی مه‌ڕیش بێ) رواه البخاري.

له‌م جۆره كاتانه‌دا دراوسێی نزیك پێش ده‌خرێ به‌سه‌ر ئه‌وانی دوورترا وه‌ك باسمان كرد

٤- چه‌ند جۆره هاوسێ و جیران هه‌یه

مه‌رج نی یه ئاده‌میزادی موسلمان، هه‌ر موسلمانی یا هه‌ر خزم و خوێشی موسلمانی جیران بێت، له‌وانه‌یه ئاده‌میزادی بێ باوه‌ری جیران بێت ،جا با بزانین چه‌ند جۆره هاوسێ و جیران هه‌یه؟ به‌لێ سێ جۆره وه‌ك له‌فه‌رمووده‌یه‌كی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ڕوونی كردۆته‌وه و هه‌ر جۆره‌شیان ڕێزو حه‌قی تایبه‌تی خۆی هه‌یه.

یه‌كه‌م/ هاوسێك كه‌كافرو بێ باوه‌ر بێ ئه‌مه ته‌نها حه‌قی هاوسێیاتی و جیرانه‌تی هه‌یه.

دووه‌م/ هاوسێك كه‌موسلمان بێ ئه‌مه دوو حه‌قی هه‌یه موسلمانه‌تی و جیرانه‌تی.

سێ یه‌م/ هاوسێك كه‌موسلمان بێ خزم و خوێش بێ ئه‌مه‌یان سێ حه‌قی هه‌یه ،خزمایه‌تی و موسلمانه‌تی و جیرانه‌تی) راوه البخاري.

له‌ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا گرنگ و بایه‌خێكی زۆر دراوه به جیرانـه‌تی و دراوسێ یاتی، وه موسلمان داوا لێكراوه كه رێزو قه‌دری جیرانه‌كانی بگرێ، جا ئه‌و جیرانه خزم و خوێش بێ یان نه، موسلمان بـێ یـا كـافرو بـێ بـاوه‌ڕ بـێ، عابید بێ یا فاسیق بێ، هاو وولاتی بێ یـا بێگانـه بـێ، ماله‌كـه‌ی لكـا بـێ به‌ماله‌كه‌تانه‌وه یا به‌ینیان هه‌بێ، هه‌ریه‌كه به‌پێ ی مافی خۆی گه‌ر خزم بـێ و موسلمان بێ و جیران بێ ئه‌مه‌ش حه‌قی هه‌یه و له‌پێش تـره تاكه‌سـێك تـه‌نیا جیران و موسلمان، بێ كـه دوو حـه‌قی به‌سـه‌رته‌وه هه‌یـه، هـه‌روه‌ها ئه‌مـه‌ش له‌پێـشتره له‌یـه‌كێكی تـر كه‌تـه‌نها جـیران و هاوسـێ بـێ كه‌تاكـه حـه‌قێكی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه كه‌جیرانه‌تیه ،. جیران ئه‌وه‌نده فـه‌رمان كـراوه بـه‌رێز گرتنـی هاوه‌لێكی وه‌ك كوری ئیمامی عومه‌ر بۆمان ده‌گێرێته‌وه كـه پێغه‌مبـه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (فریشته‌ی وه‌حی حه‌زره‌تی جوبرائیـل ئه‌وه‌نـده لـه‌باره‌ی جـیران و دراوسێ وه باسی بۆ كردم ،هه‌تا گومانم وابرد میراتی لێ ده‌گرێ) رواه البخاری

.

له‌به‌ر ئه‌و هه‌موو فه‌رمایشته‌ی پێغه‌مبـه‌ر بـوو ﷺ موسـلمانان رێـزی هاوسێ ی بێ باوه‌ڕیشیان ده‌گرت و له‌خێرو چاكه له‌گـه‌ڵ كردنـدا فه‌رامۆشـیان نه‌ده‌كردن، یه‌كێ له‌و به‌ڕێزانه وه‌ك عبدالله ی كوڕی عمر ڕه‌زای خـوای لێ بـێ جارێكیان له‌ماڵه‌وه مـه‌ڕێكیان سـه‌ربڕیوه بـۆ خێـرو خێـرات كـاتێ ویـستیان بیبه‌خشنه‌وه سێ جار ووتی به‌ماڵی یه‌هودیه‌كه‌ی جیرانمان ده‌ست پێ بكه‌ن، زۆر به‌په‌رۆشه‌وه دووباره‌ی

ده‌كرده‌وه نه‌بادا مافی هاوسێ یه‌كیان پشت گوێ بخرێ.(رواه البخاری)

هه‌روه‌ها كاتێ پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ قوربانی سوننه‌ت ده‌كات وه‌له‌كاتی

گۆشت دابەش كردندا دەفەرمووێ (بەحەزرەتی عائیشه لەجیرانه جولەكەمان دەست پێ بكه) تفسير القرطبي ١٨٨/٣ .دیاره دەبێ موسڵمان و خزمان حەقیان زیاتربێ بەڵێ بەم شێوەیه لەئایینی پیرۆزی ئیسلامدا ڕێزی هاوسێ و جیران گیراوه با كافرو بێ باوەڕیش بوبێ.

٥- ئازاردانی هاوسێ و جیران زۆر گوناهه :

مادام خوای گەوره ئێمەی ڕێنومایی كردوەو هیدایەتی داوین پێویسته گوێڕایەڵی فەرمانەكانی بكەین چاك و باش بین لەگەڵ دراوسێ و جیرانان بائاگامان لەخۆمان بێ ئازاری دراوسێ و جیرانان نەدەین بەهیچ شێوەیێك تاكو خوای گەوره لێمان نەڕەنجێ.

پێغەمبەر ﷺ لەبارەی ئەو كەسانەی كەئازاری جیران و هاوسێ كانیان دەدەن دەفەرمووێ (قەسەم بەخوا ئیمانی نابێ، قەسەم بەخوا ئیمانی نابێ، قەسەم بەخوا ئیمانی نابێ، ووتیان كێ ئەی پێغەمبەری خودا فەرمووی ئەوەی جیران و هاوسێ كەی لەشەڕو گێچەڵی دڵنیای و ئەمین نەبێ ﴿٢﴾ متفق عليه.كەواته ئەوكەسەی ئازاریجیران و دراوسێكەی بدات لەڕیزی ئیماندارانی تەواو دەچێتە دەر ، هەندێك لەزانایان ئازاردانی جیران و هاوسێ بەگوناهی گەوره حسێب دەكەن ﴿٣﴾ جابڕوانەو سەرنج بدە تاچ ئەندازەیەك ئازاردان و خراپ بوون لەگەڵ هاوسێ و جیراندا گوناهه و تاوانێكی گەورەیه .هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ (ئەوەی باوەڕی بەخواو ڕۆژی قیامەت هەیه بائازاری هاوسێ و جیرانەكەی نەدات)متفق عليه.كەواته موسڵمان بابزانێ و ئاگاداربێ و خۆی بپارێزێ لەوەی خواو پێغەمبەر ﷺ پێیان ناخۆشه لەجیاتی

ئه‌وه‌ی ئازاریان بدات باچاكه‌و پیاوه‌تی له‌گه‌ڵیان بكات وه‌ك سه‌لام لیّ كردن و دیاری بۆ بردن ،ڕووخۆش بوون له‌كاتی چاوپێكه‌وتندا هه‌واڵ پرسین و سه‌رلێدان و یارمه‌تیدان ئه‌مانه هه‌مووی نیشانه‌ی ڕێزلیّ گرتنن. پێغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌فه‌رمویّ(ئه‌وه‌ی باوه‌ڕی به‌خواو ڕۆژی قیامه‌ت هه‌یه‌بارێزی هاوسیّ و جیرانه‌كه‌ی بگریّ و چاكه‌یان له‌گه‌لاّ بكا) رواه مسلم.

لێرانه‌دا دیاره كه ئیمان به‌ستراوه‌ته‌وه و په‌یوه‌ندیه‌كی به‌هێزی هه‌یه له‌گه‌ڵ ڕێزو چاكه كردن له‌گه‌ڵ جیراندا.

هاوه‌ڵه به‌ڕێزه‌كانی پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ڕه‌زای خوایان لیّ بێت ئیمانێكی ته‌واو باشیان هه‌بوو ،وه‌ئیمان فه‌رمان به‌ریان بوو له‌دڵ و ده‌روونیاندا بۆیه توانیان هه‌زاران گومڕاو سه‌لێشێواو ئاسوده بكه‌ن، به‌به‌رزی ئیمانی خۆیان و خۆڕه‌وشتی جوانیان به‌ره‌و ئیمان و هیدایه‌ت بیان هێنن.

ده‌گێڕنه‌وه یه‌كیّ له‌وهاوه‌ڵه به‌ڕێزانه، ماڵیان مشكی زۆر بوو ووتی باشه ده‌بیّ چار چی بیّ ؟ووتیان پشیله ڕابگره جا ڕاده‌كه‌ن و ده‌رده‌چن ،ووتی باشه ده‌رده‌چن بۆكویّ؟ دیاره هه‌ربۆماڵه جیرانان ده‌چن كه‌واته من ئه‌وه‌ی بۆخۆم ئه‌م ویست بۆ ئه‌وان ئه‌م ویست به‌خوای ئه‌مه ئینساف نیه ئه‌مه ئازاردانی دراوسیّ و جیرانه خواو پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێیان ناخۆشه وه‌من هه‌رگیز ناتوانم كاری وابكه‌م .

هه‌روه‌ها ووتیان یا رسول الله (فلان ئافره‌ت به‌ڕۆژوو ده‌بیّ شه‌ونوێژ ده‌كات وه‌ئازاری جیرانه‌كانیش ده‌دات؟فه‌رمووی ئه‌و ئافره‌ته له‌ناو ئاگرایه واته ئه‌گه‌ر به‌رده‌وام ئازاری جیرانانی بدات و وه‌ته‌وبه نه‌كات و په‌شیمان نه‌بێته‌وه ده‌چێته ناو ئاگری دۆزه‌خه‌وه ئه‌وجا باهه‌ر به‌ڕۆژو بیّ و شه‌ونوێژ بكات)اخرجه

احمد وحاكم وقال صحيح الاسناد﴿٤﴾

٦- گوناهی گەورە ئەوەیە کەلەگەڵ جیراندا بکرێ

لەبەر ئەوەی دراوسێ و جیران حەقی چاکەو پیاوەتیان هەیە جا ئەگەر پێچەوانە بوەوە ئەوە ئەبێتە گوناه و تاوانێکی زۆر گەورە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ ،ئەوەی زینایەك لەگەڵ جیران و دراوسێکەی بکات گوناهەکەی گەورەترە لە دە زینا کەلەگەڵ کەسانێ دوورتر بکات) المسند الامام احمد٦/٨.

ئەمەش هۆی ئەوەیە گوایا جیرانەو جێگەی متمانەیەو هاتو چۆو سەردانی دەکاو خەڵکی دڵی لێ پیس ناکەن و شوبهەی لێ ناکەن کەچی ئەویش خیانەتی لەتەکا دەکاو ناموسی پیس دەکا.

هەروەها لەبارەی دزیشەوە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ ئەوەی دزی بکات لەگەڵ یەکێ لەماڵە جیرانەکانی باری گوناهی گرانترەو گەورە ترە لەوەی دزی لە دەماڵ بکات لەماڵەکانی کەسانی تر کەجیرانی نین.(رواه الاماماحمد ٦/٨.ئەم دوو فەرموودەیە قیاسە لەسەر هەموو خراپەو تاوانەکانی تر وەك نەزەرو غەیبەت و بوختان و جنێودان ....هتد.هەروەها پێچەوانەش ئەوەی چاکە لەگەڵ جیرانەکەی بکات خێری چەند قات زیاترە لەوەی لەگەڵ کەسانی تر بکات .

جا بۆئەوەی باشتر بزانین کەگوناه لەگەڵ جیران چۆنە با زیاتر باسی ماف و حەقی خۆی بکەین ئەوسا ڕوون دەبێتەوە چونکە حەق و ماف نەدانی جیرانیش لەپۆلەکانی گوناه و تاوان دەژمێردرێت ،وەلەڕاستیدا حەق و مافی دراوسێ و جیران بەسەریەکەوە زۆرە فەرموو بابزانین موعازی کوڕی جەبەل

چیمان بۆ دەگێڕێتەوە دەفەرموێ گوتمان ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ماف و حەقی جیران چیە؟فەرمووی (ئەگەر داوای قەرزی لێ کردی قەرزی بدەیتێ وەئەگەر داوای کۆمەکی لێ کردی کۆمەکی بکەیت وەئەگەر پێویستیێ ڕووی تێ کرد یارمەتی بدەی وەئەگەر مرد شوێنی تەرمەکەی بکەویت وەئەگەر سودێکی دەست کەوت پێت خۆش بێت و پیرۆزبایی لێ بکەیت بەبۆنەی چێشت و شیو ئازاری نەدەیت وەئەگەر بۆنەکەی بۆچوو بەشی بنێریت خانووی بەرز نەکەیتەوە بەسەر خانووی مالّیا تابۆی بڕوانیت یا زالّ بیت بەسەریدا یا ڕێگەی باو هەواو ڕۆژی لێ بگریت مەگەر ئیزنی لێ وەربگریت ئەگەر میوەت قسمەت بوو بەشی بدەیت دەنا بەنهێنی بیبەرە مالّەوە یا منداڵەکانت شتێك نەبەنە دەرەوە کەمنداڵەکەی ئەو بەدیاریەوە غەم بخواو ڕکە بگرێ تێ دەگەن و حالّی دەبن چیتان پێ دەلّێم؟حەق و مافی هاوسێ نادات قەسەم بەخوا بەتەواوی کەسانێ نەبێ لەوانەی کەخوا ڕەحمی پێ کردون ﴿٥﴾ اخرجه خرائطي.

٧- دراوسێ و جیران دەبێ بۆ ناتەبابن؟!

لەڕاستیدا ناتەبایی و ناکۆکی نێوان جیران هەمووی لەبەر لەخوابێ ئاگایی و، لەخوا نەترسانە، وەلەبەر بێ ئاگاییە لەدەستورو بەرنامەی ژیان وەلەبەر وێلّ و گومڕایی و سەرلێشێواویە ئەمەش بەرهەم و نەتیجەی دەستی شەیتانەکانی و ئینس و جنە، هۆی گەورە ئەم خالانەی خوارەوەیە کەسەرئەکێشێ بۆ ناتەبایی و چینەکانی کۆمەلّ وەبەتایبەتی دراوسێ و جیرانەکان :-

أ- پەرتەوازی کۆمەلّ بەبیرو باوەڕانی جیاجیا و نارێك، شەیتانەکان لەم

ڕێیانەوە وایان کردووە کەگەل و کۆمەڵ ببێ بەچەند چین چینێ جیاواز وە هەرچینێ خۆی پێ باش و ڕاست ڕەوبێ ئەویتریان پێ لادەرو لا ڕێ بێ وەهەروەها جا لەسەرەنجام و نەتیجەدا ڕەگ و ڕیشەی خۆشەویستی پچڕاندوە وەتەبایی و گیانی هەرەوەزی و هاوکاری لەنێوان دراوسێ و جیران لای داوەو هەڵگرتووە، بۆتە هۆی دوورکەوتنەوە لەیەك و کەیف بەیەك نەهاتن و دروست بوونی غەیبەت و بوختان و درۆکردن، لەئەنجامی ئەمانەشدا دەم و چاو ڕوو ناشیرین و نارێك بوون لەبەرامبەریەکا، ئەمە گشتی لەبەر ئەوەیە لەئایینی پیرۆزی خۆیان دورکەوتونەتەوە .

ب-زۆرتر ناکۆکی نێوان جیرانان و هاوسێ یان لەبەر نەبووی پەروەدەیەکی ئیسلامی و خواناسانەیە، زیاد لەمەش پەروەردەیەکی شەیتانی لەهەموو جیهاندا کەگەلان و کۆمەلانی بردۆتە دونیای وێڵ و گومڕایی و حەیرانیەوە، وەلەڕێگەی صحن و تەلەفزیۆن و فلیمە بێ سەروبنەکانی سینەماو ئیزاعەکانیانەوە کەتوانیان بەسەر کۆمەڵدا ڕابنوێنن بەناوی پێشکەوتن و شارستانی و زانیاری و هونەرو فەن ...هتد لەئەنجامی ئەوەشدا خەڵك و مەردووم دوورخرایەوە لەدەستورو بەرنامەی خوا، یان لەئەنجامی ئەوەشدا ئەخلاق و خوڕەوشت شوێنی خۆیانیان پێ شێل کرا دەردو بەلای بێ شەرمی حەیایی و بێ ڕێزی پەرەی سەندو گەرورەو بچوکی نەماو، ڕێزو قەدری زانین و زانا نەما وەك و پێویست، تاوای لێ هات جیران ئامادەبن لەسەر شتێکی بچووکی منداڵ بۆ یەکتر بچنە مەیدان و یەکتر هەراسان بکەن کەس ئامادە نیە لەکەس ببورێ، وەکەس صبرو ئارامی نیە بۆ چارەسەر کردنی گیرو گرفتێ، ئەگەر پەیوەندی بۆخۆیەوە هەبێ ئەگەرنا لەدوور و نە نزیك بۆی ناڕوانێ،

وەکەس منداڵی کەس وەك هی خۆی سەیر ناکا، ڕەحم و بەزەیی نـەما گیـانی هاوکاری و برایەتی جیرانێتی .. کەسایەتی هتد کـزۆڵ وسـست و لاواز بـووە، ئومێد وایـە دەسـتی خواناسـان بەیارمـەتی خـوای گـەورە ببێتـە پەرەبـستێ لەهەموو جیهاندا لەرووی شالاوو لافاوەکانی گومڕایی و نەزانین ...

دەبێ چارەسەر چی بێ ؟!!

شك و گوومان لەوە دانی یە کەتەنها چارەسـەرێك بـۆ ئـەم گیروگرفتانـە گەڕانەوەیە بۆ ئایینی ئیسلام بە شێوەیەکی ڕاست و دروست وەگێڕانەوەی دلان بۆ بازاری ئیمان ،ئەوەی ویژدان و ئینـسافی هـەبێ، وە کاریگـەرێکی ئـەم لاو ئەولاو کاری لێ نەکردبێ ،ژیرو فیترەتـی خـۆی ئـازاد بکـاو فـەرمان و ڕەئـی بداتەوە دەستی ،دەبینین ئەویش دەبێتە شایەدێك لەسەر ئەوەی کەتەنها ئایین و بەرنامەی خوایە و چارەو حەلی هەموو کێشەو گیرو گرفتێکی تیایە ،لەمانەش دروست کردنی گیانی هەرەوەزی و هاوکاری و خۆشەویستێتی نێوان دراوسـێ و جیران ،ودلەناو بردنی هەموو کەم و کوریەکان ..

جاسـەیر کـەو سـەرنج بـدە بزانـە چـۆن ئیمانـداری و گوێرایـەلی خـواو پێغەمبەر ﷺ ئامیزادی وا دروست دەکات ،نەهەر کێشەو گیرو گرفت گـەورە ناکات بەلکو بنە بری دەکات و حەل و چارەیەکی وای بـۆ دائـەنێ کـە ببێتـە مایەی پەندو ئامۆژگاری .. (دەگێرنـەوە بەسـەندێکی صـالح کـەپیاوێك هاتـە خزمەت پێغەمبەر ﷺ سکالای لەدەسـت هاوسـێکەی دەکـرد ،بـرۆ صـەبرو ئارامت بێ پاش ئەوە نارەحەت کرایـەوە ،دووجـار یـا سـێ جـار هاتـەوە بـۆ خزمەت پێغەمبەر ﷺ هەمان سکالای کردەوە برۆ کـەل و پـەل و شـتەکانت لەو سەر ڕێگەیەدا دانێ) ئەویش شتەکانی هێناو لەسەر ڕێگەی گەورەی شاردا

هەلی رشت و داینا ،خەلکی لێیان دەپرسی ؟ئەوە هۆی چی یە شتەکانت لەو سەر رێگەدا هەل رشتووە؟ باسی خۆی بۆ گێرانەوە، خەلکیش جیرانە خراپەکەیان بەنەعلەتیان دەکردو قسەیان پێ دەگووت و سەرزەنشتیان دەکرد ،دەیان گووت دەبێ ئەو کابرایە چۆن وێرابێ ئاوەها ئازاری جیران و دراوسێ بدا ،باشە دەبێ نەیزانیبێ و نەی بیستبێ پێغەمبەر ﷺ سێ جار لەسەریەك سوێندی خواردوە ئەوەی ئازاری جیران و هاوسێ ی خۆی بدات ئیمانی نابێ !هەی خوا واو وای لێ بکات ، ئەم دەنگ و باسە بلاو بۆوە گەیشتە گوێچکەکانی ئەهلی شار، وەخەلك نارەزایان دەربری و سەرزەنشتی کابرایان دەکرد ،ناچار ئەویش هات بۆ لای و ئەو پەری شەرمەزاری و پەشیمانی دایگرتبوو دەستە و دامێنی بوو گووتی مەردی خوابە بگەرێوە جێگەی خۆت و خۆ بەتەواوی ئابروم چوو!! ئیتر هەرگیز شتێکی وا لەمنەوە نابینی دل گرانت بکات و پێت ناخۆش بێ ..) ..اخراجه ابو داود وابن حبان .بەلێ بەم جۆرە خۆگرتنە بووە هۆی ئەوە هاوسێکەی لەکاری ناهەمووارو خراپەی پێشووی پەشیمان ببێتەوە و بگەرێتەوە بۆ سەر رێگای راست، وە خەلکی تریش بترسێ لەئابروو چوون جیرانی خۆی ئازار نەدا ،نەبادا ئەویش ئامادەبێ کەل و پەلی خۆی لەسەرە رێگا هەل برێژێ .

سەیرکە لەهیچ جارو کەرەتێکا پێغەمبەر ﷺ نەی فەرموو برۆ تۆش ئازاری بدەو ! ! چونکە پێغەمبەر ﷺ دانایەو زانایە مامۆستایە ئەزانێ کارو پیشەی خراپ بەخراپ چارەسەر نابێ بەتایبەتی لەگەل جیران و دراوسێ دا ،بەلکو باری ناهەموار هەر بەچاکە خوازی و صەبرو ئارامی و عەقل و هۆشەوە ،چارەسەر دەکرێ، بائێمەش هەول بدەین بەگوێرەی توانامان لەگەل

جیران و دراوسێكانمان چاك و باش بین چاكه‌یان له‌گه‌لا به‌كه‌ین ئه‌وه‌تا پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ چاكترین هاوسێ لای خوای گه‌وره ئه‌و كه‌سه‌یه كه‌چاكتر بێ بۆ جیران و دراوسێكانی .رواه الترمذی وقال حدیث حسن .

هه‌روه‌ها با هه‌ولیش بده‌ین كه‌سانی جیران و دراوسێ و ناسیاومان حالی بكه‌ین له‌ئیسلام وه‌رێگه‌ی هیدایه‌تیان بۆ ڕوون بكه‌ینه‌وه پێش ئه‌وه‌ی ئاماده‌بكرێین و به‌مه‌یدانی مه‌حشه‌ردا له‌لای خودای گه‌وره شكایه‌تمان لێ بكرێت له‌لایان ناسیارو جیرانان بلێین وه‌ره كابرا من تۆ ده‌ناسم، ئه‌ی خوایه ئه‌م كابرایه هه‌مووجار به‌لامان ڕائه‌بوورد ئاگاداربوو به‌به‌رنامه‌و ڕێگه‌ی هیدایه‌تی تۆ وه‌هه‌رگیز منی بێدارو ئاگادار نه‌ده‌كرده‌وه به‌ڵكو بۆخۆم عاقل و ژیر بومایه توشی ئه‌م ماڵ وێرانیه هه‌تایه نه‌بوومایه .

جا هه‌وڵبده‌ین له‌زۆنگاوی به‌دبه‌ختی و گومڕایی ڕزگاریان بكه‌ین به‌خوره‌وشتی جوان حالیان بكه‌ین وه‌ئیسلامه‌تی و به‌رنامه‌ی خوا له‌لایان شیرین و جوان بكه‌ین پێش ئه‌وه‌ی تووشی سكای سه‌رلێشێواو گومڕاییان ببین سه‌ره‌نجام عیتابی خوای گه‌وره‌مان بێته سه‌ر.

ئادابی سەلام كردن

١-ئادابی سەلام كردن چی یە ؟

پێش هەموو شتێ پێویستە بزانین سەلام (السلام)واتە ئاشتی ناوێكە لەناوە پیرۆزەكانی خوای گەورە وەبنچینەی ئەم ناوە (سلم)ە واتە تەواوی دوور لەكەم و كوری ،ئاشتی سیفەتێكە لەسیفەتە جوانەكانی خوای گەورە، و دروشمی ئاشتی لەسەراسەری بوونەوەر دەردەكەوێ لەنەخش و نیگارەكانی، لەرازاوەیی و دیمەنەكانی مانای ئاشتی دەخوێندرێتەوە.. ئاشتی هەنگاوێكە ئیمانداران لەسەر زەوی بەرەو رووی دەڕۆن تا بەهۆی ئاشتی دونیاوە ئاشتی هەمیشەیی بەهەشت وەدەست بێنن ،گیانداره شاخ دارەكان!! شاخەكانیان وەكو ئالای ئاشتی بەرزیان كردوتەوە تاكو ناحەزانی ئاشتی پێ پەرچ بدەنەوە، هەروەها باقی گیاندارانی تر هەر جۆری بەشێوەیێ ئەنوێنێ و دیاری دەكا كەوا ئاشتی خوازەو دوژمنی ناحەزی و شەڕ فرۆشانە ..وەك بالندەكان هەر كاتێ دەنگێكی گەورە ببیسن ،دەزانن ئاشتی لەشوێن خۆی ترازاوە بۆیە خێرا لەشەقەی بال دەدەن و ئەڕۆن بۆ شوێنی تر، تابگەن بەدونیای ئاشتی، هەروەها یاساكانی زەوی و ئاسمان و نێوانیان دروشمی ئاشتی و سەلامەتیان لێ دەدرەوشێتەوە ..هەروەها سەلام ئەم مانایانە هەل دەگرێ وە تێیدا كۆ دەبێتەوە ،وەك ئاشتی و هێمنی و سەلامەتی و دلنیای و ڕەحمەت و بەرەكەت و پیرۆزی و هیدایەت،.وەسوننەتێكی گەورەیە كەموسلمانان سەلاو لەیەك بكەن ..بەلام وەلام دانەوەی واجبە و ئەوەی كەم و كورتی تیا بخەنە گوناهی

دەگاتێ جا بۆیە پێویستە ئادابی سەلام كردن بەباشی فێربین .. كەموسلمانێ دەگاتە براكەی موسلمانی سەلاوی لێ دەكات، واتە : ئاگاداری دەكاتەوە بەگەیشتنی و بۆ لای یادكردنی و دوعای خێر بۆ كردنی و حەز كردن بەخۆش بەختی . وە(السلام علیكم ورحمه الله وبركاته) واته ئەی برای موسلمانم ئاشتی و پیرۆزی و دلنیایی و سەلامەتی و بەرەكەت ورەحمەتی و هیدایەتی خوای گەورەت لەسەر بێ .. كەئەم سەلاوە خوێندرا ئیتر دەرگاكانی خۆشەویستی و برایەتی و تەبایی بەزەیی خودا دەكەونە سەر پشت بۆ براكەی .. وەدەرگاكانی رق و قین و خراپی و ترس ولەرز و غەفلەت و بێ ئاگای دائەخرێن .. بۆیە وەلامەكەی دەبێ بەئەرك و واجب لەسەر براكەی كەئەویش هەر بەم شێوەیە وەلامی بداتەوە یا بەشێوەیەكی باشتریش وەكو خوای گەورە پێمان دەفەرمووێ﴿ وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّواْ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾ ﴾ (النساء ٨٦)،

باشە لەغەیری (صیغەو زاراوەی سەلام)چی هەیە لەم ڕووەوە كەجێگای یەك لەهەزاری مانای سەلاو پر بكاتەوە ؟!! هەلەو هەلەو ..چۆنی یا جۆرە ئیشارەتێك بەدەست بێ یا بەسەر بێ   یا بەیانی باش بێ یا ئیوارە باش بێ یا ئەو كاتە باش بێ باشە كێ باشی و بكاو چۆن باش بێ بەچی باش بێ ..هتد ؟ كەی ئەو مانایانەیان تیایە كەلە سلاودا هەیە ؟ ؟..یا لەوەلامەكەی دا .. سەرچاوم سەرچاوم ،اهلا اهلا ..یا خۆشبی .. ئەمانە و هاووێنەیان كەی جێگەی وەلامەكەی پردەكەنەوە -١-؟ ؟ ! ! لەهەر شوێنێ دیتت سەلاو كردن وەلام دانەوەی لەشوێن خۆیا نەبوو یەكسەر دیار ئەدا كە خەلكی ئەم شوێنە بێ ئاگان لەبەرنامەی خودا، دەنا سەلاو بە هیچ شتێ ناگۆڕنەوە ..دیارە ڕەحمەت

و ئاشتی و بەرەكەت هەر لەلای خودای ئاشتی خوازو خۆشەویستە، بۆیەش دەبێ هەر لەو داوا بكرێ، وەك لەزیكرو ویردەكانی پێغەمبەر ﷺ دا دەرئەكەوێ كەفەرموویەتی (اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت یاذا الجلال والكرام) سوننەتە ئیمەش ئەو دوعایە بخوێنین بەتایبەتی لەپاش سەلاوی نوێژەكانا .. لەئەحیا علومی دیندا هاتووە: ئافرەتێكی خوا پەرست برازایەكی زانای هەبوو، پیێ ی ووت ئەی كوڕی خۆم ئەگەر روح و گیانم دەرچوو و بەرز بووەوە بەرەو ئاسمانەكانی تا گەیشت بەلیقای خودا، چی لەحزوور خودادا بلێم ؟فەرمووی بلێ (اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت یاذا الجلال والكرام) جا پاش ماوەیەك ئافرەتەكە ئەمری خوای فەرموو، دوایی هاتە خەونی برازاكەی ووتی خودا بەختیارت بكات وەكو تۆ زیكرو ویردێكی وات فێركردم و لەخزمەت خوادا خوێندم، زۆر پێەوە دلشاد بووم ..

٢- سەلام كردن و وەلام دانەوەی دەبێ چۆن بێ ؟

سەلام كردن و وەلام دانەوەی صیغەو زاراوەی تایبەتی خۆی هەیە، سوننەتە و خێری زۆرترە بۆ ئەو موسلمانەی كەلەسەرەتا سەلام دەكات و ئەوەی وەلامیش دەداتەوە خێری دەگاتێ بەشەرتێ كەم و كوری تیا نەخا نیەتی چاكی بێ ،چونكە وەلام دانەوەی واجبە ،نابێ پشتی تێ بكرێ كورترین صیغەو زاراوەی سەلام كردن ئەوەیە كەبلێ ی (سلام علیكم)وە سوننەتە (ورحمة الله) لەگەل بدەیت هەروەها (بركاته) لەگەلا بخوێنی جا ئەنجامی وەلامەكە ئەوها دەردەچێ (وعلیكم السلام ورحمة الله وبركاته) .. وە ئەوەی سەلام دەكات باشتر وایە بلێ (السلام علیكم ورحمة الله وبركاته) وە واوی پێش (علیكم) كەواوی عەتفە پێویستە بلێی ،وە سەلام كردن و وەلام دانەوەكەشی دەبێ بەمانای

كۆمەل بێ واتە (ضمیر)ی جەمع و كۆمەڵ بەكار بێنیێ ئەگەرتاكە كەسێكیش بێ بەڵگەمان بۆئەو قسانە نوسیومانە ئەم ئایەتەی خوای گەورەیە كەدەفەرمووێ ﴿وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾ (النساء ٨٦)

واتە: ئەگەر سەلامتان لێ كراباشتر وەلاّمی بدەنەوە یا بەقەد خۆی)هەروەها فەرموودەمان زۆرە لەم بارەیەوە و ئەمانە هەندێكیانن :-

- لەعیمرانی كوڕی حوسەین ڕەزای خوایان لێ بێ (فەرمووی پیاوێ هاتە لای پێغەمبەر ﷺ سەلامی كرد ووتی (السلام علیكم)جا پێغەمبەر ﷺ وەلاّمەكەی داوە پیاوەكە دانیشت جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: دە (واتە دە خێری گەیشتیێ)پاشان یەكێ تر هات ووتی (السلام علیكم ورحمة الله) پێغەمبەر ﷺ وەلاّمی دایەوە، پیاوەكە دانیشت جا فەرمووی بیست پاشان پیاوێكی تر هات ووتی (السلام علیكم ورحمة الله وبركاتە) پێغەمبەر ﷺ وەلاّمی دایەوەو، كابراش دانیشت جافەرمووی سی (رواه ابوداود) لێرەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە تا صیغەی یا زاراوەكەی سەلام زیاتر بخوێنی بەسەر موسلّمانان، ئەوە زیاتر خێرو پاداشتی دەگاتیێ، لەعائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرمووی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی پێم ئەوە جوبرائیلە (فریشتەی وەحی) سەلامت لێ دەكات منیش ووتم (وعلیە السلام ورحمة الله وبركاتە) متفق علیە.

- لەئەنەسەوە (ڕەزای خوای لێ بێ)فەرمووی كاتێ كە پێغەمبەر ﷺ قسەیەكی بفەرمووبایە، سێ بارەی دەكردەوە تالێ ی تێ بگەن، كاتێ كە دەچووە لای گەل و قەومێ سەلامی لێ دەكردن و سێ بارەی دەكردەوە) رواه البخاری .

- لەئەبی ئومامە ﷺ فەرمووی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (باشترین و نزیك ترین خەلكان لەلای خوای گەورە ئەو كەسانەن كەسەلام لەپێشدا دەكەن)رواه ابو داود .جا ئەی برایانی موسلمان با ئێمە هۆشیارو ووریابین لەسەلام كردندا دەست پێشخەری بكەین بەوەی سەر لەموسلمانان و خزمان و دۆستان و جیرانان بدەین، وەسەلامی رێك و پێك و بەجێیان لێ بكەین[٢] ..

- لەئەبی هورەیرە (رەزای خوای لێ بێ) فەرموویەتی: قەسەم بەو كەسەی ڕوح و گیانی بەدەستە ناچێتە بەهەشت هەتا ئیمان نەهێنن، ئیمان ناهێنن تاكو یەكتریتان خۆش نەوێ، ئایا پێتان نیشان بدەم كارێ ئەگەر ئەنجامی بدەن یەكترتان خۆش بووێ؟! سەلام زۆر لەیەكتر بكەن) رواه مسلم .

دیارە ئەگەر یەكێ خۆی لەكەس نەگەیەنێ وەیا لەماڵەوە دانیشێ و تێكەڵی خەلك و مەردووم نەبێ ..وەك كۆڵەوارانی لەئایینی خوا بێ ئاگا، دەڵێن حەقت لەكەس نەبێ، جا ئەگەر وابێ سەلاویش لەكەس ناكات دیارە خۆشەویستاتی خەڵكیشی نابێ، لەئەنجامدا خۆشیشیان ناوێ، لەكۆتایشدا ئیمانی نابێ، ئەمەش بەڵگەیە كەچاویشی بە بەهەشت ناكەوێ، ئەوجا باگوێ ڕایەڵی فەرمودەی خواو پێغەمبەری خوا بین واز لەقسەو ووتاری كۆڵەواران بینین.

٣- كێ سەلام لەكێ بكات؟

- لەئەبو هورەیرە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (سوار سەلام بكات لە پیادە، پیادە سەلام لەدانیشتوو بكات و ژمارەكەم لەژمارە زۆر سەلام

---

[٢]) ئەگەر لەكۆمەڵێ سەلام كرا ئەوسا یەكێ یا زیاتر وەڵامی دایەوەگوناهەكە لەسەر باقی ئەوانی تر لادەچێ چونكە فەرزی كیفایە (فرض الكفاية) واتە ئەگەر چەند كەسێ پێی هەلبستن گوناه و واجبەكە لەسەر هەموویان لادەچێ..

بكات)متفق عليه. وه له‌ڕیوایه‌تێكی بوخاری هاتووه (بچوك سه‌لام له‌گه‌وره بكات).

- له‌ئه‌بوو ئیمامه‌وه(ڕه‌زای خوای لیّ بیّ): (گوتراوه ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ دوو پیاو ده‌گه‌ن به‌یه‌ك كامه‌یان زووتر و پێشتر سه‌لام بكات؟ فه‌رمووی كامه‌یان ئه‌ولاتره به‌خوای گه‌وره) رواه الترمذي، له‌باوكی یوسف (عبدالله كوڕی سه‌لام)ره‌زای خوای لیّ بیّ فه‌رمووی گوێم لیّ بوو بیستم له‌پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ ده‌ی فه‌رموو: ئه‌ی كۆمه‌لانی خه‌ڵك و مه‌ردووم سه‌لام زۆر له‌یه‌كتر بكه‌ن و خواردن بده‌ن به‌هه‌ژاران و نه‌داران و یه‌كتر، صیله‌ی ڕه‌حم به‌جیّ بگه‌یه‌نن، نوێژ بكه‌ن كه‌خه‌ڵك و مه‌ردووم نوستوون، ده‌چنه به‌هه‌شت به‌بیّ چه‌ندو چۆن، واته به‌ئاشتی و به‌سه‌لام) رواه الترمذی. له‌توفه‌یلی كوڕی ئه‌بو كه‌عب ده‌ڵیّ ده‌چوومه بازارو به‌لای عبدالله ی كوڕی عومه‌ردا چووم هاته دوام كه‌له‌گه‌ڵما بێته بازاڕ جا كه‌چووینه بازاڕ به‌لای هه‌ركه‌سیّ ڕانابوردین ئیللا عبدالله سه‌لامی لیّ ده‌كرد كۆنه‌فرۆش بایه یا فرۆشیاری هه‌رشتیّ تربایه یاهه‌ژار بایه، یا داماو بایه، منیش پێم ووت باشه چ ئیش و كارت هه‌یه له‌بازاڕ ئه‌توو نه‌له‌لای فرۆشیاریّ ڕاده‌وه‌ستی وه‌نه‌پرسیار له‌نرخی شت ده‌كه‌ی و نه‌داده‌نیشی له‌مه‌جلیسه‌كانی بازاڕی و پێت ده‌ڵێم دامانیشینه‌و لێرانه باهه‌ندیّ بدوێین و قسان بكه‌ین؟ ووتی ئه‌ی توفه‌یل من كه‌به‌یانی هاتم بۆ بازاڕ ته‌نها له‌به‌ر سه‌لام كردن بوو له‌خه‌ڵك له‌وه‌ی ده‌یبینین و له‌وه‌ی لێی ڕاست دێین، له‌ئه‌بو ئومامه صودی كوڕی عه‌جلانی باهیی ڕه‌زای خوای لیّ بیّ فه‌رمووی پێغه‌مبه‌ر ﷺ (فه‌رمووی ئه‌ولاترین و باشترینی خه‌ڵكان له‌لای خوای گه‌وره ئه‌وانه‌ن كه‌له‌پێشدا سه‌لام ده‌كه‌ن)رواه ابوداود.

بزانن: نابێ سه‌لام له‌ئافره‌ت بكه‌ین، به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر به‌ته‌نیا له‌ڕێگا پێك گه‌یشتن، چونكه سه‌یر كردنی دروست نیه حه‌رامه ،جائه‌گه‌ر سه‌یری نه‌كه‌ی دیاره نازانی و له‌وانه‌یه سه‌ر بكێشێ بۆقسه‌ڕۆكی خه‌ڵك یا پاش سه‌لامه‌كه‌ی قسه‌كردن و ئه‌حواڵ پرسین و چاو له‌چاوی یه‌ك نان و ئه‌مانه گشتی حه‌رامن، چونكه سه‌رئه‌كێشێ بۆ دونیای خراپه‌كاری و فه‌ساد، هه‌روه‌ها هه‌ر سه‌لام كردنێكی تر بێ به‌نیه‌تی خراپ و نیازی بۆگه‌ن و ببێ به‌هۆی هه‌ڵخه‌ڵه‌تاندن و فێڵ كردن و خیانه‌ت كردن دروست نیه، جا له‌ئافره‌ت بێ یا گه‌نج بێ یا پیربێ یامنداڵ بێ ....هتد. چونكه سه‌لام ده‌بێ به‌مانای خۆی بێ وه‌كو باسمان كرد و قه‌صدو نیه‌تی مانایه پرپیت و پیرۆزه‌كه‌شی تیابێ ، هه‌ر چه‌نده سه‌لام كردن سوننه‌ته به‌ڵام له‌زۆر كات و شوێندا نابێ به‌جێ بگه‌یه‌ندرێ وه‌كو یه‌كێ ده‌ست به‌ئاو ده‌گه‌یه‌نێ یاسه‌ری خۆی ده‌شوا له‌حه‌مامه یا نان ده‌خوات و كاتی خواردنه یا له‌ده‌رس خوێندن دایه وه‌ئه‌مانه‌ش له‌سه‌ریان نابێته ئه‌رك و واجب كه‌وه‌ڵام بده‌نه‌وه، وه‌ده‌توانن پاش كۆتایی پێ هاتنی كاره‌كه سلاۆ وه‌رگرنه‌وه.

سه‌لام كردن له‌منداڵان سوننه‌ته، له‌ئه‌نه‌سه‌وه كاتێ كه‌به‌لای منداڵان ڕائه‌بوارد سه‌لامی لێ ده‌كردن و ده‌ی فه‌رموو پێغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌لامی له‌منداڵان ده‌كرد) متفق علیه.

هه‌روه‌ها سه‌لام كردن له‌كۆمه‌ڵی ژنان دروسته به‌مه‌رجێ مه‌ترسی هیچ فیتنه‌یه‌كی لێ نه‌كرێ وه‌كو له‌ئه‌سماء كچی یه‌زید فه‌رمووی پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌لاماندا تێ په‌ڕی ئێمه‌ش كۆمه‌ڵێ بووین له‌ژنان سه‌لامی لێ كردین﴿٧﴾

٤- سه‌لام كردن ڕه‌وشتی پیاوچاكانه

خــوای گــه‌وره لــه‌دوا ڕۆژا ســه‌لام له‌ئــه‌هلی به‌هه‌شــتیان ده‌كــات وه‌ك له‌سوره‌تی (یس)دا ده‌فه‌رموێ(سلام قولا من رب رحـيم)٥٨، هـه‌روه‌ها خـوای گــه‌وره بۆمــان ده‌گێڕێتــه‌وه كه‌ســه‌لام كــردن له‌خوڕه‌وشــتی به‌هه‌شــتیانه وه‌ك ده‌فــــه‌رمووێ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴿٢٦﴾ الواقعه ئایه‌تی ٢٥-٢٦

واته: (له‌ناو به‌هه‌شتدا له‌غوه‌و قسه‌ی زیادیـان گـوێ لێ نـابێ و توشـی تاوان و ناڕه‌حه‌تی نابن به‌ڵكو ته‌نها پێیان ده‌وترێ سه‌لام و ڕه‌حمه‌تی خواتان لێ بێ به‌هه‌شتتان پیرۆز بێ).

هه‌روه‌ها فریشته‌كان پێشوازی له‌ئه‌هلی به‌هه‌شت ده‌كه‌ن و سلام و پیرۆزباییان لێ ده‌كه‌ن ده‌ڵێن فه‌رموون بۆ به‌هه‌شت هه‌تا هه‌تایێ بمێننه‌وه وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْاْ رَبَّهُمْ إِلَى ٱلْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَٱدْخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾ (سوره‌تی الزمر ٧٣).

له‌عبدالله ی كوڕی عه‌مری كوڕی عاص (پیاوێ پرسیاری له پێغه‌مبــه‌ری خوا ﷺ كرد كامه كارو خوڕه‌وشت له‌ئیسلامدا باشترین و خێرترین شـتێكه؟ فه‌رمووی خواردن به‌خشین و سه‌لام كردن له‌و كه‌سه‌ی ده‌یناســی و نایناســی) متفق علیه.

وه‌كاتێ میوانه به‌ڕێزه‌كانی حه‌زره‌تی ئیبراهیم (علیه الـسلام) (كــه‌بریتی بوون له‌چه‌ند فریشته‌یه‌ك)هاتنه لایــی و ســه‌لامیان لێ كــرد ئــه‌ویش وه‌ڵامــی

ســـه‌لامی دانـــاوه) هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ فَقَالُوا۟ سَلَـٰمًا ۖ قَالَ سَلَـٰمٌ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾ (سوره‌تی الذاريات ٢٤-٢٥)،

له‌ئه‌بو هوره‌یره‌وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی له‌و كاته‌ی كه‌خوای گه‌وره حه‌زره‌تی ئاده‌می خه‌لق كرد، پێی ووت برۆ سه‌لام له‌و كۆمه‌ڵه فریشته دانیشتووه بكه، وه‌گوێ بگره‌و ببیسه له‌وه‌ی كه‌حه‌زت لێ یه‌تی و خۆشتیانی ده‌وێ جا ئه‌مه سه‌لامی تۆیه، وه‌سه‌لامی نه‌وه‌و وه‌چه‌ی تۆیه، جاووتی (السلام عليكم) فریشته‌كان وه‌ڵامیان دایه‌وه به‌(السلام عليكم ورحمه الله) له‌وه‌ڵامه‌كه‌دا (ورحمة الله) یان بۆ زیاد كرد.متفق عليه.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێ (ئه‌گه‌رچوونه ماڵێ سه‌لام له‌خانـه‌واده‌ی ئه‌و ماڵه بكه‌ن به‌سه‌لامێ كه‌له‌لای خواوه بێ، پیرۆزو موبـاره‌ك و پـاك و بـێ گـه‌ردبێ) هـه‌روه‌ها ســوننه‌ته ئـاده‌میزاد كـاتێ كه‌گه‌ڕایـه‌وه ماڵـه‌وه ســه‌لام له‌خانه‌واده‌ی ماڵه‌وه بكا كه‌مایه‌ی خۆشه‌ویستی و به‌ره‌كه‌ته بۆ هـه‌موو لایـه‌ك له‌و خانه‌واده، وه‌ك پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ئه‌نـه‌س ده‌فـه‌رموێ(ئـه‌ی ڕۆڵـه ئه‌گـه‌ر چوویته ماڵه‌وه سه‌لام له‌خانه‌واده‌ت بكه، ده‌بێته به‌ره‌كه‌ت و ڕه‌حمه‌ت بۆ خـۆت و بۆكه‌سانی ماڵه‌وه‌ت.. رواه الترمذي .

چه‌ند كـه‌س له‌ژیانـداجاران ڕقمـان لێ بۆتـه‌وه كـاتێ كه‌هاتۆتـه لامـان سه‌لامی كردووه، ئـیتر ڕق و كینه‌كـه‌ی دڵمـانی بـاری كـردووه خۆشه‌ویـستی شوێنی گرتوته‌وه، وه‌به‌پێچه‌وانه چـه‌ندین كـه‌س بـه‌لامان تێپـه‌ریوه سـه‌لامی نه‌كردوه ڕق و قینه له‌ئاستیا هه‌ولی داوه بێتـه دلمـان وه ووتومانـه ته‌ماشـای بكه، هه‌ر سه‌لامیشی نه‌كرد ؟!

له‌باوكی عه‌ماره‌وه بـه‌رائی كـوری عـازه‌ب ره‌زای خـوای لێ بـێ ووتـی

پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ کردوین بەحەوت شت :

أ- بەسەردانی نەخۆش :- بەشێوەیی کەمایەی ئاسوودەیی و دلخۆشی نەخۆشەکە بێ و ئەگەر دیاری لەگەل خۆمان ببەین باشترەو دوعای خێری بۆ بکەین هەراسانی نەکەین، بەزۆر لەلادانیشتن یا بۆنی ناخۆش یا بەقسەوگوفتارێ یا بەهەر شتێکی تربێ.

ب-ئامادەبوون و بەدوا کەوتنی تەرمی برای موسلمانت، کاتێ دەمرێ و بەرەو گۆرستان دەیبەن ،بەشێوەیەك کەببێ بەمایەی کۆمەکی و دل دانەوەی خاوەن مردووەکە ،وەبیر کردنەوە لەرۆژێ کەتۆش ئەوها هەلدەگرن بەرەو گۆرستان دەتبەن،دیارە کەس و کاریشت پێان خۆشە خەلك بەکۆمەکیانەوە بێ.

ج- دوعای خێر بۆ ئەوەی بپژمێ :واتە ئەوەی دەپژمێ پێویستە بلێ (الحمدلله) ئەوسا ئەوەی گوێ ی لێ یە بلێ (يرحمك الله) ئەویش دوعای خێری بۆ بکا بلێ (يهديك الله ويصلح بالكم) واتە خوا هیدایەت و رێنمایت بکات و حالت چاك و باش بکات .

د- یارمەتی دانی بێ هێزو زەعیف :رزگار کردنی ئەمانە بەپێ ی تونا پێویستە، جالە هەر رووێکەوە بێ، لەرووی پارەو پول و ماددە بێ، یا بەرووی زانست و زانیاری بێ، یا لەرووی ستەم و زولمی زالمان بێ،..هتد

ه-یارمەتی دانی ستەم لێکراو، رزگار کردنی دەبێ گەورە ئاواتی ئیماندار بێ ، چونکە مایەی رازی کردنی خوایە و خوای

گەورە حەرامی کردوە لەنێو مەخلوقدا ستەم و زولم کردن ،وە ئەو کەسەی خۆش ناوێ کەیارمەتی ستەم لێکراوو لێقەوماوان نادات .

و- سەلام زۆر لەیەك کردن : بەو شێوەی کەباسمان کردووە و مەبەستی

خوای گه‌وره بێ و ڕه‌زامه‌ندی ئه‌و بێ، وه‌ئومێدی پاداشتی ئه‌و بێ، ببێ به‌مایه‌ی خۆشه‌ویستی و ته‌بایی .

ز- به‌جێ گه‌یاندنی سوێندو به‌لێنه‌كانی ﴿٨﴾ :ده‌بێ موسلمان سوێند ته‌نها به‌خوای گه‌وره‌و سیفه‌ته‌كانی بخوات بۆ مه‌به‌ستی چاكه‌و كارچاكی و دلنیاكردنی خه‌لك له‌ڕاستی دروستیدا، نابێ سوێند به‌غه‌یری خودا و سیفه‌ته‌كانی بخورێ جا هه‌ر شتێ بێ ده‌بێ موسلمان سوور بێ له‌سه‌ربه‌جێگه‌یاندنی سوێند و به‌لێن و قسه‌كانی بۆ خزمه‌تی موسلمانان چونكه مایه‌ی ڕێزو عیزه‌ت و كه‌رامه‌ت و ئیمانه .

برای موسلمان با له‌كۆمه‌لی پیاو چاكان ده‌رنه‌چین و، ئاگامان له‌خوره‌وشت و حه‌قی موسلمانان بێ به‌سه‌رمانه‌وه، هه‌روه‌ها ئاگامان له‌به‌رنامه‌ی ئاینه‌كه‌مان بێ، چونكه هه‌ر ئه‌م ڕێگایه مایه‌ی به‌خته‌وه‌ری دونیاو قیامه‌تمانه .

٥- سه‌لام كردن له‌كاتی به‌یه‌ك گه‌یشتن و لێك جیابوونه‌وه.

سه‌لام له‌یه‌ك كردن چۆن سوننه‌ته له‌به‌یه‌ك گه‌یشتندا، ئاواش سوننه‌ته له‌جیابونه‌وه...له‌ئه‌بو هوره‌یره ڕه‌زای خوای لێ بێ فه‌رمووی پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (ئه‌گه‌ر یه‌كێ له‌ئێوه چوو بۆ مه‌جلیسێ با سه‌لام بكا، ئه‌وسا كاتێك ویستی هه‌لبستێ و بڕوا باسه‌لام بۆ ڕۆیشتنه‌كه‌ش بكا، سه‌لامی سه‌ره‌تا له‌سه‌لامی كۆتایی باشتر نی یه)رواه ابو داود .

جا سه‌لام كردن و وه‌لامدانه‌وه‌ی چۆنه له‌سه‌ره‌تای به‌یه‌ك گه‌یشتندا هه‌ر ئاواشه له‌كاتی له‌یه‌ك جیابوونه‌وه و مه‌جلیس به‌جێ هێشتن، هه‌روه‌ها له

ئه‌بو هوره‌یره‌وه ره‌زای خوای لێ بێ فه‌موویه‌تی (پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی ئه‌گه‌ر یه‌كێ له‌ئیوه به‌براكه‌ی موسلمانی گه‌یشت با سه‌لامی لێ بكا جا ئه‌گه‌ر دارێك یا به‌ردێك یا دیوارێ كه‌وته نێوانیان دیسان به‌یه‌ك گه‌یشتنه‌وه، با دووباره سه‌لامی لێ بكاته‌وه)رواه ابوداود.

سوننه‌ت به‌جێ گه‌یاندن مایه‌ی نزیك بوونه‌وه‌یه له‌خوداو مایه‌ی پاداشت زۆر بوونه له‌ڕۆژی دوایی، هه‌روه‌ها له‌دونیاش هه‌زاره‌ها حیكمه‌تی جۆراو جۆری تیایه و له‌هه‌مان كاتیشدا شوره‌یه‌كه ئیمانی خۆی پێ ده‌ڕازێنێته‌وه و بۆیه موسڵمان سوننه‌ته‌كان ئه‌قۆزێته‌وه‌و به‌زایه‌یان نادات.

هه‌روه‌ها (پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (سه‌لام له‌عاره‌ق خۆر مه‌كه‌ن، مه‌چوونه لایان ئه‌گه‌ر نه‌خۆش كه‌وتن، وه‌نوێژی مردوویان له‌سه‌ر مه‌كه‌ن كه‌مردن) به‌ڵێ سه‌لام كردن له‌عاره‌ق خۆر یا كه‌سانێ هاو وێنه‌ی له‌گوناه و تاواندا دروست نیه به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر به‌حه‌لالی بزانێ یا واتێ بگات تۆرێرت لێی ناوه، ئه‌ویش به‌موسه‌قه‌فی خواردیتیه‌وه، به‌ڵێ ئه‌گه‌ر زانیت سه‌لامه‌كه‌ت ده‌یهێنێ بۆلای ئیسلام و ئومێدی ئه‌وه‌ی لێ ده‌كرێ كه‌واز له‌ئاره‌ق خواردن بێنێ یا واز له‌گوناه و تاوانی بێنێ ئه‌وه دروسته سه‌لامی لێ بكه‌ی، و به‌قه‌صدو نیه‌تی ڕزگاركردنی له‌كاری بێ شه‌رعی، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر كۆمه‌ڵێ له‌موسڵمانان و كافران به‌یه‌كه‌وه دانیشتون دروسته سه‌لامیان لێ بكه‌ی به‌نیه‌تی موسڵمانه‌كان به‌ته‌نها ، (له‌ئوسامه (پێغه‌مبه‌ر ﷺ ڕابوورد به‌سه‌ر مه‌جلیسی موسڵمانان و موشریك و بت په‌رست و جووله‌كه تێكه‌ڵاو ببون سه‌لامی لێ كردن) رواه الترمذی والبخاری تاج۲ ل (۲۵۰) هه‌روه‌ها له‌بیرمان نه‌چێ ئێمه ڕۆژێ نۆ جار له‌نوێژه فه‌رزه‌كان سه‌لام له‌خوای گه‌وره ده‌كه‌ین،

ئه‌گه‌ر نوێژه سوننه‌ته‌كانیش بكه‌ین به‌قه‌د ژماره‌ی (ته‌حیات)ه‌كان سه‌لام له‌خوای گه‌وره ده‌كه‌ین كاتێ ده‌ڵێین (التحیات لله والصلوات والطیبات والبركات) واته: ئه‌ی په‌روه‌ردگار هه‌موو ژیان و مانه‌وه‌یه‌ك هه‌ر شایسته‌ی تۆیه هه‌روه‌ها هه‌موو ڕه‌حمه‌ت و پاكی و بێ گه‌ردی و پیرۆزی هه‌ر شایسته‌ی تۆیه، هه‌ر هی تۆیه، باهه‌ژاران و غه‌ریبان و داماوانی ناو گۆڕه‌كانیشمان له‌بیرو یاد نه‌چێ و فه‌رامۆشیان نه‌كه‌ین، كه‌سه‌لام كردن له‌وانیش سوننه‌ته كاتێ كه‌به‌لای گۆڕه‌كانیانا ڕائه‌بورین وه‌كو (پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رامۆشی نه‌كردوون سه‌لامی لێ كردوون ، له‌ئه‌بو بوریده ڕه‌زای خوای لێ بێ (پێغه‌مبه‌ر ﷺ فێری ده‌كردین كاتێ كه‌ده‌رده‌چووین بۆلای قه‌برستانان بڵێین (السلام علیكم اهل الدیار من المؤمنین والمسلمین وانا ان شاء الله بكم لاحقون، اسال الله لنا ولكم العافیة) رواه مسلم، واته: سه‌لامتان لێ بێ خاوه‌نی گۆڕستان له‌ئیمانداران و موسڵمانان وه ئێمه‌ش (ان شاء الله)به ئێوه ده‌گه‌ین وه‌له‌خوای گه‌وره داوا ده‌كه‌م عافیه‌ت و خۆشی بدا به‌ئێمه‌و ئێوه.

٦-سه‌لام كردن له‌كاتی مۆڵه‌ت وه‌رگتندا

خوای گه‌وره له‌سوڕه‌تی نوڕدا ده‌فه‌رمووێ: ئه‌ی ئه‌وكه‌سانه‌ی ئیمانتان هه‌یه مه‌چوونه ماڵێ كه‌ماڵی خۆتان نه‌بێ تا بێدارو ئاگاداریان نه‌كه‌نه‌وه و ئیزن و روخصه‌تیان لێ وه‌رنه‌گرن و جا سه‌لامیان لێ بكه‌ن له‌ئه‌هل و خانه‌واده‌ی ماڵه‌كه ئه‌مه بۆ ئێوه خێرترو باشتره تكاتان وابێ یادی خوای گه‌وره بكه‌نه‌وه، وه‌ئه‌گه‌ر كه‌سێكتان چه‌نگ نه‌كه‌وت له‌ماڵه‌كه‌دا بێ (به‌وه‌ی سێ جار له‌ده‌رگاتان داو كه‌س نه‌هات)مه‌چوونه ژووره‌وه هه‌تا ئیزن و مۆڵه‌ت

دەدرێن، ئەگەر پێتان ووترا بگەڕێنەوە ئیش و كارمان هەیە یا ئەگەر تەنها ووتیان بگەڕێنەوە، ئەوا بگەڕێنەوە ئەمە بۆ ئێوە پاكترە، وە خوای گەورە بەكارو كردەوەیێ ئێوە دەی كەن ئاگادارو زانایە) يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فِيهَآ أَحَدٗا فَلَا تَدۡخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤۡذَنَ لَكُمۡۖ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ٱرۡجِعُواْ فَٱرۡجِعُواْۖ هُوَ أَزۡكَىٰ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ عَلِيمٞ ﴿٢٨﴾ النور

ئەگەر ئێمە ئاگاداری ئەو ئامۆژگارییە جوانانەی خوای گەورە بین لەدەیان گیروگرفتی كۆمەلایەتی ڕزگارمان دەبێ، ئەگەر بەجوانی لێی تێ بگەین كاری پێ بكەین، سەرەڕای ڕزگاربونیشمان جوانترین خورەوشتمان بۆ پێك دێ ڕەزامەندی خوای گەورەش لەوێ بوەستێ، لەئەبوو موسی ئەشعەریەوە ووتی : (پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئیزن وەرگرتن سێ جارە (سێ جار لەدەرگادانە یا ئاگادار كردنەوەیە) ئەگەر ئیزن و مۆڵەتت وەرگرت باشە دەنا بگەڕێوە) متفق علیه، هەروەها نابێ سەیری ناو ئەو ماڵە بكەی پێش ئیزن و مۆڵەت وەرگرتن جا لەكونی دەرگاوەبێ یا لەهەرشوێنێكی تربێ .لەسەهلی كوڕی سەعد ڕەزای خوای لێ بێ ووتی (پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ئیزن و مۆڵەت وەرگرتن لەپێناوی ئەوەیە بۆ ماڵیان بچێت و دیارە لەمەشدا چاوت دەكەوێ بەماڵیان و بەحاڵیان ،لەربعی كوڕی خیراش ووتی :پیاوێ لەبەنی عامر داوای ئیزن و مولەتی كردووە لەپێغەمبەر ﷺ كەلەماڵەوە بووە جاووتی بێمە ژوورەوە؟ جا (پێغەمبەر ﷺ گووتیە خادیمەكەی برۆ فێری ئیزن و مولەتی

وەرگرتنی بکەو پیّ ی بلیّ سەلام بکە بە(السلام علیکم) ئایا بیّمە ژوورەوە؟ جا (پیّغەمبەر ﷺ ئیزنی داو ئەوسا هاتە ژوورەوە) رواه ابو داود ٌ ئیزن و مۆلەت وەرگرتن فەرمانی خواو پیّغەمبەرە و لە خورِەوشتی جوانە مایەی رِیّزو قەدر وەرگرتنە، وەبنەبرِ کردنی دەیان گیرو گرفتە ..وەئەگەر ئیزن و مۆلەتمان داواکرد بەوەی لەدەرگاماندا وەیەکیّ هات ووتی تۆ کیّ ی؟ مەلیّ منم بەلکو ناوی خۆت بیّنە بەشیّوەیەکی وا کەبەباشی بتناسیّ و گومانی نەبیّ و نەمیّنیّ لەناسینت ..لەجابر رەزای خوای لیّ بیّ چووم بەلای (پیّغەمبەر ﷺ لەدەرگام دا فەرمووی ئەوە کیّە؟ ووتم منم فەرمووی منم منم (بەشیّوەیەکی پیّ نارازی بوون) متفق علیه. هەروەها لەم بارەوە ئەنەس رەزای خوای لیّ بیّ لەفەرموودە مەشهورەکەی ئیسرادا دەگیّرِیّتەوە دەفەرمویّ (پیّغەمبەر ﷺ فەرمووی پاشان لەگەلّ جوبرائیل بۆ ئاسمانی دونیا چووین لەدەرگایدا پیّی ووترا ئەوەکیّیە؟ فەرمووی جوبرائیلە فەرمووی ئەوە کیّیە لەگەلّتا ووتی موحەممەدە، پاشان بۆئاسمانی دووەم لەدەرگایدا ووتیان ئەوە کیّیە؟ ووتی جوبرائیلە ووتی ئەوە کیّیە لەگەلّتا ووتی موحەممەدە،هەروەها لەدەرگاکانی سیّ یەم و چوارەم و باقی دەرگاکانی تر هەر بەم شیّوەیە پرسیاریان دەکرد ئەوە کیّیە ؟ئەی ووت جوبرائیلە ﴿٩﴾ متفق علیه.

ئادابی مەجلیس

١- پێویستە بزانین:

موسڵمان زۆر پێویستە لەهەموو ڕوویێکەوە شارەزای ئایینی پیرۆزی خۆی بێت، تاوەکو بتوانێ لەهەموو لایەکەوە دەرگا لەشەیتان و سەربازەکانی دابخا و ئیمانەکەی بەجوانی و پاکی بێڵێتەوە تاکو بەهەمیشەیی بتوانێ شیرینی ئیمان نۆش بکـا و بەختــەوەری و ڕووســپیاتی دوا ڕۆژیـش زیـاتر بەرئومێـد بکـات ،ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش هیچ لایەن و ڕوویێك نەماوە باسی نەکردبێ چـارەی گـیرو گرفتـەکانی بـۆ دانـەنابێ لەوانـەش ئـادابی مـەجلیس، خـوای گـەورە دەفەرمووێ(ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە، تەقوای خـوای گـەورە بکـەن وەلەگـەڵ ڕاســت گۆیــان بــن)یَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ التوبە

چونکە ڕاست گۆیی پاکی دڵ و چاوو گوێ دەپارێزێ و لەسروشتی خۆیان دەهێڵێتەوە، بەڵام درۆو بوختان و غەیبەت و نەمیمی لەغوەو قسەڕۆکی زیادو بێ مانا سروشتی پاکیان تێك دەداو بەرەو ئەنجامێکی خراپیان دەبات و خـوای گەورە لەبارەی بەنی ئیسرائیلیەکانەوە دەفەرمووێ (زۆر گوێیان لەدرۆ گرتـووە لەکەسانێ کەنەچوونەلای (پێغەمبەر ﷺ وەهیچ زانیاریان بەئایینەوە نیە تـا سەرەنجام خوای گەورە خەشم و قینی لێ گرتون و خواست و ئیرادەی هاتە سـەر ئەوە کەدڵیان پاك نەکاتەوەو لەدونیا تووشــی ڕیسوایی و بـێ نرخـی کـردوون

وەلەڕۆژی دوایشدا ئەشکەنجەو عەزابی گەورەی بۆ داناون ﴿١٠﴾ برای موسڵمان گوێ گرتن لەدرۆ بەڕاستی فیتنەو موسیبەتێکی گەورەیە ئەی دەبێ درۆکردن چۆن بەڵایەك بێ ﴿١١﴾ هەروەها لەبوختان و لەغوەو غەیبەت و نەمیمی و ،تەنانەت لەباسی غەیبەتدا هاتووە کە (پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (غەیبەت کارو گوێ گری هاوبەشن لەگوناه و تاواندا ﴿١٢﴾ هەروەها موسڵمان نابێ لەکۆڕو مەجلیسێ دابنیشێ، کەئیهانەو قسەو قسەڕۆکی وای تیابێ بەرامبەر بەخوای گەورەو ئاییەنە پیرۆزەکەی یا (پێغەمبەرەکەی یا بەشێك لەدەستورو بەرنامەکەی بزانەخوای گەورە چی دەفەرمووێ لەسورەتی النساء لەئایەتی ١٤٠دا .

(بێ گومان ئێمە دامان بەزاندووە لەکتێبدا بۆ سەر ئێوە ئەگەر گوێتان لێ بوو (بیستان)بێ باوەڕی و کوفر دەربڕا بەنیشانەو ئایەتەکانی خوای گەورە، گاڵتەو گەپی پێ کرا دامەنیشن لەلایان و گوێیان مەدەنێ هەتا ئەچنە سەر باس و خواسێکی تر، دەنا ئێوەش وەك ئەوانن) ئەو ڕێگایانەی دڵ و دەروونی پێ پاك دەبێتەوە وەیا پێی پیس و پۆخڵ دەبێ چاوو گوێچکەو زمانە بەسەرۆکایەتی عەقل و ژیری وەکو خوای گەورە دەفەرمووێ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾ اسراء

(لەسەر کارو ووتارو بەرنامەیێ مەبە کەزانیاریت پێیەوە نەبێ بزانە بەڕاستی گوێ و چاوو دڵ ئەوانە گشتیان بەسەر تۆوە بەرپرسیارن). بەڵێ ئادەمیزادی موسڵمانی هۆشیار حەزناکات وێنەیەك لەوێنەکانی چاوو مێشك و فکریا بێ، جێگەی ڕەزامەندی خوای گەورە نەبێ ،یا دەنگ و باس و قسەیێ لەشریتی تۆمار کراوی لە گوێچکەیدابێ یا خەیاڵات و گومانی لەدڵیا بێ

كه‌جێگه‌ی خه‌شم و قینی خوای گه‌وره بێ، خۆ شك و گومانی تیا نیه مه‌جلیسه‌كانی ئێستای دونیا زۆربه‌ی هه‌ره زۆریان له‌هه‌موو ڕوو لایه‌نێكه‌وه به‌خواست و كه‌یفی شه‌یتان و شه‌یتانیه‌كانن و له‌غوه‌و درۆ ته‌مانه هه‌مووی له‌لایه‌ك، له‌لایه‌كی تره‌وه باسی خواو پێغه‌مبه‌ر ﷺ ناكرێ .باس هه‌ر باسی ورگ و گیرفان پڕكردنه دونیاو دونیا په‌رستنه خه‌ڵكانی بێ ژماره ئه‌مڕۆ كۆڕو مه‌جلیسیان له‌گه‌ڵ صحن و ته‌له‌فزیۆنایه، هه‌موو هه‌ست و نه‌ستی خۆیانیان داوه‌تێ، هه‌موو چاوو گوێچكه‌یان داوه‌تێ زۆر كات و ساتی خۆیان پێ ده‌كوژن كردویانه به‌هۆكارێك بۆ كات پێ كوشتن بێ ئه‌وه‌ی بیری لێ بكه‌نه‌وه سه‌ره‌نجام چی ده‌بێ چی نابێ؟ حه‌یاو ئه‌خلاق ئه‌ڕمێنێ ڕێزو حوه‌ت ده‌چوێنێ ڕووتی و قووتی ده‌نوێنێ، تۆی مێ بازی ده‌چێنێ، فێره كوشتن و دڵ ڕه‌قی ده‌كات، له‌بۆ دزین و ته‌ماعی ده‌بات، تووشی دونیا په‌رستی ده‌كات له‌بیری ده‌چوێنێ، ڕێگاكه‌ی نه‌جات، بۆ دونیای فانی و غه‌فله‌تی ده‌بات له‌ڕێی خوای گه‌وره‌ی ته‌واو ده‌رده‌خات، ئاینی چاكی له‌بیرا ده‌بات (یعلمون ظاهرا من الحیاه الدنیا وهم عن الاخره هم غافلون) الروم/٧ (پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ: له‌هه‌ر شوێنێ كۆڕو مه‌جلیس ببه‌سترێ و دروست ببێ وه‌ناوی خوای گه‌وره‌ی تیا نه‌هێنرێ و صه‌لاوه‌ت له‌سه‌ر محمد ﷺ لێ نه‌درێ ئه‌وه جۆره حه‌سره‌ت و نه‌دامه‌ت و په‌شیمانیه‌ك به‌سه‌ر داده‌بارێنێ، جا ئه‌شكه‌نجه‌و عه‌زابی ئه‌و كه‌سه ده‌دا كه‌خواستی لێ بێ وه له‌و كه‌سه‌ش خۆش ده‌بێ كه‌خواستی لێ بێ) رواه الترمذی.

٢- رووكردنه مه‌جلیس و هه‌ڵسان :

یه‌كێ له‌مامۆستایان ئامۆژگاری كوڕه‌كه‌ی ده‌كات ده‌فه‌رموێ: كوری خۆشه‌ویستم، هه‌ر كاتێ خوێندته‌وه یا بیستت له‌قورئانی پیرۆز (یایها الذین امنوا) واته: " ئه‌ی ئه‌و كه‌سانه‌ی ئیمانتان هه‌یه" بزانه ئه‌مه له‌گه‌ل تۆیه‌تی چونكه تۆ خاوه‌ن ئیمانی، دلی بۆ بكه‌ره‌وه بزانه خوای گه‌وره چۆن فه‌رمانێكت پێ ده‌كات ..خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ یَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُواْ فِى ٱلْمَجَٰلِسِ فَٱفْسَحُواْ يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْ ۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ دَرَجَٰتٍ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

سورة المجادلة /١١، (ئه‌ی ئه‌و كه‌سانه‌ی ئیمانتان هه‌یه ئه‌گه‌ر پێتان ووترا فراوانی و گوشادی بخه‌نه مه‌جلیسه‌كه‌تان، وابكه‌ن خوای گه‌وره گوشادی و فراوانیتان پێ ده‌به‌خشێ، ئه‌گه‌ر پێتان ووترا فه‌رموون بڕۆن؟ ئێوه‌ش بڕۆن، خوای گه‌وره ئه‌و كه‌سانه‌ی خاوه‌ن ئیمانن به‌رز ده‌كاته‌وه و ئه‌و كه‌سانه‌ی خاوه‌ن زانیارین به‌چه‌ند پله و ده‌ره‌جه‌یێ، خوای گه‌وره ئاگادارو شاره‌زایه به‌كارو كرده‌وه‌یی كه ئێوه ده‌ی كه‌ن) .

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ده‌فه‌رمووێ: (كه‌س له‌ئێوه ئاده‌میزادێ هه‌لنه‌ستێنێ، پاشان به‌خۆی له‌جێگه‌ی دابنیشێ، به‌لكو گوشادی و فراوانی بخه‌نه مه‌جلیستان، كوری ئیمامی عومه‌ر گه‌ر یه‌كێ له‌به‌ری هه‌لبسابایه له‌شوێنی دانه‌ده‌نیشت)متفق علیه.

ئه‌گه‌ر یه‌كێ میوانی هات، بۆ خۆشه‌ویستی وڕێز لێ گرتن له‌شوێنی خۆی

دانا، بردی بۆ سەرووی جێگەی دانیشت ئەوە دروستە و سوننەتە، هەرچەند بەرێزی و بەرزی لەئیسلامدا بەسەروو خواروی مەجلیسی نی یە (پێغەمبەر ﷺ شوێنێكی دیاری كراوی نەبوو لەمەجلیسدا بەلكوهەر شوێنی خالی و بەتال بایەو بۆی برەخسابایە لیّ ی دادەنیشت) جابری كوری سەموره رەزای خوای لیّ بیّ ووتی ئێمە كەدەچووینە لای (پێغەمبەر ﷺ هەریەكەمان لەو شوێنە دادەنیشتین كەرێزی دانیشتوانی پیّ كۆتایی هاتووە)رواه ابو داود .

لەباوكی عبدالله كەسەلمانی فارسی یە رەزای خوایان لیّ بیّ فەرمووی (پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (هەر پیاویّ خۆی بشۆریّ لەرۆژی جومعە دا و خۆی پاك بكاتەوە ، خۆی رێك و پێك و پوختە بكات، پاشان ئەوەی ئەرك و واجبیەتی بیكات، بیّ دەنگ بیّ لە كاتێكا كە ئیمام وتار دەدا ئیللا خوای گەورە گوناهەكانی بەینی ئەم جومعە و جمعەی رابردوو دەبسووریّ) رواه البخاري.

هەروەها پێغەمبەری ئازیز ﷺ دەفەرمووێ : (حەلال نی یە بۆ پیاویّ جیایی بخا، لەنێوان دوو كەسی دانیشتوو لەتەك یەكا ،مەگەر ئیزن و مۆلەتیان لیّ وەرگریّ) رواه ابو داود.

هەروەها دەفەرمووێ ﷺ (نەفرەت و نەعلەت لەو كەسەی كەلەناوەندی بازنەو حەلقەی دانیشتوان دادەنیشیّ) رواه ابو داود.

ئەبوو سەعید خودری رەزای خوای لیّ بیّ فەرمووی گوێم لیّ بوو و بیستم لەپێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو (باشترین مەجلیس ئەوەیە گوشادو فراوان بیّ) رواه ابو داود..ئاینی پیرۆزی ئیسلام زۆر بەتەنگی مەردووم و خەلكەوەیە داوایان لیّ دەكات بۆ گوشادی فراوانی، چونكە لە تەسكی و تریسكیدا

ئاده‌میزاد ناره‌حه‌ت ده‌بیّ و ئیسراحه‌ت ناكاو پیّ ی ئاسووده نابیّ .

له‌ئــه‌بوو هــوره‌یره‌وه ره‌زای خـوای لیّ بـیّ فـه‌رمووی (پیّغه‌مبـه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی ﴿١٣﴾(هه‌ر كۆرو كۆمـه‌ل و مه‌جلیـسیّ له‌دانیـشتنكه‌یانا یـادی خوای گه‌وره‌یان نـه‌كردبیّ، ئـیللا وه‌ك له‌سـه‌ر كه‌لاشـه‌ی كـه‌رو گـویّ دریّـژی تۆپیوو، هه‌لّستابن وایه رۆژی قیامه‌ت ده‌بیّته داخ و حه‌سرت و نه‌دامه‌ت) رواه ابو داود.

٣- باشترین مه‌جلیس :

باشترین مه‌جلیس ئـه‌و مه‌جلیـسه‌یه كه‌ئه‌نجامه‌كـه‌ی پـاكی و پـیرۆزی و به‌ره‌كه‌ت و ره‌حمه‌تی خودای گه‌وره‌ی تیابیّ، مایـه‌ی ڕه‌زامه‌نـدی ئـه‌و بیّـت و خیّری دونیاو قیامه‌تی تیابیّ .له‌مانه مه‌جلیسیّ كه‌باس و یادی خوای گه‌وره‌ی تیـابیّ ،وه‌ك ئـه‌بو هـوره‌یره ره‌زای خـوای لیّ بـیّ له‌پیّغه‌مبـه‌ری خـودا ﷺ ده‌گیّریّته‌وه و فه‌رموویه‌تی (خودای گه‌وره چه‌ند فریشته‌یه‌كی تایبه‌تی دانـاوه، دیّن و ده‌چن له‌ریّگایان موشتاق و ئیشتاقی كۆرو مه‌جلیسیّكن كه‌یادو زیكری خوای گه‌وره ده‌كه‌ن، بانگ ده‌كه‌ن لـه‌نیّوان خۆیانـا وه‌رن به‌په‌لـه كۆبنـه‌وه بـۆ پیّداویستیه‌كان ،جا ده‌وریان لیّ ده‌ده‌ن وه به‌باله‌كانی خۆیان دایان ده‌پۆشـن تـا ئاسمانی دونیا داده‌گریّ و به‌رز ده‌بیّ ،جا پرسیاریان لیّ ده‌كـات پـه‌روه‌ردگاریان (وه‌خۆی زاناتره له‌هه‌موو كه‌سیّ) چ ده‌لیّن به‌نده‌كانی من ده‌لیّن ته‌سبیحی تـۆ ده‌كه‌ن (سبحان الله ده‌لیّن) وه‌ته‌كبیری تۆ ده‌كه‌ن (الله اكبر ده‌لـیّن)وه حه‌مـدی تۆ ده‌كه‌ن (الحمدللـه ده‌لـیّن) وه ته‌مجیـدی تـۆ ده‌كـه‌ن (بـه‌پاكی و بـه‌رزی تـۆ هه‌لده‌ده‌ن)په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموویّ ئایا منیان دیوه ؟ده‌لیّن قه‌سه‌م بـه‌تۆ نـه‌یان

دیوی جا دەفەرمووێ :دەی باشە ئەگەر ببیننن دەڵێن ئەگەر بتبیننن زیاترو زۆرتر عیبادەتی تۆ دەکەن زۆر بەپاکی و بەرزی تۆوە هەڵدەڵێن و زۆرتر تەسبیحی تۆ دەکەن ..پەروەردگار دەفەرمووێ چی داوادەکەن؟ دەڵێن نەخێر قەسەم بەخوا نەیان دیوە .دەفەرمووێ ئەی باشە ئەگەر بیبیننن چۆن دەبێ؟ فەرمووی دەڵێن ئەگەر ئەوان بەهەشتیان بدیتبایە زۆر سوور دەبوون لەسەر داواکردنی، وەخواست و رەغبەتیان بۆ زیاتر دەبوو دەفەرمووێ داوای لەچی خۆ پاراستنێ دەکەن؟ ووتی دەڵێن داوای خۆپاریزی و پەنا دەگرن لەتۆ لە ئاگری دۆزەخ ..دەفەرمویێ ئایا ئاگری دۆزەخیان دیوە؟ فەرموی دەڵێن نەخێر..قەسەم بەخوا نەیان دیوە جادەفەرمویێ باشە ئەگەر بیبیننن چۆن دەبێ؟! فەرمووی دەڵێن ئەگەر ببینن زۆرتر لەبەری رادەکەن و لێ دەترسێن و خۆیانیان پێ لەتۆ دەپارێزن و زیاتر پەنا دەگرن بەتۆ ..دەفەرمووێ ئەی فریشتەکان من ئێوە بەشایەد دەگرم کەمن بێ گومان لەو دانیشتوانە خۆش بووم، فەرمووی فریشتەیێ لەفریشتەکان لەناویان دەلێ ئەی پەروەردگار ئەوە فلان کەسە لەوان نی یە بەلکو بۆ پێداویستی خۆی هاتووە؟ پەروەردگار لەوەلآمیدا دەفەرمووێ کەسیان تێدا تووشی شەقاوەت و گومرایی نابێ مادام لەگەل وان دانیشتبێ (متفق علیه).

هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ ئەگەر رابووردن بەلای باغەکانی بەهەشت تیا بحەسێنەوە، وترا باغەکانی بەهەشت چین؟ فەرمووی (مەجلیسەکانی یاد کردنی خودایە) اخراجە الترمذی .

هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (ئامادەبوون لەمەجلیسی زانایەکی باشترە لەهەزار رەکعەتی نوێژ (سوننەت)و سەردانی

هەزار نەخۆش و ئامادەبوون لەکفن و دفن کردنی هەزار جەنازە. ووتیان یارسول الله لە خوێندنەوەی قورئانیش بێ ؟فەرمووی بەبێ زانیاری قورئان دەخوێندرێ و سوود قازانج دەبەخشێ (دیارە نەخێر) جا لەبارەی نوێژی سوننەتیشەوە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ هیچ بەندەیەکی موسلمان نی یە کەنوێژی بۆ خودا بکات وە لەهەموو رۆژێ دوانزە رەکەعاتی سوننەت زیاد لەفەرزەکان بکات، ئیللا خوای گەورە قەصرو خانوێکی لەبەهەشت بۆ دروست دەکات) رواه مسلم .

وە لەبارەی سەردانی نەخۆشیشەوە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (هەر موسلمانێ بچێتە زیارەتی موسلمانێ لەنەخۆشیدا سەر لەبەیانی ئیللا حەفتا هەزار فریشتە داوای بەهەشتی بۆ دەکەن لەخودای گەورەو دوعای خێری بۆ دەکەن (بەمەرجێ لەبەر خوا زیارەتی بکات و بەس)) ئەگەر دانی ئێوارە بچێتە زیارەتی و سەردانی بکا دیسان حەفتا هەزار فریشتەو ملائیکە دوعا خێری بۆ دەکەن و خوای گەورە باغێکی زۆر باشی لەبەهەشت پێشکەش دەکا) رواه الترمذي.

وەلەبارەی خێری ئامادەبوونیش لەمردوو بەرێ کردن و کفن و دفن کردنی، پێغەمبەر خۆشەویستمان ﷺ دەفەرمووێ (ئەوەی ئامادەبێ لەدیار تەرم و جەنازەی برای موسلمانی هەتا نوێژی لەسەر دەکرێ، لەبۆ وی خێری قیراتەك هەیە وە ئەوەی ئامادەبێ تاکو لەگۆڕو قەبریش دەنێن و دەی نێژن ئەوە لەبۆوی خێری دوو قیرات هەیە.. وتیان ئەی پێغەمبەری خوا، دوو قیرات چین ؟فەرمووی وەك دوو چیای زۆر گەورەن) متفق علیه وەلە ریوایەتێکی تردا دەفەرمویێ: هەر قیراتی بەقەد چیاو شاخی ئوحدە و، ئەی برای موسلمان ئەوا

خێری نوێژو سەردانی نەخۆش و ئامادەبوون لەتەرم و جەنازە ناشتنت زانی، ئەوسا بیرکەوە کەئامادەبوون لەمەجلیسی زانایەك خێرترە لەهەزار رەکعەت نوێژوو هەزار جار سەر لە نەخۆش بدەیت و هەزار جار ئامادەبییت لەمردوو بەرێ کردندا، جا زانای خوا ناس بناسەو لەمەجلیسەکانی ئامادەو حازربە تا خێرەکەت دەست کەوێ و لەدەستت نەڕوا.

بەڵێ باشترین مەجلیس ئەو مەجلیسانەیە کەباس و یادی خوای تیا دەکرێ وە مایەی بەختەوەری و ئاسودەیی ئادە میزادە لەهەموو کات و شوێنێ لەدونیا و لەعالەمی بەرزەخ و گۆرستاندا و لەعالەمی حەشرو قیامەتدا

٤- کەفارەتی مەجلیس :

مەجلیس هەر ئەو مەجلیسە نی یە، پیاو لەدیوەخان یا لەمیوانداری دابنیشێ، بەلکو لەسەر ڕێگا ڕاوەستانێ بێ یا کارگەو کیلگەیێ بێ ..یا قوتابخانەو مزگەوت بێ، یا کارو پیشەیێ کۆی کردبنەوە، جا هەر دانیشتنێ بێ، وە لەهەر شوێنێ بێ ئەوە هەر مەجلیسە مادام کۆبونەوە ڕازو نیاز دەربڕینی تیا بێ یاگفت و گۆو کۆبونەوەی تیا بێ، بەلێ جا لەهەر جۆریان بێ دەبێ موسلمان رەچاوی رازی بوونی خودای گەورە بکات وەدەبێ لەبیری نەچێ هەموو هەلسوکەوتی ژیان کەتەقدیر کراوە لەلای خوای گەورە بۆ ئیمتحان و تاقی کردنەوەی ئەوە ،جابا ماهیەت و ووتەو کردارێ بنوێنێ تابەپێ ی پلەو پایەی خۆی خوای گەورە حیسابی لەگەل بکات، جا پاداشتی بداتەوە یا تۆلەی لێ بسەنێ، لەئەبی سەعیدی کوری خودری یەوە رەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (خۆتان بپارێزن لەدانیشتن لەسەر رێگاکان، ووتیان وادەبێ

رێك ناكەوێ لەشوێنی تر بوەستین، جا ناچاری ڕاوەستانی سەر ڕێگاكان دەبین، فەرمووی ئەگەر مانەوە لەسەر ڕێگاو دانیشتن حەقی ڕێگاكەش بدەن ووتیان حەقی ڕێگا چیە؟ فەرمووی چاو داكەوێنن و تەماشای شتی حەرام نەكەن ودەست بەردرای ئێش و ئازار بن (خۆتان دووربگرن لەگێچەڵو زەرەرو زیان لەغەیری خۆتان، جا غەیبەت بێ یا درۆ یابوختان یا نەمیمی یا سوك كردنی خەڵك یا هتد) وەلاّمی سەلام بدەنەوە بەتەواوی بەڕوێكی خۆش و بەڕێزەوە بەمایەی خۆشەویستی و سۆزەوە، ئەمرو فەرمان بەچاكەو قەدەغەی خراپە بكەن (كۆشش بكەن لەبەجێ گەیاندنی دەستوورو بەرنامەی خوا و ئامۆژگاری بكەن بۆ حەق و ڕاستی، واز لەهەموو گوفتارو كردارێ كەمایەی خەشم و قینی خودایە بهێنن) رواه البخاري.

ئەم فەرموودەیە ئەوەمان بۆ ڕوون دەكاتەوە، كەئادەمیزاد لەهەر كۆڕو مەجلیسێ بێ وەلەهەر شوێنێ بێ، چەند حەق و مافێكی ئەم كۆڕو مەجلیسەی و ئەو شوێنەی لەسەرە جا دەبێ هۆشیارو وریاو ئاگاداربێ شەیتانەكان وای لێ نەكەن تووشی خەشم و قینی خودا بێ.

وەئەگەر هات لەمەجلیسێكدا تووشی زۆر قسەووتن و لەغوە بووە وەلەكۆتاییەكەی كەفارەتی مەجلیس لەبیر نەكات و بەدڵ و بەگیانی بڵێ (سبحانك الله اللهم وبحمدك اشهدان لا الە الا انت استغفرك واتوب اليك)كەدەبێتە مایەی لێ خۆش بوونی ئەو لەغودو قسە زیادانەی لەدەمیا دەرچوونە، وەئەگەر مەجلیسی زیكرو یادی خوای گەورە بێ، ئەوە وەكو مۆرێك وایە بەئومێدو هیوای قەبووڵ بوون لەلای خوای گەورەو میهرەبان ﴿١٤﴾موسڵمان بۆ هەركارێ بچێ، دەبێ بزانێ بەرپرسیارە لەلای خوای گەورە

،جائه‌گه‌ر زانی و هه‌ستی كرد كه‌ناتوانیٚ له‌و شوێنه‌دا خـودا ڕازی بكـات، یـا لێی تووشـی گونـاه و تـاوان دێـت ئه‌وكاتـه نـابیٚ بـچێت (ئه‌گـه‌ر داوه‌تـیش كرابیٚ)وه‌كو مه‌جلیسیٚ نێـرو مـیٚ و ژن و پیـاوی تێكـه‌لاٚو بـن به‌شـێوه‌یه‌كی ناشه‌رعی یا قومارو دامه‌و دۆمینـه‌و عـاره‌ق و بلیـارد و فیـشه‌و یارییـه بـیٚ سووده‌كانی تیا بیٚ، یا مه‌جلسی دیار صحن و سـینه‌ماو ته‌له‌فزیۆن و ڤیـدیۆ بیٚ، به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر فلیمه‌كانیان بیٚ شه‌رعی و بیٚ دینی و دونیا په‌رستی تیا بوو، تابۆی بكریٚ له‌هه‌لّه‌و گونـاه و سـه‌ربازه‌كانیان بگه‌ڕێتـه‌وه، نـه‌بۆخۆی و نه‌به‌ئیمانه‌كه‌ی نه‌نازیٚ، به‌مانایه‌كی تر تابۆی ده‌كریٚ، خۆی تووشی زۆرانبـازی نه‌فس و شه‌یتان نه‌كات، ئه‌گه‌ریش تووش بوو خۆڕاگرو دامـه‌زراو بـیٚ، ئه‌گـه‌ر نه‌چیٚ باشـتره، نـه‌ك بـه‌وه‌ی بلّـیٚ ده‌ی ده‌ی مـن ده‌چـمه ئـه‌و شـوێنه‌و بـابیٚ شه‌رعیشی تیا بیٚ، من خۆم لێـی ده‌پـارێزم، یـا كارلـه‌من ناكـات، هـه‌روه‌ها له‌یادو زیكری خودا غافل و بیٚ ئاگـا نـه‌بیٚ وه‌له‌هـه‌موو هـه‌لّس و كـه‌وتێك و دانیشتن و پـالّ دانه‌وه‌یـه‌ك خـوای هـه‌ر لـه‌یاد، بـیٚ پێغه‌مبـه‌ری ئـازیز ﷺ ده‌فـه‌رموویٚ ئـه‌وه‌ی له‌شـوێنیٚ دانیـشت و یـادو زیكـری خـوای گـه‌وره‌ی نه‌كردتووشی حه‌سرت و نه‌دامه‌تێك ده‌بیٚ له‌لای خوای گـه‌وره‌وه، ئـه‌وه‌ی پـالّی داوه له‌شوێنیٚ وه‌زیكرو یـادی خـوای گـه‌وره‌ی نـه‌كرد خـوای گـه‌وره تووشـی حه‌سره‌ت و نه‌دامه‌تی ده‌كات) رواه ابو داود.

٥- دۆقه (مصافحه) :

له‌كوڕی خه‌تاب قه‌تاده‌وه ره‌زای خوای لیٚ بیٚ ووتی :(گوتمه ئه‌نـه‌س ئایـا دۆقه‌و موصافحه له‌ناو ئه‌صحابی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هـه‌بوو ؟ووتـی بـه‌لیٚ) رواه

البخاري والترمذي .

لەبـــەرا ئـــەوە (رەزای خـــوای لیَ بـــیَ فـــەرمووی) : پێغەمبـــەر ﷺ فەرموویەتی هیچ دوو موسلمانیَ نـی یـە بەیـەك بگـەن و دۆقـەو موصـافحە لەگەڵ یەكا بكەن، ئیللا خوای گەورە لیّیان دەبووریَ پێش ئەوەی لیّك دابـبرێن و لیّك جیا ببنەوە) رواه ابو داود والترمذي.

- لەئەنەسەوە رەزای خوای لیَ بـیَ وتـی ئـەی پێغەمبـەری خـودا ﷺ پیاویَ لەئیمە دەگاتە برای خۆی ئایا خۆی بۆ دابنوێنیَ؟ فەرمووی نەخێر ووتی بیگریَ و ماچی بكا ؟ فەرمووی نەخێر، ووتی ئەی دۆقەو موصافەحەی لەگـەڵ بكا؟ (فەرمووی بەڵیَ) رواه الترمذي .

بەڵیَ سوننەتە موسڵمان ئەگەر گەیشت بەبرای موسڵمانی دۆقەی لەگـەلا بكاو لەپاش سەلام كردن لەئەحوالی بپرسیَ .

لەسەفوانی كوڕی عەسال ووتی جولەكەیەك ووتیە برادەرەكەی بابڕۆین بـۆ لای ئەو پێغەمبەرە ﷺ جاهاتنە لایـی و نـۆ پرسـیاریان لیَ كـرد تاكۆتـایی فەرموودەكە ... لەئەنجامدا دوو جولەكەكە دەست و پێـی پێغەمبـەریان مـاچ كرد — ووتیان شایەدی دەدەین كەتۆ پێغەمبەری (رواه الترمذي) و غیره :

لەعبدالله ی كوڕی ئیمامی عومـەرەوە رەزای خوایـان لیَ بـیَ لەبەسـەر هاتێكدا دەگێڕێتەوە لەكۆتاییەكەیدا خۆمان نەوی كرد بـۆ دەسـتی پێغەمبـەر ﷺ ماچمان كرد) رواه ابوداود.

لەعائیشەوە ڕەزای خوای لیَ بیَ فەرمووی: (زەیدی كوڕی حاریثە گەڕاوە بـۆ مەدینـە وە پێغەمبـەری خـوا ﷺ لـەمالا بـوو ، جاهـات لەدەرگایـدا پێغەمبەر ﷺ لەبۆی هەڵساوە بەبەرگەكەی ڕای كێشاو دەستی لەملی كـردو

ماچی کرد) رواه مسلم .

لەئەبو هورەیرەوە ڕەزای خوای لێ بێ وتی پێغەمبەر ﷺ حەسەنی کوری عەلی رەزای خوای لێ بێ ماچ کرد ،جا ئەقرەعی کوری حابس وتی: من دە مندالم هەیە تا ئێستا یەکێکم ماچ نەکردووە، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ئەوەی رەحمی نەبێ ڕەحمیشی پێ ناکرێ) متفق علیه.

لەهەموو کاتێکدا ئایینی ئیسلام بۆ ڕوح و مەبەستەکەی دەڕوانێ و حیسابی نیەتە، جاهەرکەسێ کارێکی بەزاهیر شەرعی بەنیەتێکی خراپ بکات، ئەوە مالّی خۆی وێران دەکات چونکە دەکاتە نیفاق و دووڕوویی .

هەروەها موسلّمان دەبێ لەش سوك و گورج و گۆڵ بێ ، سوننەتە لەبەر براکەی موسلّمانی هەلّبسێتەوەو ڕێزی لێ بنێ، بەنیەتی خۆشەویستی هەلّنانیەوە بۆ ئیسلام، دۆقەی لەگەلاّ بکا ئاییني ئیسلام تەمبەلّی و داوەشاوی خۆش ناوێ و پەسەندی ناکات ،جابرای موسلّمان واباشەو سوننەتە کەلەبەر گەورەو بچوك هەلّبستیتەوەو ڕێزیان لەبەر خودا لێ بنێ و دۆقەیان لەگەلاّ بکەی تاکو خۆشەویستاتی خۆت بهاوێیتە دلّی گەورەو بچوك، ڕوح سوکی و ڕەوشتی جوان دەربخەیت، تابتوانی ئیسلامیان لا شیرین بکەیت[٣] ..ئەوەتا وەکو باسمان کرد پێغەمبەر ﷺ هەلّساوەتەوە لەبەر زەیدی کوڕی حاریسە، هەروەها جارێ تر فەرمانی بەموسلّمانان کردووە کەهەلّ بستن بەپێشوازی گەورەکەیانەوە بچن کەسەعدی کوڕی مەعاز بوو لەکاتێکدا کەلەشەڕی خەندەق بریندار ببوو و حوکمی بەنی قوڕەیزەی درا بووە دەستی، بۆ

---

[٣] بزانە دۆقە کردن لەگەلّ ئافەرتان حەرامە و دروست نییە وە سەر دەکێشێ بۆ گوناهی گەورەو فەسادی کۆمەلّ و دروست بوونی گەلێك ئاشوب و فیتنە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ (من دۆقە لەگەلّ ژنان ناکەم).

چاره‌سه‌ر كردنی كێشه‌كه‌یان له‌سه‌ر ئیزنی گه‌وره‌كانی بـه‌نی قـوره‌یزه‌و ئیزنـی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ﴿١٥﴾.

به‌لاّم هه‌ستانه‌وه‌یێ له‌به‌ر گه‌وره‌یی و ته‌عزیم بێ یا له‌به‌ر مـاڵی كـابرای ده‌وڵه‌مه‌ند بێ یا له‌به‌ر هه‌رنیه‌تی تری خراپ بێ ئه‌وه ئایینی پـیرۆزی ئیـسلام په‌سه‌ندی ناكات، پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (هه‌ر كه‌سێ رێـز له‌ده‌وله‌مه‌نـد بنێ له‌به‌ر ماله‌كه‌ی له‌به‌ری هه‌لسێته‌وه ئـه‌وه دوو له‌سـه‌ر سـێ ی ئیمانه‌كـه‌ی ده‌روات).

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ده‌فه‌رمووێ ئه‌وه‌ی رێز له‌فاسـقێ بنێ، بێ گومان ئه‌وه یارمه‌تی داوه بۆ خراپ كردن و وێران

كردنی ئایینی ئیسلام) احیاء ج٢ل ٨٠.

كه‌واته روو‌گه‌ش و روخۆش به له به‌رامبه‌ر برای موسلمان ، ده‌ست مـاچ كردنـی پیـاوی خـوداو صـالح و بـاش و مـاچ كردنـی منـدال له‌بـه‌ر ره‌حـم و شه‌فه‌قه‌ته‌وه سوننه‌تن، هه‌روه‌ها ماچ كردنی خۆشه‌ویستێ ئه‌گه‌ر له‌سـه‌فه‌رێكی هاتبێته‌وه و ماوه‌یه‌كی باش بێ نه‌ت دیبێ به‌لام ئه‌گـه‌ر رۆژانـه یـه‌كتر ببیـنن ماچ كردنی په‌سه‌ند نه‌كراوه (١٦) (١٧) .

- له‌باسی پژمین و﴿١٨﴾ باوه‌شكدا ﴿١٩﴾

له‌ئه‌بو هوره‌یره ره‌زای خوای لێ بێ پێغه‌مبه‌ر ﷺ (فه‌رموویه‌تی خوای گه‌وره پژمینی خۆش ده‌وێ وه‌باوشكی خۆش نـاوێ جـا ئه‌گـه‌ر یـه‌كێ لـه‌ئێوه پژمی وه ستایشی خوای كرد به‌وه‌ی ووتی (الحمدللـه) حـه‌قی ده‌كه‌وێتـه سـه‌ر هه‌موو ئه‌و موسلمانانه‌ی كه گوێیان لێ یه دوعـای خێری بۆ بكه‌ن بـه‌وه‌ی پـێ ی بلێن (یرحمك الله)، بـه‌لام باوه‌شـك له‌شـه‌یتانه‌وه‌یه، ئه‌گـه‌ر یـه‌كێ لـه‌ئێوه

باوه‌شكى هات، شه‌يتان پىَ ى پيَده‌كه‌نىَ) رواه البخارى.

له‌ئه‌بو هوره‌يره ره‌زاى خواى لىَ بىَ پيَغه‌مبه‌ر ﷺ (فه‌رموويه‌تى ئه‌گه‌ر يه‌كىَ له‌ئيَوه بپشمىَ بابلىَ (الحمدلله) واته حه‌مد و ستايشى خوا بكات، بابراكه‌ى يا براده‌ره‌كه‌ى پىَ ى بلىَ (يرحمك الله) واته خوا ره‌حمت پىَ بكات ئه‌ويش وه‌لامى بداته‌وه بلىَ (يهديك الله ويصلح بالكم) واته خوا ره‌حمت پىَ بكات و هيدايه‌تت بدات و حالت چاك و باش بكات) رواه مسلم .

وه‌له‌ئه‌بو هوره‌يره .. ووتى كاتىَ پيَغه‌مبه‌ر ﷺ بپشمابا ده‌ستى موباره‌كى خۆى، يابه‌رگ و پۆشاكى خۆى ده‌خسته سه‌رده‌م و لووتى وده‌نگى نزم ده‌كرده‌وه) رواه ابو داودو الترمذي له‌ئه‌بوو موسى ره‌زاى خواى لىَ بىَ فه‌رمووى جوله‌كه‌كان ئه‌پژمين له‌لاى پيَغه‌مبه‌ر ﷺ تكاى ئه‌وه‌يان ده‌كردو ده‌يان ويست كه‌پيَيان بليَن (يرحمك الله)جا پيَغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ى فه‌رموو (يهديكم الله ويصلح بالكم) رواه ابو داود. بزانن ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ى ده‌پژمىَ نه‌ليَت (الحمدلله) له‌سه‌ر بيسه‌ران نابيَته واجب پيَى بليَن (يرحمك الله).

به‌لىَ جا ده‌بىَ به‌كافرو بىَ باوه‌ڕ بليَى (يهديكم الله ويصلح بالكم)چونكه كافرو بىَ باوه‌ڕ شايسته‌ى دوعاى خيَربۆ كردنن به‌و شيَوه‌يه‌ى كه پيَغه‌مبه‌ر ﷺ دوعاى بۆ كردوون له‌پشميندا. له‌ئه‌وبو سه‌عيدى خودرى يه‌وه پيَغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموويه‌تى (ئه‌گه‌ر يه‌كىَ باوه‌شكى هاتىَ با به‌ده‌ستى ده‌مى خۆى بگرىَ چونكه شه‌يتانى ده‌چيتىَ) رواه مسلم.

كه‌واته ئاده‌ميزاد له‌وكاته‌ى كه‌باوه‌شكى ديَتىَ ده‌مى خۆى بگرىَ، به‌پشتى ده‌ست بىَ يابه‌هه‌ر شتيَكى تر بىَ، بلىَ (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) واته په‌نا ده‌گرم به‌خواى گه‌وره له‌شه‌يتانى مه‌لعون و ڕه‌جم كراوى دوور

له‌ڕه‌حمی خودا) به‌ڵێ نابێ بێ ئاگابین له‌و دوژمنه‌ی كه‌خۆی و قه‌بیله‌كه‌ی ئێمه ده‌بینن، بێ ئه‌وه‌ی ئێمه ئه‌وان ببینین، هه‌موو كات له‌پیلان گێڕان دان لێمان ده‌یانه‌وێ ڕیسوای قاپی ڕه‌حمه‌تی خودا بین و به‌هه‌شتی پڕ نیعمه‌تمان له‌ده‌ست بدات، وه‌دۆستایه‌تی په‌روه‌ردگاری جیهانمان لێ بچوێنێ (٢٠) وه‌كو خوای گه‌وره ئاگادارمان ده‌كاته‌وه له‌و دوژمنه سه‌رسه‌خته و ده‌فه‌رمووێ (ئه‌ی ڕۆڵانی ئاده‌می شه‌یتان تووشی فیتنه‌و هه‌ڵاكه‌تتان نه‌كات وه‌كو باوك و دایكی و ئێوه‌ی (كه‌ئاده‌م و حه‌وایه)ده‌رچوواند له‌به‌هه‌شت، تووشی بێ حورمه‌تی كردن و به‌رگی به‌هه‌شتیان له‌به‌ر داكه‌ندرا وه‌عه‌وره‌تیان ئاشكرا بوو، جابزانن ئه‌و شه‌یتانه خۆی و قه‌بیله‌كه‌ی ئێوه ده‌بینێ بێ ئه‌وه‌ی ئێوه بیان بینن و بزانن ئێمه شه‌یتانه‌كانمان گێڕاوه به‌دۆستانی ئه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ڕوو له‌خوا نین و ئیمان ناهێنن)سوره‌تی الاعراف ئایه‌تی ٢٧.

هه‌ندێ له‌و ڕێگایانه‌ی شه‌یتان گه‌ڵ و كۆمه‌ڵی پێ ده‌تلێنێته‌وه :

١- درۆ ده‌ردو به‌ڵایه‌كی زۆر گه‌وره‌یه :

درۆ(٢١) پێچه‌وانه‌ی ڕاستگۆییه، ده‌ردو به‌ڵایه‌كی زۆر گه‌وره‌ی تاك و كۆمه‌ڵه، له‌ناو هه‌ر گه‌ل و كۆمه‌ڵێ بلاوبێته‌وه، ده‌بێته مایه‌ی تێك چوون و پچڕانی خۆشه‌ویستی و ته‌بایی، و بێ سیقه‌یی و بێ بڕوایی له‌ئه‌نجامی ئه‌مه‌شدا فه‌شه‌لی ده‌كه‌وێته ناو یه‌كێتی گه‌ل و كۆمه‌ڵ چین چین و تاقم تاقم دروست ده‌بێ، وه‌نه‌مانی یه‌كێتی ده‌بێته هۆی بێ هێزی و لاوازی سستی، له‌ئه‌نجامی ئه‌وه‌شدا دوژمن به‌سه‌ریانا زاڵ ده‌بێ هه‌رچی له‌ژێر ده‌ست یانه ده‌ی بات و پیاوه خاوه‌ن عیززه‌ت و ئازیزه‌كانیشی تووشی زه‌لیلی و ژێر چه‌پۆكی

دەبن و خراپی و ماڵ وێرانی دەبێتە بەشی وولآت و نیشتمانیان، خـوای گـەورە سیفەتی درۆزنی داوەتە پاڵ كافران و مونافقـان و لەگـەڵ زاڵمانـا هێناویەتیـە ڕیزو پۆلێك، بۆیە لەكتێبـە پیرۆزەكـەی نـەفرەت و نەعلـەت لـەدرۆزن و زاڵـم دەكات .

بەڕاستی زەرەرو زیانی درۆ گـەلێ زۆرە، لـەڕووی مـادی و مەعنەویـەوە هەرناژمێردرێ، درۆ پێچەوانەی تەبیعەت و سروشـتی ئـادەمیزاد و بوونـەوەرە بەتێكڕایی ، هەموو یاساو دەستوورەكانی دژی درۆن و لەوپەڕی ڕاسـت گـۆیی دان، وەدرۆ مایەی خەشم و قـین و نـەفرەتی خـوای گەورەیـە، وەدەرگـایێ زۆر گەورەیـە لەڕێگـەی شـەیتانەكان، لـەم ڕێگایـەوە هـەزاران گونـاه و تـاوان بەئادەمیزاد دەكاو هەر بەم درۆیەش پینە دەكات .

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (ڕاست گۆیی ڕێنومایی كاری چاك دەكـات كـاری چاك ڕێنومایی بەلای بەهەشتەوە دەكات پیاوی واهەیە هەر ڕاست دەڵێ تـاكو لای خوای گەورە ڕاست گۆ دەنوسرێ، درۆ ڕێنومایی بەلای كاری خراپ دەكات كاری خراپ ڕێنومایی بەلای ئـاگری دۆزەخـەوە دەكـات پیـاوی واهەیـە هـەر درۆدەكات تاكو لای خوای گەورە بە درۆزن دەنوسرێ) متفـق علیـە، جایـەكێ لای خودا بەدرۆزن بنوسرێ هەرشایەنی ئەوەیە هاوارو واوەیلا لـەدوای هـاوارو واوەیلا لەبۆخۆی بكات دەبێ ئەو جۆرە مرۆڤە چـەند دڵـسۆز بـێ بـۆ شـەیتان چەند سوك و ڕیسواو بێ قیمەت بـێ لای یـەزدان، هـەروەها پێغەمبـەر ﷺ دەفەرمووێ (گەورەترین خیانەت ئەوەیە كەدرۆ لەگەڵ برای موسـڵمانت بكـەی ئەویش بەڕاست گۆت قێ بكات) رواه ابو دواد .

هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست و ڕاسـتگۆو ئـەمین ﷺ دەفـەرمووێ

ئه‌گه‌ر مرۆڤێ درۆی كرد فریشته‌ به‌قه‌د یه‌ك میل لێی دوور ده‌كه‌وتـه‌وه‌ له‌بـه‌ر بۆگـه‌نی درۆیه‌كـه‌ی) رواه الترمـذی. وه‌مه‌به‌سـت لـه‌و فریـشته‌ به‌رێزانه‌یـه‌ كه‌به‌(كراما كاتبین)ناویان هاتووه‌ له‌قورئاندا (وه‌ك له‌كتێبی تاج باسی ده‌كات) پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ یه‌كێ ئه‌وه‌نده‌ گوناهه‌ی به‌سه‌ بۆقورپه‌سه‌ری و ماڵ وێرانی قیامه‌تی له‌وه‌ی كه‌گوێی لێ ده‌بـێ بیگێرێتـه‌وه‌) تـاج٥ ل٤٢، چـونكه‌ شكی تیا نیه‌ ئه‌و قسانه‌ی كه‌ده‌كرێن زۆربه‌ی درۆن یا به‌شێكیان تێدایه‌ درۆیـه‌ پیلانی شه‌یتانه‌كانن بۆ چه‌ند قه‌صدو مه‌رامێكی بۆگه‌نیان ،به‌ڵێ ئیمـان لـه‌ناو هه‌ركۆمه‌ڵێ نه‌ما ئه‌وا شه‌یتان هێلانه‌ی تیا ده‌كاو هـه‌زاره‌ها وه‌چـه‌و لایـه‌نگر ده‌نێته‌وه‌ جا بازاڕ به‌هه‌موو لایه‌كانیه‌وه‌ پڕ ده‌بن له‌درۆ﴿٢٢﴾.

داخی گران له‌سه‌ر ئاده‌میزاد كه‌ڕێگه‌ی به‌خته‌وه‌ری و به‌رزی خۆی نـاگرێ وه‌زۆربه‌یان ده‌بن به‌ئه‌لقه‌ له‌گوێی شه‌یتانه‌كان به‌ڵێ به‌رزترین پلـه‌ی ئـاده‌میزاد له‌پاش پله‌ی پێغه‌مبه‌رایه‌تی پله‌ی ڕاستگۆییه‌ وه‌ك خـوای گـه‌وره‌ ده‌فـه‌رمووێ

﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّـٰلِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُوْلَـٰٓئِكَ رَفِيقًا﴾ (٦٩) سوره‌تی

واته‌ (ئه‌وه‌ی گوێڕایه‌ڵی خواو پێغه‌مبه‌ری خوابكات خـوای گـه‌وره‌ كـۆی ده‌كاته‌وه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی كه‌نیعمه‌تی زۆری به‌سه‌ردا بـاران دوون له‌پێغه‌مبـه‌ران و ڕاست گۆیان و شه‌هیدان و پیاو چاكان، ئای كه‌ ئه‌وانه‌ براده‌رایه‌تی و برایه‌تی هاوژیانیان چه‌ندێ خۆشه‌)

٢-گومان (الظن):

گومان ڕێگاییێکه شه‌یتان خه‌ڵکانی پێ ده‌ست خه‌ڵه‌ت ئه‌دات، خه‌دعی ده‌کات وه‌سه‌رچیغ و گومڕای ده‌کات ، ڕاستییان لێ ده‌شارێته‌وه ئه‌مه له‌لایه‌ك ،له‌لایه‌کی تره‌وه تووشی گوناه و تاوانیان ده‌کا، خۆشه‌ویستی و دڵسۆزی و وه‌فایی ته‌بایی له‌نێوان کۆمه‌ڵ ڕیشه‌کێش ده‌کات و ده‌بێ موسڵمان ئاگاداربێ پیلانه‌کانی شه‌یتان و شه‌یتانیه‌کان دانه‌که‌وێ و خۆی لێیان بپارێزێ ئه‌وه‌تا خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ وَلَقَدۡ أَضَلَّ مِنكُمۡ جِبِلّٗا كَثِيرًاۖ أَفَلَمۡ تَكُونُواْ تَعۡقِلُونَ ﴿٦٢﴾ یس

واته: (ئه‌ی ئاده‌میزاده‌کان، شه‌یتان بێ گومان زۆرکۆمه‌ڵ و گه‌لی له‌پێش ئێوه سه‌رلێشواوو گومڕا کردووه جا نه‌ده‌با بۆخۆتان عاقل و ژیر بوونایه و شاره‌زای پیلانه‌کانی بوونایه)وه‌خوای گه‌وره له‌باره‌ی شك و گومانی خراپدا ڕووه‌و ئیمانداران ده‌فه‌رمووێ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱجۡتَنِبُواْ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعۡضَ ٱلظَّنِّ إِثۡمٞۖ ﴿١٢﴾ (الحجرات (ئه‌ی کۆمه‌ڵانی ئیمانتان هێناوه زۆر له‌گومانه‌کان له‌خۆتان لاده‌ن و بزانن هه‌ندێ گومان هه‌یه گوناه و تاوانه،

وه‌خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغۡنِي مِنَ ٱلۡحَقِّ شَيۡـٔٗا ﴿٢٨﴾ النجم

واته: (به‌ڕاستی زه‌ن و گومان شتێك له‌حه‌ق وڕاستی زیاد ناکات) له‌سوره‌تی ئیسرادا له‌ئایه‌تی ٣٦دا ده‌فه‌رمووێ وَلَا تَقۡفُ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۚ

(له‌سه‌ر کارو فه‌رمان و شتێ مه‌به که‌زانیاریت پێوه نیه)کارو فه‌رمان و

تێگەیشتن و بیروباوەڕ نابێ لەسەر كۆلەگەی گومان زەن و ئەوهام و خەیالآت و خەون دامەزرابێ، بەڵكو دەبێ لەسەر بەڵگەو زانیاری و زانست دامەزرابێ ..

لەئەبوو هورەیرەوە رەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (بەڕاستی زەن و گومان درۆترین قسەوگوفتارە، جا ئاگاداری خۆتان بن)، جاسوسی لەسەر یەك مەكەن وحەسودی بەیەك مەبەن و خۆتان لەیەكتری توند و تورە مەكەن ،پشت لەیەكتری مەكەن بەوەی قسان لەگەل یەكتری نەكەن وەهەمووتان بەندانی خوابن وەكو برایان) متفق علیه .

بەلێ هەزاران ئامۆژگاری ئاوا جوانی پێغەمبەری خۆشەویستمان ﷺ هەیە، ئەگەر ئاگاداری بین و هەموو لایەكمان پێوە بەختەوەر دەبین لەدونیا و عالەمی بەرزەخ و رۆژی قیامەتدا، ئاسوودە دەبین بەرەحمەتی خوای گەورە بۆ رۆژێكی هەتا هەتایی ..

بەلێ ئەوە ئیمانە خەلك و مەردووم دەكا بەبراو بوغزو قین و جاسوسی و حەسودی و درۆ گومان و غەیبەت لەناو دەبات، ئایا چ شتێ یا چ بیرو باوەرێ هەیە ئەو چارانەی پێ بكرێ ئەو هەموو گیرو گرفتەی پێ حەل بكرێ ؟ ! .

٣- سە لەگەل یەكتر نەكردن و پشت تیك كردن :

زۆر ئادەمیزاد هەن لەبەر بێ ئاگایی و نەزانین، لەبەرنامەكەی خودا خۆیان دەكەنە بەندەی هەواو ئارەزووی خۆیان یا غەیری خۆیان، لەبیریان چۆتەوە، خوای گەورە بۆیێ ئەوانی خەلق كردووە كەببنە بەندەی ئەوو ،بە پێی دەستوور بەرنامەی ئەوا رەفتارو كردار بكەن، نەك هەواو ئارەزووی خۆیان ،یا یەكێ تر، یا رێچكە و رێبازێ كەدەست كردی هەواو ئارەزووی ئادەمیزاد،

یا ڕێگاییێ كه هیچ زانیاری پێوه نەبێت ،نەباسی سەرەتای ژیان و ئیستای ژیان و دوا ڕۆژی ژیانت بۆ بكات نەهەقی فیترەو عەقل و ژێری بدات.

بەلێ قسە لەگەل یەك نەكردن دەبێتە پچرانی ریشەی یەكێتی كۆمەل و موسلمانان، زۆر لەخەلكان زۆر بەساكاری لێ ی حالی بووینە و لایان وایە ئەگەر چەند رۆژێ یا چەند مانگێ قسە لەگەل براكەی موسلمانی نەكات هیچی تیا نی یە ،یا هەیە خۆی پێ هەلدەكێشی و شانازی بەوە دەكات كە توانیویەتی دلسۆز بێ لەبەندایەتی بۆ نەفس و هەوای خۆی ،ئەوە لەلای خوای گەورە و پێغەمبەری ئازیز تاوان و گوناهێكی زۆر گەورەیە .. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: حەلال نی یە بۆ موسلمان پشت لەبراكەی خۆی بكات پاش سێ شەوان كەبەیەك بگەن ئەو روو لەولا بكات و ئەوی تر ڕوو لەلاكەی تر بكات، باشترینیان ئەو كەسەیە كە زووتر سەلام لەوی تر بكات) متفق علیه ...

بەلێ لەسەر گوێرایەلی بەندایەتی نەفس و هەوای خۆی، مردووە نزیكە خوای گەورە بەموشریك و كافر لەقەلەمی بدات ..هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ: (حەلال نی یە بۆ كەسێ ئیمانی هەبێ پشت لەبرای ئیمانداری بكات بەسەرەوەی سێ رۆژان وە ئەگەر هاتوو سێ ڕۆژ تێ پەڕی وەگەیشت بەبرای ئیمانداری سەلامی لێ كرد، ئەوە زۆری خێر دەگاتێ ئەگەر ئەویش وەلامی داوە ئەوە هاوبەش دەبێ لەپاداشتەكەی، وە ئەگەر وەلامیشی نەدایەوە ئەوە خۆی خستە ناو گوناه و تاوان ،وە ئەوەی تر گوناهی لەسەر لادەچێ) .. رواه ابو داود.

هەروەها پێغەمبەری سەردارو سالار ﷺ دەفەرمووێ: (كارو كردەوەی خەلكان ڕوون دەكرێتەوە و پەخش دەكرێ لەهەموو هەفتان دووجار لە دووشەم

و پێنج شەم دا ،جا خوای گەورە لەگوناهەكانی ئیماندارانی خۆش دەبێ تەنها لەو بەندە نەبێ كەلەگەل براكەی ئیمانداری خۆی لێك توورە و عەداوەت و ڕكیان لەیەكەو پشتیان تێك كردووە جا دەووترێ وازیان لێ بێنن و دوایان بخەن هەتا پێك دێنەوە و ئاشت دەبنەوە) رواه مسلم .

بەلێ قسە لەگەل یەكتر نەكردن و پشت تێك كردن و خوو ڕەوشتی ئیمانداری تەواو نی یە ،پاش ئەو هەموو فەرموودەیە ، سەیرە ئادەمیزادی ئیماندار چۆن غیرەت دەكات كاری وا بكات .

جا برای ئیماندار هەركاتێ هەستت كرد دوو برای ئیماندار دلیان لەیەك گەردی گرتووە خێرا ئاشتیان بكەنەوە ، لێ نەگەرێن شەیتان بەسەر نەفس و گیانیان زال ببێ بەلكو ئیصلاحی نێوانیان بكەن، وەكو خوای گەورە دەفەرمووێ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ الحجرات ،

واتە: (ئیمانداران بەراستی برای یەكن جا ئیصلاحیی نێوان برایانی خۆتان بكەن و لەخوای بترسێن رەجاو تكاتان وابێ رەحم و بەزەیتان پێ بكرێ).

هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ: (حەلال نییە بۆ مسولمان پشت لە براكەی بكات و قسەی لەگەل نەكات ،ئەوەی سێ رۆژ تێپەری هەر پشت لەبراكەی موسلمانی بكا و بمرێ دەچێتە ناو ئاگری دۆزەخ) رواه ابو داود.

برای ئیماندار جا تۆش هۆشیارو وریا بە، باشەیتان لەم رێگایانەوە تووشی مال وێرانی و دۆزەخی پر ئازارو عەزابت نەكات .

٤- غەیبەت

غەیبەت لەو دەرگاو ڕێگایانەیە شەیتانی مەلعون خۆی دەگەیەنێتە دەروونی ئادەمیزاد و هێلانەی تیا دەکات، غەیبەت چی یە ؟!!.. وەك لەفەرموودەی پێغەمبەر ﷺ دەردەکەوێ کە دەفەرمووێ: (ئایا دەزانن غەیبەت چی یە؟ ووتیان خواو پێغەمبەری خوا لەهەموو کەسێ باشتر دەزانن فەرمووی غەیبەت ئەوەیە باسی برای موسلمانی خۆت بکەی کەپێ ی ناخۆش بێ ،ووترا ئەی ئەگەر ئەوەی ووترا ڕاست و بەجێ بوو، فەرمووی ئەگەر ڕاست بوو ئەوە غەیبەتت کردووە ئەگەر وەنەبوو بوختانت پێ کردووە) ﴿٢٣﴾ ،لای زانایان غەیبەت لەگوناهە گەورەکانە لەبەر ئەوەی لەقورئاندا هاتووە خوای گەورە ڕاستەوخۆ دەفەرمووێ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ﴾ سورەتی

(ئەی ئەوکەسانەی ئیمانتان هێناوە، خۆتان لادەن لەزۆر زەن و گومان، بەڕاستی هەندێ گومان هەیە تاوانەو گوناهە و جاسوسی نەکەن وەهەندێکتان غەیبەتی هەندێکی ترتان نەکەن، ئایا کەسێ لەئێوە پێی خۆشە گۆشتی برای خۆی بەمردوێتی بخوات جاحەزی لێ ناکەن و دەی کەرهێنن کەواتە لەخوا بترسێن و تەوبە بکەن و بگەڕێنەوە لای خوا بەدڵ و بەگیان بەڕاستی خوای گەورە تەوبە وەرگرو میهرەبانە) .

حەزرەتی عائیشە ڕەزای خوای لێ بێ دەفەرمووێ ووتم بە پێغەمبەر ﷺ صەفیەخان ئەوهاو ئەوهایە(گوایە کورتە بالآیە) جا پێغەمبەر ﷺ

فه‌رمووی (به‌ڕاستی ووشه‌یه‌كت ووت ئه‌گه‌ر گوناه و پیسی ئه‌و ووشه‌یه بخه‌یته ئاوی به‌حرو ده‌ریا شێلوو بۆگه‌نی ده‌كات) تاج ٥ل٢٦.

باشه ئه‌گه‌ر ووشه‌یه‌ك به‌حرێك شێلو و بۆگه‌نی بكات باشه ئه‌دی ماوه‌یه‌ك هه‌رباسی غه‌یبه‌ت بێ ده‌بێ چی شیلوو بۆگه‌ن بكات، كه‌زۆر له‌مه‌جلیسه‌كانی دونیای ئێستا زۆرینه‌ی غه‌یبه‌ته، ئه‌مه‌یه دڵه‌كانی لێك و پێك كردوه‌و ڕه‌ش و ڕه‌قی كردووه. له‌عبدالله ڕه‌زای خوای لێ بێ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (كه‌سێ باسی كه‌سێكی ترم بۆنه‌كات له‌هاوه‌ڵه‌كانم له‌هیچ شتێ، چونكه من حه‌ز ده‌كه‌م ده‌رچم له ناو ئێوه به‌دڵێكی پاك و خاوێن) تاج ل٢٦، به‌ڵێ غه‌یبه‌ت دڵ پیس ده‌كاو له‌سروشتی پاكی خۆی لائه‌دا، خه‌ڵكانی غه‌یبه‌ت كراو سوك و كه‌م نرخ ده‌كا له‌به‌ر چاو دڵا ،وه‌ك تۆ كه‌زه‌می یه‌كێكت گوێ لێ ده‌بێ ئیتر له‌به‌ر چاوت كه‌م نرخ ده‌بێ و ناتوانی هه‌مان دڵ و ڕووی چاوی پێشوی بده‌یتێ جا گوێ دانه، غه‌یبه‌تیش گوناهێكی زۆر گه‌وره‌یه، چونكه ده‌بێته هاوبه‌ش له‌گه‌ڵ غه‌یبه‌ت كه‌ره‌كه وه‌ك پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (غه‌یبه‌ت كه‌رو گوێ گر هاوبه‌شن له‌گوناه و تاواندا)احیاء علوم الدین و تاج ج١ل٢٠٩، ئه‌گه‌ر گوێ گره‌كه خۆی كڕو بێ ده‌نگ بكات وه‌گوێی بۆشل بكات، به‌لاَم ئه‌گه‌ر قه‌ده‌غه‌ی كردو پێی ناخۆش بوو و گوێی بۆ نه‌گرت ئه‌وكاته گوناهی ناگاتێ.

له‌ئه‌بوو هوره‌یره ده‌فه‌رمووێ پێغه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رموویه‌تی (به‌نده هه‌یه ده‌می لێ ده‌كاته‌وه، قسان ده‌كات به‌بێ موبالاتی جا ووته‌و قسه‌ی وای له‌ده‌م دێته ده‌ره‌وه، وه‌ك باری گوناه و تاوان ده‌یدا به‌سه‌ر خۆیا ده‌بێته مایه‌ی هه‌رزه‌لینی بۆ ناو دۆزه‌خ، به‌قوڵایی زیاترو دوورتر له‌نێوان ڕۆژهه‌ڵات ڕۆژ ئاوا)

متفق علیه.

لەسوفیانی کوڕی عبداللە ڕەزای خوای لێ بێ ووتومە پێغەمبەر ﷺ ئامۆژگاریەکم بکە، بەفەرمانێ پشتی پێ ببەستم، فەرمووی: دان بەپەروەردگارت بنێ و پاشان دامەزراوبەو ئیستقامەتت ببێ، ووتم ئەی پێغەمبەری خواﷺ لەچی زیاتر بترسێم لەوەی پێی گوناهبار ببم، پێغەمبەر ﷺ زمانی موبارەکی خۆی گرت و پاشان فەرمووی ئەمە) رواه الترمذي.

لەئەنەسەوە ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ (فەرموویەتی لەو کاتەی کەچوومە میعراج، ڕابووردم بەلای گەل و قەومێ (نینۆکیان وەك مس و نوحاس وابوو دەم و چاوو سنگی خۆیانیان پێ دادەڕنی) ووتم ئەوانە کێن ئەی جوبرائیل ؟فەرمووی ئەوانەی کە گۆشتی خەڵکیان دەخوارد غەیبەتی خەڵکیان دەکرد و دەکەوتنە ناو باسی ناموسیان)رواه ابو داود.

غەیبەت هەرلەیەك ڕووە نیە، بەڵکو بەدەنی یان نەسەبی یا ئەخلاقی یا کارو پیشەی یاقسەو گوفتاری یا ئاین و بەرنامەی یاکاروباری دونیای هەتا جل و بەرگی وماڵی و سورای و بەهەر جۆرێ باس بکرێ و پێی ناخۆش بێ دەبێتە غەیبەتی، جا بەنیسبەت بەدەن و جسمی گەر بڵێ کورتە یا درێژە یا ڕەشە یا لاوازە یا قەڵەوە یا خەپەیە یا سەر گەورەیە یا مۆنە یا قەریە ..هتد. هەر جۆرێ بێ کەمایەی پێ ناخۆش بوونی براکەی موسڵمانی بێ ئەوە غەیبەتە بەنیسبەت حەسەب و نەسەبی بڵێی دۆمە یا قەرەجە یا هندییە یا فاسیقە یا کوڕە دزە یا سەخیفن لەم بارەیەوەش هەرجۆرێ بێ کەمایەی پێ ناخۆش بوونی بێ دەبێتە غەیبەت.

وەبەنیسبەت خۆرەوشت و ئەخلاقی بێ : بەوەی کەبڵێ بێ ئەخلاقی

چروكه و به‌ده‌، ڕه‌زیله و قرچۆكه ڕووح گه‌وره‌و لووت به‌رزه ،توره‌و تونـده‌، بـێ عه‌قله ،بێ عیلمه‌و تێ ناگا .. هتد.

ئایین و دینی نوه‌ك بلێ ی دزه یا درۆزنه یا عه‌رەق خۆره یا خائینه یا زالم و سته‌مكاره یا زۆر به‌له‌ش گرانی نوێژه‌كـه‌ی ده‌كـات وه یـا زه‌كـات به‌باشـی نادات یا روكوع و سجده‌ی باش نابا، یا خۆی له‌پیس و چـه‌پـه‌لی ناپـارێزی یـا له‌گه‌ل دایـك و بـاوكی چـاك نییـه یـا رۆژوی خـۆی ناپـارێزێ یـا زۆر بلـێ و هه‌ره‌پاسه‌و غه‌یبه‌ت كه‌ره یا باسی ناموسی خه‌لك ده‌كـات ،بـه كـورتی بـاس كردنی لای خه‌لك عیلاج و چاره‌سه‌ر نی یه به‌لكو عه‌یب و عاری خه‌لك بـه‌ده‌ر خستنه گیرو گرفته‌كه گه‌وره‌تر و ئالۆز تر ده‌كات، له‌به‌ر ئه‌وه غه‌یبه‌تن بـه‌لكو چاره‌سه‌ر ئه‌وه‌یه لای خۆی باس بكـرێ و ده‌سـتی بـۆ لای راسـتی و دروسـتی رابكێشرێ، به‌شێوه‌یه‌كی حه‌كیمانه .

به‌نیسبه‌ت كارو باری دونیای ،وه‌ك كه‌بلێ بێ ئه‌ده‌بـه و خـه‌لك به‌سـووك ته‌ماشا ده‌كا و حه‌قی كه‌س ره‌چاو ناكا زۆر بلێ یـه‌و زۆر خـۆره‌و زۆر خه‌ۆكـه ،له‌غه‌یری كاتی نوستن ده‌نوێ له‌شوێنی داده‌نیشێ شایسته‌ی خـۆی نـی یـه .. هه‌روه‌ها ئه‌وانه و هاووێنه‌ی ئه‌مانه، به‌نیسبه‌ت جل و بـه‌رگی :جـل و بـه‌رگی لێ نایێ، جل و به‌رگی فشه‌و فراوانه، جل و به‌رگی پیسه‌و منداڵانه‌یـه هتـد ئه‌مانه‌و هاووێنه‌ی ئه‌مانه هه‌مووی غه‌یبـه‌تن و غه‌یبـه‌تیش هـه‌ر ئـه‌وه نیـه به‌زمان بیكه‌ی به‌لكو به‌ئاماژه‌و نووسـین و جولانـه‌وه و تیلكـه‌ی چـاو به‌هـه‌ر شێوه‌یی بێ كه‌قه‌صدو مه‌به‌ستێ ده‌گه‌یه‌نێ وه ببێ به غه‌یبـه‌ت ﴿٢٤﴾ احیـاء علوم الدین ج٣ل ١٣٤-١٤٦ .

جا هه‌ر یه‌كێ تووشی غه‌یبه‌تی برای موسلمانی بوو له‌به‌رامبه‌ریا دوعـای

خێری بۆ بكات پەشیمان ببێتەوەو بچێتە لای ئەو كەسەی كە غەیبەتی كردوە، گەردەنی خۆی پێ ئازاد بكات، پێش ئەوەی ئەو رۆژە بێتە پێشەوە، پێغەمبەر ﷺ لەبارەیەوە فەرموویەتی (ئەوەی حەقێكی برای موسلمانێ لەسەرە لەماڵ، لەناموس یا لەهەر شتێ بابچێ ساغی بكاتەوە و خۆی لێ رزگار بكات پێش ئەوەی رۆژێ دابێ و دینارو درهەمی تیا نەبێ، جا لەخێرو حەسەناتی هەلبگرێ بۆ خاوەن هەقەكە وە ئەگەر خێرو حەسەناتی نەبێ ،لەگوناه و تاوانی خاوەن حەقەكە هەل بگرن و بۆسەر خراپەو تاوانەكانی ئەو بەزیادی بكەن) متفق علیه .

٥- قسەو وتاری زیادو بێ سوود (اللغو):

لەغوە بریتیە لەقسەو وتاری زیادو بێ نرخ و سوود، غەیبەت یەكجار هاتووە لەقورئانا، بەلام لەغوە نزیكەی یانزە جار هاتووە بە موشتەقەكانیەوە، ئەمەش دیارە نیشانەی ئەوەیە غەیبەت كەمترە لەچاو لەغوە، لەغوە گەلێ زیاترە لەغەیبەت، جا ئەگەر غەیبەت ئاوابێ وەك باسمان كرد، دەبێ لەغوە چۆن بێ؟ خوای گەورە لەوەصف و مەدحی ئیماندارانی سەركەوتوو دەفەرموێ ﴿وَٱلَّذِينَ هُمۡ عَنِ ٱللَّغۡوِ مُعۡرِضُونَ ٣﴾ المومنون (بەراستی و بێ گوومان سەركەوتوون ئیمانداران ،ئەوانەی لەنوێژەكانیان بەترس و بیم و مل كەچی یەوە دەكەن وە ئەوانەی بەر هەلستی و لەغوە دەكەن) ، هەروەها لەسورەتی فورقاندا مەدح و رەوشتی ئیمانداران كەناوی ناون بەندەكانی بەخشندە (عباد الرحمن)دەفەرمووێ ﴿وَٱلَّذِينَ لَا يَشۡهَدُونَ ٱلزُّورَ

وَإِذَا مَرُّواْ بِٱللَّغۡوِ مَرُّواْ كِرَامٗا ﴿٧٢﴾ الفرقـان ٧٢، واتـه: (ئه‌وانـه‌ی بـه هـیچ شێوه‌یێ شایه‌دی به‌درۆو زوڵم ناده‌ن و ئه‌گه‌ر رابـووردن بـه‌لای لـه‌غوه تێكـه‌ڵی نابن و رێزو حورمه‌تی خۆیان ده‌پارێزن).به‌ڵێ له‌غوه رێزو حورمه‌تی ئـاده‌میزاد له‌به‌ین ده‌بات و عیززه‌ت و كه‌رامه‌تی تێك ده‌شكێنێ ،به‌ختیاری و ئاسـوده‌یی ده‌روون شه‌پرزه ده‌كات، زاكیره ناهێڵێ و دڵ ڕه‌ق ده‌كا و مێشك ماندوو ده‌كـاو تووشی ژانه سه‌ری ده‌كات، بۆیه ئـه‌م ره‌وشـته پیـسه شایـسته‌ی ئـاده‌میزادی خاوه‌ن ئیمان نی یه .

خوای گه‌وره له‌مه‌دحی به‌هه‌شـتدا ده‌فـه‌رمووێ لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوٗا وَلَا كِذَّٰبٗا ﴿٣٥﴾ النبا ٣٥ واته: (تییدا گوێیان لێ نابێ له‌له‌غوه و درۆ).

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویێ إِلَّا قِيلٗا سَلَٰمٗا سَلَٰمٗا ﴿٢٦﴾ الواقیعه ٢٦ (له‌ناو به‌هه‌شتا له‌غوه و قسه‌و قسه‌سه‌رۆك و كاری تاوان و گوناه نابیستن، ته‌نها پێ یان ده‌ووترێ سه‌لام سه‌لام) له‌و ئایه‌تانه‌دا به‌ده‌رده‌كه‌وێ كه‌لـه‌غوه و درۆ و تاوان خزمی یه‌كن ئاسووده‌یی و به‌خته‌وه‌ری ده‌روون كه‌م ده‌كه‌نه‌وه.

یه‌كێ خۆی له‌له‌غوه هه‌ل ده‌قورتێنێ كه به‌ته‌واوی ئاگای له بازاری ئیمان نی یه ، وه نرخ و قیمه‌تی كات نازانێ و ناترسێ له دل ره‌قـی و بـێ زه‌ینـی و دووربین نی یه بۆ ئه‌نجامێكی باش و ئاسووده.

له‌فه‌رمووده‌دا هاتووه پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (من كان یـومن بـالله ویوم الاخر فلقیل خیرا او لیصمت) متفق علیه، واته: (ئه‌وه‌ی باوه‌ری بـه‌خواو رۆژی دوایی هه‌یه با قسه‌و ووتاری خێر بفه‌رمووێ ده‌نا كرو بێ ده‌نگ بێ) .

له‌ئه‌بی موسا ره‌زای خوای لێ بێ ووتی: وتمه پێغه‌مبـه‌ر ﷺ :باشـترین

موسـلمان كامەیـە فـەرمووی (ئـەوەی خـەلك لەدەسـت و زمـانی ئـەمین و سەلامەت بێ) متفق علیه .

وه لـە كـوری عومـەرەوە ڕەزای خـوای لێ بـێ ووتـی پێغەمبـەر ﷺ فەرموویەتی (زۆر قسان نەكەن بەغەیری زیكرو یادی خوا ،بزانن بەراسـتی زۆر قسە كردن بەغەیری زیكرو یادی خوا دل تووشی قەسوەت و ڕەقی دەكـات، وە دوورترین خەلك لەخوای گەورە ئەوانەن كە دلیان رەقە) رواه الترمذي .

هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (كاتێ كە رۆلەی ئـادەمی بـەیانی كردەوە، هەموو ئەندامەكانی لەشـی دەسـتەو دامێنـی زمـان دەبـن، دەلـێن: لەخوای گەورە بترسێ كەدەم راسـتی ئێمـەی، بـە هیلاكـەتمان نـەدەی ئەگـەر خۆڕابگری خۆمان ڕاگرتووە و ئەگەر خواروو خێچ بیەوە ئیمـەش لەگـەل خۆتـا دەفەوتێنیێ خوارو خێچ دەبینەوە) رواه الترمذی.

جا برای موسلمان بزانە ئەو یاریە بێ سوودانەی كات و وەختێكـی زۆرت لێ بەفیڕۆ دەدەن ئەوانەش لـەغوەن ،وەك دامـەو دۆمینـەو قومـار و بلیـاردو فیشەو گـوێ دانـە گـۆرانی بـێ سـوود و سـەیركردنی صـحن و تەلـەفزیۆن و فیلمەكانی سینەماو ڤیدیۆ لەوانە كـەبێ سـوودو قـازانجن، هـەروەها دانیـشتن لەگەلێ هاوەلاّن و یارانی ئەم بازاڕەو دەنگ و باسیان و قسەو قـسەڕۆكیان هـەر هەموویان لەبابی لەغوەن و مادام بێ سوود و قازانج بن .

وه پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (پیاو هەیە قـسەیێ دەكـا بەبێ مویالاتی، مایەی ڕەزامەندی خوای گەورەیە و چـەند پلـەیێ پێـی بـەرز دەبێتەوە، وەپیاویش هەیە قـسەیێ دەكـا بـەبێ مویـالاتی مایـەی تـوڕەیی و خەشمی خوای گەورەیە، پێی دەكەوێتە ئاگری دۆزەخ) رواه البخاری.

ئەوەی ئایینی پیرۆزی ئیسلام لـەئادەمیزادەکانی دەوێ، هەرچـی ووزەو تاقەتی شاراوەی ناو ئادەمیزاد هەیە بیتەقێنێتـەوە و مەیـدانی پێـشکەوتن و شارستانیەتی(تمدن)ی پێ بەرێتە پێشەوەو بکەوێتـە مەیـدانی گـەڕو خزمـەت گوزاری و دوورکەوتنەوە لەهەموو دواکەوتویـەك و ناتەواویـەك، نـەك خـەریك بوون و کات کوشتن بەشتی پڕوپوچ و بێ سوود وەك لەغوەو کـاری بـێ سـوود هاووێنەیان ﴿٢٥﴾

وەك مامۆستایانی بێدارو ماندونـەناس فەرموویانـە ئـەرك و واجبـەکان زۆرترن لەکات و ساتەکان (الواجبات اکثر من الاوقات)

٦- جنێو یا جوون دان

جنێو یا جوون دان جۆرە ووتەیەکی ناشیرین و نـاخۆش و ڕەقـە بۆسـووك کردن و ئیهانەو ئازاردانی دەروونی ئادەمیزاد دەووترێ بەردێك و کوچـکەیەکە کەڕێزو کەرامەتی پێ دەشکێندرێ، وەکو جۆرە تیخ و چەقۆیەکی پیسە، دلاّنی پـێ زامـار دەکـرێ ئـەم جنێودانـەش هـی کەسـانێکن پـەروەردەی شـەقام، کۆلاّنەکانن، ڕێزو حورمەتی هیچ کەس نازانن، هـەروەها ڕەوشـتی کەسـانێکن کەدڵ تەسك و بێ سەبرن وەدڵ ڕەق و بێ شـەرمن و زمـان پـیس و تەبیعـەت نەوین، دوورن لەڕەوشتی جـوان، دوورن لـەئایین، ئـەو جـۆرە کەسـانە واحـاڵی بوونە، ئەگەر جنێو نەدەن ناتوانن دڵە ڕەش و ڕەقەکەیان ڕازی بکەن، جاروایـە گیروگرفتی بچووك زۆر گەورە دەکەن، جاری واهەیە ماڵێ یا چەند ماڵێ کـاول دەکەن، بەلاّم ئادەمیزادی موسڵمان و خـاوەن بـاوەڕ خوڕەوشـتی موسـڵمانانە زمانێکی پاراو عەقڵێکی فراوان و دڵێکی ساف و بـێ گـەردی هەیـە، ئاگـای

لەفەرمودەکانی مامۆستاکەیەتی کەپێغەمبەری خۆشەویستە ﷺ دەفەرمووێ (جون و جنێودانە موسڵمانان فسقەو لەدین دەرچوونە کوشتنی کوفرو بێ باوەڕییە)(سباب المسلم فسق وقتالە كفر) هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ، لەناو گوناهە گەورەکان، لەهەمووان گەورەتر، ئەوەیە یەکێ جنێو بە دایك و باوکی خۆی بدات وتیان ئەی پێغەمبەری خوا ئادەمیزاد چۆن جوون بەدایك و باوکی خۆی دەدات؟ فەرمووی ئەو جنێو بەدایك و باوکی یەکێ دەدات و ئەو کەسەش لەوەلامدا جنێوی پێ دەداتەوە (کەواتە جنێوی بەدایك و باوکی خۆی دا) رواه البخاري .

جنێودان خلتەی پیسی بوغزو قینەو حەسوودی و توڕەیی یە لەدلی ئادەمیزادا ،جاری واهەیە لەدەم و زارا دەردەچێ بۆ ئارام کردنەوەو رازی کردنی شەیتانە پیس و چەپەلەکان ، چونکە بوغزو قین و حەسوودی و توڕەیی..هتد هێلانەی شەیتانەکانە لەدل و دەروونەکان ... پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ :ئەگەر دوو کەس جنێویان بەیەکدا ئەوە گوناه و تاوانی جوونەکان، لەسەر ئەو کەسەیە کەلەسەرەتاوە جوونی داو، بەشەرتێ جوون پێ دراوەکە زیادە جوونی لەبەرامبەر نەدابێتەوە، لەئەبوو هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێ، پیاوێکیان هێنایە لای پێغەمبەر ﷺ عارەقی خواردبۆوە، فەرمووی لێ ی دەن، ئەبوو هورەیرە گووتی : لەئێمە هەبوو بەدەست لێ ی دا، ئەوەی بەنەعلی خۆی لێی دا ئەوەی بەجل و بەرگی خۆی لێی دا، جا پاش ئەوەی کابرا ڕۆیشت هەندێ ووتیان : خودا ریسوات کات، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ئەمە مەلێن یارمەتی شەیتان مەدەن بەسەریەوە.

هەروەها لەئەبوو هورەیرەوە فەرمووی بیستم لە پێغەمبەر ﷺ

فەرمووی (ئەوەی زینا بداتە پال مەملوكەی خۆی (وەیا هەر ئافرەتێكی تر وەك پیێ ی بلێ قەحپە یا گاندەر لەرۆژی قیامەتدا حەدی لێ دەردەكرێ (كەهەشتا جەلدەیە) مەگەر ئەوەی دەیلێ وابێ) متفق علیە وەلە عائیشەوە رەزای خوای لێ بێ فەرمووی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی جوون مەدەنە مردووان چونكە ئەوان گەیشتن بەوەی پێشیان خستووە لەكارو كردەوە)رواە البخاری . لەجابرەوە رەزای خوای لێ بێ كە پێغەمبەر ﷺ چووە لای دایكی سائیب یا موسەیب پیێ ی فەرموو ئەوە لەبەرچی دەلەرزیت ؟ووتی لەرزو تام لێ یە و خوا موبارەكی نەكات، فەرمووی جنێو مەدە بەلەرزوتا ،چونكە گوناە دەوەرێنێ لەئادەمیزاد وەك چۆن كورە خلتەی ئاسن دەوەرێنێ)رواە مسلم .

لەئەبی مونزیر ئوبەی كوری كەعب ڕەزای خوای لێ بێ ووتی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (جنێو بەبا مەدەن ،ئەگەر دیتان شتێ و حەزتان لێ ی نەكرد، بلێن پەروەردگارا ئێمە پرسیاری خێری ئەو بایەت لێ دەكەین و ئەو خێرەی كە تێ ی دایە و ئەو خێرەی كە ئەمرت پیێ ی كردووە ،خۆمان بەتۆ دەپارێزین لەشەری ئەو بایەو لەو شەڕەی ئەمرت پیێ ی كردووە) رواە الترمذی.

لەئەبوو زەرەوە رەزای خوای لێ بی كە گوێی لە پێغەمبەری خوا بووە ﷺ فەرموویەتی: (هەر كەسێ فاسقێتی یا كافرێتی بداتە پال پیاوێ ئەگر وانەبێ بەسەر خۆی دا دەگەرێتەوە) رواە الشیخان.

هەروەها لەئەبوو هوورەیرە رەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (دوو شت هەیە لەناو خەلك و مەردووما كوفرو بێ باوەری پێ وەیە تانەو تەعن دان لەنەسەب (وەك بلێ ی بیژی، یا تۆ كوری باوكت نی.. هتد) هەروەها گریان و لەخۆدان لەسەر مردوو ﴿٢٦﴾ رواە مسلم .

هەروەها هەر خۆی بۆمان دەگێرتەوە : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (ئەگەر یەکێ وتی خەلك و مەردووم هەمووی بەهیلاك چوونە، ئەوە بەخۆی لەهەمووان خراپتر بەهیلاك چووە ﴿٢٧﴾ رواه مسلم .

لەعائیشە رەزای خوای لێ بێ فەرموویەتی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (ئەگەر هاورێیەکتان مرد وازی لێ بێنن مەکەونە باسی بەجوون و غەیبەت ﴿٢٨﴾ رواە ابو داود و بخاری.

لەئەبوو هورەیرە رەزای خوای لێ بێ ووتی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی خوای گەورە فەرموویەتی: (ئازارم پێ دەگەیەنێ رۆڵەی ئادەمی کە دەڵێ ئەی زەمان کاول بێ(یا دەورانت برۆخێ، یا سالی رەشە یا تف لەو زەمانە..هتد) جا قسەی ناڕێك بەزەمان و رۆژگار نەدات، چونکە من زەمانم، منم شەو رۆژ بەدوای یەکا دێنم، هەرچی خواستم لێ بێ ئەی بەمەوە ،یا لەناوی دەبەم)رواە مسلم والامام احمد لەزەیدی کوری خالد جوهنی رەزای خوای لێ بێ ووتی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (جنێو مەدەن بەکەڵەشێر چونکە بۆ نوێژ ئاگارتان دەکاتەوە و هەڵتان دەستێنێ)رواە ابو داود باسناد صحیح .

بەڵێ برای شیرینم هەر لەرێگای زمان و گوێچکە و چاوو دلەوەیە ،تووشی غەیبەت و لەغوەو درۆو جوێن و بوختان دێین، بۆیە خوای گەورە یەکێ لەئامۆژگاریەکانی بۆ ئیمە ئەوەیە ئەی ئادەمیزادی خاوەن باوەر ئاگاداری خۆت بەو هۆشیارو ووریا بە وەلەسەر کارو کردارو گوفتارێ مەبە کە عیلم و زانیاریت پێی نیە و بزانە گوێچکە و چاوو دڵ بەسەرتۆوە بەر پرسیارە وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَـٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾ الاسراء ٣٦.ئەوجا با هەول دەین ئەو ئەمانەتە بەپاکی

بەپەروەردگاری بێ هاوتا بگەینینەوە .

٧- حسوودی :

حەسوودی لەو نەخۆشیە دەرونیانەیە، كە هێلانـەو میكرۆبـی شـەیتانی، خۆی تیا ئاخنیوە خاوەنەكەی تووشی وێلی و گومڕایی و مایە پووچ و فـەوتان دەكات، تووشی دەردو بەلاو غـەم و قـەهر و سـەخلەتی و پـەژارەیی دەكـات، بەراستی حەسوودی نەخۆشیەكی گەلێ پیسە، بۆنی كوفرو بێ بـاوەڕی لێ دێ، وە مال و عیززەت و ناموس و كەرامەت و سەعادەتی ئادەمیزاد دەروژێنـێ و دێنێتە هەژان و تیا چوون و فـەوتان ،بـەلێ حەسـوودی یـە وا لەچـاو دەكـات كەپیس و پۆخل بێ، بۆمبای فەوتێنەری شاراوە وەك تیر بهاوێژێ بـەم لاو ئـەو لای دا مال و گیانی بەشەرو ئادەمیزادی بەهیلاك بدات .

باشە بۆ دەبێ حەسوودی بەفلان و فسال ببردرێ؟ خۆ ئەو مالەی یـا ئـەو پلەیەی یا ئەو نیعمەتەی بۆیێ نەدراوەتێ هەتا هەتاییێ پێ ی بحەسێتەوە بـەلك و بۆیێ پێ ی دراوە تـاكو پـێ ی تـاقی بكرێتـەوە وە ئیمتحـان بكـرێ ئـاخۆ شوكرانەی خوا دەكات یا نەء ، یا لەوانەیە بۆیە پێیدرابێ، تاكو لەدونیاوە پـێ ی مەشغول بێ و قەهرو خەفەت بخواو خزمەت كاری بـێ پێـوە موشـققەت و ماندوو بێ، یا لەوانەیە بۆیێ پێیدرابێ، تـاكو لەقیامـەت بـێ بەشـی بكـات تووشی مال وێرانی خۆی بكات ،جا بەهەر جۆریانی درابێتێ شایـستەیبەزەیی پێ هاتنەوەیە و زگ پێ سوتانە لە حەقیقەتدا نەك حەسادەت پێ بردنی ..

حەسوودی كەی مانای ئیمانی تیایە؟ كەتۆ چیت بـۆ خـۆت پـێ خۆشـە، ئەویشت دەبێ بۆ براكەت پێ خۆش بـێ ،نـەك حەسـوودی پـێ ببـەی، بـەلێ

حەسوودی یە ئیمان پوچەل دەکاتەوە، پیلان دەگێڕێ لەدل و دەروون و مێشکدا بۆ لەبەین بردنی نیعمەتەکانی خوای گەورە، کەبەدەستی پر حیکمەت و دانایی خۆی بەخشیویەتی. هەروەها حەسوودی خۆشەویستی و تەبایی و یەکێتی نایەلێ، هانی خاوەنەکەی بۆ درۆ و غەیبەت و بوختان و جنێوو فیتنە و ئاشووب دەدات، دیارە ئەم حەسوودیەش بەرهەمی داری کوفرو بێ ئاگاییە لەخوا، کەشەیتان لەدڵ و دەروونی لەخوا بێ ئاگایان دەیڕوێنێ پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ: خۆتان بپارێزن لەحەسوودی، چونکە بەڕاستی حەسوودی چاکان دەخوات وەك چۆن ئاگر داری دەخوات)رواه ابو داود وابن ماجه .

زۆر کەس هەیە نوێژ دەکاو بەرۆژو دەبێ، زەکات دەداو ئیتر بەئاسینەوە زۆر خەریکە ، لەو لاشەوە ئاگای لەبەرهەمی ئیمانەکەی نی یە کە شەیتان ئاگری تێ بەرداوە، مایە پووچی هێشتوتەوە، بەلێ زۆر کەس نەفس و گیانی وایە عارەق ناخوات مالی حەرام ناخوات هەرچی گوناهی ماددیاتە بەرچاوە ناکات، لە لۆمەی ئەم و ئەو دەترسێ، کەناو ناتۆرەی خراپی بەدوو بکەوێ، ئیدی عیززەتی نەفسی و حوکمی عادەت قەبولی ناکات، جا شەیتان دەزانێ بەم ڕێگایە ماددیانە پێی بەهیلاك ناچێت پیلانی لێ دادەنێتەوە لەڕێگەی ڕوح و مەعنەویەتەوە بەهیلاکی بدات، هەوڵ دەدا کاری چاکی پێ دەکات بۆ ڕیاو ڕوپامایی، یا حەسودی و ڕق و کینی لەدلّیا دەڕوێنێ، یا لووت بەرزی ...هتد .چونکە ئاواتی شەیتان هەریەك ئاواتە ئەویش ئەوەیە ئیمانەکەی لێ بسچوێنێ و پووچەڵ بکاتەوە، جا بەهەر جۆرێ بێ یا بەهەر شیوەیێ بێ، گرنگ نیە.

لەزوبەیری کوڕی عەووام پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (خەریکە بکەوێتە ناوتان دەردو بەلاّی نەتەوەو ئوممەتەکانی پێش ئێوە کەحەسودی و ڕق و کینە

بەڕاستى تاشەرن، نالێم تا شەرى موونە بەلكو تاشەرى دين و ئيمانن، قەسەم بەوكەسەى گيانمى بەدەستە ناچنە بەهەشت هەتا ئيمان نەهێنن وئيمان ناهێنن تاكو يەكتريتان خۆش نەوێ ئايا هەوالتان پێ بدەم ئەمە چۆن دەبێ و لەناوتان دائەمەزرێ سەلام زۆر لەيەكتر بكەن) رواه الترمذي، جا براى موسلمان رق و كينەو حەسودى كەدين و ئيمان دەتاشن، ئايا دەبێ هەلگرى ئايين و ئيمان لەدلى خۆى جێى بۆ بكاتەوە بۆيان، ديارە كەس گورگ لەگەل بەرخەكانى تێكەل ناكات، لەئايينى پيرۆزى ئيسلامدا سوننەتە ئينسان هەموو بەيانيان ئەم ڕاستيە وەبير خۆى بێنێتەوە هەروەها ئێوارەش دووبارەى بكاتەوە وەك دەفەرمووێ (اللهم ما اصبح بى من نعمة او باحد من خلقك فمنك وحدك لاشريك لك فلك الحمد ولك الشكر)﴿٣٠﴾ واتە: پەروەردگارا لەگەل هەر نيعمەتێكى بەيانى پێ كردنەوەما يادیار دەبێ بەهەر بەدیهێنراوێكى ترا، لەلاى تۆى تاك و تەنهايە، هيچ هاوبەشێكت نيە جاهەر تۆى شايستەى هەموو حەمدو ستايشێك و هەر تۆى شايستەى هەموو شوكرو سوپاسێك..

جا ئەم زيكرو ويردە بيرى ئادەميزاد دەخاتەوە كەدابەش كارى نيعمەت خواى گەورەيە بەدەستى پڕ حيكمەت و دانايى دەيبەخشێتەوە وشايستەى ڕەخنە لێ گرتن نيە چونكە كەسێ لەخۆى كارزانترو زاناتر نيە بەلكو خۆى لەهيچ ڕووێكەوە كەم و كورى ڕووى تێ ناكات جا دەبێ حەسودى بەبەشى خەلك بۆ ببردرێ!!چاوپيسيش هەر لەدونياى حەسودانەوەيە (بەنيمچە درێژيەك لەكتابى شيفاى قورئانى نوسيومانە)

برایه‌تی

ئاده‌میزاده‌كان به‌گشتی بـران نـه‌ك هـه‌ر له‌یـه‌ك ڕووه‌وه، بـه‌ڵكو لـه‌زۆر لایه‌نه‌وه، جا له‌ڕووه‌كانی مادیه‌وه، یا له‌ڕووه‌كانی مه‌عنه‌ویه‌وه بـێ، بـۆ نمونـه له‌ڕووی ماددیه‌وه ئاده‌میزاده‌كان گشتیان له‌گڵ و خۆڵ دروسـت كـراون و یـه‌ك شێوه‌و پێك هاتوویان هه‌یه، به‌ده‌نییان پێك هاتووه له‌یـه‌ك شـێوه كانزاكـان و كه‌گشتیان له‌گڵ كۆبۆته‌وه، دیاره سه‌ره‌نجامه‌كه‌شیان هه‌ر ده‌بێته گڵ وه‌ك كـه بۆ ئه‌م ڕاستیه گۆڕستان شایه‌ده، هه‌روه‌ها هاوشێوه‌ی له‌شیان، ئه‌مـه‌ش جـۆره برایه‌ته‌تێكی تره، كه‌یه‌ك شێوه دڵ و كۆئه‌ندامی هه‌رس و كۆئه‌ندامی هه‌ناسـه دان و ده‌زگای ئه‌عصاب هتد.یان هه‌یه. هه‌روه‌ها له‌ڕووی نه‌سـه‌بیه‌وه‌ش بـران، ڕۆڵانـی دایـك وبـاوكێكن، جاهه‌یانـه له‌باوكـه‌وه ده‌گـه‌ن به‌یـه‌ك و وه‌هه‌یانـه له‌باپیره‌وه هه‌یانه ده‌پشت به‌ولاوه هه‌یانه به‌سه‌د پشت به‌ولاوه تاده‌گاته بـاپیره گه‌وره‌مان حه‌زره‌تی نوح یا له‌ویش گه‌وره‌تر باپیره‌ی ئاده‌میزادێتی باوكه‌ئاده‌م . هه‌رودها له‌ڕووی مه‌عنه‌ویه‌تیشه‌وه ئاده‌میزاده‌كان گشتیان بران به‌وه‌ی گشتیان ده‌ستكردی یه‌ك خودان و یـه‌ك سه‌رچـاوه‌ن، سـه‌ره‌تای گـشتیان پێـك هـاتووه له‌فوێكی ڕووحه خودایی (كه‌كراوه به‌به‌ده‌نه قوڕی حه‌زره‌تی ئـاده‌م) هـه‌روه‌ها بران له‌چاره‌نووس و كه‌یه‌ك ڕێگاو یه‌ك سه‌رچاوه ده‌یـان گرێتـه ئه‌سـتۆی خـۆی كه‌گۆڕستان و مه‌یدانی مه‌حشه‌ره،هه‌روه‌ها ئاده‌میزاده‌كان هاو شـێوه‌ن لـه‌پێك هـاتووه مه‌عنه‌ویـه‌كان وه‌ك یـه‌ك شـێوه‌و ڕوح و گیانیـان هه‌یـه، هـه‌روه‌ها هاوشێوه‌ن له‌بنـچینه‌دا له‌هه‌سـت و نه‌سـت و ژیـری و بـیرو ئه‌ندێـشه‌و سـۆزو فیتره‌و..هتـد.هـه‌روه‌ها بـران له‌هاوشـێوه‌ی سـوڕی ژیـان و خـوێن و ده‌مـارو داواكاریـان و داوالێكراویـان، هـه‌روه‌ها هـاو شـێوه‌ن و بـران لـه‌وه‌ی گـشت

تاکەکانیان وەك یەك خاوەن بەشن لەبنچینەدا لـەخاوەنێتی ژێـری شـەهوەتی جنسی و وەسوەسەی شەیتانی و هێزی قاڕو قین و تووڕەیی...هتـد.وەهـەروەها لەگەڵ ئەم هـەموو برایەتیـەش، برایـەتی تـر مـاوە کـەتاجی سـەری هـەموو برایەتیەکانە کەبرایەتی ئیمانداریتیە، بۆیە تاجی سەریانە، چـونکە ئـیعتراف و دان دەنێ بەهەموو بەشە برایەتیەکانی تری ئادەمیزاد، ئادەمیزاد دەگەیەنێتـە چلە پۆپەی برایەتی دیارە برایەتیش ژیان خۆش دەکات و گوزەران دەڕازێنێتەوە وەهەموو گیر گرفتـە کۆمـەلآیەتیـەکان چارەسـەر دەکـات، و هـەروەها گـەلێ نەخۆشی دەروونی ڕیشەکەێش دەکات، کەهیچ دەرمانێك چارەیان ناکات تەنها برایەتی نەبێت.

ئەو برایەتیانەی گەلێ ماف و حەق دەخاتە سەر ئادەمیزادەکان لەئاسـت یەکا، لەبرایەتی ئیمانداریتی دایە،ئیمانـداران گـەلێ مـاف و حـەقیان بەسـەر یەکەوە هەیە پێغەمبەر ﷺ دەفـەرمووێ مـاف و حـەقی موسـڵمان بەسـەر موسڵمان شەش شتە(وەك باسمـان کـرد لەباسـی سـەلام کـردن ڕەوشـتی پیـاو چاکانە) هەروەها لەحەقی برایەتیە خاوەن باوەڕەکـان شـەوو ڕۆژ تێدەکۆشـن و گیانی خۆیان فیدا دەکەن بۆئەوەی بەرنامەو پەیامی خـوا بگەیـەنن بـەبرایانی تری ئادەمیزادەکـان، تـاکو ڕەگ و ڕیـشەی هـەموو برایەتیـەکان ببوژێتـەوە، کۆمەلآنی مەردووم ئاسودەو بەختیار بن، هەروەها لەتیـشکی ئـەم برایەتیانـە دەدرەوشێنەوە، لەکاتێکدا کەکۆمەڵێ یا گـەلێ تووشـی ئافـات و بـەلآیێ دێ باقی ئادەمیزادەکانی سەر زەوی دەخرۆشێن و سۆزو ڕەحمەتیان بۆیـان دەبزویـێ و هەست بەمافیان دەکەن لەسـەر خۆیـان و هـەوڵی چارەسـەری گیروگرفتیـان دەدەن، هەروەها ئەگەر ئادەمیزادێ بەلآییکی بەسەر بـێ و خـەڵکان لـەدەورو

بەری خۆی ببینیٚ، پەنایان بۆ دەباو بانگیان لیٚ دەکات بۆ فریاکەوتنی، خـەڵك و مەردوومەکەش بەسۆزو تەنگە تاوەوە بەهانای دەچن، وەك پێی وترابیٚ ئەمە برای ئادەمی تۆیە ئەرکی سەرشانتە فریـای بکـەون و ڕزگـاری بکـەن. بـەلاّم کوفرو بیٚ باوەڕی و خۆپەرستی و مەخلوق پەرسـتی و هاووێنـەیان دان نـانێن، بەهەموو بەشە برایەتیەکان، هەموو کـات و سـات لەهـەموو ڕوو لایەنێکـەوە لەهەوڵی ئەوەدان ڕەگ و ڕیـشەی برایـەتیان بپـچڕێنن تێـك و لێکیـان بـدەن، ئەمـەش دەبێتـە مایـەی بەدبـەختی و ژیـان سـەخڵەتی و نەخۆشـی زۆری کۆمەلاّیەتی و نەفسی هتد. بەڕاستی برایەتی ئیمانـدارێتی تـەواو زۆر تونـدو بـەهێزە، چـونکە لەلایـەنی خـوای گـەورەوە بڕیـار دراوەو داواکـراوە وەك دەفەرمووێ (ئیمانداران برای یەکن جا صولح و ئاشـتی بخەنـە نێـوانی برایـانی خۆتان و خۆپارێزی بکەن لەخوای گەورەو ڕەجاو تکاتان وابیٚ ڕەحمتان پیٚ بکریٚ)سورەتی الحجرات (١٠) جا لەم ئایەتەدا دەردەکەویٚ برایەتی مانای تەقوایـەو جێگەی ئەو کەسانەیە بەتەمای ڕەحمەتی خودان.

برایەتی ئیماندارێتی هەر بۆ چوار پێنج ڕۆژی دونیا نیە، بەڵکو بـۆ ڕۆژی هەمیشەیشە لەعالەمی بەرزەخ و بەهەشتدا، لـە دراوسـێتی خـودای گـەورەدا ئەمـە ئـەنجامی برایـەتی ئیماندارێتیـە، بـەلاّم هـەر برایـەتییٚ تـا جەکـەی ئیماندارێتی نەبیٚ ئەوا بیٚ ڕەگ و ڕیشە و بیٚ ئەنجامەو مایە پووچە وەلـەڕۆژی دواییدا دەبن بەدوژمن و ناحەزی یەکتر، وەك قورئـان لـەزۆر ئایەتەکانـدا ئـەم ڕاستیەمان بـۆ ڕوون دەکاتـەوە یـەکیٚ لـەم ئایەتانـەدا دەفـەرموویٚ ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ (الزخرف ٦٧).

واتە:ئەوانەی یەکتریان زۆر خۆش ویستوە وەخۆشەویستی و برایەتیەکەیان

لەسەر بناغەی ئیمان نەبووە ئەوە لەڕۆژی قیامەتدا هەندێکیان دەبنە دوژمنی هەندێکی تریان و بەڵام خواپەرستان برایەتی و خۆشەویستێتیان پتەو ترو بەردەوام دەبێ. هەروەها پێغەمبەر ﷺ ی خۆشەویستمان لەحەقی برایەتی موسڵمانییێتیدا دەفەرمووێ (موسڵمان شەش ماف و حەقی بەسەر موسڵمان هەیە، بەچاکەکاری و نیەت چاکیەوە :

- سەلامی لێ بکات کاتێ کەپێی دەگات.
- بەوەڵامی داوەتیەوە بچێ ئەگەر داوەتی کرد.
- ئەگەر پژمی وە وتی الحمدالله پێی بڵێ یرحمك الله.
- وەئەگەر نەخۆش کەوت سەردانی بکات.
- وەبەدوای تەرمەکەی بکەوێ کاتێ کەمرد و بردیان بۆ ناشتن.

وەچیت بۆ گیان و نەفسی خۆت پێ خۆشە ئەویشت بۆ ئەوپێ خۆش بێ (تاج٥ ص١٦).

جا تەندروستی باش بێ یاژن و خانووماڵی باش بێ یا زانیاری و ئیمانی باش بێ یا سەروەت و سامانی باش بێ هتد.

سەیر ئەوەیە ئەو برایەتیە لەلای خوای گەورە ڕەش نابێتەوە، بەگژا چوونی ئیمانداران هەندێکیان بۆ هەندێکی تریان، وەك خوای گەورە دەفەرمووێ (ئەگەر دوو تایەفە لەئیمانداراران شەڕیان لەگەڵ یەکا کرد، صولح و ئاشتی بخەنە نێوانیان)الحجرات ٩.

بەڵێ هەردوو تایەفەی بەئیماندار ناوهێناون وەهەروەها لەئایەتی پێشوش ئەم ڕاستیە دەردەکەوێ .

ئەگەر بەگژ یەك چوون گەیشتە یەکتر کوشتن هێشتا برایەتیەکەیان لەلای

خوا هەرماوەدا وەك لە دیاردەی ئەم ئایەتە دەردەکەوێ (کەباسی حەقی کوژراو دەکا) ئەوەی ببورێ شتێ لەبرای خۆی بەنیەتی دواکەوتنی چاکەکاری و بەجێ گەیاندنی ئیحسان لەگەڵ کردنی .البقرە ١٧٨.

کەواتە برایەتی ئیمانداریتی ڕەگێکی زۆر قوڵی هەیەو هیچ شتێ هەڵی ناوەشێنێتەوە مادام لەئیمانداریتی دەرنەچێ ئەمەش دەبێتە ڕوونەدانی گیروگرفت وەئەگەر ڕووشی دا چارەی ئاسان بێ.

ئیماندار ئەو ڕاستیەی لەبیر نەچێ کەخوای گەورە ئیماندارانی کردووە بەبراو وەئەویشی کردووە بەبرایان ،دیارە لەم برایەتیەشدا حەق و حقوقی زۆر هەیە، لێرەدا بەدرێژی ئەم باسە جێی نابێتەوە، بەلاّم دەبێ ئەوە بزانین کەئایینی پیرۆزی ئیسلام هەر بۆ ئەوە نەهاتووە ئادەمیزاد هاوپەیوەند بکات، لەگەڵ پەروەردگاری و بەس ،بەڵکو بۆ ئەوە هاتووە ئادەمیزاد هاوپەیوەندی بکات، لەگەڵ خوداو لەگەڵ ئادەمیزادو دونیاو ژیان و ژینگەو کەون و مەخلوقەکانی و هتد.هەریەکەی بەحەقی خۆی و لە سنوری خۆی، کەواتە ئادەمیزاد هەر تەنها حەقی خوای لەسەر نیەو بەس بەڵکو حەقی بەدەنی خۆی و خێزانی و دایکی و باوکی و برای ئادەمی و جیران و ژیان و شارو نیشتمان.. هتد لەسەرە، هەر حەقەی بەپلەی خۆی لەجێی خۆی، وەك لەبەرنامە زێڕینیەکەی خوای گەورەدا گشتی ڕوون کراوەتەوە.جا ئادەمیزادی ئیماندار خودا بەوە ڕازی دەکات کەحەق و مافی هەموو خاوەن حەق و مافەکان لەجێگەی خۆی دابنێ.

وصلی الله تعالی علی سیدنا محمد وعلی اله وصحبه وسلم

ربنا لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العلیم الحکیم

ته‌واو بووم به‌ئیزنی خودا والحمدلله رب العالمین.

٢٩/جماد الاولی ١٤١٤

١٩٩٣/١١/١٣

داوای لێبوردن ده‌كه‌ین له‌كه‌م و كورپیه‌كانمان، ئه‌و راستیه‌مان له‌بیر نه‌چێت كه‌ته‌نها خوای بالآده‌ست پاكه له‌هه‌موو هه‌ڵه‌و كه‌م و كوری.

والحمد الله وحده....

زنجيرەی دووەم

خۆشەویستی

خوای گەورە كە ئادەمیزادی بەدیهێناوە و كۆمەڵێ غەرائیزی لەگەڵ سروشت و فیترەتی ئاخنیوە و داناوە، یەكێ لەم غەرائیزە بەندایەتی و پەرستنە و ئادەمیزاد لەبەسەر بردنی ژیانی دەبێ شوێنی ئەم غەریزەیە پر بكاتەوە، بەهیچ شێوەیی ناتوانێ و بۆی ناكرێ ئەم بۆشاییەی لەسروشت و فیترەتی خۆی بەبەتالی بهێڵێتەوە ، ئەگەر ئادەمیزاد مانای بەندایەتیش نەزانی هەر بەندەیە، جا ئەگەر بەحەقی خۆی بەندە نەبێ بۆ خالق و بەدی هێنەری، ئەوە بەناچاری دەبێ بەندە بێ بۆ بەدیهێنراوو مەخلوقەكان، یا بۆ هەواو ئارەزووی خۆی یا كەسانی وەك خۆی، جا ئەوەی جێگەی سەرنج راكێشان و باس كردنە، خۆشەویستی مانای بەشێكی سەرەكی ئەم بەندایەتی یە پێك دێنێ، ترس و بیمیش بەشێكی تری سەركی ئەم بەندایەتیەیە، هەروەها هیواو ئاوات و ئومێدو تەوەككول و پشت بەستن و مل كەچی، دوعاو نزاو پارانەوە و تێكۆشان و دیفاع و پاراستنیش بەشەكانی تری بەندایەتی و پەرستنن، جا ئەم غەریزەی بەندایەتی و پەرستنە سروشتی ئادەمیزاد بۆش و بەتالە وەهەر دەبێ لە ماوەی ژیانی دا پری بكاتەوە، جا واوەیلا بۆ ئەوەی بەحەقی خۆی پر ناكاتەوەو سەر لەفیترەو سروشتی خۆی دەشێوێنێ و لەگۆشەی گومرایی ووێلی دا ژیانی لەباوەش دەگرێ و رۆژو شەوی لێ بەرێ دەكات .

ئەوەی مەبەست و قەصدی ئێمە بێ لێرەدا باسی بكەین، تەنها خۆشەویستیە بەڵێ ئەم خۆشەویستیە سەرەرای ئەوەی كە گیان و روحی

بەندایەتی یە پێوەر ێكیشە لەكارو كردەوەكانیدا ،هەروەها هانـدەرێك و بەشـە غەریزەیەكی ئاوایە كـار لەهـەموو لایـەكانی ژیـانی دەكـات بـەماددیات و مەعنەویاتەوە ، جا لەرووی بیرو باوەری بێ یا لـەڕووی خورەوشـت و ئـەخلاق بێ یا لەرووی ئاداب و نەریتی بێ یا لەرووی هەرشتێكدا بێ، پێویستە سەیری كیتاب و پەرتووكی زانای بێ وێنـەمان بكـەین كـەخوای گـەورە و میهرەبانـە ،كیتابەكـەش قورئـانی پـیرۆزە، بـابزانین ئـەو لـەبارەی خۆشەویـستیەوە چـی دەفەرمووێ ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾﴾ ١٦٥. واتە: لەخەلكان و مـەردوومان كەسانی ئاوا هەن بێجگە لەخودای گەورە شەریك و هـاوەلانی وایـان گرتـووە، خۆشیان دەوێن ودلیان داوەتێ وەك خۆشەویـستی و دلـدانێ بـەخوای گـەوردو میهرەبان، ئەوانەی كەخاوەن ئیمانی ڕاست و دروستن كۆلەكەی خۆشەویـستی و دالدانیان هەر بۆ خوایەو بەو داوە، جـا ئەوانـەی لەسروشـت و فـیترەی خۆیـان لایان داوە بەوەی دل و دەروونیان بە خۆشەویستی خوای گەورە پر نەكردۆتـەوە كەهەر خۆی سەرچاوەی هەموو خۆشەویستنێكە، ئەو جۆرە ستەمكارانە كـاتێ كەئەشكەنجەو عەزاب و ئازارەكانی خودای دەبینن تـێ دەگـەن و حـالی دەبـن كەسەرچاوەی هەموو هێزو دەسەلاتێ هەر هی خودایە، هەر بـۆ خوایـە، هـەر خودای گەورەیە خاوەن ئەشكەنجەو عـەزابی تونـدو سـەختە، هـەروەها خـوای گـــەورە دەفـــەرموێ ﴿قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ

وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ سورەتی التوبە ئایەتی ٢٤ واتە : ئەی پێغەمبەری خودا بفەرموو بلیٚ ئەگەر ئێوە باوان و کوڕەکانتان و برایانی خۆتان و خێزانەکان و تیرە و عەشیرەتی خۆتان و ئەو ماڵ و موڵکانەی کۆتان کردۆتەوەو کردووە بەسەریەکەوە و ئەو بازرگانیەی کەدەترسێن شکەست بێنێ و ئەو شوێن و باڵەخانەی تیا دەژیىن، ئەمانەو هاووێنەیان ئەگەر لاتان خۆشەویستر و خۆشترتان دەویٚ لەخوداو پێغەمبەری خوداو تێ کۆشان و جیهاد لەپێناو خوادا، ئەوە چاوەروانی قەهرو غەزەبی خودا بکەن، چونکە ئێوە بەلەبەین بردنی خۆشەویستی خوداو پێغەمبەرەکەی لەدلّتانا، وەپڕ کردنەوەی خۆشەویستی شتانیٚ کە شایستەنین، بەمەوە دەرددەچن لەدین و فاسق دەبن وەبش زانن بیٚ گومان خوای گەورە هیدایەت و رینوومایی گەل و قەومی فاسق و لەدین دەرچوو ناکات، هەروەها خوای گەورە دەفەرمویٚ ﴿٣٠﴾ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ (سورەتی ال عمران) ئایەتی ٣١ واتە : ئەی پێغەمبەری خودا بفەرموو بلیٚ، ئەگەر ئێوە لەسەر ڕێگەی ڕاست و دروستن و خواتان خۆش دەویٚ و قەصدو مەبەستان خودایە و راستی و دروستییە، فەرموون بەدوای ڕێگەکەی من بکەون، دەکەونە دونیای خۆشەویستی خودایی، خوا خۆشتانی دەویٚ و وەگوناه و تاوانەکانتان دەبووریٚ، دەتان خاتە ژێر ڕەحمەتی خۆیا، خوای گەورە

لێبووردووی میهرەبانە.

دونیای خۆشەویستی خودایی ئادەمیزاد دەگرێتەوە لەزولم و ستەم و بەدکاری و وێرانکاری و هەم و گوناە و خراپی و تاوانکاریێ، بەلاّم بێ ئاگایی لەدونیای خۆشەویستی خودایی ئادومیزاد بێ ئاگا دەکات لەحەقیقەت و ڕاستی و دەکەوێتە دونیای زولم و ستەم گوناە و تاوانکاری.

خوای گەورە ئادەمیزادی دەست درێژیکەری خۆش ناوێ، وەك دەفەرمووێ ﴿وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ﴾ المائدە٨٧، پیاوی بەدکارو وێرانکاری خۆش ناوێ وەك دەفەرمووێ ﴿وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ﴾ (المائدە٦٤) هەروەها خوای گەورە پیاوی موسریف و خائینی خۆش ناوێ وەك دەفەرمووێ ﴿إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ﴾ الاعراف ٣١، هەروەها دەفەرمووێ ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْخَآئِنِينَ﴾ الانفال ٥٨، خوای گەورە کافرو بێ باوەڕانی خۆش ناوێ وەك دەفەرمووێ ﴿إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْكَـٰفِرِينَ﴾ الروم٤٥، خوای گەورە پیاوی لووت بەرزو روح گەورەی خۆش ناوێ، هەروەها دەفەرمووێ ﴿وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ الحدید٢٣، واش مەزانن ئەوەی خوای گەورە خۆشی نەوێ، ئیدی هیچی بۆ نیەو زیانی پێ ناگا نەخێر بەلّکو تووشی ئەوپەڕی ڕووڕەشی و خەجالەتی و بەدبەختی دەبێ، خوای گەورە لەڕەحمەتی خۆی بێ بەشی دەکا لەدونیاو لەقیامەت بەهەشتی پێ نابەخشێ، بەلّکو تووشی جۆرەها نەخۆشی دەروونی دەکات لەژیانی دونیا، کەمایەی بێ ئارامی و دلّتەنگی و سەخلەتی یە، لەدوا ڕۆژیشدا تووشی ئەشکەنجەو عەزابی خۆی

دەكات، جەهەننەم و دۆزەخ دەبێ بە شوێنی هەتا هەتایی.

خوای گەورە ئادەمیزادی خواپەرستی خۆش دەوێ پیاوی دادپەروەرو پاك و خاوێن و چاكە خوازی خۆش دەوێ، خوای

گەورە پیاوی خاوەن سەبرو ئارام و ئەوەی پشتی پێ ببەستێ و تەوەككولی لەسەر بكات خۆشیانی دەوێ، وەك لەم ئایەتانەدا دەردەكەوێ خوای گەورە دەفەرمووێ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ التوبە/٤ ، وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ التوبة/١٠٨، وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ ال عمران/١٣٤، إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ مائدة/٤٢، وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾ ال عمران/١٤٦

جا وەنەبێ ئەوەی خوای گەورە خۆشی بوێ هیچی بۆنەبێ و هیچ سوودو قازانجێكی پێ ناگا، بەڵكو بەرێژەو ئەندازەی خۆشەویستیەكەی بۆ هەر كەسێ بێ پلەو پایەی بەرز دەكاتەوەو بەختیاری دەكات، لەناو ڕەحمەتی خۆیا دای دەپۆشێ، لەسەرەنجامدا بەهەشتی پێ دەبەخشێ، لەئاگری جەهەننەم و دۆزەخ دەیپارێزێ.

هەروەها خوای گەورە سەرزەنشتی نەفسی تەزكیەنەكراوە دەكاو دەفەرمووێ وَتُحِبُّونَ ٱلْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ (الفجر ٢٠) واتە :ماڵی خۆش دەوێ بەخۆشەویستنێكی زۆر لەڕادەبەدەر، هەروەها دەفەرمووێ (انه لحب الخير لشديد) واتە: ئادەمیزادی لەخوا بێ ئاگا خۆشەویستێتی ماڵ و سەروەتی زۆر بەهێزو بەرزە.

هەروەها لەسوڕەتی (ابراهيم)خوای گەورە دەفەرمووێ ... وَوَيْلٌ لِّلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا عَلَى ٱلْءَاخِرَةِ

وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ أُوْلَـٰٓئِكَ فِي ضَلَـٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿٣﴾ ابراهيم /٢-٣، له‌م ئایه‌ته‌شدا خوای گه‌وره هه‌ڕه‌شه له‌بێ باوه‌ڕان و كافران ده‌كات كه‌تێیدا ده‌فه‌رمووێ وا وه‌یلاو هه‌لاكه‌ت بۆ بێ باوه‌ڕان و كافران له‌عه‌زاب و ئه‌شكه‌نجه‌ی توندو به‌هێز ئه‌و كافرانه حالیان وایه ژیانی دونیایان خۆشتر ویستووه له‌خۆشویستنی خوداو ڕۆژی دوایی، به‌م خۆشه‌ویستیانه‌وه كه‌وتونه‌ته به‌رگری كردن له‌ڕێگه‌ی ئایین و به‌رنامه‌ی خودای گه‌وره خواست و ئاره‌زووی ئه‌وه ده‌كه‌ن كه‌ئایین و به‌رنامه‌ی خودای گه‌وره بگۆڕن و چه‌وت و لاری بكه‌نه‌وه، به‌ڕاستی ئه‌م جۆره كه‌سانه له‌ناو گومڕایی و وێڵی دان ودوورن له‌حه‌ق و ڕاستی.

ئێستاش دێینه سه‌رباسی فه‌رمووده‌كانی پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ بزانین ئه‌و چی ده‌فه‌رمووێ له‌باره‌ی خۆشه‌ویستی (عن انس عن نبى قال ثلاث من كن فيه وجد حلاوة الإيمان ان يكون الله ورسوله احب اليه مما سواهما وان يحب المرء لايحبه الا لله وان يكره يعود في الكفر كما يكره ان يقذف في النار)رواه البخارى، واته: له‌ئه‌نه‌سه‌وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی هه‌ركه‌سێ ئه‌م سێ خاڵه‌ی تیا بێ، ئه‌وه شیرینی و حه‌لاوه‌ی ئیمانی له‌لایه‌و چه‌شتویه‌تی و ده‌یچێژێ :

یه‌كه‌م/خواو پێغه‌مبه‌ری خوا لای، له‌هه‌موو شتێ خۆشه‌ویستر بێت.

دووه‌م/ئه‌گه‌ر یه‌كێكی خۆش ویست ته‌نها له‌به‌ر خوا بێ و هیچی تر.

سێ یه‌م/پێی ناخۆش بێ و بیكه‌رهێنێ به‌وه‌ی كه‌بگه‌ڕێته‌وه سه‌ر كوفر، وه‌ك چۆن پێی ناخۆشه‌و ده‌یكه‌رهێنێ بیهاوێنه ناو ئاگر.

دیاره خۆشه‌ویستێتی خواو پێغه‌مبه‌ر ﷺ حاڵی بوونه له‌كرۆكه‌و ناوكی

حەق و ڕاستی، هەروەها نیشانەی پاكی و زاڵ بوونە بەسەر نەفس و شەیتان، بۆیە بەرهەمی خۆشەویستیەكەش نوری هیدایەت و شیرینی و حەلاوەی ئیمانە، هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (من احب لله وابغض لله واعطى لله ومنع لله فقد استكمل ايمانه) واتە: ئەوەی خۆش، ویستنی لەبەر خوا بێ و توڕەیی و قینی هەرلەبەر خوابێ، بەخشین و عەتای هەرلەبەر خوابێ، قەدەغەكردن و یاساغ كردنی هەر قەصدو مەبەستی خوا بێ، بەڕاستی ئەو كەسە ئیمانی تەواوە بەچڵە پۆپەی ئیمان گەیشتووە، بەڵێ لەو نەفسەیدا كەتەنها ئیمان حاكمە كەنوورو هیدایەت و بەهرەو نیعمەتی خوایە، ئەوە ئیمانداره لەدونیا لەناو بازنەی ئیمانداریتی دەژی، بەپێچەوانەی ئەوەی كەنەفس و هەواو ئارەزووی خۆی پایەكێكی وەك خۆی بەسەری زاڵەو فەرمان ڕەوایەتی..

جارێكیان باس هاتە سەر باسی خۆشەویستی خوداو پێغەمبەر ﷺ بۆیە حەزرەتی ئیمامی عومەر ووتی یا رسول الله بەڕاستی تۆم لەهەموو كەسێ خۆشتر دەوێ تەنها لەنەفس و گیانی خۆم نەبێ، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی هیچ كەسێ ئیمانی تەواو نابێ تامنی لەنەفس و گیانی خۆی خۆشتر نەوێ ، ئەوسا ئیمامی عومەر فەرمووی وەالله یا رسول الله ئێستانەكە من تۆم لەگیانی خۆشم خۆشتر دەوێ، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ئێستا ئەی عومەر ئیمانت لەجێگەی خۆیەتی .

هەر لەم بارەیەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (لايؤمن احدكم حتى اكون احب اليه من والده وولده والناس اجمعين)رواه البخاری واتە: هیچ كەسێكتان ئیمانی تەواو نابێ حەقیقەتی ئیمان بەجێ ناگەینێ تاوەكو منی

لەباوك و ڕۆڵەی خۆی و وەلەهەموو خەڵك و مەردوومانی خۆشتر نەویت .

هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (والذی نفسی بیده لاتدخلوا الجنة حتی تؤمنوا ولاتؤمنوا حتی تحابوا أو لا ادلکم علی شیء إذا فعلتموة تحاببتم ..افشوا السلام بینکم) رواه مسلم .

قەسەم و سوێند بەو زاتەی کەنەفس و گیانی منی بەدەستە، ناچنە بەهەشتیێ تاکو ئیمان نەهێنن، ئیمان ناهێن و ئیمانتان تەواو نابیێ تاکو یەکترتان خۆش نەویێ، ئایا پێتان نیشان بدەم کارو کردەوەییێ ببیێ بەمایەی یەکتر خۆشویستنتان سەلام زۆر لەیەکتر بکەن ..

ئادەمیزادی ئیماندار لەززەت لەخۆشەویستی خواو پێغەمبەری خواو ئیمانداران دەکات، بەپیێ ی پلەو ئەندازەی ئیمانەکەی

یەکیێ هاتە لای مامۆستا وتی بەخوا من پێغەمبەرم هێندە خۆش دەویێ، تەنانەت لەخواشم خۆشتر دەویێ، مامۆستا لیێ ی هاتە وەلام و پیێ ی وت وریا بە ئاگاداری خۆت بە ،نەزانین و شەیتان، وێل و گومرات نەکات و بزانە خۆشەویستێتی خوای گەورە لەپێشەوەی هەموو شتێکە، ئەگەر خۆشەویستی پێغەمبەری ئازیزت لا رووبارە ئاویێ بیێ، ئەوە دەبیێ خۆشەویستێتی خوای گەورەت لای بەقەد دەریایەکان بیێ، بزانە خۆشەویستێتی خوای گەورە نابیێ هیچ سنورێکی بۆ ببیێ، چونکە نیعمەتەکانی زۆری خودا هیچ سنورێکیان بۆ نی یە، لەبەر زۆری هەرناژمێردرێن ،خۆ باسی پاك و بیێ گەردێتی خوای گەورە هەر ناکریێ، کەلەهەموو سیفەتە جوان و بەرزەکان بیێ سنووورە وبیێ وێنەیە .

بزانە سەرچاوەی هەموو خۆشەویستیەکەمان هەر خوایە و هەر بۆ خوایە.

پێغەمبەری خۆمان ﷺ بۆییێ خۆش دەویێ چونکە خوای گەورە خۆشی

دەوێ و هەڵیبژاردووە بە پێغەمبەر ﷺ ، داوای ئەوەمان لێ دەکات کە ڕێبازی ئەو بگرین و خۆشمان بوێ، هەروەها ئیمانداراغان بۆیێ خۆش دەوێ، ئەویش هەر لەبەر خودا، چونکە خوداو پێغەمبەرەکەی داوامان لێ دەکەن کە ئیمانداراغان خۆش بووێ و بەبراو کەسانی خۆمان دایان بنێین، جا پرسیارکەرەکە وتی مامۆستا گیان خودا پاداشتی خێرت بداتەوە لەسەر ڕاست کردنەوەی ئەو بۆچوونەم ...هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ: (خوای گەورە ئەگەر ئادەمیزادێکی خۆش بوێ بانگی حەزرەتی جوبرائیل دەکات و پێ ی دەلێ: من فلان کەسم خۆش دەوێ و تۆش خۆشت بوێ، پاشان حەزرەتی جوبرائیل بانگ دەکا لەئاسمان، دەلێ خوای گەورە فلانی خۆش دەوێ، خۆشتان بوێ، جا فریشتە و مەلائیکەتەکانی ئاسمانیش خۆشیان دەوێ پاشان خوای گەورە ئاسوودەیی، کامەرانی بەسەر گیانیدا دەبارێنێ، خۆشەویستانی تێکەلی سروشت و فیترەتی بەدیهێنراوەکان دەکات لەسەر زەویدا، هەروەها خوای گەروە ئەگەر رق و قینی لەیەکێ بێتەوە بانگی جوبرائیل دەکاو پێ ی دەلێ من رق و قینم لەفلان کەسە، تۆش رق و قینت لێ بێ، جا ئەویش رق و قینی لێ دەبێتەوە پاشان جوبرائیل بانگ دەکا لەناو ئەهلی ئاسمانا، دەلێ خوا رق و قینی لەفلان کەسە ئێوەش رق و قینتان لێ ی ببێتەوە، پاشان خوای گەورە ڕق و قین لەو کەسە، تێکەلی سروشت و فیترەتی بەدیهێنراوەکان دەکات لەسەر زەویدا) رواه مسلم .

جارێکیان پیاوێکی ئەعرابی هاتەلای پێغەمبەری خۆشەویستمان ﷺ پێ ی وت: ئەی پێغەمبەری خوا، کەی رۆژی قیامەت دێت؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: چیت ئامادە کردوە بۆ رۆژی قیامەت، پیاوە ئەعرابیەکە ووتی:

هیچم ئامادە نەكردووە لەنوێژو رۆژی زۆر تەنها ئەوەنـدە نـەبێ، كـەمن خـواو پێغەمبەری خوام زۆر خۆش دەوێ ،جا پێغەمبـەر ﷺ پـێ ی فـەرموو هـەر كەس لەرۆژی قیامەتا لەگەل ئەو كەسـە كۆدەبێتـەوە كەخۆشـی دەوێـت، جـا ئەنەس وتی نەمدیت موسلمانان بەهیچ شتێ پێ ی وە دلخـۆش وكامـەران بـبن لەپاش موسلمان بونیان، هەندێ بەو فەرموودەیـە دلخـۆش بووینـە كـە تێیـدا دەفەرمووێ: رەزای خوای لێ بێ تـۆش لەگـەل خۆشەویستەكەتا كۆدەبیتـەوە لەقیامەت ومەحشەردا) متفق علیه.

دیارە خۆشەویستی خوای گەورەو پێغەمبەری خۆشەویـست، بـەرووبومی گرتنی رێی هەقو راستی یە، دەنا پۆشاكێ نی یە ئادەمیزاد بیكاتە بـەری یـا خواردەمەنێ نی یە بیخوات ،بەلكو دۆزینەوە و گەیشتنە بە چلە پۆپەی راستی و دروستی یەكان، رزگار بوونە لەوێلی و گومرایی یـەكان، لەراسـتیدا ئـەوەی هۆو هۆكارن بۆ خۆشەویستیی لەرووی عەقل و سروشـت و فیترەتـەوە لـەرووی ویژدان و ئینسافەوە و لـەرووی حـەق و راسـتی یـەوە، هـەر خـوای گەورەیـە كەسەرچاوەی هەموو خۆشەویستێ كە لەهـەموو روو و لایەنەكانـەوە، ئـەوەی خوای گەورە نەكات بەسەرچـاوەی خۆشەویـستی و مەحبەتـەوە، ئـەوە لەبـەر ئەوەیە چونكە خوای نەناسیوە وەكو پێویست لە گیـان و نەفـسی خۆشـی بـێ ئاگایە، وەك مامۆستا حەسەنی بەصری رەزای خوای لێ بێ دەفـەرمووێ: بـێ گومان ئەوەی خوای خۆی بناسێ خۆشی دەوێ، ئەوەی دونیـا بناسـێ زاهیـدو خواناس دەبێ لەژیانی دونیایدا.

گەورەو بەرزی پلەوپایەكانی عەبدو بەندە، لەخۆشەویستی خـوای گـەورە چەنگ دەكەوێ، دیارە خۆشەویـستێتی خـوای گـەورەش سـەرەتاییەكی هەیـە

لەبەندایەتی و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی.

عن ابي هريرة (قال رسـول الله ﷺ ان الله تعـالى قـال مـن عـادى لى وليا اذنته بالحرب، وما تقرب إلى عبدى بشيء احـب الـي مما افترضـته عليـه ومايزال عبدى يتقرب الي بالنوافل حتى احبـه فـاذا احببتـه كنـت سمعـه الـذى يسمع به وبصره الذي يبصربه ويده التى يبطش بها ورجله التـى يمشى بهـا وان سألني اعطيته ولئن استعاذني لاعيذنه)رواه البخـاري، لەئەبو هورەیرەوە ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (خوای گەورە جل جلالە، فەرموویـەتی ئەوەی دژایەتی دۆست و خۆشەویستی من بکات بانگی دەکەم بێتـە مەیـدانی شەڕی من، بەندەو عەبدی من بەهیچ شتێ زیـاترو باشـتر و خۆشەویـستر لـێم نزیك نابێتەوە، هەندێ بەوەی کەلەسەرم واجب و فەرز کردووە، بەردەوام عەبدو بەندەکانم لێم نزیك دەبێتەوە بەهۆی سووننەتە زیادە خێرو حەسەناتەکانیانەوە، تادەگاتە ئاستی ئەوەی خۆشم بوێ، جاکە خۆشم وویست دەبمە ئەو گوێچکەیەی کەپێی دەبیستێ واتە هەرچی مایەی خێرو نوری هیدایەتە لەڕێگای گوێچکەوە بەهرەمەندی دەکەم کەببێ بەمایـەی خۆشـی و هەسـت کردنـی بەهیدایـەت و ڕێنومـایی خواییـەوە دەبم بەوچـاوەی کـەپێی دەبینـێ (ئـەوەش بـەمانای بەهرەمەنـدی دەکـەم لەڕێگـەی چـاویەوە، چـاوی لـەدونیای خواناسـین و خواپەرستیدا لەگـەڕدا دەبـێ) هـەروەها ئابـەم شـێوەیە دەسـت و قاچـەکانی لەمەیدانی خواناسیدا دەکەونە کارو دەبنە هۆو هۆکارێ بۆ بەخش کردنی نـورو هیدایەتی خودایی جا ئەگەر ئەو بەندەو عەبـدەی مـن لەبـەرم پاڕایـەوە داوای شتێکی لێ کردم ئەوە پێی دەبەخشم، وەئەگەر پەنای بۆ هێنام پەنای دەدەم .

دونیای خۆشەویستی خودایی پڕ بەهرەو نیعمەت و بەختەوەرییـە شـیفاو

چارەسەرە بۆ نەخۆشیانی دەروون و دەردانـی نـەزانین ،مایـەی دوارۆژێكـی پـڕ شادومانی و شانازییە، دیارە ئەوەی خواشی خۆش بوێ، یەك پارچـە ڕەحمەتـە بۆ باقی ئادەمیزادەكـانی تـر، كـاروكردەوەی ئـاوا دەكـات كەجێگـەی خـۆش ویستنی خوداییە و مایەی ڕازی بوونیەتی تاكو زیـاترو باشـتر خـۆی ئاسـوودە بكات لەدونیای خۆشەویستی خوداییدا.

وە پێغەمبـــەری خۆشەویـــست ﷺ بۆمـــانی ڕوون كردۆتـــەوە كـــەچ كاروكردەوەیێ مایەی خۆش وویتنی خودایـە وەك كەدەفـەرمووێ (ان الله یحب اذا عمل احدكم عملا ان یتقنه) واتە: خـوای گـەورە كـاروكردەوەیێكی خـۆش دەوێ، كاتێ ئەو كەسەی كارێك ئەنجام دەدا بەوپەڕی ڕێك و پێكـی ئیتقانـەوە ئەنجامی بدات ،هەروەها دەفەرمووێ (ان الله یحب اغاثة اللهفان) واتە : خـوای گەورە كەسانی وای خۆش دەوێ، كە بەكارانی كارگوزاری هەڵدەستن وەبـەهانای داماوو لێ قەوماوو ستەم لێكراوان دەچن، هەروەها دەفـەرمووێ (ان الله یحب الرفق في الامركله) واتە:خوای گەورە نەرم و نیانی خۆش دەوێ، لەهەموو كـارو ئەمرو فەرمانەكاندا.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (ان الله یحب ان یحمد) واتە: خوای گەورە ئەو كەسانەی خۆش دەوێ كەحەمدو ستایشی دەكەن و سفڵەو بەدنمەك نین .

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (ان الله یحب ان تعدلوا بین اولادوكم حتـى في القبل) واتە: خوای گەورە دادپەروەری و عەدالەتی خۆش دەوێ لەبەینی منـداڵ و ئەولادەكانتان، هەتا ئەگەر لـەماچ كردنیـشیاندا بێـت، هـەروەها لـەمانای هەندێ فەرموودەی تری پێغەمبەر ﷺ كەخوای گەورە جوانەو جـوانی خـۆش دەوێ، ئازاو بەغیرەتە ئازایی و بـەغیرەتی خـۆش دەوێ وەخوڕەوشـتی پـاك و

بەرزی خۆش دەویٚ و قین و ڕقی لەخوڕەوشتی ناشیرینە وەك دەفەرمووێ (ان الله جميل يحب جمال، جواد يحب الجود،يحب معالي الاخلاق ويكره سفسافها).

هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (المؤمن القوى خير واحب الى الله من المؤمن الضعيف وفي كل خير) واتە: ئیمانداری بەهێزو بەقووەت باشترەو خۆشەویسترە، لەلای خوا لەئیمانداری بێ هێز، و لەهەموو کارو خێرێکا ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (إنَّ الله عفو يحب العفو) واتە: خوای گەورە لێ بوردەیەو لێبوردنیشی خۆش دەوێ، هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (احب الاعمال الى الله ادومها وان قل) واتە: خۆشەوویسترین کاروکردەوە لەلای خوای گەورە ئەوەیە، کەبەردەوام بێ ئەگەر کەم کەمیش بێ، جائادەمیزادی خواناس و خواپەرست لەم کارانە دەکۆڵێتەوە تاکو ئەنجامیان بدات و بگات بەو پلەیە کە پێغەمبەر ﷺ لەئاستیا دەفەرمووێ جارێکیان ئافرەتێ منداڵەکەی خۆی بزر کردبوو و لەدوای دەگەڕا زۆر بەپەرۆشەوە لەهەنگاوێکدا دۆزیەوە توند بەباوەشی خۆی گرت و ماچی دەکرد، ئالەوکاتە پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ یارەکانی لەوێ وەستا بوون، فەرمووی قەسەم بەخوا خوای گەورە، بەندو عەبدەی خۆی خۆشتر دەوێ لەخۆشەوویستنی ئەودایکەی بۆ ئەو منداڵەی، موسلیم و بوخاری ریوایەتیان کردووە.

جابا ببینە عەبدو بەندەی خوا، تاکو خۆشمانی بوێ دیارە ئەوەی نێتە دونیای خۆشەوویستی خودایی پشت لەڕێگەو بەرنامەکەی بکات، خوای گەورە خۆشی ناوێت و پشتیوانی لێ ناکات وەك خوای گەورە دەفەرمووێ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَأَنَّ ٱلْكَـٰفِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾ (محمد ١١)

پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویستمان ﷺ ده‌فه‌رمووێ : (اللهم ارزقنی حبك وحب من احبك وحب ما يقربنی الی حبك واجعل حبك احب الي مـن المـاء البـارد) احياء علوم الدين ج٤ ص ٢٧٢ واته: (خوایه گیان خۆشه‌ویـستاتی خـۆتم پـێ ببه‌خشی و خۆشه‌ویستاتی ئه‌و كه‌سه‌ش كه‌تۆی خـۆش ده‌وێ و خۆشه‌ویـستاتی ئه‌و كارو كرده‌وه‌ش كه‌پێی نزیك ده‌بمه‌وه له‌خۆشه‌ویـستاتیت، خۆشه‌ویـستاتیت بگێڕه له‌لام خۆشه‌ویستر له‌ئاوی سارد بۆ ئاده‌میزادی تینوو)جا ئه‌وه‌ی ده‌یه‌وێ باشترو زیاتر بـۆ ئـه‌م باسـه بكۆڵێتـه‌وه‌و لێـی باشـتر حـالی ببـێ، باسـه‌یری كتێبی(احياء العلوم الدين) بكات جزئی چواره‌م لاپه‌ڕه ٢٧٠-٢٨٠.

له‌ئـه‌نجامی ئایـه‌ت و فـه‌رمووده‌كانی پێغه‌مبـه‌ردا ﷺ واده‌رده‌كـه‌وێ، كه‌حه‌قیقه‌تی ئیمان وا له‌ئاده‌میزاد ده‌كـات هـه‌موو خۆشه‌ویـستی و مـه‌یل و سۆزو عـاتیفه‌و هـه‌موو دڵ و بـیرو هـۆش هـه‌ر بـۆ خـوای گـه‌وره‌بێ هـه‌ر بـۆ پێغه‌مبه‌ری خود اﷺ بێ، هه‌ر بۆ ئیماندارانی خواپه‌رست و ڕاست و دروسـت بێ، دیاره مێژووی سه‌حابه‌كان و تابعینه‌كان ئه‌م ڕاستیه ڕه‌وشـه‌نترو ئاشـكراتر كه‌ن.

دۆستایەتی و برادەرایەتی :

هـەموو ئـادەمیزادێ چـەندین بـرادەری هەیـە، چـەند کـات و سـاتێ لەژیانیاندا لەهاوڕێ یاتیاندا بەسەر دەبارێ ئەو هاوڕێیانە یا هـاوڕێی ئـیش و کارو کەسابەتن، یا هاوڕێی بیرو باوەڕو مەبدەئن یا هاوڕێی جـیران و هاوسـێی گەڕەکن، یا بەهۆی خزمایەتی و کەسایەتیەوە هاوڕێیەتیان بۆ دروسـت بـووە و گەلێ هۆو ئەسبابی تـر هـەن بـۆ دۆسـتایەتی، کـەوەك لای هـەمووان ڕوون و ئاشـکرایە ،لێـرەدا سـەیرو مـوعجزە ئەوەیـە هـەرئادەمیزادێ جـۆرە تـەبع و خوڕەووشت و نەفسیاتی تایبەتی خۆی هەیە، ئەمەش واڕادەگەیـەنێ هەنـدێك لێك نزیك بن لەتەبع و نەفسیاتیانا و هەندێکی تر لێك دوور بن.

هەرچۆنی بێ مرۆڤ لەژیانیدا بێ دۆست و برادەر نیە، هەر نـاتوانێ بـەبێ دۆست و برادەر ژیانێکی چاك و لەبار بەجێ بگەیەنێ، ژیانە کۆمەلآیەتیەکـەی کـوردەواری خۆشـان لـەدێرین زەمانـەوە، هـاوەڵێتی و دۆسـتایەتیەکتریان کردووە، لەو ڕووەوە کۆمەڵگاکەمان پێشکەوتووە هەرتاکـەی هـەرگیز حـەزی بەدوورە پەرێزی نەبووە، بەڵکو هەردەم ئارەزوو خواستی ئـەوەبووە، تێکـەڵی و هاودەمی کەسانی تـر بکـات، تـاکو سـوودیان پـێ بگەیـەنێ و سـوودیان لێ وەربگرێ، وەلەئاست یەکا حەزیان لـەپیاوەتی و چـاکەخوازی بـووە، هـەروەها شانازییان بە بەوەفایی و ڕاست گۆیی و دەست پاکی گیانی کۆمـەکی و خێـرو حەسەنات کردووە ئەوەی شایانی باس بێ ئایین و بەرنامەکـەیان لەوخوڕەوشـتە جوانانەی ناو کۆمەڵ دەورێکی سـەرەکی بـووە، بۆیـە دەبیـنین خوڕەوشـتێکی خواناسـانەو زانایانە داب و نەریت و عادەتیان بووە، هەردەم نەفرەتیان لـەدرۆو

ناپاکی و خیانەت و جاسوسی و غەیبەت و داوێن پیسی کردووە، وەهەردەم سفڵەیی و بێ وەفایی و ڕەزیلی و دەست پیسی و داوێن پیسی بەرنەفرەت و نەعلەت بووە.

جا لەکاتێ کەئایین دەسەلاتی بەرەو کزی و نەمان هات، لەپاش سەرەتای سەدەی بیستەمدا، ئەوکاتە شەیتان و شەیتانیەکان و هاوەڵەکانیان هاتنەوە ناو کۆمەڵ و بەبارێ جەهل و نەفامیەوە، دایان کوتا لەسەرو گێلاکی گەلانی هەژارانی ڕۆژهەلات، لەمانەش گەلی چەوساوەو داماوی هەژاری ئێمەش تیاکەوت، لەئەنجامی هەزارەها پیلان و کاری گلاوداا، توانیان هەندێ لە پێوەرەکان لەکۆمەلان لێل بکەن و شیرازەی ژیانی بەختەوەریان ئالۆز بکەن، بەڵێ یەکێ لەومیزان و پێوەرانەی لێل وئالۆزیان کردووە برادەرایەتیە یا هاوڕێیەتیە، تام و چێژی کەم ماوە متمانەو پیمان و خۆشەویستی کەم بووە، بەڵکو برادەر، یا هاوڕێ تابڵێی نا مەحبویە لەدڵی دایکان و باوکان بۆڕۆڵەو کوڕەکانیان ڕاستەوخۆ دەڵێن برادەرد یا ئەوەی برادەری نەبێ تووشی هیچ بەلاێی نایێ، وەحەزو ئارەزوویان لەوەیە کەڕۆڵەکانیان بەدوورە پەرێزیەوە ژیان بەرنە سەر، هاودەمی و هاوەڵێتی کەس نەکەن، دیارە بێ گومان ئەوەش هەمووی لەبەر نەبوونی متمانەیە لەبەر خراپی و بەدخویی زۆر لەبرادەرە نالەجێیەکانە هەرچۆنی بێ لای ئەوان باش و خراپ. چۆتە یەك لای تا تەرازووەوە، جابۆ پێشەوە بردنی باری کۆمەلایەتی و ڕاستکردنەوەی میزانەکان و ڕێکخستنی باری دەروون، پتەو کردنی یەکێتی کۆمەڵ و ڕوەو پێشکەوتنێکی پڕ لەشارستانی و چاندنی گیانی برایەتی و کۆمەکی پێویستە، بزانین برادەر گشتیان وەك یەك نین بەڵکو باش و خراپیان هەیە، دیارە باش و

خراپیش هەرگیز وەك یەك نین، ئیدی هەڵوێستێكی نالەجێیە گەر بخرێتە یەك لای تەرازووەوە دیارە ڕاستی و ناڕاستی چاك و خراپی و ڕەش و سپی و ڕووناكی و تاریكی زاناو نەزان ئیمان و كوفر پاكی و خاوێنی ئاشتی و شەڕ هیچ كامیان لەم جووتانە وەك یەك نین و وەك یەكیش نابن، دەی كەواتە یەكێ زانا بێ ڕاست گۆو چاك بێ خاوەن ئیمان و ڕووسپی و پاك بێ وەئاشتی خوازو بەوەفابێ، لەسەر ڕێچكەو ڕێبازی یەزدان بێ، دواڕۆژو مەئوای جەنەت بێ، هەرگیز وەكو ئەو كەسە نیە كەنەزان و درۆزن و خراپ كرداربێ، دوورە باوەڕو ڕووڕەش و پیس بێ لەسەر ڕێچكەو ڕێبازی شەیتان بێ دواڕۆژو مەئوای دۆزەخ بێ .

با بگەڕێینەوە سەربیروهۆشی خۆمان و لەزانای بێ وێنەمان بپرسین كەباری تعالایە بڵێین ئەی خوایە گیان، بەڕای تۆ كێ بكەین بەخۆشەویست و دۆست و هاوەڵمان؟

لەوكاتەی (عبدالله ی كوڕی سەلام)موسڵمان بوو، لەگەڵ هەندێ لە هاوەڵەكانی جوولەكە، وتی ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەڕاستی گەلەكەمان لەبەنی قوڕەیزە و بەنی نەزیر پشتیان تێ كردووین، وەسوێندیان خواردووە لەگەڵماندا دانەنیشن و هاوەڵایەتیمان نەكەن، ئێمەش ناتوانین هاودەمێتی و هاوڕێیەتی یارو ئەصحابەكانی تۆ بكەین، لەبەر ماڵ دووریمان ئالەپاش ئەم قسانە ئەم ئایەتانە دابەزین لەلای خودای گەورەوە بۆ سەر پێغەمبەر ﷺ كەتیایاندا دەفەرمووێ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِن

كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ المائده/ ٥٧، واتە: ئەی ئەوكەسانەی خۆتان بەئیمانداردەزانن و ئیمانتان هێناوە، ئەوكەسانە مەگرن و مەیانكەن بە دۆست و خۆشەویست و كەسانی خۆتان، لەوانەی ئاین و بەرنامەكەتان دەكەنە جێگەی فشقیات و گاڵتەو گەپ و یاری لە كەسانەی كەلەپێش ئێوە كتێبیان پێدراوە، جا هەڵساون بەگۆڕینی و دەست تێ وەردانی تاوایان لە هاتووە هەموو ڕاستی و هەقە كانیان لێ چەواشە بووەو بەسەر بێ باوەڕی هەڵگەڕاون، بێ باوەڕانی تریش مەكەن بەدۆست و ئەولیای خۆتان و تەقوای خوا بكەن لەخوا بترسێن و بەپێی فەرمانەكانی خوا ڕەفتار بكەن، ئەگەر ئێوە ئیماندارن و خۆتان بەئیماندار دەزانن ،هەروەها خوای گەورە دەفەرمووێ لَّا يَتَّخِذِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ ٱللَّهِ فِى شَىْءٍ إِلَّآ أَن تَتَّقُوا۟ مِنْهُمْ تُقَىٰةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ سورەتی ال عمران ٢٨، واتە: بۆ خاوەن باوەڕان نیە، كافرو بێ باوەڕەكان بكەنە دۆست و برا گەورەی خۆیان زیادە ڕێزو فەزڵێكیان پێ بدەن بەسەر برایانی تری ئیماندار، دۆستایەتیەكەیان سەربكێشێ بۆ دابەزینتان لەڕووی بیرو باوەڕو بەرنامەكەتانەوە، ئەوەی كاری وابكات بەش و باری لای خوای گەورە لەڕووی ماددی و مەعنەویەوە نامینێ، مەگەر دۆستایەتی و برادەرایەتیەكەیان بۆ پاراستنی ماڵ و گیان و بیروباوەڕەكەتان بێ، وەخوای گەورە دەتان ترسێنێ بەتووڕەیی و قاڕو غەزەبی خۆی بزانن گەڕانەوەو چارەنووس هەربۆلای خوای گەورەیە.

بەڵێ دۆستایەتی بێ باوەڕو کافران دروست نیە، ئەگەر بەزەرەرو زیانی موسڵمانان تەواوبێ، بەڵام ئەگەر بەسوودو قازانجی موسڵمانان تەواوبێ وبەو مەرجەی لەڕووی ئایین و بەرنامە تەنازوولی تیانەبێ، وەك لەم ئایەتانەدا ئەم مەسەلە باشتر ڕوون دەبێتەوە، خوای گەورە دەفەرمووێ ﴿عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَ ٱلَّذِينَ عَادَيۡتُم مِّنۡهُم مَّوَدَّةٗۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٞۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٧ لَّا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَلَمۡ يُخۡرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ أَن تَبَرُّوهُمۡ وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ۝٨﴾ المتحنه/٨ ، واتە: خوای گەورە مەنعتان ناکات، لەگەڵ ئەو کەسانەی شەڕتان لەگەڵا ناکەن لەسەر بیروباوەڕەکەتان و دەرتان ناکەن لەسەر جێ و ڕێ و شوێنتان، بەوەی کەلەگەڵیاندا چاك بن و چاکە بکەن و دادپەروەرو عەدالەت بن لەگەڵیاندا، بێ گومان خودای گەورە ئادەمیزادی دادپەروەرو عادلی خۆش دەوێ، ئەو ئایەتانەش ئەوکاتە دابەزین کاتێ دایکی ئەسمای کچی ئەبوبەکر ئیمانی نەهێنابوو هاتبووە سەردانی و هەندێ دیاری و هەدیەی لەگەڵ خۆیا هێنا بوو، بەڵام ئەسماء ڕازی نەبوو دایکی بچێتە لای و هەدیەو دیاریەکانی لێ وەرنەگرت، تاکو خوشکی حەزرەتی عائشە (کەئەوکاتە خێزانی پێغەمبەر ﷺ بوو) ناردیە لای پێغەمبەر ﷺ و پرسیاری لێ کرد ئایا پێشوازی لەدایکی بکات، کەئەوکاتە ئەبووبەکر طلاقی دابوو، یائاخۆ چۆن ڕەفتاری لەگەڵدا بکات، تا ئەوکاتە ئەوئایەتانە هاتنە خوارەوە .

وەخوای گەورە بۆمانی ڕوون کردەوە، کەکێیە هاوەڵێتی نەکەین و لەگەڵیاندا دۆست و برادەر نەبین، وەك دەفەرمووێ ﴿إِنَّمَا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ

قَٰتَلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَأَخۡرَجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ وَظَٰهَرُواْ عَلَىٰٓ إِخۡرَاجِكُمۡ أَن تَوَلَّوۡهُمۡۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩﴾ (الممتحنه ٩٠) واته: به‌ڕاستى خواى گه‌وره قه‌ده‌غه‌و مه‌نعى كردووه كه‌دۆستايه‌تى و هاوه‌ڵێتى و هاوكارى ئه‌و كه‌سانه بكه‌ن كه‌شه‌ڕيان پێ فرۆشتون له‌سه‌ر بيروباوه‌ڕ، ده‌ريان كردوون له‌سه‌ر جێگه‌و ڕێگه‌ى خۆتان، هه‌روه‌ها ئه‌و كه‌سانه‌ى كه‌هاوكارى و كۆمه‌كى ئه‌وانيان كردووه جابه‌ڕاستى ئه‌وه‌ى هه‌ره‌وه‌زى و كۆمه‌كى و دۆستايه‌تى ئه‌وكه‌سانه بكات ئه‌وانه خۆيان زاڵم و سته‌م كارن.

هه‌روه‌ها خواى گه‌وره له‌ئاخير ئايه‌تى سوره‌تى (المجادلة)دا ده‌فه‌رمووێ لَّا تَجِدُ قَوۡمٗا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ يُوَآدُّونَ مَنۡ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوۡ كَانُوٓاْ ءَابَآءَهُمۡ أَوۡ أَبۡنَآءَهُمۡ أَوۡ إِخۡوَٰنَهُمۡ أَوۡ عَشِيرَتَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٖ مِّنۡهُۖ وَيُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿٢٢﴾ (سوره‌تى المجادلة ٢٢) واته: گه‌ل و قه‌ومێكت به‌رچاو نه‌كه‌وێ و نابينيه‌وه‌و نيه كه‌ئيمانيان به‌خوداو ڕۆژى دوايى هه‌بێ و له‌هه‌مان كاتيشدا سۆزو مه‌حه‌ببه‌ت و خۆشه‌ويستى و هاوده‌ميتى ئه‌وكه‌سانه بكه‌ن كه‌دوژمنى خودا و به‌رنامه‌كه‌ينه، دوژمنى پێغه‌مبه‌ر ﷺ و فه‌رمووده‌كانى نه ،جابا ئه‌وكه‌سانه‌ش باب و باپيرانيان بێ وه‌يا ڕۆڵه‌و نه‌وه‌كانيان بێ وه‌يا براو خێرو عه‌شيره‌تيان بێ .

هه‌روه‌ها خواى گه‌وره ده‌فه‌رمووێ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ

ءَابَآءَكُمۡ وَإِخۡوَٰنَكُمۡ أَوۡلِيَآءَ إِنِ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡكُفۡرَ عَلَى ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ (سورەتی التوبه ٢٣) خوای گەورە بانگەواز دەكاو دەفەرمووێ ئەی ئەوكەسانەی ئیمانتان هێناوە، باوان و برایانی خۆتان مەگرن بەدۆست و خۆشەویست، ئەگەر ئەوان بێ باوەڕی كوفریان خۆشتر بوێ لەئیمان و باوەڕ، جائەوەی دۆستایەتی ئەو جۆرە باوو برایانە بكا كەدوژمنی دینی خودان ئەوانە بەسەر ستەم كاری و زوڵمدا دەكەون و بەزاڵم دادەنرێن .

مامۆستایێ لەناو كۆڕو كۆمەڵێكدا خەریكی ئەم باسانە بوو لەپڕێكا یەكێ لەبیسەران ووتی وە الله ی دەنا مامۆستا گیان من وام پێ باش بوو كەدۆستایەتی كەس نەكەم، تێكەڵی كەس نەبم تۆ چی دەفەرمووی لەم بارەیەوە.جا مامۆستا هاتە وەلاّم و پێی ووت :باشە تۆ ئیسلام نیت و نوێژ ناكەیت و بەڕۆژو نیت و بەهیواو ئومێدی بەهەشت نیت؟ پرسیاركارەكە ووتی بەڵێ وەالله مامۆستا گیان موسڵمانیشم نوێژیش دەكەم بەڕۆژووشم بەهیواو ئومێدی ناوەندی بەهەشتیشم!! مامۆستا ووتی: هەی رەحمەت لەدایك و باوكت :هەر ئەو خودایەی كەدەفەرمووێ تۆ موسلمان بە بە ئایەتی (یا ایها الذین امنوا اتقوا الله) وەبە ئایەتی (یا ایها الناس اتقوا ربكم) وە لەگەل ئایەتی تر هەر ئەو زاتیشە دەفەرمووێ (یا ایها الذین امنوا كتب علیكم الصیام) واتە: رۆژومان لەسەر واجب كروون، هەرئەو زاتەش دەفەرمووێ (یا ایهالذین امنوا كونوا انصار الله) واتە: ئەی ئەوكەسانەی كەئیمانتان هێناوە ببنە سەربازی خوداو سەرهێخەری دینی خوا هەر ئەو زاتیشە دەفەرمووێ (یا ایها الذین امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقین) واتە: ئەی ئەوكەسانەی كەئیمانتان

هێناوه ته‌قوای خوا بكه‌ن و له‌گه‌ڵ ڕاستگۆیاندا بن، به‌ڵێ ئه‌م بانه‌گه‌وازانه‌و گه‌لێكی تر له‌ئه‌مرو نه‌هی گشتیان له‌قورئاندا فه‌رمووده‌و كه‌لامی خودان، پێویسته له‌فه‌رمووده‌ی ئه‌م خودایه وه هه‌ڵوێست وه‌ربگرین و به‌بێ زانیاری به‌دوای هه‌واو ئاره‌زوو یا بۆچوون و ره‌ئی خۆمان نه‌كه‌وین به‌ڵێ خوای گه‌وره نه‌ی فه‌رموو ئێوه بێ لایه‌ن بن، خوای گه‌وره بۆیه تۆی خه‌ڵق كردووه تاكو ببی به‌به‌نده‌و سه‌ربازی خوداو پیاوی به‌رنامه‌ی و په‌یامه‌كه‌ی، هه‌رچی ووزه‌و تاقه‌تت تیایه بخه‌یته مه‌یدانی خزمه‌ت، بۆ خۆش به‌ختی خۆت و كۆمه‌ڵه‌كه‌ت و ئایا تۆ خۆت به‌دواكه‌وتوی ئه‌و زاته نازانی كه (رحمة للعالمين)ه ئه‌ی چۆن ده‌بێ تۆش ڕه‌حمه‌ت نه‌بی ئه‌ی چۆن ده‌بێ هه‌ڵوێستێك به‌بێ زانیاری وه‌ربگریت وزه‌و تواناو تاقه‌تت بمرێنی و بێ خێری بكه‌یت و ئه‌ی چۆن ده‌بێ هه‌ندێ فه‌رمانی خودا گوێڕایه‌ڵی بكه‌یت و هه‌ندێكی تر گوێ پێ نه‌ده‌یت ، ئایا نازانی خودای گه‌وره هه‌ڕه‌شه له‌و جۆره كه‌سانه ده‌كات كه‌ئیمان به‌هه‌ندێ ئایه‌ت دێنن و هه‌ندێكی تر پشت گوێ ده‌خه‌ن وه‌ك ده‌فه‌رمووێ ﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَـٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْىٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾ (البقره ٨٥) واته: ئایا ئێوه ئیمان به‌هه‌ندێ ئایه‌ته‌كانی كتابی خوای گه‌وره دێنن و بێ باوه‌ڕی به‌هه‌ندێكی تر ده‌رده‌بڕن به‌ڕاستی ئه‌وه‌ی وابێ له‌ئێوه ئه‌وه پاداشته‌كه‌ی سوكی و ڕیسوایی یه له‌ژیانی دونیایی و له‌ڕۆژی قیامه‌تیشدا ده‌بردرێنه ناو توندترین ئه‌شكه‌نجه‌و عه‌زاب واته جێگه‌یان له‌كافرو بێ باوه‌ڕانی تر گه‌لێ خراپترو ناخۆشتر ده‌بێ، بزانن خوای گه‌وره بێ ئاگاو غافل نیه‌و نه‌بووه، له‌كاروكرده‌وه‌ی كه‌ئێوه ده‌ی كه‌ن، جاكابرای خوان پرسیار وتی به‌ڵێ

مامۆستا تێ گەیشتم، خودا جەزای خێرت بداتەوە بەراستی وەك پێویست ئێمەی لێ حالی نەبوو نەبووین، هەر لەئیستاکەوە بریار دەدەم کەیەکەم سەربازی دینی خودا بم، لەهەموو لایەنەکی ژیانەوە، مامۆستاکە ووتی :خوا جەزای خێری ئێوەش بداتەوە کەگوێ لەراستی و دروستی دەگرن، مزگێنی و موژدەتان بدەمێ، کەخوای گەورە خێروسوودی ئیوەی دەوێ، وەك لەم فەرموودەدا دەردەکەوێ کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ : (من یرد الله به خیرا یفقهه فی الدین) رواه البخاری .

واتە: ئەگەر خوای گەورە خێرو سوودێکی یەکێکی بوێ ئەوە شارەزای دەکا لەئایین و بەرنامەکەی .

با لەرابەرو پێشەوایی مرۆڤایەتی کە پێغەمبەری خۆشەویستمانە بپرسن و بزانین ئەو لەئاست دۆستایەتی و برادەرایەتی چی دەفەرمووێ ..

یەکێ لەفەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ لەبارەی دۆستایەتی و خۆشەویستایەتی یەوە دەفەرمووێ لە ئەبی هورەیرە رەزای خوای لێ بێ عن النبی ﷺ قال احبب حبیبك هونا ما عسی ان یکون بغیضك یوما ما، وابغض بغیضك هونا ما عسی ان یکون حبیبك یوما ما .. رواه الترمذی .

لەئەبوو هورەیرەوە رەزای خوای لێ بێ دەگێرنەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ئەگەر دۆست و خۆشەویستێکت بوو، ئاگاداری خۆشەویستەکەت بە، هەموو هەست و ئەستت و نهێنیت لای هەل مەرێژە ، چونکە احتمال هەلدەگرێ رۆژێ ئەو خۆشەویست و دۆستەت ببێتەوە دوژمن، هەروەها ئەگەر دوژمن و ناحەزێکت بوو لەدوژمنایەتی و ناحەزێتیدا حیسابی ئەوە بکە ئیحتمال هەلدەگرێ رۆژێ بێ ئەو ناحەزو دوژمنەت ببێتە دۆست و

خۆشەویستیت، کارێکی وامەکە کەببێ بەمایەی نارەحەتیت و پەشیمانی و شەرمەزاریت.

لەم فەرموودەدا پێغەمبەر ﷺ وا لەئادەمیزاد دەکات لەگشت لایەنێکەوە زیادەرەوی نەکات لەهیچ روو لایەنەوە، وای لێ دەکات، ووردو دوور بروانێ و دوا رۆژ بەرچاو بگرێ .

وعن معاذ(رضی الله عنه) قال : سمعت رسول الله یقول : قال الله عز وجل المتحابون فی جلالي لهم منابر من نور یغبطهم النبیون والشهداء. رواه الترمذی وقال حدیث حسن صحیح.

لەمەعازەوە رەزای خوای لێ بێ ووتی گوێم لێ بوو پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: خوای گەورە (جل جلاله) فەرموویەتی ئەوانەی یەکتریان خۆش ویستوە لەپێناو شکۆمەندی و جەلالەتی منەوە مینبەرێکی نورینی لەبۆوانە بەشێوەیەکی وا بەهرەدارە ،پێغەمبەران و شەهیدان تەمەننا دەخوازن بۆ شوێن و مینبەرەکەیان ..

عن بردة بن ابی موسا عن ابیة رضی الله عنهم قال: قال رسول الله (مثل الجلیس الصالح و الجلیس السوء کمثل صاحب المسك وکیر الحداد لایعدمك من صاحب المسك اما ان تشتریه اوتجد ریحه وکیر الحداد یحرق بدنك او تجد منه ریحا خبیثة) رواه البخاری .

لەبووردەی کوری باکی مووسا لەباوکی یەوە رەزای خوای لێ بێ ووتی پێغەمبەر فەرموویەتی نوێنەی دانیشتن لەلای پیاوی چاك وەلەلای پیاوی خراپ وەك وێنەی خاوەنی گولاو خاوەنی کوورەی ئاسنی یە، جالەلای گولاو و بۆن فرۆشەکەیا گولاوی بۆن خۆشی لێ دەکری یانیش بۆنی خۆشت بەهۆی

دانیشتن له‌گه‌لیه‌وه بـۆ دێ ،وه‌لـه‌لای خـاوه‌نی كـووره‌ی ئاسـنه‌كه‌وه، تووشـی سوتانی لاشه دێیت یاتووشی جل و به‌رگ سوتان دێیت، یا هـه‌ر چ نـه‌بێ بـۆن دوو كه‌لی پیس و ناخۆشت بۆ دێت .

بێ گومان دۆستایه‌تی و هاوده‌مێتی به‌رهه‌می خۆره‌وشتی جوان و به‌رزه، هه‌روه‌ها جیاوازی و ته‌فره‌قه به‌رهه‌م و ثـه مه‌ره‌ی خوره‌وشتی ناشیرین و بـه‌رزو په‌سه‌ند مایه‌ی خۆشه‌ویستی و هۆگری و ته‌بایی یه، له‌هـه‌مان كاتـدا مایـه‌ی ئاسوده‌یی، ده‌روون و رووخۆشی و جوانییه، هه‌روه‌ها مایه‌ی لێك حالی بـوون و لێ بووردەیی یه‌و، به‌پێچه‌وانه‌شه‌وه خۆره‌وشتی نارێك و ناشیرین مایه‌ی پـشت تێك كردنه مایه‌ی بێ رێزی و لێك تـووره‌یی و حه‌سـوودی و ناتـه‌بایی و لێـك حالی نه‌بوون و لێ نه‌بوورده‌ی یه هه‌روه‌ها مایه‌ی رووگرژی و ناشیرینه مایـه‌ی نه‌خۆشـیه‌كانی ده‌روونی‌یـه‌و حـالی نه‌بوونـه له‌كرۆكـه‌ی حـه‌ق و بـێ وه‌فاییـه له‌ئاستی یه‌وه ..

جێگه‌ی وه‌بیر هێنانه‌وه‌یه كه‌ئایینی پیرۆزی ئیسلام ئـه‌و پـه‌ری گرینگـی داوه به خۆره‌وشتی جوان و په‌سه‌ند ،وه‌خوای گـه‌وره مـه‌دحی پێغه‌مبه‌ره‌كـه‌ی كردووه به‌به‌رزی خووره‌وشتی جوانی وه‌ك ده‌فه‌رمووێ (وإنك لعلى خلق عظيم)

هه‌روه‌ها پێویسته بزانین كه ئه‌و پێغه‌مبـه‌ره خۆشه‌ویـسته له‌هـه‌موو روو لایه‌نێكه‌وه پێشه‌وایه وه‌چاو لێكردنـی پێویـستیه‌كی ئیمـانی یـه ،وه‌ك خـوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ (٢١ الاحزاب) هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری ئازیز ﷺ ده‌فه‌رمووێ (اكثر ما يدخل الناس الجنة تقوى الله وحسن الخلق) اخرجه الترمذي من حديث ابي هريرة واته: ئه‌وه‌ی زۆرینـه‌ی خـه‌لك ده‌باتـه به‌هه‌شـت

تەقوای خواكردن و خورەوشتی جوانە، هەروەها ئوسامەی كوڕی شەریك دەڵێ: گوتمان ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چ شتێ باشترین خێرێكە و بەهرەیەكە درابێ بەئادەمیزاد، فەرمووی خورەوشتی جوان و باش، كەئیبن ماجە ڕیوایەتی كردووە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (أنما بعثت لاتمم محاسن الاخلاق) رواه احمد والبیهقی واتە: من نێردراوم بۆ تەواوكردنی خورەوشتە جوان و چاكەكان، لەوانەیە یەكێ لێرە پرسیار بكات بڵێ باشە خۆڕەووشتی جوان و باش چیە و چۆنە؟ ئەمەش وەك پرسیارەكەی ئەبو هورەیرە كاتێ كە لە پێغەمبەر ﷺ كرد پێی فەرموو ئەی ئەبو هورەیرە، لەسەرتە خورەوشتت جوان و چاك بێ، ئەبو هورەیرە ڕەزای خوای لێ بێ ووتی ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ خوڕەوشتی جوان و چاك كامەیە؟ فەرمووی سیلەی ڕەحم بەجێ بگەینی لەگەڵ ئەوكەسەی كەسیلەی ڕەحمت لەگەڵ بەجێ ناگەینێ، لێ بووردەو عەفووت هەبێ لەبەرامبەر كەسێ كەستەمی لێت كردووە، بەخشش و دیاری بدەی بەكەسێ كەئەو نایدا بەتۆ، احیاء ج٥ص١٤٤.

بەڵێ بۆیە باسی خورەوشتی جوان دەكەین چونكە ڕوح و گیانی برایەتی و هاودەمێتی و دۆستایەتی و هۆگرێتیە، ئەوەی ڕەگی خورەوشتی جوان و چاك بێ ئیمان و تەقوای بەجێیە، كەپێیەوە دڵەكان هۆگر دەبن و جیاوازی و تەفرەقە لەنێوانیاندا نامێنێ، وەك خوای گەورە دەفەرمووێ (لو انفقت مافي الارض جمیعا ما الفت بین قلوبهم ولكن الله الف بینهم) واتە: ئەگەر هەرچی موڵك و سامانی دونیا هەیە سەرفی بكەی (ئەی پێغەمبەری خوا)بۆ هۆگریەتی و تەبایی دڵیان بۆت نەئەكرا بەڵام خوای گەورە دڵیانی كرد بەیەك، بەڵێ بەیەك ئاوات یەك بیروباوەڕ یەك ئامانج، خوای گەورە ئەو دۆستایەتی و

هاوده‌میێتیه‌ی له‌پاڵ ئیمان و ته‌قوا داناوه به‌فه‌زڵ و نیعمه‌تی خۆی ناو بردووه وه‌ك ده‌فه‌رمووێ (فاصبحتم بنعمته اخوانا) واته: ئێوه له‌سایه‌ی نیعمه‌ت و به‌خششی خواوه بوون به‌براو دۆستی یه‌كتر ،هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری ئازیز ﷺ ده‌فه‌رمووێ (من اراد الله به خیرا رزقه خلیلا صالحا إن نسی ذكره وان ذكر اعانه)رواه ابوداود من حدیث عائیشة..واته: ئه‌گه‌ر خوا گه‌وره یه‌كێكی خۆش بوێ وه دۆستێكی چاك و خۆشه‌ویست و صالحی پێ ده‌به‌خشێ جا كاتێ كه‌وته غه‌فله‌ت و بێ ئاگاییه‌وه دۆسته‌كه‌ی فریای ده‌كه‌وێ خودای بیر ده‌خاته‌وه، وه‌كاتێكیش یادو زیكری خوای كرد ئه‌وه دێت به‌كۆمه‌كیه‌وه‌و یارمه‌تی ده‌دات و پشتی ده‌گرێ.

له‌عاله‌می به‌رزه‌خدا واته (له‌وكاته‌ی كه‌ڕوح و گیان له‌به‌ده‌نا ده‌رده‌چێ تا ئه‌وكاته‌ی ڕۆژی زیندوو بوونه‌وه دێ)له‌وێنده‌ریش ئه‌وكه‌سانه‌ی كه‌له‌دونیادا یه‌كتریان خۆش وویستوه دۆستایه‌تی یه‌كتریان كردووه گیان و ڕوحیان به‌یه‌كه‌وه كۆده‌بێته‌وه، یه‌ك مه‌صیرو چاره‌نووس ده‌یانگرێته خۆی، كه شیا و شایسته‌ی هاوشان و بیروباوه‌ڕو خۆشه‌ویستایه‌تیان بێ، هه‌روه‌ها له‌دوا ڕۆژوو قیامه‌تیشدا خۆشه‌ویستان به‌یه‌كه‌وه كۆده‌كرێنه‌وه و یه‌ك مه‌صیر و چاره‌نووس پێشوازیان لێ ده‌كات.

ئه‌بو ئیدریس خه‌ولانی ووتی به مه‌عاز: من تۆم خۆش ده‌وێ له‌به‌ر خوداو له‌ڕێگه‌ی خوادا له‌به‌ر هیچی ترنا ،جا مه‌عاز پێی فه‌رمووبه‌شاره‌ت بێ مـوژده بێ پاشان دیسان مزگێنی و به‌شاره‌ت بێ لێت، كه‌من گوێم له‌پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بووه، ده‌ی فه‌رموو: بۆهه‌ندێك له‌خه‌ڵك و مه‌ردوومان كورسی و قه‌نه‌فه‌ی به‌ها دائه‌مه‌زرێنن له‌ده‌وروبه‌ری عه‌رشی خودا له‌ڕۆژی قیامه‌تدا ڕه‌نگ و

ڕووخساریان وه‌ك مانگی چوارده ده‌دره‌وشێته‌وه، له‌وكاته‌ی كه‌خه‌ڵكان له‌ترس بیم دان ئه‌وان له‌ئاسایش و بێ ترسین، ئه‌وكاته‌ی خه‌ڵكان له‌ناڕه‌حه‌تی دان و غه‌مگینن، ئه‌وان ئاسوده‌و بێ غه‌من ئه‌وان دۆست و ئه‌ولیای خودان ترس و بیمیان نیه وه‌غه‌مگین و زویریش نابن، ووترا ئه‌وانه كێن ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ ؟ فه‌رمووی: ئه‌وانه‌ن كه‌خۆشه‌ویستی خودا كۆی كردونه‌ته‌وه له‌به‌ر خوا یه‌كتریان خۆش ویستووه، احیاء ج٢ ص١٤٤.

طبرانی له‌عائیشه (ڕه‌زای خوای لێ بێ) گێڕاویه‌تیه‌وه پیاوێ هاته لای پێغه‌مبه‌ر ﷺ ووتی ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ من تۆم له‌گیان و نه‌فسی خۆم و له‌ئه‌ولاده‌كانی خۆمم خۆشتر ده‌وێی، كه‌له‌ماڵه‌وه یادت ده‌كه‌م ناحه‌وێمه‌وه ئۆقره ناگرم تاكو نه‌یه‌م نه‌ت بینم و بۆت نه ڕوانم و كاتێ بیر له‌مردنیشم ده‌كه‌مه‌وه له‌گه‌ڵ مردنی تۆ، تۆ چوویته به‌هه‌شته‌وه شوێن و مه‌ئوات به‌رزو بالآیه‌و به‌رز ده‌كرێیه‌وه له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌رانا ده‌بیت (علیهم الصلاه والسلام) ئه‌گه‌ر خوای گه‌وره لێم خۆش بێ، ئه‌وكاته ده‌ترسێم و غه‌م ده‌خۆم كه‌نه‌ت بینمه‌وه، پێغه‌مبه‌ر ﷺ هیچ وه‌لاَمێكی نه‌دایه‌و بێ ده‌نگ بوو حه‌زره‌تی جوبرائیل ئه‌و ئایه‌تانه‌ی هێنا له‌لایان په‌روه‌دگاریه‌وه، كه‌تێیدا ده‌فه‌رمووێ ﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾﴾ (النساء ٦٩) واته: ئه‌وه‌ی گوێڕایه‌ڵی خوداو پێغه‌مبه‌ر ﷺ بكات ئه‌وانه له‌ڕۆژی دواییدا، له‌گه‌ڵ ئه‌وكه‌سانه ده‌بن كه‌خودای گه‌وره ڕێزو به‌هره‌و نیعمه‌تی به‌سه‌ردا دارشتون له پێغه‌مبه‌ران ڕاستگۆیان و شه‌هیدان و پیاوچاكان، كه‌باشترین و چاكترین دۆستانێك ده‌بن له‌ناو باغ و باغاتی به‌هه‌شتا...

دۆستی چاك وه‌ك كانیاوی ئاوی شیرینه، وه‌ك به‌هاری هه‌میشه ڕه‌نگینه له‌تام و بۆ وه‌ك هه‌نگوینه، له‌تاریكا هه‌ر ڕێ بینه له‌په‌ژاره‌وفره به‌لا غه‌م ڕه‌وینه، خاوه‌ن به‌هره‌یه و به‌خیل نیه لای گه‌ره‌كه تۆش هه‌روه‌ك ئه‌و له‌ڕێگای ئه‌و، بكه‌ویته خۆشی ژینه، وه‌ك ڕووناكی تاریك كوژه وه‌كو ئاوی تێنوو بڕه وه‌ك خواناسێ له‌م زه‌مینه به‌خۆی پاكه‌و پاكی ده‌وێ و هه‌رپاك بینه.

به‌لاّم دۆستی خراپ وه‌ك كێلگه‌ی بێ پیت و فه‌ڕه پڕ له‌مارو دوپشك و گێچه‌ڵ و قیڕه و شه‌ڕه، به‌لا فرۆشه بێ به‌شت ناكات له‌نه‌گبه‌تی سروشتی پاكت چه‌واشه ده‌كات ئاسۆی ده‌رونت پڕ میكرۆب ده‌كات، ماڵ و خێزانت شپرزه ده‌كات،به‌ختیاری و شادیت گشت لێ تێك ده‌دات ڕه‌نج و كۆششت به‌فیڕۆ ده‌دات ئه‌نجام خراپ و مایه‌ی پووچ و به‌دبه‌ختت ده‌كات.

له‌دوارۆژوو قیامه‌تیشدا دۆستایه‌تیێ بناغه‌كه‌ی له‌سه‌ر عیلم و خواناسین بێ، به‌رده‌وام ده‌بێ پڕ به‌هره‌و شكۆمه‌ند ده‌بێ و، خاوه‌ن پیرۆز شوێن پێ زانینی خودای میهره‌بان و گشت پێغه‌مبه‌ران و سه‌رجه‌م فریشته‌كان و خواناسان ده‌بێ.

به‌لاّم دۆستایه‌تی كه‌بنه‌ماكانی له‌سه‌ر هه‌واو ئاره‌زوو دونیا په‌رستی دامه‌زرابێ مایه‌ی هه‌رمه‌قت و په‌شیمانی و چاره‌ڕه‌شی ده‌بێ ، هه‌ر نه‌فره‌ت و قین و ئازار و ئه‌شكه‌نجه ده‌بێ، فه‌رموون بزانن خودای شكۆمه‌ند چی ده‌فه‌رمووێ ﴿ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ ٦٧﴾ (الزخرف ٦٧) واته: هاودۆستانی خۆشه‌ویست له‌رۆژی قیامه‌تدا هه‌ندێكیان ده‌بنه‌وه دوژمن و ناحه‌زانی هه‌ندێكی تر، ته‌نها خواناسان و خواپه‌رستان نه‌بێ كه‌دۆستایه‌تی و خۆشه‌ویستیان به‌هره‌دار ده‌بێ .

خوێنه‌ری ئازیز ئه‌گه‌ر تۆش ده‌ته‌وێ چاره‌نووس و سه‌ره‌نجام و پایه و

سایەی خۆت بزانی، چی یە و چۆن دەبیّ ،دەبیّ بۆ هاوریّ ی خۆشەویستت بروانی ئەو چۆنە تۆش هەر ئەوهای، ئەو چی بیّ تۆش هەر ئەوی ،وەك پیّغەمبەری خۆشەویست دەفەرمورێ (المرء علی دین خلیله فلینظر احدکم من یخالل) اخرجه ابوداود، هەرکەس لەسەر دین و ئایینی خۆشەویست و دۆستەکەیەتی جاهەر یەکیّ لەئیّوە بروانی کیّیە دۆست و خۆشەویستەکەی جا پیّویستەئەم دوعایە فەرمۆش نەکەین (اللهم رزقنا خليلاً صالحا وعلما نافعا وقلباً خاشعا ولسانا ذاكرا) خوایە گیان دۆستانیّکی صالح و خواناسمان بەقسمەت کە، لەگەل زانیارێکی بەسوود، دلیّکی پر ترس لەتۆ لەگەل زوبانیّکی تەرو پاراو بەزیکرو یادی تۆ.

پاش ئەم روون کردنەوەیە ئەوسا باشتر ریّزی مانای ئەم فەرمودەیەمان بۆ روون دەبیّتەوە کە پیّغەمبەر ﷺ دەفەرمویّ : (لا تأكل من طعامك الا التقي ولا تأكل الا من طعام التقي ولاتصاحب الا مؤمنا) واتە: خواردنت بدە ئادەمیزادی لەخواترس وە لەخواردنی ئادەمیزادی لەخواترس بخۆ، برادەرایەتی و هاودەمیّتی خواناس و ئیماندار بکەو بەس.

گوێ ڕایەڵی

ئادەمیزادی موسڵمان پێویستە بزانێ کێ شایستەی گوێڕایەڵیەو سنورو مەودای گوێڕایەڵی و مەرج و شەرتەکانی ئاگادار بێ، چونکە ئادەمیزاد لەژیانیدا لەزۆر لاوە سەرنجی ڕادەکێشرێ، هەواو ئارەزووەکانی خۆشی لەگەڵ وەسوەسەکانی شەیتانەکان داوای لێ دەکەن گوێ رایەلیان بێ، دایك و باوك برادەرو پاشاو ئافرەت و بەهەمان شێوە، گشتیان بەزمانی حال یا راستەوخۆ یا ناراستەوخۆ سەرنج راکێشەرن و داوای گوێ رایەلیت لێ دەکەن ئەگەر ئادەمیزاد بەرنامەیەکی چەسپاو، راست و رەوانی نەبێت لەژیانیدا توشی سەرسورمان دەبێ و سەری لێ دەشێوێ، بەگوێڕایەلێتی کەسانێکدا دەکەوێ لەوانەیە بەختیاری و ئاسودەیی لێ وێڵ و ببێ و سەرەنجام پەشیمان ببێتەوە، جا زۆر پێویستە ئادەمیزاد لەسەرەتاوە مەرج و شەرتەکانی گوێڕایەڵێتی فێر ببێ تاکو لەئەنجامی گوێ گرتنەکانی و گوێ ڕایەڵیەکانی پەشیمانی بەرۆکی نەگرێت.

گوێ ڕایەڵی گەلێ گرنگە لەژیانی ئادەمیزاددا چونکە کرۆکەی پەرستنە، خوای گەورە ئێمەی بۆیە بەدیهێناوە تاکو گوێڕایەڵێتی ئەو بکەین و گوێڕایەڵێتی کەسێکی تر نەکەین وەك دەفەرمووێ (وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون)واتە: جنۆکەو ئادەمیزادم بەدی نەهێناوە تەنها بۆ پەرستن و گوێڕایەڵێتی خۆم نەبێ .خوای گەورە گوێڕایەڵێتی بەمانای پەرستنی لەقورئاندا هێناوەتەوە، وەك لەسورەتی (یس) دا دەفەرمووێ ﴿ أَلَمْ أَعْهَدْ

إِلَيْكُمْ يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَـٰنَ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾

((سوره‌تی یس ٦٠) واتـه : ئـه‌ی رۆلآنـی ئـاده‌می، ئـه‌ی واده‌م پـیٚ نـه‌داوون كه‌شه‌یتانی مه‌په‌رستن (واته گویٚ رایـه‌ڵی مه‌كـه‌ن)ئـه‌و بـۆ ئێـوه دوژمنێكـی ئاشكرایه.

نابیٚ واحاڵی بین واتیٚ بگه‌ین عیباده‌ت و په‌رستن، ته‌نها بریتیـه له‌نوێـژو رۆژیێكی بیٚ گیان و بیٚ ناوه‌رۆك، ئه‌وه‌ی شایه‌نی باس بیٚ په‌رستن هه‌ر به‌مانای نوێژو رۆژوو نه‌هاتووه له‌قورئاندا به‌ڵكو به‌مانای گوێڕایه‌ڵێتی و خۆشه‌ویستی و ترس و بـیم و مـل كه‌چـی و، هتـد هـاتووه، ئه‌مـه‌ش وه‌ك حـه‌ق و تـه‌كلیف داوالێكراوێكی خوداییه، پێویسته هه‌ر بۆ خوا بیٚ ده‌نا مانای په‌رستنی تـه‌واو نـابیٚ، بـابزانین خـوای گـه‌وره (جـل جلالـه)چـی ده‌فـه‌رمووێ لـه‌باره‌ی گـویٚ رایه‌لێتیـه‌وه خـوای گـه‌وره ده‌فـه‌مووێ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَأُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَـٰزَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾ (سـوره‌تی النـساء ٥٩) خوای گه‌وره بانگه‌وازی ده‌كات، بۆ خاوه‌ن باوه‌ران ده‌فه‌رمووێ: ئه‌ی ئـه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ئیمانتان هێناوه و خۆتان به‌ئیماندار ده‌زانـن، گوێڕایـه‌لی خـودای گـه‌وره و پێغه‌مبـه‌ر ﷺ بكـه‌ن، هـه‌روه‌ها گوێرایه‌لێـی ئـه‌میر و فـه‌رمان ره‌واكانی خۆتان بكه‌ن له‌ئیمانداران، وه ئه‌گه‌ر له‌شتێكا ناكۆك بـوون نیزاعتـان هه‌بوو یا دروست بوو، یه‌كسه‌ر بگه‌رێنـه‌وه لای خـودای گـه‌وره و پێغه‌مبـه‌ری ئه‌گه‌ر ئیوه ئیمانتان به‌خوداو به‌رۆژی دوایـی هه‌یـه، ئه‌مـه بۆتـان باشـترین و خێرترین چاره‌سه‌رێك و سه‌ره‌نجامێكه كه‌پر له‌خێرو به‌هره‌و مانای ئیمانی یه ..

گوێڕایەلێتی پێغەمبەر واجبەو فەرمانی خودایە، گوێڕایەلی پێغەمبەر واتە گوێڕایەلێتی خوای گەورە وەك خوای گەورە دەفەرمووێ مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَـٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾ (النساء ٨٠) واتە ئەوەی گوێڕایەلێتی پێغەمبەر ﷺ بکات، ئەوە گوێڕایەلێتی خودای گەورەی کردووە، وە ئەوەی پشت هەلبکات پشتی هەل کردووە لەگوێڕایەلێتی خودا ،جا ئەی پێغەمبەری خودا تۆمان نەناردووە بەپارێزەر، بەلکو تۆ تەنها بێدارکەرەوەی، ئیدی هەر کەس تاوانی خۆی والە ئەستۆی خۆیەتی گوێڕایەلێتیت بکات یا نەیکات.

گوێ ڕایەلێتی فەرمان ڕەوای موسلمانان واجبە چونکە ئەمرو فەرمانی خودایە ئەوەی لەگوێڕایەلێتی فەرمان ڕەوای موسلمانان دەربچێ، ئەوە لەئەمرو فەرمانی خوای گەورە دەرچووە، (عن ابی هریرة رضی الله عنه عن النبی ﷺ (من اطاعنی فقد اطاع الله ومن عصانی فقد عصی الله ومن یطع الامیر فقد اطاعنی ومن یعصی الامیر فقد عصانی) متفق علیه، واتە: لەئەبو هورەیرەوە ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ئەوەی گوێ ڕایەلی من بکات، بێ شك و گومان ئەوە گوێ ڕایەلێتی خوای گەورەی کردووە، وەئەوەی گوێڕایەلێتی من نەکات ئەوە لەخودا عاصێ بووە و ئەمرو فەرمانی خودای شکاندوە، وەئەوەی گوێڕایەلێتی ئەمیرو فەرمان ڕەوای موسلمانان بکات ئەوە بێ شك و گومان گوێڕایەلێتی منی کردووە و ئەوەی گوێ ڕایەلێتی ئەمیرو فەرمان ڕەوای موسلمانان نەکات، ئەوە لەمن عاصێ بووە لەئەمرو فەرمانی من و خودای گەورە دەرچووە.

هەروەها خوای گەورە (سبحانه وتعالی) لەسورەتی التغابن ئایەتی ١٦ دا

دەفەرمویٚ ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ وَٱسْمَعُواْ وَأَطِيعُواْ وَأَنفِقُواْ خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ۝١٦﴾ واتە: هەتا دەتوانن لەخودا بترسین و گویٚ رایەلی فەرمانەکانی بن، گویٚگرو گویٚ رایەل بن وەمال ببەخشن لەپیٚناوی ریٚگەی خودا، ئەمانە باشترین و چاکترین شتانیٚکن بۆ نەفس وگیانی خۆتان ئەوەی خۆی پاك بکاتەوە لەرەزیلی و رژدی و پیسی ،ئەوە بەختیار و سەرکەوتووە .

ئاینی پیرۆزی ئیسلام داوای لیٚك حالی بوون و تیٚك گەیشتن دەکات پیٚش گویٚرایەلی ،ئەگەر هات و ئەمرو فەرمانەکە حوکمی ئیمان نەبوو لە بۆ خودا نەبوو، واتە پیٚچەوانەی فەرمان و ئەمری خوا بوو ئەو کاتە گویٚرایەلیٚتی نی یەو نابیٚ، چونکە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام گویٚرایەلیٚتی بۆ خودایە و لەبەر خودایە، بەجیٚ گەیاندنی ئەمرو فەرمانی ئەو هەر کاتیٚ پیٚچەوانە بووەوە، ئەو کاتە نابیٚ گویٚرایەلیٚتی بکریٚ جا هەرکیٚ بیٚ ،وەگویٚ رایەلیٚتی بەدیهیٚنراو لەبیٚ فەرمانی خودادا نابیٚ و دروست نی یە، وەك پیٚغەمبەری خودا ﷺ دەفەرمودیٚ (لاطاعة لمخلوق فی معصیة الخالق) هەروەها عن ابن عمر (رەزای خوای لیٚ بیٚ)عن النبی ﷺ قال : (علی المرء المسلم السمع والطاعة فیما احبه وکره الا ان یؤمر بمعصیة فاذا امر بمعصیة فلا سمع ولا طاعة) متفق علیه، واتە لە عەبدوللاٚی کوری عومەرەوە (رەزای خوای لیٚ بیٚ) پیٚغەمبەر ﷺ فەرموویەتی لەسەر هەموو ئادەمیزادیٚکی موسلمان واجبە گویٚ بگریٚ و گویٚرایەلی بکات لەوەی پیٚ ی خۆشە و لەوەی پیٚ ی ناخۆشە، ئیللا ئەگەر فەرمانی پیٚ کرابیٚ بەشتیٚ کەمایەی لەخودا عاصیٚ بوون و دەرچوون لە ئەمری خوای تیا بوو، ئەو کاتە نابیٚ گویٚ ی بۆ بگریٚ و وەناشبیٚ گویٚرایەلی

بكات، مسلم و بوخاری ریوایه‌تیان كردووه.

له‌ئیمامی عه‌لی ره‌زای خوای لیّ بیّ وتی پیّغه‌مبه‌ر ﷺ سریه‌كی واته كۆمه‌له كه‌سانیّكی نارد به‌لای كاریّكا و یه‌كیّكی ئه‌نصاری واته صه‌حابه‌یه‌كی مه‌دینه‌ی له‌سه‌ر كردنه ئه‌میرو براگه‌وره و ئه‌مرو فه‌رمانی پیّ كردن كه‌وا گویّ له‌ئه‌مره‌كانی بگرن و گویّ رایه‌لیّتی بكه‌ن، پاش ئه‌وه‌ی له‌پیّغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جیا بوونه‌وه، ئه‌میره‌كه‌یان لیّیان تووڕه بوو له‌شتیّكا وتی دارم بۆ كۆبكه‌نه‌وه، داریان بۆ كۆكرده‌وه، پاشان ووتی ئاگری تیّ به‌رده‌ن، ئه‌وانیش ئاگریان تیّ به‌ردا پاشان ووتی ئایا ئه‌دی پیّغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌مری پیّ نه‌كردن كه‌گویّرایه‌لیم بكه‌ن و به‌گویّم بكه‌ن وتیان به‌لیّ وابوو، وتی برۆنه ناو ئه‌و ئاگره‌وه؟ ئه‌وانیش ووتیان ئیمانمان هیّناوه به پیّغه‌مبه‌ر ﷺ (تاكو له‌ئاگر دووربین) جا هه‌ندیّكیان ده‌یان ڕووانیه هه‌ندیّكی تریان وه‌له‌دلّدا نیگه‌ران و سه‌رسورماو ببوون، جا به‌و شیّوه‌یه مایه‌وه تاكو ئه‌میره‌كه‌یان تووڕه‌ییه‌كه‌ی ڕۆیی و ئاگره‌كه كوژایه‌وه، پاش ئه‌وه‌ی گه‌ڕانه‌وه لای پیّغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ر گوزشته‌ی خۆیان بۆ باس كرد ئه‌ویش فه‌رمووی چووبانایه ناو ئاگره‌كه، هه‌ر له‌ناوی ده‌مانه‌وه هه‌تا هه‌تایی، واته به‌به‌جیّ گه‌یاندنی فه‌رمانه‌كه‌ی، تووشی جه‌هه‌ننه‌می هه‌تا هه‌تایی ده‌بوون فه‌رمووی گویّرایه‌لیّتی نی یه له‌بیّ ئه‌مرو فه‌رمانی خودا، به‌لكو گویّرایه‌لیّتی بۆ خودایه له‌چاكه كاری چاكه خوازی (انما الطاعة فی معروف ولیست الطاعة فی المعصیة) (مشكلات الدعوة الداعیة) ل٩٥، هه‌روه‌ها پیّغه‌مبه‌ری خودا ﷺ له‌فه‌رمایشتیّكا ده‌فه‌رموویّ (من خلع یدا من طاعة لقی الله یوم القیامة ولا حجة له ومن مات ولیس فی عنقه بیعة مات میتة جاهلیة) رواه مسلم، واته: ئه‌وه‌ی ده‌ست بكیّشیّته‌وه له‌گویّ ڕایه‌لی

بەم حالەشیەوە بەلیقای خودای بگات لەرۆژی قیامەتدا ئەوە هیچ بەهانەو حوججەیەکی نامێنێ، بۆ ئەوەی بیکات بەمایەی لێ خۆش بوونی. ئەوەی بمرێ و دونیا بەجێ بێلێ و بەیعەت و بەلێنێکیشی لەمل دانەبێ کە دایبێتی بۆ سەرخستنی دین و بەرنامەی خوا، ئەوە بەمردنێکی جاهیلی و نەفامی و بێ ئاگایی لەحەقیقەت مردووە..ئیمامی موسلیم ڕیوایەتی کردووە.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (من رای من امیره ما یکره فلیصبر علیه فانه من فارق الجماعة شبرا فمات الا مات میتة جاهلیة) رواه الشیخان، واتە ئەوەی شتێکی لەئەمیرەکەی دیت مایەی پێ ناخۆش بوونی بوو، نەکات جیا ببێتەوە لەکۆرو کۆمەلی موسلمانان بەلکو صەبرو ئارامی لەسەر بگرێ و بزانێ بەڕاستی ئەوەی جیا بێتەوە لەکۆرو کۆمەلی موسلمانان بەقەد بستێ، پاشان بمرێ ئیللا مردوە بەمردنێکی جاهیلانەو نەفامانە..

لەم ئایات و فەرموودانەدا بۆمان ڕوون بووەوە کەوا گوێرایەلێتی واجبەو ئەرکی سەرشانی نادەمیزادە و مانای عیبادەت پەرستن و تەواو دەکات، زۆر لەئایەتەکانی قورئانی پیرۆز ئەم ڕاستیەمان بۆ چەند بارەدەکەنەوە.

هەروەها لەفەرمایشتەکانی پێغەمبەری خۆشەویست تیایاندا حالیمان دەکەن کە پیرۆزی و بەرزی و رەحمەت و هیدایەت بەختیاری و ئاسوودەیی و دوور لەبەلایی، رووسپێتی قیامەت و بەهەشتی پر نیعمەت و شکۆمەندێتی گشتی لەگوێرایەلێتی خودای گەورە ..لەکۆتاییدا لەخوای گەورەیە دەپارێنەوە دەلێن (اللهم ربنا انا نعوذبك من قلب لاتخشع ومن عين لاتدمع ومن دعاء لايستجاب لها) با بێینە سەر باسی ئەوانەی کە گوێرایەلێتیان قەدەغە کراوە ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ، گوێرایەلێتان دەبێ بەمایەی لەدین و بەرنامەی

خودا دەرچوون..بەراستی ئەگەر ئادەمیزاد لەکرۆکەو مانای پەرستن حالی ببێ و تێ بگات کە گوێرایەلێتی واتە پەرستن، بۆیە هەر دەبێ بۆ خودا بێ و لەبەر خودابێ و بەئەمرو فەرمانی خودا بێ، ئەو کاتە ئامادەیی تیا نابێ لەگوێ ڕایەلێتی هەواو ئارەزووی خۆی یا یەکێکی وەکو خۆی، یا بۆ هەر بەدیهێنراوو مەخلوقێکی تر، وەك شەیاتینەکانی ئینس و جن دیار و نادیار گەورەو بچوك .جێگەی خۆیەتی لێرەدا بزانین پەروەردگاری زیندوومان چی دەفەرمووێ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا۟ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ (سورەی القلم/٧- ١٥)، واتە: گوێرایەلی درۆزنان مەکەن ،ئاواتیانە نەرمی بکێشی، ئەوانیش مەکرو سیاسەتی نەرمی دەنوێنن بۆ تەنازوول کردنت لەسەر خوا پەرستی و بەرنامەکەت، هەروەها گوێرایەلی هەموو ئەو کەسانە مەکە کەهەمیشە سوێند و قەسەم بەدرۆ دەخۆن، ئادەمیزادی نزم و سوکن، کە سیفەت و داب و نەریتیان بریتی یە لەقسەو قسەڕۆك و تانەوەشێنی، هات و چوونی غەیبەت و نەمیمی یە، هەمیشە دەرگای خێر دادەخا، دەست درێژی دەکا و لەتاوان کردندا ناپەنگێتەوە، سەرەڕای لوت بەرزی ئێسك گران و باوك نادیارن، کاتێك خۆی بەخاوەن ماڵ و منداڵ زانی وەئایاتانی خودای پێ گەیشتوو بۆی خوێندرایەوە دەڵێ ئەفسانەیە، هەرچەندە ئایەتەکان تەوجیهی پێغەمبەر ﷺ کراون، بەلاّم فەرمانەکەی گشتیەو عامە، لەسەر موسڵمانانە

گوێڕایه‌ڵێتی ئه‌و جۆره‌ كه‌سانه‌ نه‌كه‌ن كه‌پۆشاك و كالاو بالأیان به‌سیفه‌تانی ناوبراو دیارن و مه‌شهورن .

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووێ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُواْ خَـٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ ٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلنَّـٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ (ال عمران ١٤٩-١٥٠) واته‌: ئه‌ی ئه‌وكاسانه‌ی ئیمانتان هێناوه‌ گوێڕایه‌ڵێتی كافرو بێ باوه‌ڕان مه‌كه‌ن، ئه‌گه‌ر گوێڕایه‌ڵیان بكه‌ن ئه‌وا به‌ره‌و پشته‌وه‌ هه‌ڵتان ده‌گێڕنه‌وه‌، له‌ئایینه‌كه‌تان پاشگه‌زتان ده‌كه‌نه‌وه‌، سه‌ره‌نجام وه‌رده‌گه‌ڕێن و خه‌ساره‌ت مه‌ند ده‌بن، به‌ڵكو هه‌رله‌گوێڕایه‌ڵی خودا بن فه‌رزه‌، خودای گه‌وره‌ هه‌رخۆی و دۆست و گه‌وره‌تانه‌ و هه‌رخۆی باشترین پشتیوان و یاریده‌ده‌رتانه‌.

هه‌ر له‌و ئامۆژگاریانه‌ خوای گه‌وره‌ بۆ پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی و موسڵمانان ده‌فه‌رمووێ وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ (سوره‌تی الكهف ٢٨) واته‌: گوێڕایه‌ڵی كه‌سانێ مه‌كه‌ن بێ ئاگاو غافڵمان كردووه‌، له‌ڕاست و یادو به‌رنامه‌ی خۆمانه‌وه‌، دڵ و بیرو هۆشی به‌دوای هه‌واو ئاره‌زووی كه‌وتووه‌ ئه‌مرو فه‌رمانه‌كانی زیاده‌ڕه‌وی و به‌هیلاك چوونه‌.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووێ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَـٰفِرِينَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ (سوره‌تی الاحزاب ١)

واتە: ئەی پێغەمبەری خوا لەسەر خواپەرستی و فەرمانەكانی بەردەوام بە، گوێڕایەڵی بێ باوەڕو دووڕوان و مونافقان مەكە .

هەروەها لەسورەتی الانعام دەفەرمووێ وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي ٱلْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ ﴿١١٦﴾ (سورەتی الانعام ١١٦) واتە: ئەگەر گوێڕایەڵی زۆربەی خەڵك و مەردومان بكەی لەسەر زەوی، ئەوە گومڕات دەكەن لەڕێگەی هیدایەتی خودای لات دەبەن .

هەروەها خوای گەورە لەبارەی ئەوانەی پەنجەی پەشیمانی دەگەزن لەڕۆژی دواییدا، دەفەرمووێ وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾ (سورەتی الاحزاب ٦٧) واتە: ووتیان پەروەردگارا ئێمە گوێڕایەڵی گەورەو سەرۆكەكانی خۆمان بووین جا ئەوان گومڕاو وێڵیان كردین، وەلەڕێگەی خودای گەورە ئێمەیان ترازاند هەروەها هەرلەم بارەیەوە دەفەرمووێ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَـٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾ (سورەتی الاحزاب ٦٦) واتە : ڕۆژی قیامەت لەناو ئاگر دەم و چاوی ستەم كارو گومڕاوان هەرگێڕو وەرگێڕ دەكرێن هاواریان لێ بەرز دەبێتەوەو دەڵێن ئای خۆزیاگە گوێڕایەڵی خوداو پێغەمبەرمان بكردبایە .

هەروەها خوای گەورە لەبارەی گوێڕایەڵی دایك و باوك دەفەرمووێ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَـٰهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَآ ۚ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ (سورەتی العنكبوت ٨) ئەگەر باوك و دایكت كۆششیان كرد بەوەی و هاوبەشی بۆخودا

بڕیار بدەیت، تۆش زانیاری و علمت پێیەوە نیە گوێڕایەڵیان مەکە .. بەڵێ نەك هەردایك و باوك، بەڵكو هەر كەسێكی تر بێ، دروست نیە لەبچوكترین بێ شەرعیدا گوێڕایەڵی بكرێ.

خوای پەروەردگار دەفەرمووێ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَخْشَ ٱللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾ (سورەتی النور ٥١-٥٢) واتە: گوفتارو وتاری ئیمانداران كاتێك بانگ بكرێن بۆلای خوای گەورە و پێغەمبەرەكەی بۆ ئەوەی حوكم و فەرمانڕەوایی بكات لەنێوایاندا،بەدڵ و بەگیانەوە دەڵێن بیستمان و گوێڕایەڵین، ئائەوانە سەكەوتوو سەرفرازن، جا ئەوەی گوێڕایەڵ بێ، لەخوا بترسێ و فەرمانەكانی بەرقەرار بكات، ئائەوانە سەركەوتوو دەبن، ئەوەی ئەمڕۆ زۆربەی خەڵك گیرۆدەی ببێ بەدەستیەوە بەدواكەوتنی هەواو ئارەزووە خۆ ڕازی كردنی لێ بۆتە خوو ڕازی كردن، لەبیریان چۆتەوە خوا ڕازی كردن گەلێ جیاوازی هەیە لەگەڵ خۆڕازی كردن و كەوتنە دوای هەواو ئارەزووەوە كەپڕیەتی لەوێلی و مەینەت و حەسرەت و پەشیمانی، خوای گەورە لەم بارەوە دەفەرموێ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ (الجاثية/٢٣) واتە: (ئایا ئەو جۆرە كەسەت دیوە كەهەواو ئارەزووی خۆی كردۆتە پەرستراو و خوای خۆی، كەوتوتە گوێڕایەڵی نەفس و هەوای خۆی، جا خودای گەورە گومڕاو وێڵی كردووە لەسەر ئەو زانیاریەی هەیە و گوێ و دڵی مۆركردەوەو پەردەو

غیشاوەی بەسەر چاویا داهێناوە، جاكێ هیدایەتی دەدات لەپاش خوای گەورە ئایا بیرناكەنەوە ووردنابنەوە، جابەدواكەوتنی هەواو ئارەزوو گوێڕایەڵ كردنی دەبێتە مایەی گومڕایی و وێڵی، جا هەركەسێ بێ لەچ پلەیەكی زانیاری دابێ، ئەوەتا خوای گەورە ڕووەوو حەزرەتی داود چی دەفەرمووێ ﴿يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ﴾ (سورەتی ص٢٦) واتە: ئەی داود ئێمە تۆمان گێڕاوە بەجێنشین لەسەر زەوی، حوكم و فەرمان ڕەوای بەحەق بكە و بەدواوای هەواو ئارەزوو نەكەویت، چونكە دەبێ بەمایەی گومڕابوونت لەڕێگەی خودای گەورە، بەڕاستی ئەوانەی گومڕا دەبن لەڕێگەی هیدایەتی خوا عەزاب و ئەشكەنجەیەكی توندو بەهێزیان لەبۆ هەیە، لەبەرامبەر ئەوەی ڕۆژی قیامەت و لێپرسینەوەیان فەرامۆش كردوەو بەدوای هەواو ئارەزوو كەوتونە .بەڕاستی ئادەمیزاد ئەگەر وەزیفەو كاری خۆی پێ شێل بكات تووشی خەسارەت مەندی دێت، كەبریتیە لەگوێڕایەڵی خوای گەورەو میهرەبان بەدوای هەواو ئارەزووی خۆی یا یەكێكی وەك خۆی بكەوێ بەبێ زانیاری و هیدایەت لەخوایەوە بۆی هاتبێ .

پێغەمبەری خۆشەویست دەفەرمووێ (لايجمع الله هذه الامة على الضلالة ابدا) (يد الله مع الجماعة فاتبعوا السواد الاعظم فانه من شذ شذ في النار) واتە: خوای گەورە ئەوئوممەتەی هەرگیز كۆناكاتەوە لەسەر گومڕایی ووێڵی و فەرمووی دەستی خوای گەورە لەگەڵ كۆڕو كۆمەڵی موسڵمانانایە جا بەدوایی ڕەشایی هەرە گەورە بكەون وەئەوەی شازو نادربێ و تەنها بێ، لەئاگری جەهەننەمیشا هەروەها دەبێ. پێغەمبەری ئازیز ﷺ دەفەرمووێ (عليكم

بالجماعة اياكم والفرقة فان الشيطان مع الواحد وهو من الاثنين ابعد ومن اراد بحبوحة الجنة فعليه بالجماعة) اخرجه امام احمد في المسند)٣٧٥/٢٧٨ واته: لەسەرتان ئەرك و واجبە لەگەڵ كۆڕو كۆمەڵی موسڵمانان بن، خۆ بپارێزن لەجیایی و تەفرەقە، بزانن بەڕاستی شەیتان لەگەڵ یەكێكایە كەبەتەنها بێ و لەدوو كەسان بەدوورترە، هەروەها ئەوەی ناوەڕاستی بەهەشتی دەوێ بالەگەڵ كۆڕو كۆمەڵا بێ دوورە پەرێزوو تەنها نەبێ لەخواپەرستی و موسڵمانێتیەكەی.

لەنەعمانی كوڕی بەشیر ڕەزای خوای لێ بێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی كۆمەڵی و جەماعەت، و ڕەحمەتە وەجیا جیایی و فیرقە فیرقە و ئەشكەنجەیە. هەروەها لەحوزەیفەی كوڕی یەمانەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (تلزم الجماعة المسلمين وامامهم قلت فان لم يكن لهم جماعة ولا امام قال فاعتزل الفرق كلها ولو ان تعض باصل الشجرة حتى يدركك الموت وانت على ذلك) رواه البخاري، دەست بەكۆمەڵی موسولمانان و ئیمامەكایانەوە بگرن، ووتم ئەگەر هاتوو موسڵمانەكان كۆمەڵ و ئیمامیان نەبوو ؟فەرمووی خۆت دوور بگرە لەهەموو كۆمەڵە جیاجیاكان و ئەگەر لەبەر هەژاریشت گەززەو قەمپار بدەیت لەڕەگی دار هەتاكو مردن پێت دەگاو تۆش هەر بەم شێوەیەوە بێنیتەوە.

لەم ئایەت و فەرموودانەدا بۆمان ڕوون بوەوە، گوێڕایەڵی و بەدواكەوتن گەلێ گرینگە لەئایین و بەرنامەی خوادا، دەبێ هەر بۆخوا بێ و بەفەرمانی خوابێ، لەبەر خوابێ، بەنیەت بۆ خوا بێ ئەوسا مانای بەندایەتی ڕاست دەبێتەوەو ئەوسا دەتوانی و توانیوتە خوا ڕازی بكەیت، ئەمەش بەڕەحابەتی سینەوە بەعیشق و مەبەستەوە بەعەقل و نیەتەوە بەهۆش و حاڵی بوونەوە، جالەدوا دێرەكاندا ڕووەو خودای میهرەبان دەڵێین.

(اللهم ربنا علمنا بما ينفعنا ونعوذ بك من علم لاينفع)

لەگەڵ گیانی ئاییندا

ئایینی پیرۆزی ئیسلام وەکو چۆن بیروباوەڕێکی سەربەخۆو ڕێك و پێك و دیاری هەیە، کەکۆکراوەو دروشمەکەی خۆی دەنوێنێ (لا الە الا اللە محمد رسول اللە) ئاوەهاش خوڕەوشت و دابونەریتی تایبەتی خۆی هەیە، ئادەمیزاد هان دەدات کەخۆی پێ بڕازێنێتەوە وەخۆی پێ بەهرەمەند بکات، وەلەڕاستیدا هەموو بەش و پارچەکانی ئیسلام بەیەکەوە هاوپەیوەندن و بێی یەك هەڵناکەن و یەك ئاست و پلە دەگرنە یەك، بۆ نمونە ئادەمیزاد ناتوانێ بیروباوەڕی بەهێزو تەواو بێ، لەهەمان کاتیشدا بەندایەتی و خواپەرستیەکەی شلۆق و ناڕێك بێ، یاخوت ڕەوشت و دابونەریتەکەی ناشرین و ناپەسند بێ، یا گوێ نەدا بەهەندێ لەفەرمان و ئەمرەکانی خودای گەروە ، یا بەمانایەکی تر ئادەمیزاد تاکو بیروباوەڕی بەتین و دروست بێ، خوا پەرستی و بەندایەتیەکەشی بەرەو باشترو ڕێك و پێك تر دەبێ و خورەوشتیشی ئاسۆی چاك و باش و فراوان دەبێ وەباشترو چاکتر بەسینەی فراوانەوە، پێشوازی لەئەمرو فەرمانەکانی خودای گەورە دەکات ، بیروباوەڕی بەتین ئادەمیزاد بەرەو ئەو خوڕەوشتانەی کە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ بەکارو کردەوە سەلماندویەتی دەبات، کەبووە بەمایەی ڕەحمەت و بەزەیی خوای گەورە بۆ خۆی و بۆ دەوروبەرەکەی و بۆ سەرجەم جیهانیەکان، خوڕەوشت و داب و نەریت و کاری بەپێزو پیرۆز هەر لەئیسلامدایە ،هەر لەئیسلامدا ڕەگ و ڕیشەی داکوتاوەو بەروبومی هەیەو ئەنجامی باش سەرەنجامیەتی، جائەم ئایینە پیرۆزە وا لەمرۆڤ دەکات کەگیانی لێبوردن و عەفو کردنی لەلا دروست ببێ و لەئاست ئادەمیزادەکان و باقی

گیاندارانی تریش خوای پەروەردگار دەفەرمووێ ﴿وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ۝ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ۝﴾ (ال عمران ١٣٣-١٣٤) واتە: کێ بەرکێ بکەن بۆلای مەغفیرەت و لێ بوردەیێ کەلەپەروەردگاتانەوەیە هەروەها بۆ بەهەشتێ کەپانایيەکەی بەقەد ئاسمانەکان و زەویە، ئامادە کراوە بۆ خواناسان و خواپەرستان، ئەوانەی ڕژدی و ڕەزیلیان ژێر پێ خستوەو مالّی خۆیان لەڕێگای خوادا دەبەخشن لەکاتانی خۆشی و ناخۆشیدا بەنهێنی و بەئاشکرا، هەروەها هەڵچوون و توڕەیی خۆیان دەخۆنەوە دەری ناخەن و خەڵکانی پێ زامار ناکەن، هەردەم لێ بووردەن لەئاست خەڵك و مەردووما، لەوکەسانە دەبوورن کەهەلەو تاوانیان لەئاستدا ئەنجام دەدەن، خوای گەورە پیاوچاکانی خورەوشت جوانی خۆش دەوێ، لەناوەڕۆك و ڕوح گیانی ئەم ئایەتانە، ئادەمیزادی هۆشیارو خاوەن ئیمانی پاك و پوختە هان دەدات، هەردەم لەبیری ئەوەدا بێ چۆن کارو ڕەفتارێ وابکات ببێ بەمایەی چوونە بەهەشت، هەروەها هانی دەدات لەنێوان خواپەرست و موسوڵمانان خۆی ببینێتەوە، زاڵی دەکات بەسەر ڕژدی و ڕەزیلی و هەڵچوون و توڕەییەوە، ئامۆژگاری دەکات کەهەردەم لێ بوورده بێ و خۆی بگەیەنێ بەدونیای چاکەکاری و چاکەخوازی و خۆشەویستانی خوداییەوە، کەئەم خورەوشتە جوانانە ڕەگی داکوتا لەدڵ و دەروونی ئادەمیزاد و، دەبێ بەمایەی ئاسوودەیی و بەختیاری تاك و کۆمەڵ و لەنێو چوون و بنەبڕ کردنی چەندین نەخۆشی و دەرونی و کۆمەلآیەتی و ئابووری و ڕوحی و عەقلی و بەدەنی ....هتد.

هەروەها ئایینی پیرۆزی ئیسلام ئادەمیزاد هانمان دەدات بۆ ئازادی و ئازادکردنی مرۆڤ و بەخشندەیی و ماڵ بەخشین و بەدەمەوە چوونی هەژاران و هەتیوان و بێ نەوایان لەڕوانگەی ئەم ئایەتانەدا دەردەکەوێ فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَٰمٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ (سورەتی البلد١١-١٦)واتەئەی ئادەمیزادی خاوە ن ئیمان و باوەر قۆل و باسکی لێ هەلکەو تەنگ و چەلەمە و ناخۆشی و تەگەرە لەرێگەی ژیانا لابەرەو کۆت و پێوەندی بەندایەتی و ژێر چەپۆکی بپچرێنەوە ژیان بەرەو، ئازادی و سەربەستی بەر هەژارانی چەوساوەو برسی لەرۆژانی سەخت و نەدامەتیان فەرامۆش مەکەو خۆراك و خواردنیان پێ ببەخشە و بۆیان دابین بکە، هەروەها دەست گیرۆیی هەتیوانی دەورو بەرت بکەو بەدەمیانەوە بچۆ و کارگوزاریان بکە و فریای کەسانێ بکەوە چیان نی یە و داماو، بێ مال و پارەو پول ماونەتەوە.

ئازیزان تا ئیسلام ئیسلام بوو هەژارو داماو لەگلێنەی چاودەژیان، بەلام کاتێ کە ئیسلام پشت گوێ خرا، خەریکە ژیـانی ژێـر چـەپۆك و نینۆکیشیان دەست ناکەوێ ...

هەروەها ئایینی پیرۆزی ئیسلام ئـادەمیزاد رووەو چـاکە کـاری و چـاکە خوازی دەبات لەگەل هەموو کەسـێکا، وەفێـرە دادپـەروەری و یامـەتی دان و کەسایەتی دەکات ،وە فێرە بەزەیی و دیاری و سەخاوەتی دەکات، فێرە نان دان و جولانەوەی شیرین و دلسۆزی و خۆشەویستی و سۆزی دەکات وەك لەروانگەی ئەم ئایەتە پیرۆزەوە دەردەکەوێ کەخوای گەورە تێیدا دەفـەرمووێ : لَّا يَنْهَىٰكُمُ

ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ (المتحنه ٨) ..

واته : خواى گه‌وره قه‌ده‌غه‌تان ناكا له‌گه‌ڵ موشریك و كافران چاك بن چاكه‌یان له‌گه‌لا بكه‌ن و له‌گه‌لیانا دادپه‌روه‌ر بن، مادام ئه‌وان گێچه‌ل و شه‌ڕتان پێ نافرۆشن له‌سه‌ر ئاینه‌كه‌تان و ده‌رتان ناكه‌ن له‌سه‌ر جێگه‌و رێگه‌ى خۆتانا ،به‌لكو له‌گه‌لیانا چاك بن و دادپه‌روه‌ر بن بزانن به‌راستى خواى گه‌وره و دادپه‌روه‌رانى خۆش ده‌وێ ..

هه‌روه‌ها خواى په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمووێ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ سوره‌تى الاحزاب ٧٠ واته : ئه‌ى خاوه‌ن باوه‌ران ئه‌ى كه‌سانى خۆتان به‌ئیماندار ده‌زانن، گوێڕایه‌لى فه‌رمانه‌كانى خواو پێغه‌مبه‌ر بن ،له‌قسه‌و ووتارا راست بێژوو شیرین ووتاربن ..

گه‌لێ ئایه‌ت و فه‌رمووده‌ى پێغه‌مبه‌رى خۆشه‌ویست هه‌ن، داوا له‌ئاده‌میزادى ئیماندار ده‌كه‌ن، له‌كارو كرده‌وه حه‌كیم و دانا بن و رووخۆش و نه‌رم و نیان بن ،سه‌ردانى خزم و كه‌س و كارو دراوسێ و دۆست و براده‌ر بكه‌ن و بێ فیزو هه‌وا بن، ئامۆژگارى و خه‌لك و مه‌ردووم ده‌كه‌ن له‌پیسى و پۆخلى و خراپه خۆتان لابده‌ن و سه‌ردانى لێ قه‌وماوان و نه‌خۆشان بكه‌ن و دلنه‌وایى دلشكاوان بكه‌ن و له‌گه‌ل مردوو دا رووه‌و گۆڕستان به‌رێ كه‌ون، رێزو ئیحترامى گه‌وره‌و زانایان بگرن و له‌هه‌لس و كه‌وت و كارو بارا به‌مه‌رحه‌مه‌ت بن، تا بۆتان ده‌كرێ ئیش و كار بۆ خه‌لك ساكارو ئاسان بكه‌ن كارو بارى خه‌لك و مه‌ردووم رێك بخه‌ن، به‌ده‌م هه‌ژاران و داماوان برۆن دوعاى خێر

بۆخۆتان و كه‌س و كارتان و موسلمانان بكه‌ن، نیـه‌ت و دلتـان چـاك بكـه‌ن و ده‌ست و داميێنتان پاك راگرن و و رق و قینه توره‌یتان بخۆنـه‌وه‌و رووخـۆش بـن سۆزو ره‌حم و به‌زه‌یتان هه‌بێ به‌رامبه‌ر یـه‌كترو بـه‌دیهێنراوانی خـودا، له‌گـه‌ل هاوسه‌ری ژیانتانا چاك بن و ئه‌مانه‌ت بپارێزن، خاوه‌ن عه‌هدو به‌لێن بن، راست گۆو به‌وه‌فابن، خۆتان دوور خه‌نه‌وه له له‌غوه‌و شتی بێ سوودو قیزه‌ون، تابۆتان ده‌كرێ كه‌سایه‌تی و كه‌رامه‌ت و عیززه‌تی خۆتان بپارێزن.

هه‌روه‌ها موسلمان پێویسته رێك و پێك بێ، گـورج و گـۆل بـێ و ئـازاو چاپوك بێ، له‌جل و به‌رگ له‌به‌ركردنا، له‌كارو كـرده‌وه‌و جولانـا له‌هه‌لـستان و دانیشتنا له‌رۆیشتن و هاتووچووندا، مایه‌ی رێزو هۆشیاری بێ، هـه‌روه‌ها خـۆی دوور بگرێ له‌شرو شه‌پرێوی و ته‌مبه‌لی و ته‌وه‌زه‌لی و بێ كاری، سـه‌رو قـژی پاك رابگرێ ئه‌گه‌ر نایتاشێ و ده‌یهێلێته‌وه شـانه‌ی بكـا، سـوننه‌ته فیتریـه‌كان جێ به‌جێ بكـات، كه‌بـه‌ر سمێـل كردنـه‌و هه‌لكه‌نـدنی مـووی بـن هـه‌نگرو و باله‌كانی هه‌روه‌ها پاك و خاوێن كردنی دامه‌نـه..هتـد. وه ریـش و ردێنێكـی جـوان و رێـك و پێـك وجـوان بهێلتـه‌وه، خـۆی له‌شـوێنی نابـه‌جێ و تـاوان دووربگرێ، خـواردن و خواردنـه‌وه زۆر نـه‌خوا، بـه‌لكو تـابۆی ده‌كـرێ گـه‌ده‌و مه‌عیده‌كه‌ی بكات به‌سێ به‌ش به‌شێكی خواردن و به‌شێكی ئاوو به‌شه‌كه‌ی تـر بۆ هه‌وا بێ، تا بـۆی ده‌كـرێ كـاتی بـه‌فیرۆ نه‌چـووێنێ خـۆی رابێنـێ له‌سـه‌ر خوێندنه‌وه‌و سه‌ردانی زانایان و داواكردنی زانیاری ،گوێ گرتن لێ یانه‌وه.

هه‌روه‌ها موسلمان پێویـسته ده‌م و زاری خـۆی پـاك رابگـرێ و زوو زوو بیشواو سیواك به‌كاربێنێ و خۆی له‌خواردنی حـه‌رام و به‌شـوبهه دوور بگـرێ، هه‌روه‌ها خۆی له‌ره‌زیلی و ئیسراف بپارێزێ، مانگانه لای كـه‌م سـێ رۆژان بـه

رۆژو بێ یا هه‌فته‌ی دوو رۆژ به‌رۆژوو بێ كه‌دوو شه‌ممه‌و پێنج شه‌ممه تیایاندا سوننه‌ته..

رۆژانه نوێژه‌كانی له‌كاتی خۆیا بكات و نوێژه سوننه‌ته‌كانیش ئه‌نجام بدات، تا بۆی ده‌كرێ شه‌و نوێژ له‌نیوه‌ی شه‌و به‌ولاوه یا له (١ له‌سه‌ر ٣ی) شه‌و به‌ولاوه فه‌رامۆش نه‌كات، وه‌سوننه‌ت و ویرده‌كانی به‌كاته‌كانه‌وه به‌نده به‌كاریان بهێنی، هه‌میشه زمانی ته‌ڕو پاراو بێ به‌زیكرو یادی خوای گه‌وره، هه‌روه‌ها تابۆی ده‌كرێ نوێژه‌كان به‌جه‌ماعه‌ت بكات و هاوه‌ڵێتی پیاوی چاك و خواناس بكات وه‌به‌دوای هه‌واو ئاره‌زووه‌كانی نه‌كه‌وێ له‌بێ شه‌رعیدا، دوعاو نزا فه‌رامۆش نه‌كات، هه‌رده‌م و هه‌ركات له‌هه‌موو كاره‌كاندا ناوی خوای بێنێ و په‌نا به‌خوای بگرێ له‌شه‌یتان و سه‌ربازه‌كانی، هه‌رده‌م پشت به‌ستن و ته‌وه‌ككولی له‌سه‌ر خوابێ هتد.

به‌ڕێزان ئه‌وانه‌ی كه‌باسمان كرد، گشتی خوڕه‌وشت و كاری پێغه‌مبه‌رمان ﷺ بووه، كه‌پێویست و واجبه ئێمه‌ش چاوی لێ بكه‌ین و بیكه‌ینه پێشه‌وا پێشڕه‌وی خۆمان، وه‌ك خوای گه‌وره ده‌رفه‌رموێ ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾﴾ (سوره‌تی الاحزاب ٢١) واته: به‌ڕاستی و بێ گومان بۆ ئێوه هه‌یه، له‌پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ قودوه‌و پێشڕه‌وێكی چاك و باش بۆ كه‌سانی تكاو ئومێدیان خودای گه‌وره‌و رۆژی دوایی بێ و زۆر یادی خوای گه‌وره بكاته‌وه.

(سه‌عدی كوڕی هیشام)ده‌ڵێ چوومه لای عائیشه‌ی خێزانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌خووره‌وشتی پێغه‌مبه‌رم پرسی، وه‌لامی دامه‌وه فه‌رمووی قورئانت خوێندووه ؟ووتم به‌ڵێ خوێندومه، ووتی ره‌وشتی بریتی بووه له‌قورئانی

پیرۆز،ئیمامی موسلم ڕیوایەتی کردووە .

جارێکی تر خاتوو عائیشە (ڕەزای خوای لێ بێ)لەوەلاّمی ڕەوشت و ئەخلاقی پێغەمبەر ﷺ دەلێت:ئەگەر هەموو ڕەوشتە جوانەکان کۆببێتەوە وەلاشەیەکی نادەمیزادی لێ پەیدا ببیّ ئەوا پێغەمبەری خودا دەبێت ﷺ .

پێغەمبەر ﷺ دەی فەموو پەروەردگارم پەروەردەی کردوم بەچاکترین شێوە پەروەردەی کردوم، وەئەی فەموو (بۆ ئەوە نێردراوم کەڕەوشتی بەرزو جوان تەواو بکەم)خوای گەورە ڕق و کینی لەخورەوشتی ناشرین و ناپەسندە وەڕەوشتی جوان و پاکی پێ خۆشە.

ئەنەس (ڕەزای خوای لێ بێ)دەلێ (هیچ کردەوەو ڕەوشت و شێوەیەکی پەسندو جوان نیە کە پێغەمبەری خوای گەورە ﷺ بانگی بۆ نەکردبێ و هانی خەلکی بۆ نەدابێت و هیچ شتێکی خراپ و نەنگ و ناشیرین نیە کەخەلك و مەردوومی لێ دوورنەخستبێتەوەو قەدەغەی نەکردبێ).

بەلێ ئەم پێغەمبەرە خۆشەویستە ﷺ پێشەواو قودوەی موسلمانانە ڕەحمەت و بەندەی خوای میهرەبانە، فەرموویەتی:بەهەشت بۆ ئەو کەسەیە کەبەدوای ڕێگەو شوێنی من دەکەوێ با عەبدێکی حەبەشیش بێ جەهەندەم و دۆزەخ بۆ ئەو کەسەیە پشت لێمان دەکات با شەریفێکی قورەیشیش بێ .

وەلەکۆتاییدا دەلێین (اللهم احسنت خلقنا، فاحسن خلقنا واغفر لنا وارحمنا وانت خير الراحمين)

حه‌رام

ئه‌وه‌ی شایانی باس بێ، ئاده‌میزاد له‌دووبه‌شی سه‌ره‌كی پێك هاتووه، لایه‌نێكیان بریتیه له‌به‌شه مادیه‌كه‌ی، كه‌پێك هاتووه له‌چه‌ندین كۆئه‌ندامی جۆراو جۆری هاوپه‌یوه‌ندو هاوپه‌یوه‌ست به‌یه‌كه‌وه، به‌شێوه‌یه‌كی ئاوا رێك و پێك لاشه‌یه‌كی ته‌واوی پێك هێناوه. لایه‌نه‌كه‌ی تریش بریتیه له‌لایه‌نه ڕوحی و مه‌عنه‌ویه‌كه‌ی كه‌پێك هاتووه له‌ڕوح و گیان و نه‌فس و هه‌ست و شعورو عه‌قل و ژیری و ویژدان سۆزو عاتیفه وهتد.ئه‌م دولایه‌نه‌ی ئاده‌میزاد هاوپه‌یوه‌ندن به‌یه‌كه‌وه به‌هه‌ردوو لایه‌نیانه‌وه، ئاده‌میزادێكی ته‌واویان پێك هێناوه ، هه‌ركه‌سێ بۆ قولایی ئه‌م دوولایه‌نه‌ی ئاده‌میزاد بڕوانێ ده‌زانێ هه‌رلایه‌نه‌ی، پێویست به‌پێداویستیه‌كانی خۆی ده‌كات، وه‌ئه‌گه‌ر كه‌م و كوڕی و ناته‌واوی ڕووی كرده پێداویستیه‌كانی هه‌رلایه‌نێ ئه‌وا ئه‌و لایه‌نه به‌پێی پله‌ی كه‌م و كوڕی ڕووله‌ناته‌واوی نه‌خۆشی و سستی ده‌كات، بۆ نمونه ئه‌گه‌ر ئاده‌میزاد ژه‌مه خۆراكه مادیه‌كانی ته‌واو نه‌بوون و یا پیس و نابه‌جێ بوون و یا به‌دو نارێك بوو، ئه‌وا لاشه‌كه‌شی ڕوو له‌ناته‌واوی ده‌كات به‌پێی كه‌م و كوڕی خراپی خواردنه‌كه‌ی.

هه‌روه‌ها لایه‌نه ڕوحی و مه‌عنه‌ویه‌كه‌ی ئاده‌میزادیش پێویستی به‌خۆراك و ته‌غزیه‌ی مه‌عنه‌وی و ڕوحی خۆی هه‌یه، جا ئه‌گه‌ر كه‌م و كوڕی و ناته‌واوی كه‌وته خۆراكی ئه‌م روح و گیانه، ئه‌وا كه‌م و كوڕی و ناته‌واویش ده‌كه‌وێته لایه‌نه مه‌عنه‌وی و ڕوحانیه‌ته‌كه‌ی به‌پێی پله‌ی كه‌م و كوڕیه‌كه‌ی، خۆراك و ته‌غزیه مه‌عنه‌ویه‌كه‌ی.

جا ئه‌وه‌ی ئێمه مه‌به‌ستمان بێ باسی بكه‌ین كارو بۆچوون و خۆراكی حه‌رامه كه‌مایه‌ی چه‌ندین گیروگرفت و ناته‌واوێتی و نه‌خۆشییه جۆراو جۆری هه‌ردوولایه‌نی (ماددی و مه‌عنه‌وی)یه له‌ئاده‌میزاددا، هه‌رچه‌ندی ئه‌م باسه زۆر دوورودرێژو قوڵه كه‌سێ ناتوانێ به‌ته‌واوی حه‌قی باسه‌كه بدات به‌ڵام هه‌رچۆنێ بێ ڕوون كردنه‌وه‌ی هه‌ندێ لایه‌ن و باسی باشتره له‌وه‌ی كه‌هه‌ر باسی لێ نه‌كرێ.

به‌ڵێ ئه‌م حه‌رامه نه‌هه‌ر كاریگه‌ری سه‌لبی و خراپی هه‌یه به‌سه‌ر به‌ده‌نه‌وه به‌ڵكو كارگه‌ریشی گه‌لێ زۆره به‌سه‌ر ڕوح و گیان و نه‌فسه‌وه، بێ هوده نیه كه‌خوای گه‌وره داوامان لێ ده‌كات پشت له‌حه‌رام بكه‌ین و ڕووه‌و ڕزق و ڕۆزی حه‌لاڵ و پاك بین وه‌له‌م ئایه‌تانه‌دا ڕوون و ئاشكرایه. يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾ (البقره ١٦٨-١٦٩)له‌م ئایه‌ته‌دا خوای گه‌وره بانگه‌وازی خه‌ڵك و مه‌ردوومان ده‌كات كه‌په‌یڕه‌وی له‌به‌رنامه‌ی خوای په‌روه‌ردگار بكه‌ن وه‌هه‌رچی خوارده‌مه‌نی و خۆراكی حه‌لاڵه كه‌مایه‌ی ڕوح پاكیه وه‌هه‌رچی خوارده‌مه‌نی پاك و پوخته‌یه كه‌مایه‌ی ساغی لاشه‌و به‌ده‌نه به‌ده‌ستی بێنن و بیخۆن، هه‌ر له‌روح و گیانی ئایه‌ته‌كه‌یا خوای گه‌وره نیعمه‌تانی خۆیان به‌بیردێنێته‌وه و ئه‌و هه‌موو هۆكارانه‌ی كه‌مایه‌ی په‌یداكردنی ڕزق و رۆزین خۆیان ڕۆزیێ ترن له‌بازنه‌ی نیعمه‌ته‌كانی زۆری بێ ژماره‌ی خوای په‌روه‌ردگارن هه‌رله‌گه‌ڵیا خوای میهره‌بان داوا له‌خه‌ڵك و مه‌ردووم ده‌كات كه‌به‌دوای ڕێچكه‌و ڕێبازو

خەتەواتەکانی شەیتان نەکەوین و پێی هەڵنەخەڵەتێین ئەم شەیتانە نەفرەت لێکراوە دوژمنێکی سەخت و ئاشکرای ئادەمیزادەکانە بەتێکڕا ،هەواڵ و بڕیارو فەرمانەکای بۆ ئێوە تەنها بریتیە بەخەراپەکاری و تاوانکاری و فاحیشە و درۆو حەرام خواردن و بێ دینی و بێ بەرنامەیی و گومان و زەنی خراپ و قسەووتار بەستن بەزمان خواوە بەبێ ئەوەی بیزانن.

هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرمووێ ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحَرِّمُوا۟ طَيِّبَـٰتِ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَـٰلًا طَيِّبًا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾﴾

(المائدە ٨٧-٨٨) لەم ئایەتانەشدا خوای گەورە ڕوو لەم کەسانە دەکات کەئیمانیان هێناوە بڕایاریان بۆ دەردەکاو تەرازووی ڕاستی و دادپەروەریان لەگەڵ ڕەحم و بەزەییا پێش کەش دەکا، تێیان دەگەیەنێ کەئاگاداری بەرنامەی خوای خۆیان بن و حەلاڵ و حەرام بناسن وتێکەڵ و پێکەڵی نەکەن و، وەشتێ خوای گەورە بەحەلاڵی داناوە ئێوەش بەحەلاڵی دابنێن و بەحەلاڵی تێبگەن،هەروەها شتێ کەبەحەرامی داناوە بەحەرامی تێبگەن و بەحەرامی دابنێن چونکە خوای گەورە خۆی بەهەموو شتێ زانایەو ماهیەتی هەموو کارو هەڵوێست و مادديیات و مەعنەویان دەزانێ لێیانەوە شارەزایە، وەئەگەر ئێوە ئەو سنورەو یاسایەی خوای ببەزێنن ئەوا تووشی کاری ناڕەواو دەست درێژی دێن، وەناش بێ زیادەڕەوی و دەست درێژی بکەن چونکەبەڕاستی خوای گەورە دەست درێژ کەرانی حەرام خۆری خۆش ناوێ، چونکە ئەمرو فەرمانی خوای گەورە ئاوایە ،ڕزق و ڕۆزی حەلاڵ و پاکبخۆن کەمایەی پاکی و ساغی ڕوح و

لاشه‌تانه،خوای په‌روه‌ردگار ڕێگه‌ی پاك و به‌رنامه‌ی پاك و خواردنی باش و خاوێنی پێ به‌خشیون ئێوه‌ش گوێڕایه‌ڵی فه‌رمانه‌كانی بكه‌ن و لێی بترسێن و سنور مه‌به‌زێنن، سنورو به‌رنامه‌ی ئه‌و خوایه‌ی كه‌ئێوه‌ی خه‌ڵق كردووه ده‌تان ژێنێ و ده‌تان مرێنێ و به‌ڕێوه‌تان ده‌بات، وه‌هه‌موو كه‌ون و بوونه‌وه‌ری بۆ ئێوه مایه‌سه‌رو موسه‌خخه‌ر كردووه وه‌ئێوه ئیمانتان پێیوه هه‌یه‌و خاوه‌ن باوه‌ڕن پێیه‌وه .

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ فَكُلُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَٱشْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ (النحل ١١٤) خوای گه‌وره ئه‌مرو فه‌رمانتان پێ ده‌كات له‌و ڕزق و ڕۆزیه حه‌لاڵ و پاكه‌ی بخۆن كه پێی به‌خشیوون شوكرانه‌و حه‌مدی خوای گه‌وره‌ی له‌سه‌ر بكه‌ن، هه‌روه‌ها سوپاس و ستایشی بكه له‌سه‌ر نیعمه‌ته‌كانی زۆری بێ ژمار، نه‌كه‌ن پشت بكه‌نه به‌رنامه‌و یاسای خودا ئه‌گه‌ر ئێوه خۆتان به‌عه‌بدو به‌نده‌ی ئه‌و ده‌زانن، واتێ ده‌گه‌ن كه‌ته‌نها هه‌ر ئه‌و ده‌په‌رستن، هه‌روه‌ها له‌فه‌رمووده‌دا هاتووه كه پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ده‌فه‌رمووێ (ان الحلال بين وان الحرام بين وبينهما امور مشتبهات لايعلمهن كثير من الناس فمن اتقى الشبهات فقد استبرا لدينه وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع فى الحرام كالراعى يرعى حول الحمى يوشك ان يرتع فيه الا وان لكل ملك حما الا وان حمى الله محارمه الا وان في الجسد مضغة اذاصلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد الجسد كله الا وهى القلب) رواه البخاري ومسلم بێ گومان حه‌لاڵ دیاره جێگه‌ی ڕه‌زامه‌ندی دڵ و خه‌ڵك و مه‌ردوومان و خوایه وه‌حه‌ڕامیش دیاره جێگه‌ی ناڕه‌حه‌تی دڵ و ده‌روونه و ناڕه‌زایی خه‌ڵك و خوایه و له‌به‌ینی حه‌ڕام و حه‌لاڵه، هه‌ندێ به‌ر

شوبهەن تێکەلآون لەباری ئالۆزو، لەحەلاڵ و حەراما (زۆربەی خەڵکان نـایزانن)جا ئەوەی خۆی بپارێزێ لەشوبهات ئەوە ئایین و حورمـەتی خـۆی پاراسـتووە لەگەڵ ناموس و رێـزی خـۆی، بـەلآم ئـەوەی بکەوێتـە نـاو کـارو فـەرمانانی بەرشوبهات ئـەو کەوتۆتـە نـاو حـەرام و بـێ دینـی، وەك شـوانێ مـەڕەکانی بلەوەڕێنێ لەسنورو قەراغ باغ و باغاتێ کەهی خۆی نەبێ نزیك بێ لەوەی هەر سنور ببەزێنێ، دەبەزێنێ بێدار بنـەوە لـەوەی کەهـەموو مـەلیك و پادشـایێ سـنورو تخـوبێکی هەیـە تێپەڕانـدن و بەزانـدنی جێگـەی نارەزامەندیەتییـە ئاوەهاش خوای پەروەردگار سنورو مەودایێکی لەئەمرو فەرمانەکانیـدا هەیـە کەبازنەی رەزامەندی خۆی دەگرێتەوە، دەرچوون لەمـە سـنورە کەوتنـە بـەناو حەرام و گوناهە، بێداربنـەوە لـەوەی لەلاشـەو بـەدەن پارچـە گۆشـتێ هەیـە، جائەگەر چاك وصالح بـوو، ئـەوا هـەموو لاشـەو بـەدەن چـاك و صـالح دەبـێ وەئەگەرفاسیدوتێك بچێ، ئەوە هەموو لاشەو بەدەن فاسیدو تێك دەچێ، بـزانن ئەو پارچە گۆشتە دڵە، لەم فەرمودەدا دیارو روونە کەحەرام سەرەڕای ئـەوەی کەزیان و زەرەری هەیە بۆ لاشەو بـەدەن، زیـان و زەرەریـشی بـۆ دڵ و دەروون هەیە ، هەروەها ئەوەش دەسەلمێنێ روح و لاشـە پەیوەنـدو پەیوەسـتیەکی زۆر بەهێزو تونـدیان هەیـە ،رووەو فـەوتان و روخـان و ناتـەواوی دەچـێ بەحـەرام خواردن و بەزاندنی سنورەکانی خوای پەروەردگار پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ (ان الله طيب لا يقبل الا طيبا وان الله امر المؤمنين بما امـر بـه المرسـلين، فقـال تعـالى يا ايها الذين امنوا كلوا من الطيبات واعلموا صـالحا) وقـال تعـالى يـا ايها الذين كل من طيبات ما رزقناكم) ثـم ذكـر الرجـل يطيـل الـسفر اشعث اغبر يمد يديه الى السماء يا رب يا رب ومطعمه حرام ومـشربه حرام وملبـسه

حرام وغذي بالحرام فانى يستجاب له)رواه المسلم واته : خوای گەورە پاك و بێ گەردە كارو كردەوەی پاك و بێ گەردیش نەبێ وەرناگرێ و ئەمرو فەرمانێ بەئیمانداران دەكات بەو ئەمرو فەرمانانەی كەبە پێغەمبەرانی كردووە.

دەفەرمووێ ئەی ئیمانداران خواردەمەنی پاك و بێ گەرد بخۆن، كاری پاك و كاری باش ئەنجام بدەن (واتە كارباشی و چاكەكاری بەكەسانێ دەكرێ لەڕزق و ڕۆزی پاكو بێ گەرد و حەلاڵ دەخۆن) هەروەها خوای گەورە دەفەرمووێ ئەی كەسانێك كەئیمانتان هێناوە لە ڕزق و ڕۆزیە پاكەكانی بەئێوەم داوە بخۆن، مانای ئیمان و پاكێتیەكەی لەشوێنی خۆیا دەترازێ ئەگەر ڕزق و ڕۆزیانی چاك و خاوێن و حەلاڵ نەخۆن، پاشان پێغەمبەری خودا باسی پیاوێكی كرد، لەبڕینی ڕێگەیەكی دورودرێژدا لەپێناو ڕازی كردنی خوادا سەرقڕژناوی و بەغوبارو تۆزاوی و جا دەستەكان بەرەو ئاسمان بەرز دەكاتەوە بەدوعاو نزاو لالانەوە دەڵێ پەروەردگارم :لەكاتێكیشدا جێگای خواردن و خواردنەوەی حەرامەو وەجێگەی پۆشاك و جل و بەرگی حەرامە بەحەرام گەشەو نمای كردووە، جا چۆن خوای گەورە دوعاو نزاكانی قبوڵ بكاو وەرگرێ ،نەخێر وەرناگرێ بەوەلامی نایێتەوە .

لەبەر ئەوەی خۆی پیس و پۆخل و بێ ڕێزو مەهتوك كردوە بەحەڕام.

عن ابی عبدالله جابر بن عبدالله الأنصاری رضی الله عنهما(ان رجلا سأل رسول الله فقال:ارایت اذا صلیت المكتوبات وصمت رمضان واحللت الحلال وحرمت الحرام ولم ازد علی ذلك شیئا اادخل الجنة ؟ قال نعم) رواه مسلم، واتە: لە ئەبو عەبدوللاوە جابری كوڕی عبدالله ی ئەنصاری، ڕەزای خوایان لێ بێ پیاوێ لەپێغەمبەری ﷺ پرسی ووتی ئایا ئەگەر واجبەكان بكەم و

وەڕەمەزان بەڕۆژوو بم و وەحەلاڵ بەحەلاڵ دابنێم و وەحەرام بەحەرام دابنێم و پشتی تێ بکەم و تخونی نەکەوم و زیاد لەمەش شتی تر نەکەم ئایا دەچمە بەهەشتەوە ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی بەڵێ لەم فەرمودەیەش ڕوون و ئاشکرایە کەبەهەشت جێگەی کەسانێکە کەحەلاڵ و حەرام بناسێ لێکیان جیابکاتەوە، بەپێی ئەمرو فەرمانی خودای پەروەردگار.

ئێمە وەکو موسڵمان پێویستە لەڕاستی ئاگادار بین و بزانین کەتەنها خوای گەورە شایستەی دیارکردنی حەلاڵ و حەرامە ئەمە حەقێکی پەروەردگارە وکەسێك بۆی نیە دەست کاری یا گۆڕانکاری بخاتە بڕیارەکانی، حەلاڵێ حەرام بکات یا حەرامێ حەلاڵ بکات، ئەوەی کاری وابکات ئەوا دەست درێژی کردووە بەسەر مافێکی خوادا ،لەدانانی بەرنامە بۆ بەدیهێنراوەکانی و ئەوەی پێی ڕازی بێ و بەدوای بکەوێ وەك ئەوە وایە کەئەوکەسەی کردبێتە هاوبەش و شەریك بۆ خوای گەورە لەڕووی حوکم و فەرمانەوە ،خوای گەورە بەرپەرچی جولەکەو گاوڕەکان دەداتەوە لەوەی بەکەیف و خواستی خۆیان دەست کاری حەلاڵ و حەرامیان کردووە، گۆڕانکاریان تێ خستووە وەك خوای گەورە ﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ﴾ (التوبە ٣١)، جولەکەو گاورەکان بێجگە لەخودای گەورە قەشەو مالمەکانی خۆیان کردۆتە پەروەردگارو خوای خۆیان، کەچی فەرمانیان پێ نەکراوە تەنها بەپەرستنی یەك پەرستراو ئەویش تاکە پەرستراوە وەك بەغەیری خوا هیچ پەرستراوێ نیە پاکی و بێ گەردێ بۆ زاتی خودایە لەو هاوبەشەی بۆ بڕیار دەدەن .

عودەی کوڕی حاتەم هاتە لای پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەوەی موسڵمان بێ پێشتر چووبوە سەر ئاینی مەسیحی و گاوران جا لەوکاتەی ئەو ئایەتەی لەپێغەمبەری خودای ﷺ گوێ لێ بوو، وتی ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ جولەکەو گاورەکان قەشەو مالمەکانی خۆیان نەدەپەرست! پێغەمبەر ﷺفەرمووێ بەڵێ دەیان پەرستن لەبەر ئەوەی حەلاڵیان لێ حەرام کردن و حەرامیان لێ حەلاڵ کردون ئەوانیش گوێڕایەڵیان کردوون و بەدوایان کەوتون ئەوەیە بەندایەتیەکەیان بۆیان، هەروەها خوای گەورە سەرکۆنەی موشریکان دەکات وەصفیان دەکات حەڕام و حەلاڵ یان داناوە لەخۆیانەوە بێ ئەوەی لەخواوە ئیزن و مۆڵەتیان وەرگتبێت، وەك خوای پەروەردگار دەفەرمووێ ﴿أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ ۖ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ۝٥٩﴾ (سورەتی یونس ٥٩) واتە: ئەی موشریکانی خوانەناسی لەخوا بێ ئاگا لەورزق و ڕۆزیەی کەخوای گەورە بۆی دابەزاندوون ئێوە بەئارەزووی خۆتان گێڕاوتانن بەحەلاڵ و حەڕام، ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ پێیان بفەرموو ئایا خوای پەروەردگار ئیزن و مۆڵەتی داون، یا درۆو ئیفترا دەدەنە پاڵ خودا ،دیارە خوای گەورە یاسای بۆ ڕەوان کردوون و ئەوانیش پشتیان تێ کردووەو کەوتونەتە دوای هەواو ئارەزووی خۆیان بەخواست و کەیفی خۆیان بڕیاری حەلاڵ و حەرامیان داوە، هەروەها لەم بارەیەوە خوای گەورە دەفەرمووێ ﴿وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ ٱلْكَذِبَ هَٰذَا حَلَٰلٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ

ٱلْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ (النحل ١١٦) هەر قسەكردنی زمانی خۆتـان بـەبێ دەلیل و و بەڵگە مەڵێن ئەم شتە حەلاڵەو ئەو شتە حەرامە، نیسبەتیشی بدەن بۆ لای خـودا نـەبادا ببـێ بـەدرۆ هەڵبەسـتن لەسـەر خـودای پـەروەردگارەوە بەنەزانین، چونكە ئەو كەسانەی كەدرۆ هەڵدەبەستن بەدەمی خواوە، ڕزگار نـابن لەسزای خودای ئازیزو شكۆمەند لـەڕۆژی قیامەتـدا وەلەدونیاشـدا بەختـەوەر نابن.

لەم ئایـەت و فەرموودانـە ڕوون و ئاشـكرایە هـەموو زانـاو فەقیهـەكان بەیەقینی دەزانن و لەسەر ئەو ڕەئیەن كەخوای پەروەردگار تەنها حەقی ئـەوەی هەیە یاساو بەرنامە دارێژی بكات و سنورەكانی حەلاڵ و حـەرام دیـار بكـات لەڕێگەی كیتاب و پێغەمبەرەكەی وەك لەسورەتی الانعام دا لەئایـەتی ١١٩دا دەفـــەرمووێ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا۟ مِمَّا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا ٱضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ (سورەتی الانعـام ١١٩)واتـە بەراسـتی بـۆ ئێوەمان ڕوون كردەوە لەوەی كەبەسەر ئێوەمان حەرام كردووە بەتەواوی.

هەروەها دەبێ ئەو ڕاستیەش بـزانین كـەئایینی پـیرۆزی ئیـسلام هـەموو لایەن و بوارەكانی ژیانی داگرتوەو دادەگرێ، وەلەهەر بوارێ سـنوری حـەلاڵ و حەرامی دیار كردووە هیچ لایەن و كەلێنێكی بەخاڵی و بەبەتاڵی نەهێشتۆتەوە ئیللا سنورە حەلاڵی و حەرامیەكەی تێدا ڕوون كردۆتەوە، جا لەڕووی خواردن و خواردنەوە بێ یا لەڕووی كەسـابەت و كـارو ئیـشەوە بـێ یـا لـەڕووی مـاڵ و خێزانداری بەینی ژن و پیاوەوە بێ، وەیا لەڕووی جل و بەرگ و پۆشاكەوە بـێ،

وەیا لەڕووی غەریزەكانی سروشتی ئادەمیزادەوە بێ وەیا لەڕووی دایك و باوك و ڕۆڵەو ئەو لادەوە بێ، یا لەڕووی بیرو باوەڕ و عیبادەت و پەرستش و خورەوشت و ئەخلاقەوە بێ، وەیا لەڕووی كۆمەلآیەتی ئابووری و تەندروستیەوە بێ، وەیا لەڕووی ڕامیاری و پەیوەندی موسڵمانان و موسڵمان و غەیری موسڵمانەوە بێ... هتد بەكورتی سنورەكانی حەلاڵ و حەرام هەموو لایەنەكانی ماددی و مەعنەوی دیارونادیارەكانی گرتۆتەوە لەگۆڕەپانی ژیاندا.

دەردو بەلاكانی ڕووكردنە حەرام ناژمێردرێن یەك جار زۆرن هەر حەرامە ئادەمیزاد لەسروشتی خۆی دەترازێنێ و نەفس و گیانی لێ پیس و نەخۆش و دەكاو بێ ڕێزی و حورمەتی دەكات، لەلای خوای پەروەردگارو فریشتەكان و خەڵك و مەردوومانەوە.

- هەر حەرامە ریشەی كۆمەلایەتی پچر پچر دەكات و تەبایی و خۆشەویستی لەنێوانیان هەڵدەگرێ، رق و قین و ناتەبایی دادەچێنێ و گەشەی پێ دەدات

-هەر حەرامە چەوساوەو مەزولم دەتلێتەوە هەژاری و داماوی دەبارێنێتە سەریان و ڕۆژی ڕووناكیان لێ تاریك دەكات.

-هەر حەرامە سروشتی شیرازەی خێزان دەشێوێنێ كاریگەری خراپ و بەد بۆ رۆلە پاكەكانی داهاتوو بەجێ دێلێ و سروشتی پاكیان خلتاوی و تۆزاوی دەكات.

هەر بەرهەمی حەرامە سەرتاپای خەلك و مەردوومان سەریان لێ دەشێوێنێ و موستەحەقی قارو غەزەبی خوای پەروەردگاریان دەكا.

-هەر حەرامە وێلی و گومراوی سەر لێشێواوی و بێ بەرنامەیی و رێگا

بزرکردن لەدەست دانی بەختیاری و ئاسوودەیی یە .

-هەر حەرامە پیس و پۆخلە و کار پیس دەکا سروشت تێك دەرەو زاهیری و باتیلی ئادەمیزاد دەخاتە مەترسیەوە .

-هەر حەرامە بەرەکەت ناهێلێ لەرزق و رۆزی لەعەقل و ژیری و لەزانست و زانیاری لەعومرو تەمەن لەدیەن و جوانی لەدۆستایەتی و کارو پیشەدا .

لەئایینی پیرۆزی ئیسلامدا هیچ شتێ بێ هودە حەرام نەکراوە، بەلکو گشتی حیکمەتی تیایە ئەوسا بکەوێتە ژێر بازنەی ژیری و زانیاریمانەوە یاخود لەدەرەوە تربێ، هەر شتێ ئایینی پیرۆزی ئیسلام حەرامی کردبێ لەبەر قازانج و بەرژەوەندی خەلك و مەردوومەو نەك بۆ ئیهانەو ژیان لێ تال کردنی .چونکە ئەو کارو کردەوە و خواردن و خواردنەوەی حەرام کراوە، گشتی لەبەر ئەوەیە زەرەرو زیانی هەیە، پیس و پۆخلە وەك خوای گەورە (عزوجل) لەوەسفی پێغەمبەر ﷺ لە سورەی الاعراف ئایەتی ١٥٧ ﴿يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ ﴿١٥٧﴾﴾ واتە: ئەمرو فەرمانیان پێ دەکات، بەچاکە کاری و قەدەغەیان دەکات لەکارو کردەوەی نارەواو ناپەسەند، پاکی و بێ گەردی و خاوێنیان بۆ حەلال دەکات و پیس و قیزەونی و پۆخلیان لەسەر حەرام دەکا .. وە خوای گەورە پێداویستیەکانی ئادەمیزادی نەخستۆتە ناو حەرامەوە وەهەر شتێکی لێ حەرام کردبێ ئیللا قەرەبووی کردۆتەوە بەحەلال و شتی پاك و پوختەوە، پێغەمبەر ﷺ لەخوتبەی حەجی مالئاوایی دا چەندین ئامۆژگاری جوانی موسلمانانی کرد، یەکێ لەو ئامۆژگاریانە فەرمووی (ان اموالکم واعراضکم و دماءکم حرام

علیکم کحرمة یومکم هذا فی شهرکم هذا فی بلدکم هذا) رواه الترمذی
..واته مال و سامان و داراییتان لەگەل عەرزو ناموس و گیان و خوێنتان
لەسەر یەکتر حەرامە وەکو رێزو حورمەتی ئەورۆژەتان مانگەتان و لەو شارەتان
(کەمەککەی موکەرەمەیە).

ئەگەر سەیرێکی ووردی ژیانی ئەمرۆی جیهان بکەین، دەبینین لەو پەری
سەخلەتی و دووره شارامی و قاتی قری و فەسادی روحی و نارەحەتیدان،
ئەمەش گشتی لەبەر تێکدانی و نەهێشتنی تەرازوو عەدالەتی بێ حەلالی و
حەرامی یە ،دیارە راگرتن و چاکردنەوەی ئەم تەرازووەیە بەعەدالەت و
دادپەروەری، زۆر لەگیرو گرفتەکان ناهێلی و چارەسەریان دەکات .

ئەوانەی دەیانەوێ بەحەرام بگەن بەئەنجامی پاك و و پیرۆز یا سەرکەوتن
و بالا بوون، ئەوە بەهەڵە لیێ ی حالی بووینە ،شارەزایی و زانیاریان نی یە
بەماهیەتی حەرام و چۆنیەتی سوونەتی خودای لەم کەون و بونەوەرەدا ..

ئەگەر لەناوەرۆك و ماهیەتی حەرام ووردبینەوە، بۆمان دەدەکەوێ
کەحەرام یانی خیانەت لەگەڵ خوداو درۆو سپلەیی و نەزانین و پیسی و دەردو
بەلاو نەخۆشی ،تێك دان و دواکەوتن و تێ کەوتن و بێ کەس بوون و
موصیبەت و گیرو گرفت، تووش بوون بە نەخۆشیانی نەفسی بێ وەفایی لەگەل
خوداو مەردووم خەجالەتی و روو رەشی و تێك دانی میزان و تەرازوو،
یارمەتی دانی شەیتان و موشریکان بوون بەپێشرەوێکی خراپ ..هتد
لەکۆتایشدا ریسوایی و ئەشکەنجەی عەزاب و ئەشکەنجەی ئاگر .بەراستی
زەرەرو زیانەکانی حەرام مەترسیدارترە لەژەهرو لەهەموو زەرەرو زیانێکی
ماددی، خۆزگە خەلکانی ئەم سەردەمەش لەماهیەتی حەرام تێ دەگەیشتن و

بەنووری هیدایەت شادمان دەبوون و هەموو وەك برایان دەستیان لەناو دەستی یەك دەناو تەرازووی دادپەروەریێتی میزان و حەلال و حەرامیان رادەگرت، بەس بیر لەحەزرەتی ئادەم بكەوە، كەیەك بێ ئەمری خوای كرد لەو دارەی خوارد كە لێی حەرام كرابوو، بەچی گەیشت، چی بەسەر هات خۆی و نەوەكانی زەریبەدانەكەی بەردەوامەو كۆتایشی نایێ.

لەكۆتاییدا لەخودای گەورە دەپارێینەوە گەل و نیشتمانەكەمان ئاسوودە بكات و برایەتی و تەبایی بخاتە ناو ریزەكانمانەوە و خۆشی و بەختیاری و ئاسایش و هەرزانیمان پێ ببەخشێ .

امین والحمدلله رب العالمین .

خۆشەویستی دونیا بەسەر قیامەت سەرچاوەی خوورەووشتە ناشیرینەکان و نەخۆشیە دەروونیەکانە

بەشی یەکەم

پێویستە بزانین بیرو باوەرو هەلوێست و و جۆری حالی بوون لەمانای ژیان و دونیا ،دەورێکی سەرەکی لەداب و نەریت و ئاکارو رەوشتی ئادەمیزاد هەیە ،دیاریشە حەق هەر یەك شتە و ئەوەی پیێی داکەوتبێ ئاسوودەو بەختەوەر بووە ،وەئەوەی وێل و لێل بوو بێ، ئەوە مایەی بەدبەختی خۆیەتی، لەگەل کەسانێ کەلەگەلێ ئاسۆو دونیای ئەون، لێرەدا دەتوانین بلێین ئادەمیزاد لەم دونیایە دەژیێ کەبیرو هۆش و هەلوێستی تیایەتی، نەك هەر لاشەو بەدەنی، جا ئەوەی شایانی باس بێ ئەو حەقەی کەحەقە بەدیاری و بەخشش ورەحمەت لەلای خودای حەقەوە بۆمان هاتووە، تاکە حەقێکی بێ وێنەیە، نرخ و ماهیەتی هەموو شتێکی بۆ دیاری کردووین وەك ژیان ،دونیا ،مرۆڤ ،مادده ،دۆست ،دوژمن ،راست ،خوار، رەش، سپی، قیامەت، بەرزەخ.. هتد.

جا ئەوەی لەماهیەت و نرخی دونیا حالیمان دەکات ئەوەیە، کەدونیا هەموو شتێ نی یە، بەلکو قۆناغێکە ئادەمیزاد پیێ ی تێدەپەری مایەی تاقی کردنەوەی خودایە، وەنرخ و ماهیەتێکی دیاری کراووی خۆی هەیە، وە دونیاییێ تر ئا بەدواوەیە کەعالەمی بەرزەخەو ئەویش قۆناغێکە و پاشان دونیایێی تر

به‌دواوه‌یه كه‌قیامه‌ت و مه‌حشه‌ره پاشانیش یا جه‌هه‌نه‌مه‌و یا به‌هه‌شته ،هه‌ر هه‌مووشیان حه‌قن و نرخ و به‌های خۆیان هه‌یه و پێ یان دراوه له‌لایه‌نی خودای تاك و ته‌نها و بێ هاوتا..

جا ئه‌وه‌ی له‌هه‌لوێست و حالی بوونیدا رێكی نرخ و ماهیه‌تی ژیان، دونیا، قیامه‌ت ،مادده وه‌یا هه‌رشتانێكی تربێ بترازێ ،ئه‌وه له‌سكه‌ی حه‌ق ترازاوه ، به‌پێ ی پله‌ی لادان و ناحالی بوونه‌كه‌ی، ئاله‌مه ده‌ورێكی سه‌ره‌كی هه‌یه له‌هه‌موو روو لایه‌نانی ژیانه‌وه، له‌وانه‌ش ئاكارو ئاداب و نه‌ریته‌وه .هه‌لۆیستێكی ناحالی بوون ئه‌وه‌یه كه‌ئاده‌میزاد دونیا به‌هه‌موو شتێ تێبگاو بزانێ یا نرخێكی زیاد له‌حه‌قی خۆی پێ بدات، به‌مه‌وه گۆڕانكاری ده‌كه‌وێته گشت لایه‌نه‌كانی ژیانی و به‌ره‌و ئاسۆی سه‌لبیاته‌وه ده‌چێ و ده‌خزێ، ئاكارو ئادابی ئالۆز ده‌بێ، ده‌روونی پێشوازی له‌نه‌خۆشیانی هه‌مه چه‌شنه ده‌كات.

خوای بالاّ ده‌ستی شكۆمه‌ندی زانای دانا له‌سوره‌تی یونسدا ده‌فه‌رموێ ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُوا۟ بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَٱطْمَأَنُّوا۟ بِهَا وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَايَـٰتِنَا غَـٰفِلُونَ ﴿٧﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾﴾ (سوره‌تی یونس ٧-٨) واته: به‌ڕاستی و بێ گومان ئه‌وكه‌سانه‌ی تكاو ڕه‌جایان گه‌یشتن نیه به‌لیقای ئێمه، ڕازین به‌ژیانی دونیاوه، دلّیان پێوه ئیتمئنان و ئۆقره‌ی پێوه گرتووه، ئه‌وانه له‌حه‌قیانه‌تی نیشانه‌كان و ئایه‌ته‌كانی ئێمه بێ ئاگاو غافلّن، بۆ ئه‌وانه‌یه ئازارو عه‌زابی ئاگری دۆزه‌خ به‌رامبه‌ر ئه‌و كارو كرده‌وه‌یه‌ی كه‌ئه‌نجام ده‌ده‌ن، له‌م ئایه‌تانه‌دا ڕوون و ئاشكرایه ئه‌گه‌ر ئاده‌میزاد له‌به‌ر دلّ و به‌رچاو ته‌سكی و دوور نه‌بینی به‌ژیانی دونیا ئۆقره‌ی

گرت و دڵی ئیتمئنانی بوو ئەوە دیارە لەحەقی ترازاوە و بەینی لەگەڵ خـوادا پچڕاوەو لەئایەت و نیشانەكانی خودا غافڵ و بێ ئاگایە نەفسیەت و گوفتـارو كرداری وان شایستەبێ بەعەزابی ئاگری جەهەننەم .

دیارە خودای پاك و بەخشندەو میهرەبانیش بەلاش و بـێ هـوودە كـەس ناخاتە ئاگرەوە، بەلاّم زاتی خۆی زیاتر لەهەموو كەسێ شارەزا ترە بەنەفسیەت و ماهیەتی ئادەمیزاد، ڕوونی كردۆتەوە كەئـەوەی پیـاوی دونیـا بـێ و بـەس پیاوی لەحەق بێ ئاگاو حەق نەویست و ستەم كارو زاڵمە و پیـاوی خیانـەت و درۆو تاوانە، بەڵێ هـەر خۆشەویـستێتی دونیایـە هاتۆتـە كایـەوە لەئـەنجامی هەڵوێـستی و نالـەبارو ناحـەق كـەدونیای بەهـەموو شـتێ زانیـوە، نـرخ و بەهرەیەكی گەلێ زیاتری لەحەقی خۆی پێداوە، مایەی زوڵـم و تاوانـە مایـەی خیانەت و درۆو فڕو فێڵە، هەروەها مایەی نەخۆشیە دەروونیەكانە وەك بێزاری بێ ئارامی و ترسنۆكی و حەسوودی و چاوبرسیەتی و كە ئابـەو دڵـە ڕاوكـێ و ڕەزیلی و قرچۆكی و خۆبەزل زانـین و دڵ تـەنگی تـوڕەیی و خۆپەرسـتی و بـێ ویژدانی .....هتد.

هەر لـەم بارەیـەوە خـودای شـكۆمەند و ئـازیز فێرمـان دەكـاو تێمـان دەگەیەنێ ﷻ دەفەرمووێ ﴿ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞ وَزِينَةٞ وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمٗاۖ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ شَدِيدٞ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٞۚ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ﴿٢٠﴾﴾ (الحديـد ٢٠) واتـە: بـزانن ژیانی دونیا بەڕاستی بریتیـە لـەیاری و گاڵتـەو گـەپ و ڕازاندنـەوەو فـەخرو

شانازی كردن له‌نێوانتان و وه‌زۆر كردنی ماڵ و سامان، و منداڵ وه‌ك ئه‌وه‌ی كه‌بارانی باش بباریٚ جوتیار موعجیب بكات به‌شینایه‌كانی له‌وپه‌ڕی پیٚ گه‌یشتن و چاكی و باشی دابیٚ، پاشانیش ئه‌و شینایيه ورده ورده پوت و ووشك ببێته‌وه پاشانیش زه‌رد هه‌ڵده‌گه‌ڕیٚ به‌زه‌ردی ببینی، پاشانیش پان و پوت بێته‌وه هیچی به‌سه‌ر هیچا نه‌مێنیٚ ژیانی ئاده‌میزادیش ئاوایه، جاله‌ڕۆژی دوایش ئازارو ئه‌شكه‌نجه‌ی به‌هێزو توند هه‌یه بۆ سته‌م كارو زاڵمان و لێبورده‌و مه‌غفیره‌ت و به‌هه‌شتیش هه‌یه له‌پاڵ ڕازی بوونی خودا بۆ حه‌ق په‌رستان، جا بزانن ژیانی دونیا هیچ نیه، ته‌نها مه‌تاع و ڕابواردنێكی مه‌غرووری و له‌خۆبایی بوونه، به‌ڵیٚ ژیان ئه‌وه‌یه له‌منداڵی یاری و جووله جوول و گاڵته‌و گه‌پ و له‌گه‌نجێتی و تازه لاوێتی له‌هوه هیوایات و تۆپ و تۆپێن و مه‌له‌و یاری پاشانیش خۆجوان كردن و ڕازاندنه‌وه‌یه، پاشانیش فه‌خرو شانازی كردنه به‌هۆزو عه‌شیره‌ت و قه‌وم و حه‌سه‌به‌و نه‌سه‌به پاشانیش ڕاكردنه به‌دوای دونیاو هه‌وڵدانه ڕووه‌و زۆركردنی ماڵ و سامان و منداڵ پاشانیش به‌ره‌و پیری و دونیا جێهێشتنه .

وه پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ده‌فه‌رمووێ (من اصبح والدنيا اكبر همه فليس من الله في شيء والزم الله قلبه اربع خصال)

١- هما لا ينقطع عنه ابدا.

٢- وشغلا لا يتفرغ منه ابدا.

٣- وفقرا لا يبلغ غناه ابدا.

٤- واملا لا يبلغ منتهاه ابدا .... اخرجه الطبراني في الاوسط

واته:ئه‌وه‌ی گه‌وره ئاواتی دونیا بیٚ هه‌موو قه‌صدی تێيدايه كۆبێته‌وه

ئه‌وه به‌ش و باری هیدایه‌ت و ڕێزو پله‌و پایه‌ی لای خودا نیه و بۆنیه، خوای گه‌وره چوار خه‌صله‌ت به‌دڵیا ده‌به‌ستێته‌وه ...

١-غه‌مێك و په‌ژاره‌یه‌ك هه‌رگیز لێی جیانابێته‌وه .

٢-هه‌ست كردنی به‌ئیش و كاریَ هه‌گیز لێی به‌تاڵ نابێ .

٣-هه‌ست كردنی به‌هه‌ژارێتی و هه‌رگیز لێی ڕزگار نابێ .

٤-هه‌ست كردنی به‌ئاواتێ و هه‌رگیز پێی ناگا.

ئه‌م خالاّنه خه‌صڵه‌تانێكی دڵن بۆ كه‌سانێ كه‌دونیا گه‌وره ئاوات و ئومێدیانه ، به‌لاّم ئه‌گه‌ر كه‌وته سه‌ر هیدایه‌تی خودایی، ئه‌وا ئه‌م چوار خالّه‌ی له‌دڵیا نامینیَ و شیفای ته‌واوی بۆ دێ، ئه‌گه‌ر له‌خوا غافلّ و بیّ ئاگا بووه‌وه، ڕووی كرده‌وه دونیا په‌رستی واته دونیای كرده گه‌وره ئاواتی، ئه‌وا چوار خه‌صله‌ته‌كه‌ی ناوبراو بۆی ده‌گه‌ڕێته‌وه ناو دڵ ،ئازیزان ئیسلام نالّیَ دونیا هه‌ر هیچ نیه به‌ڵكو ده‌فه‌مووێ دونیا كێڵگه‌ی دوا ڕۆژه، دیاره ئه‌وه‌ی هیچ نه‌چێنیّ هیچیش نادورێته‌وه، ئاده‌میزادی موسڵمان چۆن داوای لێكراوه كه‌بینای دڵ و ده‌روونی بكا، ئاواش داوای لێكراوه كه‌بینای دونیای بكات، به‌ره‌و شارستانێتی وئاوه‌دان كردنه‌وه ئه‌مه‌ش گشتی به‌مانای عیباده‌ت و به‌ندایه‌تی و كارچاكی و عه‌مه‌لی صالح خۆی ده‌نوێنیّ، هه‌ربۆ ئه‌مه‌ش له‌لایه‌نی خواوه به‌دیهێنراوه، هه‌رئه‌وه‌ش كارو وه‌زیفه‌یه‌تی ،ئه‌مه‌ش گشتی ئه‌ندازه‌و نسبه‌ی ڕێگه‌ی خۆی هه‌یه و میزانی خۆی هه‌یه‌و سنورو ڕاده‌ی خۆی هه‌یه ئه‌گه‌ر خۆشه‌ویستێتی دونیا له‌ڕاده‌به‌ده‌رو قیامه‌ت به‌رچاو نه‌گرتن هاته كایه‌وه، ئه‌وه ده‌بێته بنچینه‌ی هه‌موو تاوان و گوناهان، وه‌ك له‌فه‌رمووده‌دا هاتووه پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویستمان ﷺ ده‌فه‌رموویّ (حب الدنيا رأس كل خطيئة)

اخرجة ابن ابی الدنیا واتە:خۆشەویستێتی دونیا زیاد لەرادەو سنوری خۆی بناغەی هەموو تاوان و گوناهەکانە، دیارە بەپێچەوانەش وەك بڵێین خۆشەویستی قیامەت سەرەکی هەموو خێرو چاکەو بەهرەیەکە هەر لەشوێن خۆیەتی، ئێمەی موسڵمان دەبێ ئەو حەقیقەتە بزانین کەدونیا دەست مایەمانە بۆ خوا ڕازی کردن بۆ پیرۆزی بۆ بەرزی و بەهرە بۆ کڕینی بەهەشت جا ئەگەر بەم دەست مایە بەرزی و پیرۆزی ڕەحمی خوامان پێی بەرهەم نەهێناو حاصڵ نەکرد ئەوە تووشی ئەو پەڕی دۆڕاوی و خەسارەتمەندی هاتووین وەك کابرای گێل و نەفاممان لێ دێ، کەلەبازگانیەکەیدا قازانج سەری مایەی خواردبوو .

جابەکورتی دونیا هەر بۆ ئەوە باشە خوای پێ ڕازی بکەی، دیارە خوا ڕازی کردنیش بەوە دەبێ، کەئادەمیزاد سەربازی دڵسۆزی ئایین و بەرنامەی خوابێ و بۆ سەرخستنی ئایینەکەی. بەهۆشیارانەو عەقل و ژیری سەردەمیانە تێ بکۆشێ.

بەشی دووەم

ئەگەر ئادەمیزاد وەك ماناى خۆى یا نرخى خۆى، حالّى نـەبوو لـەژیان و دونیا، ئەوە سروشتى لەئاست خۆیا دەترازێ، دەروونى شـپڕزەدەبێ و عـەقل و ژیرى لەئاسۆو مەیدانى خۆى تێـك دەچـێ و فاسـید دەبـێ، وەك چـۆن ئەگـەر ئادەمیزاد لەژیاندا هەموو پێداویستیەكانى ژیانى بەنرخ و قیمەتى خۆى نەكڕێ و وەرنەگرێ و لێى حالّى نەبێ ئەوە ژیانى ئالّۆز دەبێ و بەئادەمیزادێكى ژیـرو هۆشیار ناناسرێ ،دیاریشە هەرخاوەنى شت بەنرخ و قیمـەتى خـۆى دەزانـێ و بەوپەڕى شایستەو گونجاوى، لێرەشدا مەبەستمان ئەوەیە بلّێین بـەلّێ هـەرخواى گەورە بەنرخ و قیمەتى ژیـان و دونیـا ومـاددەو مـردن هتـد دەزانـێ زۆر بەچاكى چونكە خۆى خـەلّقى كـردون و هـەر خۆشـى خاوەنیـەتى وەك نـرخ و قیمەتى هەموو شتێكى دیار كردووە لـەبارەى ژیـانى دونیاشـەوە دەفـەرمووێ وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ فَأَصۡبَحَ هَشِيمٗا تَذۡرُوهُ ٱلرِّيَٰحُۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ مُّقۡتَدِرًا ﴿٤٥﴾

(سورەتى الكهـف ٤٥) واتـە: ئـەى پێغەمبـەرى خۆشەویـست و سـالار ﷺ بەغونە بۆیان بێنەوە ژیانى دونیـا وەك ئـاوى بـارن وەهایـە بیبـارێنین بەسـەر زەویدا، جا بەهۆى ئەو بارانەوە گیاو گوڵ سەوز ببێ بەرزەوەبێ جا بەو شێوەیە تێكەڵ و پێكەڵ بێ بۆ ماوەیێ بەجوانى و قەشەنگى بمێنێتەوە، جاپاشان زەردو پوت ببێ و ئینجا ووشك ببێ، پاشانیش بشكێتەوە بەسـەریەكاو ئەوسـا تـۆزو بایێ لێى بداو هەلّى گرێ و پەرت و پانى بكاتەوە، ڕاستى خوداى بالادەست و

شكۆمه‌ند به‌سه‌ر هه‌موو شتێكدا توانای هه‌یه‌و هه‌موو شتێكی پێ ده‌كرێ وه‌بۆهه‌موو شتێ نرخ و قیمه‌ت و به‌های داناوه ...

ده‌گێڕنه‌وه جارێكیان پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ڕابورد به‌لای حه‌یوانێكی مرداره‌وه‌بووی گوێ كورتیله، جاله‌ئاستیا ڕاوه‌ستاو كۆمه‌ڵێ له‌سه‌حابه‌كان له‌خزمه‌تیا بوون فه‌رمووی (ئایا ئه‌و حه‌یوانه مرداره بووه ده‌بینن كه‌چه‌ند بێ قیمه‌ته له‌لای خاوه‌نه‌كه‌ی وتیان به‌ڵێ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ مردار بووه‌و بێ نرخ و قیمه‌ت بۆته‌وه بۆیه فڕێیان داوه، جا فه‌رمووی كێ به‌درهه‌مێكی ده‌وێ و ده‌كڕێ؟ ووتیان بۆچی مانه مرداره بووه، پێغه‌مبه‌رﷺ فه‌رمووی قه‌سه‌م به‌و زاته‌ی گیانم وابه‌ده‌ستیه‌تی، دونیا له‌لای خوای گه‌وره له‌و حه‌یوانه مرداربووه بێ قیمه‌ت تره، ئه‌گه‌ر دونیا قیمه‌تی باڵی مێشوله‌یه‌كی له‌لای خوای گه‌وره هه‌بوایه قومه ئاوێكی نه‌ده‌دا به‌كافرێ) ئیبن ماجه‌و حاكم ده‌ریان هێناوه به‌ئیسنادێكی صحیح، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (الدنیا ملعونة وملعون ما فیها الا ماكان لله منها) اخرجه الترمذی وحسنه

واته:دونیا مه‌لعونه‌و نه‌فره‌ت و نه‌عله‌تی لێ كراوه، به‌وه‌ی تیایه‌تی ئیللا شتێ نه‌بێ كه‌بۆ خوابێ ، له‌ڕیوایه‌تی ئیبن ماجه‌دا هاتووه ئیللا یادوزیكری خودا نه‌فره‌ت و نه‌عله‌تی لێ نه‌كراوه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی به‌یادو زیكری خوا به‌ستراوه‌ته‌وه ئه‌ویش زانای خواناسه له‌گه‌ڵ قوتابیان و فێربووانی و گوێگرانی.

هه‌روه‌ها مامۆستای پێشه‌واو ڕابه‌رمان ﷺ ده‌فه‌رمووێ ئه‌وه‌ی دونیای خۆش بوێ زه‌ره‌رو زیان به‌دوا ڕۆژو ئاخیره‌تی ده‌گه‌یه‌نێ، ئه‌وه‌ی ئاخیره‌ت و دوا ڕۆژی خۆش بوێ زه‌ره‌رو زیان به‌دونیای ده‌گه‌یه‌نێ جا ئێوه فه‌زڵ و ڕێز بده‌ن به‌شتێ كه‌ده‌مێنێته‌وه به‌سه‌ر شتێ كه‌نامێنێته‌وه.

هەروەها خۆشەویست و ئازیزمانﷺ دەفەرمووێ (مالدنیا في الاخرة الا كمثل ما يجعل احدكم اصبعه فی اليم فلينظر بم يرجع اليه) اخرجة مسلم واتـە : وێنەی دونیا لەچاو دوارِۆژ وەك ئەوە وایە كەیەكێ لـەئێوە پەنجەیـەكی خـۆی بخاتە نـاو دەریـاو دەری بهێنـێ جـا تەڕاییەكـەی پەنجـەی ژیـانی دونیـا بـێ، كەبەكاتێكی زۆر كەم ووشك دەبێتەوەو نـامێنێ وەئـاوی دەریاكـەش لەوێنـەی ژیانی قیامەت بێ هەرگیز كۆتایی نایێ و نابڕێتەوە، چونكە ئـاو بـەقۆناغانی شلی و ڕەقی و گازییدا دەڕواو ڕێژەكەی دامەزراوە هەرگیز كەم نابێتەوە لەسەر ئەم زەویەدا!.

پێغەمبەری پێشەواو دڵسۆزمان ﷺ دەفەرمووێ (يا عجبا كـل العجب للمصدق بدار الخلود وهو يسعى لدار الغرور)اخرجـه ابـن ابـی دنیـا واتـە: ئـای چەند جێگەی سەیرو سەرسوڕمانە، بەهەموو مانای سەرسـوڕمانێتی، بۆیـەكێ ماڵی هـەتا هـەتایی بەڕاسـت بزانـێ كـەدوارِۆژوو قیامەتـە، كەچـی هـەوڵ و تێكۆشانی بریتی بێ لەدونیا پەرستی و بۆدونیای بوون و غروری و كەم نـرخ و كەم تەمەن تێ بكۆشێ.

دەگێڕنـەوە جـارێ پێغەمبـەری خۆشـەویست ﷺ ڕادەوەسـتێ لەسـەر زبڵدانێ دەفەرمووێ وەرن پەلە بكـەن بـەلای دونیـا پارچـە پـەڕۆكێی ڕزیـو و ئێسقانێكی ڕزاو بەدەستی گرتبوو ئەوە دونیایە، دیارە مەبەستیشی ئەوە بـووە كەبەزرق و برِقی دونیا فریو نەخۆین كەببێ بەمایەی بـێ ئاگاییمـان لـەخوداو بەرنامەكەی هـەروەها ئـەوەش دەگەیـەنێ عـاقیبـەت و چارەنوسـی زینـەت و ئادەمیزاد هەرئەوەیە لەسەرەنجامی ژیانی دونیایدا.

مامۆستای خۆشەویست و ڕابەرمان دەفەرمووێ (ان الـدنیا حلـوة خضرة

وان الله مستخلفكم فيها فلينظر كيف تعملون فاتقوا الدنيا واتقوا النساء) واته: بزانن به‌ڕاستى دونيا سه‌وزاييه‌كى شيرينه و خوداى بالآده‌ست ئێوه‌ى لىٚ كردۆته جێنيشين و سه‌يرتان ده‌كاو بۆتان ده‌ڕوانىٚ ئاخۆ چۆن كارده‌كه‌ن، جامه‌ردى خودا بن و خۆتان بپارێزن له‌دونيا، نه‌كه‌ن بيكه‌ن به‌مايه‌ى گومڕابوونتان به‌وه‌ى به‌ندايه‌ت دونيان بكه‌ن هه‌تكى حورمه‌تيان مكه‌ن ماف و حه‌قى خۆيانيان بده‌نىٚ .

له‌كتێبى (ايها الولد)ى ئيمامى غه‌زالى له‌لاپه‌ڕه ٣١-٣٢ ئه‌م باسه‌ى تيا هاتووه ...ئه‌بوبه‌كرى شلبى ڕه‌حمه‌تى خودا له‌ئێمه‌و له‌ويش بىٚ فه‌رموويه‌تى خزمه‌تى (٤٠٠) مامۆستام كردوه‌و له‌خزمه‌تيانا (٤٠٠٠٠٠) فه‌رمووده‌م خوێندۆته‌وه فه‌رمووده‌يه‌كم هه‌ڵبژارد، به‌وه‌ى كه‌بيكه‌مه ميزان بۆخۆم كارى پىٚ بكه‌م له‌به‌ر ئه‌وه بيرم لێى كرده‌وه والێى حاڵى بووم كه‌خه‌لاص بوون و نه‌جاتى منى تيايه فه‌رمووده‌كه بريتيه له‌وه‌ى پێغه‌مبه‌رى خۆشه‌ويست ﷺ فه‌رموويه‌تى به‌هه‌ندێك له‌ئه‌صحابه‌كان (١- اعمل لدنياك بقدر مقامك فيها ٢- واعمل لاخرتك بقدر بقائك فيها ٣- واعمل لله بقدر حاجتك اليه ٤- واعمل للنار بقدر صبرك عليها ،واذا اردت ان تعصى مولاك فا طلب مكانا لا يراك) واته: كاربكه بۆدونيا به‌ئه‌ندازه‌و قه‌ده‌رى مه‌قام و پله‌و پايه‌ى خۆت ...كاربكه بۆ ڕۆژى دوايى و قيامه‌تت به‌قه‌ده‌ر ئه‌وه‌نده‌ى كه‌تياى ده‌مينێيته‌وه واته(ماندو نه‌ناس به له‌تێكۆشان، چونكه ڕۆژى قيامه‌ت مانه‌وه‌ى تيا هه‌تا هه‌تاييه) كار بكه له‌پێناو دينى خوا به‌قه‌ده‌ر ئه‌وه‌ى چه‌ند پێويستيت به‌خوا هه‌يه (دياره هيچ پێداويستيه‌كمان به‌بىٚ كۆمه‌كى خودا دابين نابىٚ، وه‌ك له‌عه‌قيده‌ى طحاوى هاتووه ده‌فه‌رمووىٚ :ئه‌وه‌ى واحاڵى بىٚ كه‌يه‌ك چركه بىٚ

مۆڵه‌ت و كۆمه‌كی خودا ده‌توانی بژیێ ئه‌وه كافرو بێ باوه‌ڕ بۆته‌وه) كـار بكـه بۆناو ئاگری دۆزه‌خ به‌قه‌ده‌ر صبرو خۆڕاگریت له‌ناویدا(دیاره كه‌سێ بـۆ مـاوه‌ی چركه‌یه‌كیش صبرو ئارامی نیه له‌ناو ئاگر بمێنێته‌وه، ده‌ی كه‌واته مانـای وایـه به‌هه‌موو جۆرێك ده‌ست به‌رداری گوناه و تاوان و خراپه به)جا ئه‌گه‌ر ده‌تـه‌وێ له‌خودای شكۆمه‌ندو بالآده‌ست هه‌ڵگه‌ڕێیتـه‌وه و عاصـێ بـی داوای شـوێن و مه‌كانێ بكه كه‌نه‌ت بینێ (دیاره هیچ شوێن و مه‌كانێ نیه له‌به‌ر چاوی خـودا نه‌بێ، كه‌واته نه‌كه‌ی له‌خودای گه‌وره‌ت عاصێ بی و پشتی تێ بكه‌ی) ...

به‌شی سێیه‌م

حه‌زره‌تی عیسی (علی نبینا وعلیه الصلاة والسلام) فه‌رموویه‌تی دونیا داواكارو داوالێكراوه، ئه‌وه‌ی داوای رۆژی قیامه‌ت و ئاخیره‌ت بكات، ئه‌وه به‌ئیزن و خواستی خودا دونیا داوای ده‌كا هه‌تا به‌ش و بارو رزق و رۆزی خۆی بۆ ته‌واو ده‌كات، ئه‌وه‌ی داواكاری دونیابێ و ئه‌وه رۆژی دوایی و ئاخیره‌ت داوا ده‌كا تاكو مردن پێ ی ده‌گا و ملی ده‌گرێ .

له‌فه‌رمووده‌یه‌كی قودسیدا هاتووه كه‌زاتی ئازیز و شكۆمه‌ند له‌و كاته‌ی دونیای به‌دیهێناوه و خه‌لقی كردووه پێ ی فه‌رموو (یا دنیا اخدمی من خدمنی واستخدمی من خدمك) واته ئه‌ی دونیا خزمه‌تی ئه‌و كه‌سه بكه، كه‌خزمه‌تی رێگه‌و به‌رنامه‌ی من ده‌كات، ئه‌و كه‌سه‌ش بكه به‌خزمه‌تكاری خۆت كه‌دلی به‌تۆوه خه‌ریكه‌و له‌خزمه‌تت دایه.

موسای كوری یه‌سار ده‌لێ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (ان الله عزوجل لم يخلق خلقا ابغض من الدنيا وانه منذ خلقها لم ينظر اليها)رواه ابن ابی دنيا واته: خوای گه‌وره‌و بالا ده‌ست و شكۆمه‌ند هیچ مه‌خلوقێكی به‌دی نه‌هێناوه و خه‌لقی نه‌كردووه وه‌ك دونیا جێگه‌ی ئه‌و په‌ری تووره‌یی و خه‌شمی بێ، له‌و كاته‌ی به‌دیهێناوه و خه‌لقی كردووه بۆی نه‌روانیوه و سه‌یری نه‌كردووه .

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (الهاكم التكاثر يقول ابن ادم مالی مالی وهل لك من مالك الا ما اكلت فافنيت ولبست فابليت او تصدقت فابقيت) رواه مسلم ..واته (الهاكم التكاثر) كه‌ئایه‌تێكی سه‌ره‌تای سووره‌تی (التكاثر) ه به‌مانای (مه‌شغول بوون و خۆ خه‌ریك كردن و شانازی كردن به‌مال و كۆكردنه‌وه و پێوه به‌سترانه‌وه‌ی) ،ده‌لێ ئه‌ی رۆله‌ی ئاده‌می له‌به‌رچی وا

مه‌شغولى و له‌غه‌فله‌ت داى، چى مال و سامانى تۆيه ؟ئه‌گه‌ر هه‌ر ئه‌وه نه‌بىّ كه‌ده‌يخۆت و به‌فه‌ناى ده‌به‌يت و، ئه‌وه‌ى به‌كالا و قوماشى ده‌ده‌يت و له‌به‌رى ده‌كه‌يت كه‌سه‌ره‌نجامى رزيبوون و فرێدانه‌، ئه‌وه‌ى ده‌يكه‌يته‌ خێرو ده‌يبه‌خشيته‌وه له‌رێگه‌ى خودا بۆت ده‌مێنێته‌وه‌و مايه‌ى به‌ختيارى و سه‌رفرازيته ..

ريوايه‌ت كراوه جارێكيان حه‌زره‌تى سوله‌يمان، كورى داود (على نبينا وعليهما الصلاة والسلام) راده‌بورىّ به‌رێگا بالنده سێبه‌ريان لىّ كردوو زۆرێك له‌ئاده‌ميزاد و جنۆكه‌كان له‌ده‌سته راست و چه‌پيه‌وه، له‌خزمه‌تيان له‌و كاته‌ى كه‌ده‌گه‌ن پياوێكى به‌خواناسى له‌به‌نى ئيسرائيله‌كان ،ئه‌و پياوه ده‌لىّ قه‌سه‌م به‌خوا ئه‌ى كورى داود به‌راستى خوداى گه‌وره مال و سامانێكى زۆر گه‌وره‌و عه‌زيمى پىّ داوى ،كه‌حه‌زره‌تى سوله‌يمان گوىّ ى لىّ ده‌بىّ ده‌فه‌رمووىّ به‌راستى (سبحان الله) يىّ له‌صه‌حيفه‌و په‌راوى مرۆڤێكى ئيماندار باشتره له‌و مال و سه‌روه‌ته‌ى دراوه به‌كورى داود .ئه‌و مولك و سامانه‌ى دراوه به‌كورى داودى به‌سه‌رده‌چىّ و سبحان الله ده‌مێنێته‌وه .

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووىّ (ان الدنيا دار لمن لادار له ومال لمن لا مال له ،ولها يجمع من لاعقل له وعليها يعادي من لا علم له، عليها يحسد من لا فقه له، ولها يسعى من لايقين له) .. واته به‌راستى دونيا خانوو مالى يه‌كێكه كه خانوو مالى نه‌بىّ ،وه ئه‌وه‌ى مال بۆ دونيا كۆبكاته‌وه، هه‌ر ئه‌و كه‌سه‌يه كه‌عه‌قل و ژيرى نه‌بىّ، (مه‌به‌ست له‌و كه‌سه‌يه كه‌به دونياوه خه‌ريكه هيچ ره‌چاوى حه‌ق و قيامه‌ت ناكاو دونياى گرتۆته باوه‌ش و هه‌ولى ئه‌وه‌ى ده‌دا باشتريش له‌باوه‌شى بگرىّ) وه ئه‌وه‌ى ناگه‌رێته‌وه به‌لاى خودا دوور نارِوانىّ

به‌لای قه‌برو قیامه‌تا، جار له‌دوای جار له‌قولایی دونیا په‌رستی باشتر نوقم و نوغرۆ ده‌بێ، هه‌ر ئه‌و كه‌سه‌یه كه‌عیلم و مه‌عریفه‌تێكی چاك و باشی نیه كه‌ببێ به‌مایه‌ی سودو قازانج بۆی، وه ئه‌وانه‌ی كه‌بۆ دونیا حه‌سوودی ده‌به‌ن، ئه‌وانه‌ن كه‌فیقهو تێگه‌یشتنیان نیه وه‌ئه‌وانه‌ی كۆشش بۆدونیا په‌رستی ده‌كه‌ن ئه‌وه‌یه كه‌یه‌قین و دڵنیای نیه (به‌بوونی ڕۆژێ قیامه‌ت و به‌هه‌شت و جه‌هه‌نده‌م...هتد.

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ فه‌رموویه‌تی ئاده‌میزادی ئیماندار له‌به‌ینی دوو ترس و خه‌وف دایه، ترسێكیان بریتیه له‌و كات و زه‌مه‌نه‌ی كه‌ڕابردووه، نازانێ ئاخۆ خوای گه‌وره خێرو حه‌سه‌نات و عیباده‌تی لێ قه‌بوڵ كردیه یان نا، وه‌ترسه‌كه‌ی تریان له‌وكات و زه‌مه‌نه‌یه كه‌ماوه نازانێ ئاخۆ خوای گه‌وره چی قه‌زا كردووه، بامرۆڤ هه‌ول بدا بۆ قیامه‌ت و ئاخیره‌تی، وه‌تاكو له‌ژیاندایه كاریكا بۆ پاش ژیانی كه‌مردنه، وه‌له‌كاتی گه‌نجێتی هه‌ول بدات بۆ كاتی پیری و به‌سالاچوون بزانن و تێ بگه‌ن دونیا بۆ ئیوه خه‌لق كراوه‌و به‌دی هاتووه وه‌ئیوه‌ش بۆ ئاخیره‌ت و قیامه‌ت به‌دیهاتوون و خه‌لق كراون، قه‌سه‌م به‌و كه‌سه‌ی گیانمی به‌ده‌سته، له‌پاش مردن هیچ كه‌س مۆڵه‌ت نادرێ هیچ چاره‌یێ به‌ده‌سته‌وه نامێنێ وه‌له‌پاش دونیا هیچ شوێن نی یه ته‌نها به‌هه‌شت یاخود دۆزه‌خ نه‌بێ .﴿١﴾

حه‌زره‌تی عیسا سه‌لامی خوای لێ بێ فه‌رموویه‌تی خۆشه‌ویستێتی دونیا و قیامه‌ت له‌دلی ئاده‌میزادی ئیماندار به‌یه‌كه‌وه كۆنابێته‌وه وه‌ك چۆن ئاگرو ئاو له‌قاپێكا به‌یه‌كه‌وه كۆنابێته‌وه .

(روی ان جبریل علیه السلام قال لنوح علیه السلام :یا اطول الانبیاء

عمرا کیف وجدت الدنیا؟ فقال کدار لها بابان دخلت من احدهما وخرجت من الاخر) ریوایەت کراوە حەزرەتی جبرائیل (سەلامی خوای لێ بێ) فەرموویە حەزرەتی نوح (سەلامی خوای لێ بێ) ئەی ئەو پێغەمبەرەی تەمەنت لەهەموو پێغەمبەران (علیهم الصلاه والسلام) درێژتر بووە، چۆنت دونیا دیت ؟فەرمووی وەك خانوێك دوو دەرگای هەبێ لەدەرگایەکیان چوومە ژورەوە و لەدەرگاکەی تر هاتمە دەرەوە .

لەئیمامی حەسەنەوە ریوایەت کراوە :فەرموویەتی﴿٢﴾ پێغەمبەر ﷺ رۆژێ هاتە لای ئەصحابەکان رەزای خوای لێ بێ فەرمووی (ئایا لەئیوە هەیە بیەوێ خوای گەورە کۆرەیی دلی لەسەر لابەرێ و چاوی دلی رەوشەن بکاتەوە ،ئاگادار بن و بێدار بنەوە ئەوەی خواست و رەغبەتی دونیا بێ ،دونیا درێژەی ئاواتی بێ (واتە طولی ئەمەلی ببێ بەدونیا) ئەوە خوای گەورە دلی کۆرە دەکات، بەپێی رێژەو ئەندازەی رەغبەت و طولی ئەمەلی ئەوەی خوا پەرستێکی چاك بێ بەمانای زاهید بێ لەدونیا طولی ئەمەلی نەبێ بەلکو رەغبەت و ئەمەلی کەم بێ، بەدونیا ئەوە خوای گەورە فێرە علیمی دەکات بەبێ خوێندن و فێرکردن، هیدایەت و رێنمویی دەبێ بەبێ وەسیلەو هۆو ئەسباب، بێدار ببنەوە لێرە بەو لاوەقەوم و گەلێ دێنە گۆرەپانی ژیان، لەپاش ئێوە مال کۆناکەنەوە ئیللا بەزۆری و کوشتن نەبێ، دەولەمەند نابن ئیللا بەفەخرو شانازی رەزیلی نەبێ، خۆشەویستی و مەحەببەتیان بۆ دروست نابێ، ئیللا بەدواکەوتنی هەواو ئارەزوو نەبێ، جا ئەگەر هەریەکێ لەئێوە کەوتە ئەو زەمان و رۆژە، صەبرو ئارام بگرێ لەسەر هەژاری و ئەگەر بشتوانێ باخۆی دەولەمەند بکات، ئارام بگرێ لەسەر یەقین و تورەیی لێەوە وئەگەر بشتوانی

بچێتە دونیای خۆشەویستێتی وانەوە، صەبرو ئارام بگرێ لەسەر بێ دەسەلاتی ئەگەر بشتوانێ بابێ بەدەسەتدار، ئەو جۆرە صەبرانەش گشتی تەنها مەبەستی رەزامەندی خوای گەورە بێ ،ئەوە خوای میهرەبان پاداشتی پەنجا راست گۆو صدیقانی پێ دەبەخشێ . رواه ابن ابی دنیا .

بەشی چوارەم

خوای گەورە و بالا دەست و شکۆمەند لەسورەتی (البقرە) ئایـەتی ٢٠٠ ،٢٠١ ،٢٠٢ دا دەفــەرمووێ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَٰسِكَكُمْ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ لەژێر سێبەرو واتاو ماناى ئەم ئایەتانەدا خـودای زانـاو دانا، بۆمانی روون کردۆتەوە کەخەلکان و مەردوومان یـەك جـۆر نـین، بـەلکو لێك جیاوازن لەبیرو باوەر دا، هی واهەیە بەدوای بیر باوەرانێك دەکەوێ گـشت ئاوات و ئامانجی تەنها لەدونیا کۆدەبێتەوە وەك بەواقیعی ژیـانی بـەس داوای بەش و باری دونیای لەخوای گەورە داوابکات ئاوایە، دوور ناروانن و ئاواتیـان دوا رۆژ نی یە جا لەبەر هەر هۆییێ بێ، جا کەبەئاواتی دونیا ویـستی ژیـاون و هەموو هەول و کۆششەکانی بۆی کۆ کردۆتەوە، ئـەوە فیترەتـی لـەخۆی پـیس دەکاو ژیری خۆی دەشێوێنێ و بەدەردانی دەروونی نەفـسی دادەکـەوێ، روح و گیانی لێ فاسید دەبێ، چونکە ئادەمیزاد لەرێگەی روکنەکانی بـاوەرەوە حـەق و مافی گیانی و روحی خۆی جەنگ دەکەوێ، روح و گیانی پێداویـستی خـۆی یـەکجار زۆرەو وەپێویـستە بەهەمیـشەی پەیوەنـد بکـات لەگـەل خـالیق و بەدیهێنەرەکەی، وەهەردەم کۆمەکی لێ وەربگـرێ چـونکە ئـادەمیزاد لـەدوو بەشی سەرەکی پێـك هـاتووە بەشـێکیان لایەنـە زاهـیرە مـاددی یەکەیـەتی، کەلەکۆمەلێ ئەندامی هاوپەیوەند پێك هاتووە، وەبەبـەلێك دابرانـی لەژیانـدا

ناتوانێ بمێنێتەوە یا بەئاسودەیی و كامەرانی بژیێت ..جا ئـەم لایەنـە بەشـە ماددیەی هەردەم پێویستی بە ماددیات هەیەو دەبێ، چونكە خۆی لەماددیات بەدی هـاتووە وەك خـۆڵ و كانزاكـانی و ئـاو...هتـد.ئـەو بەشـە ماددیانـەی كەگەرەكیەتی بۆ تەواو بوون و بەردەوام، بوون بەرەو ئاسۆی دروسـت و تـەواو، دابین كردنی پێداویستیەكانی ئەمە هەردەم پێویـستی بـەخۆراك و ئـاوو هـەوا هەیە ئەگـەر نـەخۆش كـەوت ئـەوە هـەر دەرمـان چارەسـەریەتی كەگـشتیان لەئاسۆو دونیای ماددەدا كۆ دەبێتەوە و كۆبونەتەوە.

لایەنەكەی تری ئادەمیزاد پێك هاتووە لەڕوح و گیان، ئەم بەشە لەماددە پێـك نـەهاتووە، بـەڵكو لـەفووێكی خـودایی هاتۆتەكایـەوەو خـەڵق بـووە، كەلەئاسمانـەوە ڕاهـاتووە پێداویـستیانی گـەلێ زۆرن كـە گـشتیان هـەر لـە ئاسمانەوەن، واتە لەلایەنی خودای تاك و پاك و بێ گەردە، جا ئادەمیزاد تـاكو بەرەو ئاسۆیەكی تەواوو ڕێك و پێك بـڕوا لەتـەواوی و چـاكی و جـوانی نزیـك دەبێتەوە، گەرەكیەتی هەردەم پێویـستیەكانی لایـەنانی مـاددی و مەعنـەوی خۆی دابین بكات واتە هاوپەیوەند بێ لەگەڵ زەوی و ئاسمان، لەگـەڵ زاهـیری و باتینی، لەگەڵ لاشەو ڕوح و لەگـەڵ دونیـاو قیامەتـدا، ئابەمـەوە ئـادەمیزاد دەكەوێتە سـەر ڕاسـتە فـیترەو سروشـتی خـۆی و دەروونـی ئاسـودە دەبـێ و لەنەخۆشیەكانی دەروونی و فیكری و روحی ڕزگاری دەبـێ و ژیـانی پـڕ دەبـێ لەكامەرانی و دوارۆژو عاقیبەتیشی هەر پیرۆزی و بـەرزی دەبـێ لەبەهەشـتی ئاسمانی پڕنیعمەت و پلەو پایەدا.

جا خەڵكانێك لەبەر زوڵم و ستەم یا لەبەر سەر لێشێواوی و كۆڵەواری بەدوای ماددیات دەكەوێ واز لەمەعنەویات دەهێنێت، ڕوو لەزەوی دەكاو

په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ ئاسماندا ناكات، وه‌ك ئه‌وه وایه له‌به‌ر خودا بپاڕێته‌وه و بڵێ خودایه به‌ش و بارێكی باشی دونیایم پێ ببه‌خشه‌و به‌س، جا ئه‌م جۆره ئاده‌میزادانه، نه هه‌ر له‌ژیاندا ئاسوده‌و كامه‌ران نابن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ڕوحیان فاسید بووه، به‌ڵكو له‌كاتی گیان ده‌رچونیشیان گیانیان به‌ره‌وئاسمان ناچێت پیرۆزو به‌رز نابێ ناكه‌وێته به‌ر ڕه‌زامه‌ندی خودای میهره‌بان و به‌ڵكو داده‌شكێته‌وه به‌لای مادیه‌ت و زه‌ویدا به‌لای نزمی و بێ قیمه‌تیدا به‌لای جه‌هه‌ننده‌م و خشم و قینی خوداییدا، جا ئه‌م جۆره كه‌سانه به‌ش و باریان له‌لای خوای گه‌وره بۆنیه، له‌دوارۆژدا به‌دبه‌خت و ماڵ كاوڵ و بێ نرخ و داماو و زه‌بوون ده‌بن له‌جه‌هه‌ننه‌می هه‌تا هه‌تاییدا، خوا په‌نامان بدا به‌ڕه‌حمی خۆی، ئه‌م ئایه‌تانه‌ش ماناو واتای مه‌به‌ستی باسكراومان بۆ ده‌رده‌خه‌ن له‌وه‌ی كه‌ئاده‌میزاد له‌دووبه‌شی سه‌ره‌كی پێك هاتوون ماددی و مه‌عنه‌وی زاهیری، و باتینی وه‌ك خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ ﴿ٱلَّذِىٓ أَحۡسَنَ كُلَّ شَىۡءٍ خَلَقَهُۥ ۖ وَبَدَأَ خَلۡقَ ٱلۡإِنسَـٰنِ مِن طِينٍ ۝٧ ثُمَّ جَعَلَ نَسۡلَهُۥ مِن سُلَـٰلَةٍ مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ۝٨ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦ ۖ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَـٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشۡكُرُونَ ۝٩﴾ (السجده٧ - ٩) واته: زاتی خودا ئه‌و زاته‌یه كه‌هه‌موو شتێكی به‌جوانترین شێوه به‌دی هێناوه‌و ئاده‌میزادی له‌قوڕ خه‌ڵق كردووه، پاشان وه‌چه‌و نه‌وه‌ی گێڕاوه له‌ڕێگای پشتاو پشته‌وه به‌هۆی ئاوی مه‌نی یه‌وه، پاشان له‌ڕوحی خۆیا فوی به‌لاشه‌كه‌یا كردووه، وه‌گوێچكه‌و چاوو دڵیانی پێداوه‌له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو نیعمه‌تانه‌ش كه‌مێ ستایش و شوكرانه‌ی ده‌كه‌ن، وه‌كه‌سانێكی تر هه‌ن ئاسۆی ژیری و عه‌قلیان فراوانه‌و دوربین و هۆشیارن

سینەو دڵو دەروونی خۆیان پاك كردۆتەوەو بەنوری ئیمان ڕەوشەنیان كردۆتەوە پەیوەندیان هەیە لەگەڵ زەوی و ئاسمان، پێداویستیان لەهەردوو لایەنی ماددی و مەعنەوی دابین دەكەن بەم هەڵوێستە ڕاست و دروست و لەجێیە، عەقل و ژیری خۆیان ئازاد كردووە، فیترەت و سروشتی خۆیان بەرەو پاكی هێناوەو ئاسودەیان كردووە بەهۆی پەیوەندی لەگەڵ خالق وبەدی هێنەریان خورەوشتی خۆیانیان جوان كردووە، بەهۆی تەقواوە دڵ و گیان پاكی و دەست و داوێن خاوێنی و ڕووخۆشی داب و نەریتیانە، هەلوێست و كارو كردارو گوفتاریان ڕەنگ دەداتەوە لەماناى (ربنا اتنا في الدنيا حسنة وفى الاخرة حسنة وقنا عذاب النار) پەروەردگارا بەخشش و ڕەحمەتت لەدونیاو قیامەتدا پێمان ببەخشە بشمان پارێزە لەئازارو ئەشكەنجەی ئاگری جەهەننەم خودای پاك و بێ گەرد وەك لەمەخلوقی خۆی بێ ئاگا نەبووە، بێ ئاگاش نابێ وەپشتیشی لەئادەمیزاد نەكردووە بێ حیساب نەیهێشتۆتەوە بەڵكو چاوی بیناو گوێی بیستنی هەمیشە لێیانە پەروەردەیان دەكاو سەرەنجامیش زۆر بەووردی حیسابیان لەگەڵدا دەكاو، هەركەسەو بەبەش و سزای خۆی دەگەیەنێ، جا یا بەلای جەهەنددەمایە یا بەلای بەهەشتایە، كەسانێك هەن لایەنە بەش و بارەكەی ماددیان فەرامۆش و ئیهمال كردووە، نرخێكی بەهەقی خۆی یا بەمانای خۆی بۆ دانێن هەر ڕوویان كردۆتە لایەنە ڕوحی و مەعنەویەكەیان، وەكو ئەوە بەشێكی ئەم ئایەتەیان پشت گوێ خستبێ و (فی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار) یان وەرگرتبێ و ڕوویان تێ كردبێ و واش حالین كەڕاستێتی ئیسلام و خواناسین هەر لای ئەوانە، كەسانی تر پێی نەگەیشتوون .

لەحەقیقەتدا ئایینی پیرۆزی ئیسلام ڕوونی كردۆتەوە كەخوای گەورە

ئێمەی لەسەر ئەم زەویە بەدی هێناوە، تاكو بەرەو شارستانێتی و پێش كـەوتن و هـەنگاو هـەڵگرین، بـەئاسمان و زەویـدا بـڕوانین و نیعمەتـەكانی زۆری هەمەچەشـنەی تیـان كـەبۆمان ڕام و موسـەخخەر كـراون، داوالێكـراوین لێ بكۆڵینەوە تاكو گەورەیی خودای بێ هاوتا زیـاتر بەرچـاو بخـرێ بـۆ عالـەمی فریشتەو جنۆكەو ئادەمیان.

ئەمە لایەنە كارو وەزیفەیەكی ئـادەمیزادە، خـۆی دەگرێتـەوە لـەمانای (ربنا اتنا فی الدنیا حسنه) چـونكە ئـادەمیزاد بـۆ عیبـادەت و بەندایـەتی و ئاوەدان كردنەوەو بینا كردن و جـێ نـشینایەتی و خەلافـەت بـەدی هـاتووە و خەلّق كراوە ،كەگشتی لەمانای كارچـاكی و عەمـەلی صـالح دا كۆدەبێتـەوە، لەپاڵ ئیمان و باوەڕدا، جا كەسانێك ئەم وەزیفەو كارانەی خۆی پشت گوێ بخا، یا هەندێكی بكاو هەندێكی نەكا و هەوڵی بۆ نـەدا، یـاوای لێ حـاڵی نـەبێ، ئەوە.

زوڵم و ستەم لەنەفسی خۆی و خەلكانی تر كردووە ..چونكە دونیـا مـالی هەموو ئادەمیزادەكانە و ژیان تێیدا گشتی یە و هەمەلایەنـە، هـاو پەیوەنـدە گشت لایەنەكانی بەیەكەوە، ئەم جۆرە هەلوێست و ناحالی بوونە لـەگومرایی و سەرلێشێواوی گاورە دێرینەكانی ئەورووپاوە هاتۆتە كایـەوە بـەناوی (رهبانیـە) روویان كردۆتە (خلوه) خانـەو ئەشـكەوت وازیـان لـەدونیا و ژیـانی حـەقیق هێناوە ،بەگومانی خوا پەرستیەكی راست و دروسـت ،بـەلام ئـایینی پـیرۆزی ئیسلام، خوای گەورە وادەی داوە بەپاراستنی پەیامەكەی و وەك خـوای گـەورە دەفەرمووێ (انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون) كەسێ نەیتوانیوە و ناشتوانێ بیگۆرێ و دەست كاری بكات هەردەم وەك رۆژی رووناك راستیەكان پێش كەش

بەبەرەی ئادەمیزاد دەکات، وەك رەحمەت و نیعمەتانێکی خودایی، جا ئەم ئایینە پیرۆزە دونیای گێراوە بە کێلگەی دوا رۆژ، وەك پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (الدنیا مزرعة الاخرة) هەروەها رەونەق دەداتەوە لەماناو واتای (ربنا اتنا فی الدنیا حسنة وفی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار) ..

هەروەها پێغەمبەری سالارو سەردارمان ﷺ دەفەرموێ (لارهبانیة فی الاسلام) واتە گۆشەگیری و خۆ دوور گرتن بەناوی خواپەرستی لەئیسلام دا نی یە بەلکو لەئیسلامدا هەموو دونیا خەلوەی ئادەمیزادی ئیماندارە نەك کون و قوژبنێ بەتەنها .. وەك پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (الدنیا سجن المؤمن وجنة الکافر) واتە دونیا بەندیخانەی ئیماندارانە و بەهەشتی بێ باوەران و کافرانە ..هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (من لم یهتم بامر السلمین فلیس منهم) واتە ئەوەی ئیهتمام بەفەرمان و کارو کردەوەی موسلمانان نەدات ئەوە لەموسلمانان نی یە ..

پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ (رحمة للعالمین) بووە، خۆی قودوەو پێشرەوی موسلمانان و خواپەرستان بووە ،ئەوەی سیرەی ژیانی خوێندبێتەوە یا بیخوێنێتەوە، بەروون و ئاشکرایی بەرچاوی کەوتووە، یابەرچاوی دەکەوێ کەپێغەمبەر ﷺ چەند ئیهتمامی بەدونیا و ژیانی موسلمانان داوە، عەقلیەتی کۆ کردنەوە تەجمیعی موسلمانانی چەنی فراوان بووە، هەروەها عەقلیەتی ئیداری و بەرێوەبردنی چەنێ لەپێش کەوتن و زانیندا بووە، هەروەها عەقلیەتی تەنزیم و رێك خستنی لەو پەری حیکمەت و فراوانی ودانایی دابووە ..هتد .. ئا ئەمانەی مانای (رحمة للعالمین) یان تەواو کردووە، ئا ئەمانە

بونه‌ته مایه‌ی هیدایه‌ت و ره‌حمه‌ت و به‌ره‌كه‌ت له‌نێوان موسلماناندا ئه‌گه‌ر واز له‌مانه بهێنرێ ئه‌وه مانای (رحمة للعالمين) لێ تێك ده‌چێ و هه‌لده‌وه‌شێته‌وه ..ته‌نانه‌ت هه‌ندێ له‌مه‌سیحیه دێرینه‌كان ئایینی ئیسلامیان به‌دونیا ویست (علمانی ئه‌مرۆ مانا) ده‌زانی بۆیه‌پێی رازی نه‌بوون، گوایه ئه‌وان خواویسترو قیامه‌ت ویسترن.

با ئه‌و راستیه‌شمان له‌بیر نه‌چێت كه‌دونیا كێلگه‌ی دوا رۆژ و قیامه‌ت بێ باشه، ئه‌وه‌ی چی نه‌چێنێ چ بدروێته‌وه ؟.ئه‌ی ئه‌وه نی یه خودای شكۆمه‌ند ده‌فه‌رمووێ (ليس للانسان الاما سعى) واته ئاده‌میزاد هیچی بۆ نی یه ته‌نها كۆششه‌كه‌ی خۆی نه‌بێ دیاره ئه‌م كۆششه‌ش هه‌ر له‌دونیایه نه‌ك قیامه‌ت ..ئه‌دی ئه‌وه‌نی یه خوای گه‌وره و بالاده‌ست ده‌فه‌رمووێ (وقل اعلموا فسيرى الله عملكم ورسوله والمؤمنون) واته :بفه‌رموو بلێ كاربكه‌ن و كۆشش بكه‌ن، لێره به‌ولاوه خودای شكۆمه‌ند و پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی و ئیمانداران چاویان به‌كاره‌كانتان ده‌كه‌وێ..

باشه ئه‌گه‌ر ئاده‌میزاد ده‌سه‌لاتی نه‌بێ له‌دونیا ده‌ست له‌مانای ده‌سه‌لات بكێشێته‌وه كه‌ی زولم و سته‌مكاری دیكتاتۆرانی پێ له‌به‌ین ده‌چێ ؟ ! كه‌ئه‌مرو فه‌رمانێكی خودای یه.. كه‌ی چاره‌ی هه‌ژارانی پێ ده‌كرێ ؟كه‌ی یا چۆن موسلمانان به‌ره‌و برایه‌تی و ئاكارو ئاداب و خوره‌وشتی ئیسلامه‌تی پێ دێ ؟..كه‌ی ده‌توانێ خه‌لكان له‌به‌ندایه‌تی مه‌خلوق رزگار بكاو له‌حاكمایه‌تی خودا حالیان كاو تێیان بگه‌یه‌نێ ؟.. كه‌ی و چۆن ئه‌مرو فه‌رمانه‌كه‌ی خودا كه له‌قورئانا به‌یان كراوه به‌جێ یان بگه‌یه‌نێ ..كه‌ی یا چۆن ده‌توانی ئه‌مرو فه‌رمانه‌كانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌جێ بگه‌یه‌نێ ؟.. كه‌ی ده‌توانێ یا چۆن

دەتـوانێ وەڵامـی پرسـیارەکانی خـودا لـەرۆژانی مەحـشەرو قیامەتـدا وەڵام بداتەوە.

جا بەراستی حالی بوون لەماناى ڕاستی ئیسلام و کـارپێ کردنـی ،ژیـان دێنێتەوە سەر باشترین رێگەی خۆی، هەموو لایەنەکانی دەبوژێنێتەوە و بـەرەو ئاسۆیەکی گەشاوەو پێشکەوتن دەیهێنێ ،لەگەل هەموو کات و زەمانێکـدا .. شارستانێتی هاوچەرخ رزگار دەکا لەتەنگ و چەلەمەکانی و بـەرەو کامـەرانی هەمیشەیی دەیبات ..

لێرەدا هاتینە کۆتایی زنجیرەی دووەمی ئادابەکانی ئیسلام ..

ربنا لاعلم لنا إلا اما علمتنا انك انت العليم الحكيم ..

ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم .

زنجیرەی سییەم

بێداربوونەوەو لەخەو هەلسان :

بێداربوونەوەو لەخەو هەڵسان وەك نیعمــەت و بەهرەیــەکی خــودایی یــە، لەهەمان کاتیشا ئایەت و نیشانەیەکە لەئایات و نیشانەکانی خودای تاکو پاك ،بەلگەو دەلیلێکی رەوشەن و گەورەو ئاشکراشە، لەسەر دەسەلاتی بێ پایــانی و بێ سنووری زاتی شکۆمەندی بالادەست، لەهەمان کاتیشا دەرس و وانەیەکە لەلایەنی پەروەردەگارەوە بۆ بەندە و ئادەمیزادەکان کەهەردەم بیریان دەخاتــەوە ئاوەها خوادی بالادەست زیندووتان دەکاتەوە لەپاش مردن، لە رۆژی قیامەتــدا ..

زاتی شکۆمەند پەروەردگار دەفەرمووێ وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِبَاسًا وَٱلنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ ٱلنَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ (الفرقان ٤٧)، واتە : زاتی پەروەردگار خۆیەتی بۆ ئێوە ئەم یاسایە قەشەنگ و جوانەی کەونی دابــین کــردووە شــەوی گێراووە بۆتان بەپۆشاك و نوستنی داناوە بۆ ئیسراحەت و پشوودان و رۆژیــشی گێڕاوە بەمایەی گەران بــەدوای ژیــوارو کــارکردن ... جــا لەســەر ئــادەمیزاد پێویستە کەبەیانی دەکاتەوە، زاتی پــەروەردگاری یــاد بکاتــەوە و پــشتی پــێ ببەستێ، بەم هەلوێست و بیرەوە پێــشوازی لەبەرەبــەیان بکــات لــەو کاتانــەی کەهۆش و بیر ساف و بێ گەردەو عەقل و ژیری دەرگای خستۆتە سەر پــشت و لاشەو بەدەن چووست و چالاکە.

چەند خاڵێك لەئادابی بێداربوونەوە، لەخەوهەڵسان :

١- پێویستە ئادەمیزادی موسڵمان بەیانیەکەی زوو پێش (طلوع الشمس) و پێش ئەوەی ئاسۆی رۆژهەلات بەرو روونی بێ لەخەوهەلبستێ، تاکو سوودەکانی روحی و گیانی چەنگ کەوێ، تەندروستی بەدەن و لاشەی لەجێ بێ و کاتێکی چاك و پیرۆز و باش و صافی لەکیس نەچێ ،سوودی لێ وەربگرێ بۆ عیبادەت و .. زیرکرو طاعەت و بەندایەتی و خوێندنەوەو دیراسەکردن و گەلێ سوودی تر ..هتد خوای بالادەست لەم بارەوە دەفەرمووێ كَانُواْ قَلِيلاً مِّنَ ٱلَّيۡلِ مَا يَهۡجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِٱلۡأَسۡحَارِ هُمۡ يَسۡتَغۡفِرُونَ ﴿١٨﴾ (الذاریات ١٧-١٨) زاتی پەروەردگار باسی سیفەتەکانی بەهەشتییان دەکا، کەبەو هۆیەوە بەو پلەو پایەوە، بەو بەهرە خوایی یە گەیشتوون، یەکێ لەم سیفەت و کارانەی ئەو ئیماندارانە ئەوە بوو خەوکی نەبووینە، زۆر عیشقە نوستن و پال دانەوە نەبووینە بەڵکو کەمێ لەشەوا پال کەوتوون بەیانیانی زۆر زوو، پارشێوەکان جێگای خەویان جێ هێشتووە روویان کردۆتە خوداو شەو نوێژ و تەوبەو استغفاریان کردوە .

٢- یەکەم شتێ کەلەبیرو هۆش و دل و زمان دابێ یاد و زیکری خوای گەورەیە بریارو دان نانە بەتاك و تەنیایی خودای بێ هاوتا و پارانەوە و دوعا لەبەر کردنیانە ..وەك کەلە پێغەمبەر ﷺ گێردراوەتەوە لەکاتی لەخەو هەلسانیا فەرموویەتی (الحمدلله الذی احیانا بعدما أماتنا والیە النشور) رواه البخاری، حەمدو سەناوستایش بۆ ئەو زاتە پەروەردگارەی کەزیندوومانی کردەوە پاش ئەوەی کە مراندبومانی، گەرانەوە و کۆکردنەوەشمان هەر بۆ لای

ئەوە لەرۆژی زیندوو کردنەوەو قیامەتا ..حیکمەت لەو دوعایەش گەلیٚ زۆرە یەکیٚ لەوانە خۆمانمان بیر دەخاتەوەو خوامان یاد دەخاتەوەو مردن و دوارۆژمان نیشان دەداو وفێری ئەوەمان دەکاکە پێشنیارەکانی نەفس و شەیتان پێشوازی لیٚ نەکەین، کاتیٚ کە دەلێن دەی مەجالەو قۆل و باسکی لیٚ هەلکەو لەحەرام و حەلال مەپرسە رەش و سپی مەناسەو ژیان هەر ئەو رۆیە ..وە گەلیٚ وانەو دەرسی تیایە .

٣- پاش هەلسان و یادی خودا رووەو پاکی و خاوێنی ببین، دەستنوێژێکی جوان و پاك و خاوێن و دروست بشۆین و پاشانیش نوێژێکی بەوشیاری بیرەوە ئەنجام بدەین بەوپەڕی ئەدەب و ویقارو خشوعەوە، لەئەبو هورەیرە ڕیوایەت کراوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (یعقد الشیطان علی قافیه رأس أحدکم اذا هو نائم ثلاث عقد یضرب علی کل عقدة علیك لیل طویل فأرقد فان استیقظ وذکرالله تعالی انحلت عقدة فان توضا انحلت عقدة فان صلی انحلت عقدة فاصبح نشیطا طیب النفس والا اصبح خبیث النفس کسلان) متفق علیه واتە: شەیتان لەلای سەروی هەریەکیٚ لەئێوە (واتە لەقاقۆلی) سیٚ گرێی لیٚ دەدا کاتیٚ کەئەو نوستووە لەواتاو مانای هەریەکیٚ لەم گرێیانە کەکابرای نوستووە واتیٚ دەگەینیٚ بۆخۆت پالٚ دەوەو شەوێکی دوورودرێژە، جا ئەگەر بێداربووەوە و زیکرو یادی خوای کرد ئەوە گرێیەك دەبێتەوە لەشی کەمێك سوك دەبیٚ، جانەگەر هەستاو دەست نوێژێکیشی شوشت ئەوە گرێی دووەمیش دەبێتەوە لەش و بەدەنی باشتر لیٚ سوك دەبیٚ، جانەگەر نوێژێکیشی کرد ئەوا گرێی سیٚ هەم دەبێتەوە، کەئەو بەیانیەی کردووە گیانی پاك و خاوێن ولاشەیەکی چوست و چالاك و ڕوحیکی ئاسوودەیی دەبیٚ بەپێچەوانە بەیانی

بەنـەفس و گیـانێكی پـیس وبەلاشـەو بـەدەنێكی گـران و تـەپ و تەمبـەڵ دەكاتەوە)

٤- خۆنەگرخاندن و كەلەكـە وەرنـەگێڕان، لـەپاش وەئاگـا هـاتن و بـێ داربوونەوە لەخەو، بەوەی بلـێ ی دەی هێـشتا زووە، ئیـستاكە دەمێكـی تـر هەلدەستم چونكە لەوانەیە دووبـارە خـەو بتباتـەوە بكەویـە دونیـای خـەوەوە تاكاتانێكی زۆر درەنگ وەئاگانـەیێ ی ببـێ بەمایـەی نوێـژو چـوون و كـات لەدەست دەرچوون ،لەئامۆژگاریەكی پێغەمبەرﷺ هاتووە فەرموویەتی ئـەی فلان زۆر مەخەوە چونكە ئەوەی زۆر بخـەوێ لـەرۆژی قیامـەت فـەقیرو هـەژار دەبێ .

٥- تەمبەلی لەخۆ لادان، لەكاتی هەلساندا، جا لەبەر سـەرما بـێ، یـا بۆرژان بێ یا لەبەر هەر شتێكی تربێ .

٦- خۆلادان و نەچوونەوە بۆ سەر جـێ ی نووسـتن، پـاش بێداربوونـەوە لەبەرە بەیانی زوودا كەهەستێ بەئومێـدی خـەوەوە نوێژەكـە بـەجێ بگـەینێ كەمایەی شلی و خاوی و پەلەی نوێژەكەیە تاكو زووتر بگەرێتە باوەشی خەو .

٧- شوشتنی دەم و ددان و خاوێن كردنەوەیان، بەشێوەیەكی تەندروسـتی و سوود بەخش، جایا بەسیواك و ئاو یا بەفلچەو مـەعجون كەمایـەی لادانـی بۆنی ناخۆشی ناو دەم بێ، لەهـەمان كاتیـشا پارێزگـاری بـێ بـۆ ددانـەكان، لەخەدیجەوە(رەزای خوای لێ بێ) پێغەمبەر ﷺ كاتێ لەخەو هەلساوە دەمـی بەسـیواك پـاك كردۆتـەوە) (كـان رسـول الله اذا قـام مـن النـوم یـشوص فـاه بالسواك)متفق علیه .

٨- بێ دەنگی پاراستن و نەكردنە هۆسـەو هـەراو غەلبەغـەلب لـەكاتی

وەناگا هاتن، دەست نوێژ شوشتن بەفنەو فن و کۆخە کۆخێکی زۆر بەرز کەببێ بەمایەی ئیزعاج کردن و بێزار کردنی دەرو دراوسێ و جیران، بەکورتی خۆلادان لەبێزار کردنی کەسانی تر لەماڵەوە یان دراوسێ جا بەهەر هۆیەکەوە بێ .

٩- ئاگا لەخۆ بوون بەدەرنەچوونی لەناکاو لەشوێنی گەرمەوە بۆ شوێنی سارد، بەتایبەتی لەکاتی بێدار بوونەوە لەخەودا ئیللا پاش لەبەرکردنی پۆشاکی پێویست و گونجاو .

١٠- نەرمی و نیانی و نەکردنە هۆسە و دەنگ بەرزکردن لەکاتی بێدار کردنەوەی کەسانێ تر لەخەو ،بەلکو لەسەرخۆ بیر خستنەوەی یادی خودا بە(لا اله الا الله)بەقسانی خۆش و بەحیکمەت وەك بلێ ی نوێژکردن باشترو خێرترە لەخەو و نوستن (الصلاه خیر من النوم) جا ئەگەر یەکێ بەجارێك لەخەوا هەلنەسا تۆش وازی لێ مەهێنە، بەلکو پاش کاتێکی کەم دیسان هەولی هەستان و بێداربوونەوەی بدە.

١١- کردنەوەی دەرگاو پەنجەرەکانی ژووری خەوتن (ئەوە لەکاتێکا کەلەژوورەوە بخەوین) بۆ ئەوەی هەاوی نوێ بێتە ژوورەوە هەوای کۆن و بەکارهاتوو دەرچێ بێجگە لەوەرزی زستان و سەرما.

١٢- رێك خستنەوەی جێگاکانی نوستن بەهەلگرتنیان بێ بۆ شوێنی خۆی، یا ئەگەر قەلەوێرە بوون بەچاکردنیان و رێك خستنەوەی بەتانی و پێخەفەکان بەشێوەیەکی جوان و عادەتی و باش .

لەئەبو هورەیرە ریوات کراوە (رەزای خوای لێ بێ) کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (هەر یەکێ لەئێوە بێداربووەوە بلێ (الحمدلله الذی رد علی روحی و عافانی فی جسدی واذن لی بذکره) رواه الترمذی وقال حدیث حسن واتە:

حەمدو ستایش بۆ ئەو خودایەی کەگیانمی گەراندەوە لاشەوبە دەنێکی ساغ و باشی پێدام کەمایەی عافیەت بێ بۆم مۆلەتی دام کەزیکرو یادی بکەم .

هەروەها لەعائیشە (رەزای خوای لێ بێ)کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی هیچ عەبدو بەندەیێ نییە لەو کاتەی کە خودای گەورە روح و گیانەکەی بۆ دەگەرێتەوە بلێ (لا اله الا الله وحده لاشريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شي قدير) ئیللا خوای گەورە لەگوناهەکانی دەبووریێ ئەگەر هەندی کەفی دەریاش بێ رواه ابن السنى .

ئادابی دەست بەئاوگەیاندن (قضاء الحاجة)

بریتیە لەبەرێ کردنی پاش ماوەی خواردنەکان لەزگ و ریخۆڵەوە لە رێگەی کۆم و مەجالی بەول و میزەوە ،دیارە ئەو پاش ماوەیە ئێش و زیانە بۆ بەدەن ورزگاربوون لێیەوە رەحمەت و نیعمەتێکی خوای گەورەیە بۆئەوەی لاشەو بەدەنمان بە هەمیشەیی بەچاکی و ساغی بمێنێتەوە، دووربێ لەنەخۆشیان، ریوایەت کراوە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ کاتێ کەلە ئاودەس خانە دەردەچوو دەی فەمور (الحمدالله الذى اذاقنى لذته،وابقى فى قوته ودفع عنى اذاه) رواه عن ابن عمر الطبرى وابن السنى) واتە: حەمدو ستایش بۆ خودای گەورەو میهرەبان ئەوزاتەی لەززەتی خۆی پێ چەشتم و لەهێزو دەسەڵاتا لەبن نەهاتووە وەئەزیەت و ئێش و ئازاری خۆی لەسەر لادام.

هەندێ ئادابی تایبەت بەئاودەست خانە:

١- تەئکید کردن و دڵنیا بوون بەوەی کەئاودەست خانەکە چۆڵەو کەسی تیا نیە و لەشوێنێ کەخەڵکان زۆر بەسەریەوەن لەدەرگادانی و چاوەڕوان کردن لەلابەلای (ئەدەب خانەکە) تاچۆڵ دەبێ و ئیحراج نەکردنی خەڵکان بەزۆر لەدەرگادان و ڕاوەستان لەنزیك وبەرامبەر ئاودەست خانەکە یانەگەر دیتت کەسانێ هەن چاوەڕێ دەکەن ئیتر پێی ناوێ تۆ لەدەرگاکان بدەی دیارە بەتاڵ نیە، ئەوکاتە سرەی خۆت دەگری و پێش کەسانێ ناکەوی کەلەپێش تۆدا بۆئەومەبەستە لەوێ وەستاون ،جائەگەر ویستت چاکەو خێر بکەی کەسێ دوای خۆت پێش خۆت خەی لەوکاتەی کە نۆرەت هات نەکەی بڵێی فەرموو چونکە مانای ناخۆشی لێ وەردەگیرێ بەڵکو بڵێ برا گیان تۆ بچۆ لەپێشدا خۆت نەجات دە.

٢- کاتێ کەدەچیتە ناو ئاودەست خانە پێویستە بەپێی چەپ بچیتە ژورەوە، لەئەنەسەوە گێڕدراوەتەوە کە پێغەمبەرﷺ کاتێ کەدەچووە سەر پێشاو دەی فەرموو (اللهم انی اعوذبك من الخبث والخبائث)متفق علیه واتە: ئەی خوایە من پەنا بەتۆ دەگرم لەپیسایی و پیسەکان(مەبەست لەجنۆکەکانی نێرو مێیە).

٣- هەروەها لەدوعای دەرچوون لەئاودەست خانە لەئەنەسەوە (ڕەزای خوای لێ بێ) گێڕدراوەتەوە کە پێغەمبەرﷺ کاتێ دەردەچوو دەی فەرموو (غفرانك، الحمدلله الذی اذهب عني الاذی وعافاني) رواه ابن ماجه واتە: ئەی خوایە گیان داوای لێبوردنت لێ دەکەم ،سوپاس و ستایش و حەمدی ئەو

خودایــە دەکــەم کــەئێش و ئەزیــەتی لەســەر لادام و لای بــرد، عافیــەت و تەندروستی چاکی پێ بەخشیم.

٤- ئەگەر ئادەمیزاد لەماڵەوە بوو جل و بەرگێکی سوك و ســادە لەبــەر بکات، لەکاتێك کەدەچێ دەست بەئاو بگەیەنێ نەك جل و بەرگی زۆرو شــل و شۆڕ ئاگاداری ئەو پۆشاك و بەرگەبێ لــەپاك و خــاوێنی، لــەوەی خــۆی جــوان بشۆرێ و خۆی بپارێزێ لەپشکە میزو پیسایی.

٥-خۆلادان لەوەی قیبلە بکەوتە ڕووەو پێشەوە یا پشتەوە لەئەبو ئەیوبی ئەنصارییەوە کە پێغەمبــەرﷺ فەرموویــەتی (اذا اتــی احدکم الغــائط فـلا یستقبل القبلة ولا یولها ظهره شرقوا او غربـوا) متفـق علیـه واتــە: هەریــەکێ لەئێوە ئەگــەر چــووە سەرپێــشاو، پــێش و پاشــی نەخاتــە ڕووەو قیبلــە ڕووەو ڕۆژهەڵات یا ڕۆژ ئاوا، دانیشێ، ئەمە لەکاتی کەئەدەبخانە نەبی و حاجز نــەبێ بەتایبەتی لەشوێنانی چۆڵ.

٦-هەڵنەگرتنی شتی پیرۆز وەك شتێ کەناوی خوای لەسەر نوسرابێ، یــا ئایەتەکانی قورئانی لەسەر نوسرابێ لەکاتی چوونە ئاو دەستەوە

٧-دڵنیا بوون لەداخستنی دەرگای ئاودەست خانە لەکاتێکدا کەلەژووری ئاودەست خانەکەیای.

٨-خۆهەڵنەکردن و یا جل و بەرگ دانەخستنی لــەپێش ئــەوەی بگەیتــە سەر شــوێنی دەســت بەئاوگەیاندنەکــە ،لەعائیــشەوە(ڕەزای خــوای لێ بــێ) پێغەمبەر ﷺ فەرموویــەتی (مــن اتــی الغــائط فلیــستر)رواە ابــو داود واتــە: هەریەکێ بەرەو ئاودەست خانە ڕۆیشت باخۆی ستر بکات (٣).

٩- نەڕوانین و چاو لادان لەسەیرکردنی عــەورەت، چــونکە خــوای گــەورە

لەهەموو كەسێ شايستە ترە بەشەرم و حەيا لىێ كردنى .

١٠- قسەنەكردن لەكاتێكدا كەلەئاودەست بيت و سەلام نـەكردن و وەڵام نەدانەوەى، لەكوڕى ئيمامى عومەرەوە(ڕەزاى خواى لىێ بىێ) فـەرمووى (مر رجل بالنبى وهو يبول فـسلم عليـه فلـم يـرد عليـه) رواه مـسلم واتـە: پيـاوێ ڕابوورد بەلاى پێغەمبەر ﷺ لەوكاتەى ميزى دەكـرد جـا سـەلامى لىێ كـرد پێغەمبەر ﷺ وەڵامى سەلامەكەى نەدايەوە.

١١- بـەپێوە ميـز نـەكردن بۆئـەوەى پڕوشـكى ميـزت پـىێ نەكـەوێ، لەعائيشەوە فەرموويەتى (من حدثكم ان رسـول الله بـال قائمـا فـلا تـصدقوه) رواه احمد واتە: ئەوەى قسەى بۆكردى كەپێغەمبەرى خـوا ﷺ بـەپێوە ميـزى كردووە پێى باوەڕ مەكە.

١٢-دەست شۆرين لەپێش تارەتا بۆ ئەوەى نەبىێ بەمايـەى گواستنەوەى نەخۆشى هەروەها پاش تارەت ديسان دەستمان بشۆرين بەئاوو سابون .

١٣-هەوڵدەين بەدەسـتى چـەپ تـارەت بكـەين و خۆمـان پـىێ خـاوێن كەينەوە، دەستى ڕاستيش بۆ نان خواردن و سەلام كردن و دۆقە كردن و كـارى پيرۆز بەكار بهێنين.

١٤-دڵنيا بوون لەنەجات بوونى تەواو لەپيسايى، بەجىێ گەياندنى پاك و خاوێنى و شۆرين و تەهارەتى شەرعى.

١٥-پاك كردنەوەى شوێنى ئاودەست خانەكـە بـەئاو پيـاكردنى، پـاش بەجىێ گەياندنى قەزاى حاجەت.

١٦-مامۆستايێ دەى گێڕاوە دەى گـوت مـن لەحـەقى ئـەو ڕەحمـەت و نيعمەتەى خواى گەورە كەنەجات بوونـە لەپاشـەڕۆك و پيـسايى تـەواو حـاڵى

نەبووم، تاکو تووشی نەخۆشی مایەسیری نەبووم کە التهاباتی دوا ڕیخۆڵەیە بەمانای کۆم ،کەئەم نەخۆشیە زوو زوو تەنگاوی دەکردم کەبچم خۆم نەجات بدەم، جا لەوکاتەی کەدەچووم بەوپەڕی ئازارو تەقەلا لەهیچ شتێ ڕزگارم نەئەبوو، وام لێ هات بەو پەڕی سەخڵەت و ناڕەحەتی داکەوتم، ئەوکاتە بیرم دەکردەوەو دەم ووت بەخوا ئیحتماله بۆیە وام لێ هاتبێ لەکاتی لەش ساغیمدا سستیم کردبێ لەشوکرانەی خودا لەسەر ئەم ڕزگاربوونە، ئای کەسانێ کەلەش ساغن قەدری ئەم ڕەحمەتە خوداییە نازانن، نازانن ئەگەر خودا نەجاتیان نەدات زگیان دەبێ بەعەمباری پیسایی، ئای ئەگەر ئەم جارە خودای گەورە چاکی دەکردمەوە شەرت بایە شوکرانەی خودام لەبیرنەکردایە.

ئادابی دەست نوێژ

دەست نوێژ مەرج و شەرتێکە بۆ بەجێ گەیاندنی نوێژی دروست و تەواو، کەبریتیە لەپاك کردنەوەی ئەندامە زاهیرو دیارەکان وەك دەست و دەم و چاو و باسك و پێیەکان، بۆ خۆئامادە کردن بۆ چوونە ناو نوێژ یەکێ لەمامۆستاکان دەفەرمووێ بزانە کەتۆ دەست نوێژ هەڵدەگری دەچیتە زیارەت و مقابەلەی پەروەردگارت جالەسەرتە تەوبە بکەیت و بەدڵ و بەگیان بگەڕێیتەوە لای، چونکە پاك و خاوێنی لەشی داناوە بەئاو کەپاك بێتەوە، لەپێش ئەوەی کەپاك بێتەوە لەگوناه و تاوان.

قال النبیﷺ عن الوضوء(من توضأ فاحسن الوضوء خرجت خطایاه من جسده حتی تخرج من اظفاره)رواه مسلم واتە: ئەوەی دەست نوێژ بشۆرێ بەباشترین شێوە، ئەوە گوناه و تاوان و خەتایەکانی لەلاشەو جەسەدی دەردەچن هەتاکو لەنینۆکەکان تێدەپەڕن، خواپەرستە چاکەکانی پێشین هەولّیان داوە هەردەم دەست نوێژیان ببێ چونکە هەستیان بەبەرەکەت و فەزلی کردووە

.

هەندێ لەخاڵەکانی ئادابی دەست نوێژ :

١- لەسەرەتای دەست نوێژەکە ناوی خودا بهێنێ بە(بسم الله الرحمن الرحیم) پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (لا وضوء لمن لم یذکر اسم الله تعالی) واتە: دەست نوێژ نابێ بۆ کەسێ، ناوی خودای لەسەر نەهێنێ ،هەروەها لەفەرمایشتێکی تردا دەفەرمووێ هەموو شتێ یا هەموو کارێ ئەگەر (بسم

الله)ی له‌سه‌ر نه‌كرێ دوابراووبێ به‌ره‌كه‌ت ده‌بێ(روی ابو داود غیره بسنده عن رسول الله ﷺ قال كل امرذی بال لا یبدا فیه بسم الله الرحمن الرحیم فهو اقطع) أری قلیل البركة.

٢- بێ ده‌نگی و ئاماده‌بوونی دڵ و نیه‌ت هه‌بوون، له‌وكاته‌ی كه‌ده‌ست نوێژه‌كه ده‌شۆی تاكو ده‌ست نوێژه‌كه ته‌واو دروست بی و له‌خێرو بێرو ره‌حمه‌ته‌كه بێ به‌ش نه‌بێت.

٣- به‌كارهێنانی دار سیواك له‌كاتی ده‌ست نوێژ شوشتنه‌كانا، چونكه مایه‌ی پاك و خاوێنی ده‌م و زاره و مایه‌ی ره‌زامه‌ندی خوای په‌روه‌ردگاره، له‌ئه‌بو هوره‌یره گێردراوه‌ته‌وه كه پێغه‌مبه‌رﷺ فه‌رموویه‌تی (لولا ان اشق علی امتی لأمرتهم بالسواك مع كل وضوء) رواه البخاری واته: ئه‌گه‌ر مایه‌ی ئه‌زیه‌ت و مه‌شه‌ققه‌ت نه‌بایه له‌سه‌ر ئۆممه‌ته‌كه‌ما ئه‌وا فه‌رمانم پێ ده‌كردن كه‌سیواك به‌كار بهێنن له‌گه‌ڵ هه‌موو ده‌ست نوێژه‌كانا ،له‌م فه‌رمووده‌یه‌وه ده‌رده‌كه‌وێ كه‌ئیسلام چه‌ند گرنگی داوه به‌پاك و خاوێنیه‌وه و چه‌ند گرنگی داوه به‌لادانی ئه‌زیه‌ت و مه‌شه‌ققه‌ت له‌سه‌ر موسڵمان.

٤- قسه‌و پێكه‌نین نه‌كردن و ده‌ست گه‌مه‌و یاری و سوحبه‌ت نه‌كردن له‌كاتی ده‌ست نوێژ شوشتندا.

٥-ده‌ست شۆرین و ئاو له‌ده‌م وه‌ردان و یابلێین ده‌م و لوت ئاو تیا راماڵین سێ جار، هه‌روا گوێ پاك كردنه‌وه‌و مه‌سح كردنی دیوی ناوه‌وه‌و ده‌ره‌وه‌ی، پاشان شۆرینی روخسار ئاو پیا جاری كردنی سێ جار پاشان شۆرینی باسكه‌كان تا ئه‌نیشك و سێ جار ئاو پیاجاری كردنی، پاشان مه‌سحی سه‌ر بكه‌ین كه‌بریتیه له‌ده‌ست ته‌ركردن دوای داهێنانی به‌به‌شێك له‌سه‌رمان، ئه‌وسا

شۆرینی هەردوو پێ بەگۆزینگەكانیشەوە بەشێوەیەكی چاك و پاك وخاوێن وهەوڵدەین زیاتر لەشوێنی واجبەكەی بشۆرین.

عن ابى هريرة ان الرسول(ص)قال (الا ادلكم على ما يمحو الله به الخطايا ويرفع الدرجات قالوا بلى يا رسول الله ،قال اسباغ الوضوء على المكاره وكثرة الخطى الى المساجد وانتظار الصلاة بعد الصلاة فذلكم الرباط فذلكم الرباط) رواه مسلم واتە: لەئەبو هوریرەوە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی، ئایا كارێكتان نیشان بدەم، كەببێ بەمایەی ئەوەی خوای گەورە گوناهەكانتان پێ ڕەش بكاتەوە پلەو پایەتان پێ بەرز بكاتەوە؟ ووتیان بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوداﷺ، فەرمووی دەست نوێژ شۆرینی چاك و پاك و پوختە و زۆر هاموشۆكردنی مزگەوت و چاوەڕوان كردنی نوێژ لەدوای نوێژ، بەوەی پێشی بانگدان ئامادەبێ لەمزگەوتدا، ئائەمە بۆ ئێوە ریباتە ئائەمە بۆ ئێوە ریباتە، واتە وەك سوارێكی چاك و باشە كەجیهادو تێكۆشانی پێ بكەیت لەپێناو ڕێگەی خوادا یا بڵێین ئەمە مایەی بەرزی و پیرۆزیەو پەیوەندبوونێكی پتەو باشە لەگەڵ پەروەردگارە.

٦- ئاو پیا بەسەربردنی هەموو بەش و ئەندامەكانی كەپێویستن بشۆرێن بەشێوەیەكی چاك و پاك نەك شۆرێنی بەشێكی و پشت گوێ خستنی بەشەكەی تر، یا شۆرینی هەندێك و پاشان بەدەست تەڕایی ئەو شوێن بەشوێنی تری نەشوراو دەستی پیا بخشێنێ وەدڵنیا بوون لەئاو جاری كردن بەسەر پێست وتەواو تەڕكردنی، دەست پیا هێنانی لەگەڵ ئاو پیاكردنی بۆئەوەی بەچاكی و پاكی تەڕ ببی و خاوێن ببیتەوە، هەروەها ناوبەینی پەنجەكانی دەست و پێ، دەبێ ئەوشوێنانەش بەجوانی بشۆرین، لەئەنەسەوە پێغەمبەر ﷺ دیتی پیاوێ پێی خۆی بەجوانی نەشۆریبوو پێی فەرموو(بگەڕێوە دەست نوێژەكەت جوان بشۆرە)ئیمامی ئەبوداود و نەسائی ڕیوایەتیان كردووە.

٧- دوعای پاش دەست نوێژ فەرامۆش نەکەین ،لەئیمامی عومەرەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (هەریەکێ لەئێوە نیە دەست نوێژێکی باش بشۆرێ پاشان لەدەست نوێژەکەی بوەوەو بڵێ (اشهدان لا اله الا الله وحده لاشريك له واشهد ان محمد عبده ورسوله اللهم اجعلنی من التوابين واجعلنی من المتطهرين) ئیللا هەرهەشت دەرگاکانی بەهەشتی بۆدەکرێتەوە، تاکو پێی بچێتە ژوورەوە بەهەرکامیان کەخواستی لێیەتی) ئیمامی ترمذی ریوایەتی کردووە .

٨- سوننەتە لەپاش هەردەست نوێژ شۆرینێکا، دوورکعات نوێژی سوننەتی دەست نوێژ بکەیت ئەگەر نەکەوتبێتە کاتی نوێژی راتبەکان (کەنوێژە سوننەتەکانی بەرو دوای نوێژە واجبەکانن) پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (هەریەکێ لەئێوە دەست نویژێك بشۆرێ پاشان دوو ڕکعات نوێژی سوننەت بکات بەبێداری هۆش و بیرەوە و بەئاگایی دڵ و هەستەوە ئیللا شایستەی بەهەشت دەبێ).

٩- سێ بارە جاری کردنی ئاو بەسەر ئەندامەکانی کەشایستەن بۆ شۆرین لەدەست نوێژا، سوننەتە بەلاّم زیاتر نەء مادام پێویست نەکات، چونکە دەبێ بەمایەی ئیسراڤی ئاو، پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ نەهی لێ کردووە، وەك فەرموویەتی ئەوەی لەسێ مستە ئاوی زیاتر بەدەم و چاوی دابکات لەدەست نوێژەکەیا، ئەوە زیادە ڕەوی کردیە لەئاو سەرف کردنا[٤].

١٠-هەوڵبدەین دەست نوێژەکانمان بپارێزین، خۆمان دوور بگرین لەبێ دەست نوێژی لەهەموو کات و ساتێکا، لەئەنەسەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (ان استطعت ان تكون ابدا على وضوء فافعل) واتە ئەگەر

[٤] ئەگەر بەسێ مستەئاو خاوێن نەبۆوە، پێویستە بەر لەدەست نوێژ شوشتن، بێ نیەت هێنان چلکەکە خاوێن بکاتەوە ئینجا دەست نوێژ هەڵبگرێت.

دەتوانیٚ بەهەمیشەیی دەست نویٚژت بیٚ و دەست نویٚژ بشۆری ئەمە خۆت بیٚ دەست نویٚژ مەهیٚڵەوە، دیارە ئەمڕۆ الحمدلله ئاو زۆرەو باهەوڵدەین بەهەمیشەیی دەست نویٚژمان بیٚ، جارلەدوا جار بیشۆرینەوە بابەدەست نویٚژەوە هەردەم زمانمان تەڕ بیٚ بەویردو یادی خودا، ڕیٚ لەچی ناگری و مایەی پیرۆزی و بەرزییە، پەشیمانی و نەدامەتی هەرگیز بەدوادانایێ، لەکتابی (التذهیب متن الغایة والتقریب) لەفیقهی الشافعی دا کەدکتۆر(مصطفی نوسیتیەوە) داهاتووە لەبارەی فەرزەکانی دەست نویٚژ و سوننەتەکان، فەرزەکانی دەست نویٚژ شەشن.

١- النیە:نیەت هیٚنان لەکاتی دەم و چاو شۆرینا.

٢- روخسار شۆرین.

٣- شۆرینی دەست تاکو ئەنیشك.

٤- مەسح کردنی بەشیٚك لەسەر.

٥- شۆرینی پیٚیەکان تا گۆزینگەکان.

٦- یەك لەدوای یەکی ئەوخالانەی باس کران بەشیٚوەیەکی تەرتیب و ڕیٚك، بەجیٚ نەگەیاندنی خالیٚ لەم خالانە، دەبیٚتە هۆی دانەمەزراندی دەست نویٚژەکە.

هه‌روه‌ها سوننه‌ته‌كانی ده‌ست نوێژ(١٠)سوننه‌تن:-

١- ناوی خودا هێنان وه‌ك بلّێین بسم الله الرحمن الرحم.

٢- شۆرینی هه‌ردوو ده‌ست پێش ئه‌وه‌ی بخه‌یته ناو ئاوی جامه‌كه‌ی كه‌ده‌ست نوێژی پێ ده‌شۆریت.

٣- ئاو له‌ده‌م وه‌ركردن (المضمضة).

٤- ئاو له‌لوت وه‌ردان یالوت شۆرین (مه‌به‌ست له‌ناوه‌وه‌ی) (الاستنشاق).

٥- مه‌سح كردنی یا ده‌ست هێنان به‌ته‌ڕی به‌سه‌ر هه‌موو سه‌ردا،واته مه‌سح كردنی گشت سه‌ر.

٦- مه‌سح كردنی (ده‌ست ته‌ڕ پیا هێنان) به‌گوێچكه‌كانا به‌ناوه‌و به‌ده‌ره‌وه‌یدا.

٧- ده‌ستی ته‌ڕهێنان و بردن به‌ناو ڕدێنیێ ئه‌گه‌ر زۆر هاتبیێ.

٨- ده‌ست ته‌ڕ هێنان به‌ناوبه‌ینی په‌نجه‌كانی ده‌ست و پێیدا.

٩- پێش خستنی ڕاسته له‌پێش چه‌په له‌شۆریندا.

١٠- سیێ باره كردنه‌وه‌ی شۆرینه‌كان له‌سه‌ریه‌كا.

١١- یه‌ك له‌دوای یه‌ك شۆرین پێش ئه‌وه‌ی ووشك ببێته‌وه واته به‌ین نه‌خستنیان به‌كات و سات.

ئەوشتانەی دەست نوێژ دەشكێنن و بەتاڵی دەكەنەوە شەش شتن:-

١- دەرچوونی هەرشتێ لەهەردوو ڕێگای پێشەوەو پشتەوە(ماخرج من السبیلین)

٢- نوستن (ئەگەر شێوەی دانیشتنێ نەبێ وەك كورسی هاو وێنەی).

٣- لاچوونی عەقل و ژیری بەسەر خۆشی یا نەخۆشی.

٤- دەست لێدان ژن و پیاو لەیەكتر، واتە لەوانەی دەست نوێژیان لێك دەشكێ.

٥- دەست دان لەفەرجی ئادەمیزاد بەناو لەپی دەست.

٦- دەست دانە بازنەو حەلقەی شوێن پیسایی دەرچوون واتە كۆم.

ئادابی نوێژ

نوێژ كۆڵەگەی دینە، ئەوەی بەچاكی ئەنجامی بدات، ئەوە دینی ڕاگرتووە، ئەوەی تەركی بكاو وازی لێبهێنێ ئەوە دینی خۆی خاپور كردووە ،نوێژ عیبادەتێكە ڕۆژانەیە بۆهەموو موسڵمانێ، موسڵمان تێیدا ووتوێژ لەگەڵ پەروەردگاری دەكات لەهەر ڕۆژێكدا پێنج جار، مایەی پیرۆزی و پاكی و بەرزیەتی، خۆراكی ڕوح و گیانیەتی،دەرمانی دڵ و دەروونیەتی،ڕێگای پەیوەندی و دۆستایەتیە لەگەڵ پەروەردگاری بێ نیاز، جێگەی نیازو ئاواتی هەموو مەخلوقێكە، ئەو زاتە پاك و بەرز بێ گەردە، بۆیە ئاوا هەموو مەخلوقێ لەیادیا سەری كڕنۆشی بۆ دادەنوێنێ و شوكرانەو ستایشی دەكاو لەبەریا دەپاڕێتەوە، وەك لەكتێبە پیرۆزەكەیدا هاتووەو دەفەرمووێ أَلَمْ تَرَ أَنَّ

ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱلطَّيۡرُ صَٰٓفَّٰتٖۖ كُلّٞ قَدۡ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسۡبِيحَهُۥۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَفۡعَلُونَ ﴿٤١﴾ (النور٤١) واتە: ئایا نابینیت و تێ ناگەیت و نازانیت، هەرچی خاوەن هۆش و بیروعەقڵە جا چ لەئاسمانەکان بێ چ لەزەوی، گشتیان وان لەتەسبیحات و یادی خودان، هەروەها باڵندەکان کەبەلێك کردنەوەی باڵەکانیان، لەئاسمانا ئەوانیش وا لەتەسبیحات و ستایشی خودادان، هەر گشتیان نوێژو بەندایەتی و عیبادەتی خۆیان دەزانن، خودای شکۆمەند زانایە بەو کارو کردەوانەی کەدەیکەن،کەواتە نوێژ کارو بەندایەتی هەموو هۆشیارو بێدارانە هەموو بەدیهێنراوێ سەرگەرمی ئەنجامدانیەتی تەنها بێ باوەڕو کافرانی ئینس و جن نەبێ .

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (اول مایحاسب علیه العبد یوم القیامة الصلاة وان صلحت صلح سائر عمله وان فسدت فسد سائر عمله)الطبرانی واتە: یەکەم شتێ کەئادەمیزادی لەسەر محاسبە بکرێ نوێژە، جا ئەگەر نوێژەکانی ڕاست و درووست و بەجێ بوون ئەوە هەموو کاروکردەوەکانی چاك و دروست و ڕێك دەبێ، وەئەگەر نوێژەکانی خراپ و نا بەجێ و فاسد بوون ئەوە هەموو کارەکانی خراپ و بێ جێ و ناپەسەند و فاسید دەبێ ...ئیمامی تەبەرانی گێڕاویەتیەوە.

ئاخیرو دوا وەصیەت و ئامۆژگاری پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ لەسەرە مەرگا دەی فەرموو: ئاگاتان لەنوێژەکانتان بێ ئاگاتان لە نوێژەکانتان بێ (الصلاة الصلاة وما ملکت ایمانکم) هەروەها ئاگاتان لەکەسانێ بێ کەلەژێر دەستتانن وەچاویان لەچاکەو خێری ئێوەیە...)

ڕیوایەت کراوە ئیمامی عەلی (سەلامی خوای لێبێت) لەوکاتەی کەکاتی

نوێژ دەهاتە پێشەوە، دەلەرزی و ڕەنگێکی دەیناو ڕەنگێکی دەبرد، پێیان ووت ئەوە چیتە ئەی ئەمیری خاوەن باوەڕان؟ دەی فەرموو کاتی ئەمانەت هات ئەوئەمانەتەی ئاسمانەکان و زەوی و چیاو شاخەکان لەوکاتەی خودای گەورە پیشانی دان و عەرزی کردن هەڵیان نەگرت و پشتیان تێ کردو لێی ترسان .

جا بەڕاستی هەرچەند باسی گەورەیی نوێژ بکەین، ئەوە کاتێکی زۆری دەوێ لێی نابینەوە، وەحەقی باسەکەشمان بەتەواوی پێ نادرێ، وەئەو کەسانە لەهەموو کەس باشتر لێی حاڵی دەبن کەبەهرەمەند بووینە بەنوێژو تام و شیرینی ئیمانیان لەڕێگەیا نۆشتووە.

هەندێ لەخاڵەکانی ئادابی نوێژ:

١- پێشوازی کردن لەنوێژ بەسینەیەکی فراوان و دڵ خۆشی و خۆشەویستیەوە بەعەزم و جەزم و بەنەشات و گورج و گۆڵیەوە بەرەو گفتۆگۆ لەگەڵ خودا بینەوەو بە ئاوات و ئومێدو مەبەستەوە ڕووی تێ بکەین.

٢- خۆڕێکخستن و جوان کردن و پیسی و پۆخڵی لەخۆ دوور خستن و بێ تاقەتی لەخۆلادان و خۆ دوورگرتن لەشل و شەویتی، وەك خودای گەورە دەفەرمووێ ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ ﴾ (الاعراف ٣١) واتە: ئەی ئادەمیزاد خۆت ڕێك و پێك و جوان بکە لەوکاتانەی کەدەچیتە مزگەوت، تاکو موسڵمانان بەچاك و پاك و هۆشیارو ڕەوشەن بیر، بکەونە بەرچاوی خەڵکانی تر، نەك بەشێوەیەکی نارێك و جل و بەرگی پیس و پەرۆخ کەپێچەوانەی ئایین و تەبع و سروشتی مرۆڤە .

٣-بیرو هۆشی خۆمان صاف بکەینەوەو هەرچی هەمانە لەپێداویستی هەمە چەشنە، کەمایەی دڵ و مێشك گرتنە لەخۆمانی دووركەینەوە، بەدڵ و

هۆشـێكی صـاف و بـێ گـه‌رده‌وه نوێـژه‌كانمان ئـه‌نجام بـده‌ین ، له‌عائیـشه‌وه فه‌رمووی گوێم لێ بوو له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ی فه‌رموو (لا صلاه بحضرة الطعام ولاهو یدافعه الاخبثان)رواه مسلم .

واته :نوێژ مه‌كه‌ن له‌كاتێكا كه خواردن ئاماده‌یـه‌و تـۆش برسـی و چـاو هۆش و بیرت لێ یه‌تی وه‌یا له‌و كاته‌ی كه‌تـه‌نگاویت بـۆ ئـه‌وه‌ی بـچیته سـه‌ر پێشاو چونكه ئه‌م كارانه والەئاده‌میزاد ده‌كات بیرو هۆشه‌كه‌ی له‌نوێـژ نـه‌بێ و وه‌به‌په‌له ئه‌نجامی بداو له‌كۆله خۆی بكاته‌وه.

٤- پاراستنی بێ ده‌نگی و غه‌لبه غه‌لب نه‌كردن و رانه‌كردن و خۆته‌نگاو و نارحه‌ت نه‌كردن له‌كاتێكا كه‌به‌ره‌و نوێژ ده‌چیت، ئه‌گه‌ر واش حالی بیـت لـه نوێژی جه‌مه‌عاتدا دوا ده‌كه‌وی، به‌لكو ده‌بێ به‌ویقارو رێـز حورمه‌تـه‌وه رووه و نوێژ كردن بـچیت، له‌ئـه‌بو هـوره‌یره (ره‌زای خـوای لێ بـێ) فـه‌رمووی گـوێم له‌پێغه‌مبه‌ری خودا بوو ﷺ ده‌یفه‌رموو (اذا اقیمت الصلاة فلا تاتونها وانتم تسعون وعلیكم السكینة فما ادركتم فصلواوما فاتكم فاتموا) متفق علیه واتـه : كاتی كه‌قامه‌ت كرا ئیوه به‌راكردن و خۆتـه‌نگاو كـردن بـه‌ره‌و نوێـژ نه‌یـه‌ن، به‌لكو ئێوه به‌رۆیشتنی عاده‌تی ئیعتیادی خۆتان بـه‌دلنیایی و هێمنـی بـه‌ره‌و نوێژ وه‌رن جا له‌كوێنده‌ر به‌نوێژه‌كـه راگه‌یـشتن ئـه‌وه راگه‌یـشتن ئه‌گـه‌ر به‌شـێ له‌نوێژه‌كه پێ ی رانه‌گه‌یشتن، ئه‌وه پاش سه‌لام دانه‌وه‌ی ئیمام ئیوه هه‌لـسنه‌وه ته‌واوی بكه‌ن .

٥- چوونه ناو نوێژ به‌دل و هۆش و بێداری و هه‌سـت و نه‌سـته‌وه له‌گـه‌ل خودادا بدوێن ،خشوع و ته‌وازوع و مل كه‌چـی له‌خۆمانـدا دابنێـنین، وه‌پـه‌ل و پۆیه‌كانمان له‌ده‌سته‌كان و قاچه‌كان نه‌جولێنین به‌شـێوه‌ێی مانـای رێـزو ویقـارو

ئەدەب و مل كەچی و خشوع تێك بدات ناشیرینی بكـات ،چـونكە سـێ جـار جوولە بكەوتە هەر رەكاعەتێكا ئەوە نوێژەكەی بەتال دەبێتەوە .

٦- خۆ لادان لەئاور دانەوەو پێكـەنین و گەمـە و یـاری یاهـەر جولـەێی تربێ كەلەگەل نوێژدا نەگونجێ لەعائیـشەوە (رەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی پرسیارم لە پێغەمبەری خـودا كـرد ﷺ لـەبارەی روو كردنـە ئـەم لاو ئـەولا لەنوێژا فـەرمووی (ئـەوە لەشـەیتانەوەیە شـەیتان دەیـەوێ بەشـێك لەنوێـژی موسلمانی بەندە بدزی و لێ ی پربداتێ و بیفرێنێ) رواه البخاری .

٧- دەبـێ لەنوێـژدا سـەیری جێگـەی سـوجدەو كرنوشمـان بكـەین نـەك تەماشای ئاسمان یا ئەم لاو ئەولا بكەین)

٨- پێویستە عەقل و ژیریمان لەگـەل هـۆش و فیكـرو بیرمـان لـەمانای ئایەتەكان و زیكرەكانی ناو نوێژا بێ، ئەوەی مانـای نـازانین بـەزووترین كـات ماناكەی خۆمان فێر بكەین و بپرسین مانای چی یە .

٩- ئیتمئنان و دلنیا بوون لەبەجێ گەیانـدنی رەكەعاتـەكانی نوێـژ خـۆ دوور بگرین لەوەی پەلەو بكەین لەرەكەعاتەكان و یا لەروكوع و سەجدەكاندا .

١٠- تا بۆمان دەكرێ كۆخەو باوەشك و پشمین (قرپ و ئحەئح و هتـد)لەخۆمان دوور بگرین .

١١- هەولدان لەبەجێ گەیاندنی نوێژەكان لەسەرەتای كاتەكانی هاتنیـان (ئەنجامیان بدەین) وە دوا نەخـستنیان بـەبێ عـوزرو بیـانو و هـۆ ،یـا لەبـەر تەمبەلی و كەمتەرخەمی .

١٢- دانیشتن لە مزگەوتا یا لەمالەوە لەسەر بەرمالەكـە لـەپاش تـەواو بوونی نوێژەكە، بۆ زیكرو دوعا كردن .

لەمەعازەوە (رەزای خوای لێ بێ) پێغەمبەر ﷺ دەستی گرتووە پـێ ی فەرموو (یا معاذ والله انی لأحبّك ثم قال اوصیك یا معاذ لاتدعن فـی دبـر كل صلاة تقول: اللهم اعنی علی ذكرك و شكرك وحسن عبادتك) رواه ابو داود والنسـائي واتە: ئەی مەعاز قەسەم بەخوا خۆشـم دەوێ ی پاشـان پـێ ی ووت ئامۆژگاری و وەصیەتێكت دەكەم ئەی مەعاز دوعـایێ بكـە، لـە پـاش هـەر هەموو نوێژەكانا بلێ :پەروەردگارا یارمەتیم بدە لەسـەر زیكـرو شـوكرانەت و بەندایەتی جوان و چاك و بەجێ.

١٣- سوننەتە كەنوێژەكەت ئەنجام دا مانای نوێژ لەبیرو هۆش فـەرامۆش نەكرێ، بەلكو بەهیواو ئومێدو چاوەروانی نوێژی داهاتوو بیت

١٤- ئەو نوێژە سوننەتانەی (راتبەن) لەپێش و پاشـی نوێـژە واجبـەكان پێویستە ئەنجام بدرێن پارێزگاری یان لەسەر بكرێ، چونكە شورەو سـیاجن بـۆ نوێژە واجبەكان و مایەی زیادە نزیـك بوونەوەیـە لەرەحمـەتی خـودای گـەورە، لەرملـەی كـچی ئـەبو سـوفیان (رەزای خـوای لێ بـێ) فـەرمووی گـوێم لەپێغەمبەری خوا بـوو ﷺ دەی فـەرموو (مـامن عبـد مـسلم یـصلی لله تعالی كل یوم اثنتی عشرة ركعة تطوعا غیر الفریضة الابنی الله بیتا فی الجنـة) رواه مـسلم واتە: هەر بەندەیێ موسلمان لەهەر رۆژێكا دوانزە رِەكەعات نوێژ بۆ خودا بكات بێجگە لەنوێـژە واجبـەكان، ئـیللا خـوای گـەورە كۆشـكێكی لەبەهەشتدا بۆ دروست دەكات ،ئیمامی موسلم ڕیوایەتی كردووە.

١٥-هەوڵدان بۆ نوێژكردن بەجەماعەت لەنزیكترین مزگەوتدا، قال رسول الله ﷺ (صلاة الجماعة افضل من صلاة الفـذ بـسبع وعـشرین درجـة)متفـق علیە واتە: نوێژی بەجەماعەت باشـترە لەنوێـژی تـەنیایی بەبیـست و حـەوت

دەرەجەو پلە .

١٦-بەدەست هێنانی بەروبوومی نوێژەکان لەزیکری خودای گەورە بەبەردەوامی و وەهەست کردن بەموراقەبەو چاودێرێتی خوداو هەمیشە لێ ترسانی و، وەوازهێنان لەکاری فاحیشەو ناڕەوا چ بەووتار چ بەکارو کردار، چونکە نوێژی تەواو وەك خوای گەورە پێناسەی دەکاو دەفەرمووێ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ۗ وَلَذِكْرُ ٱللَّهِ أَكْبَرُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾ (العنكبوت ٤٥) واتە: نوێژ بەتەواوی ئەنجام بدەن چونکە بەڕاستی نوێژ ئادەمیزادی دوور دەگرێ لەکاری فاحیشەو ناڕەوا .

هەروەها پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرمووێ (من لن ينهى صلاته عن الفحشاء والمنكر لم يزدده عندالله الا بعدا) واتە: ئەوەی نوێژەکەی لەکاری فاحیشەو مونکەرو کاری نابەجێ و ناپەسند دووری نەخاتەوە، ئەوە هیچی بۆ لەلای خوای بێ هاوتا زیاد ناکات، تەنها دووری و ڕووڕەشی خەجالەتی نەبێ.

باسەرێکیش لەکتێبی فیقهی بدەین لەکتێبە فیقهەیەکانی ئیمامی شافعی جا باتەماشایەکی (التهذيب) بکەین کەدانراوی دکتۆر (مصطفى)یە بزانن لەبارەی شەرت و ئەرك و سوننەتەکانی نوێژ چی دەفەرمووێ .

شه‌رت و مه‌رجه‌كانى واجب بوونى نوێژ سێ شتن:-

یه‌كه‌م: الاسلام واته ده‌بێت مسولمان بێت، كه‌واته داوانـاكرێ له‌سـه‌ر غه‌یری موسلْمانان.

دووه‌م: البلوغ ده‌بێ بالغ بووبێ، كه‌واته له‌سه‌ر منداڵى بچوك واجب نیه باشتروایه له‌حه‌وت ساڵیه‌وه منداڵ ڕابێنى له‌سه‌ر نوێژ كـردن وه‌ك له‌فـه‌موده‌دا واهاتووه، له‌ده ساڵى كه‌مێ ئازارى بده‌ى له‌سه‌ر نوێژ نه‌كردن.

سێ یه‌م: العقل پێویسته عاقل و ژیرمه‌ند بێ، كه‌واته له‌سه‌ر شێت و بێ عه‌قلان واجب نیه داوایان لێ ناكرێ.

شه‌رته‌كانى پێش چوونه ناو نوێژ پێنج شتن:-

یه‌كه‌م: پاك و خاوێنى ئه‌ندامه‌كانى له‌ش له‌بێ ده‌ست نوێـژى بـچووك و گه‌وره.

دووه‌م: له‌خۆلادانى پیسى و پۆخڵى.

سێ یه‌م : سترى عه‌وره‌ت مه‌به‌ست داپۆشینى عه‌وره‌ته(بـه‌جل و بـه‌رگى پاك و خاوێن)كه‌له‌پیاو به‌ینى چۆك و ناوكیه‌تى، به‌نیـسبه‌ت ئـافره‌ت هـه‌موو له‌شیه‌تى، ته‌نها هـه‌ردوو ده‌سـته‌كانى نـه‌بێت له‌گـه‌ڵ ده‌م و چـاوى ڕاوه‌سـتان له‌شوێنێكى پاك و خاوێن بۆ نوێژ كردن

چواره‌م: زانیارى دڵنیاو ته‌ئكید بوون به‌هاتنى كاتى نوێژه‌كه.

پێنجه‌م: ڕووكردنه قیبله ده‌توانیت ڕوو له‌قیبله نه‌كه‌یت لـه‌دوو كاتـدا، له‌كاتێكدا تـرس زۆر له‌ئارادایـه له‌مه‌یـدانى جـه‌نگ و جیهـادو تێكۆشـانا و

لەکاتی چوونە سەفەر بۆ نوێژی سوننەت تۆش سواری ولاغی یا ئۆتۆمبێلی .

ئەرکەکانی نوێژ بریتین لەم خالآنەی خوارەوە:-

١-نیەت هەبوون واتە (النية)دەبێ لەگەڵ (الله اكبر) نوێژ دابەستنا بێت، ئەوەت لەدلآبێ کەتۆ ئەوە ئەو نوێژە دەکەیت.

٢-ڕاوەستان بەپێوە بۆ ئەوکەسەی تواناى ڕاوەستانی هەبێ .

٣-تکبیرەی ئیحرام واتە:(الله اكبر)کردنی نوێژ دابەستن کەلەسەرەتا دەست پێ دەکات.

٤-خوێندنەوەی سوڕەتی (الفاتحة) وە بەمانای سوڕەتی (الحمد)یش هاتووە (بسم الله الرحمن الرحيم)یش ئایەتێکە لەو سوڕەتە.

٥-ڕکوع بردن و دڵنیا بوون تێیدا.

٦-سەر بەرزکردنەوە لەڕکوع و ڕاست بوونەوەو دڵنیابوون لەم ڕاوەستانە (پاش سەر بەرزکردنەوە لەرکوع دا).

٧-سوجدە بردن و دڵنیا بوون تێیدا.

٨-دانیشتن لەبەینی دوو سوجدەدا واتە پاش سوجدەی یەکەم سەر بەرز دەکەیتەوەو دادەنیشی تا دڵنیا دەبی لەدانیشتنەکە پاشان دیسان دەچیتەوە بۆ سوجدەی دووەم.

٩-دانیشتنی ئاخیرو کۆتایی.

١٠-(التشهد)واتە(التحيات) خوێندن.

١١-الصلاة على نبیﷺ واتە صەلآوەت لێدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ لەکۆتایی (التحيات)ەکە.

١٢-سەلام دانەوەی یەکەم بەلای ڕاستەدا.

١٣-نیه‌تی كۆتایی نوێژه‌كه‌و تیا ده‌رچوونی.

١٤-ته‌رتیببی ئه‌ركانه‌كان واته یه‌ك له‌دوای یه‌كیان به‌وشێوه‌یه‌ی كه‌باسمان كرد.

سونه‌ته‌كانی پێش چوونه ناونوێژ دوو شتن:

یه‌كه‌م: بانگدان

دووه‌م: قامه‌ت كردن.

پاش چوونه ناو نوێژه‌كه دووشتی تریش سوننه‌تن :

ته‌حیاتی یه‌كه‌م و قنوت خوێندن له‌نوێژی به‌یانی له‌پاش هه‌ڵسانه‌وه له‌ڕكوعی دووه‌م ...وله‌نوێژی سوننه‌تی ویتر له‌پاش نیوه‌ی مانگی ڕه‌مه‌زان...یان له‌كاتی مه‌ترسی و گێچه‌ڵ و به‌لا .

هه‌یئاته‌كانی نوێژ پازده خه‌صڵه‌تن:

١-هه‌ردوو ده‌ست به‌رز كردنه‌وه تاكو نه‌رمه‌ی گوێچكه‌كان له‌كاتی (الله اكبر)ی نوێژ دابه‌ستن وه‌له‌كاتی چوونه ڕكوع وه‌له‌كاتی هه‌ڵسانه‌وه‌ی له‌ڕكوعا، وه‌دانانی ده‌ستی ڕاست له‌سه‌ر چه‌پا له‌به‌ینی ناوك و سینگدا، خوێندنی ئیفتتاحی نوێژ كه بریتیه له‌خوێندنی (وجهت وجهي للذي فطر السموات والارض حنيفا....الخ) و (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) خوێندن له‌پێش فاتیحه‌و ده‌نگ به‌رزكردن بۆ ئیمام له‌ڕكاعه‌ته‌كانی یه‌كه‌م و دووه‌می نوێژه‌كانی مه‌غریب و عیشاو به‌یانی ...وه‌ده‌نگ به‌رز نه‌كردن له‌نوێژه‌كانی نیوه‌ڕۆو عه‌سردا ...وگوتنی ئامین كردن له‌كۆتایی سوره‌تی الفاتحه و الله اكبر كردن له‌كاتی چوونه ڕكوع و سوجده‌دا وه‌له‌كاتی هه‌ڵسانه‌وه لێیاندا، وه‌خوێندنی (

سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد)له‌كاتی هه‌ڵسانه‌وه له‌ڕكوعدا، خوێندنی (وسبحان ربي العظيم وبحمده) له‌ڕكوعدا وه‌(سبحان ربي الاعلى)خوێندن له سوجده‌دا.

دانانی هه‌ردوو ده‌ست له‌سه‌ر ڕانه‌كانی له‌كاتی دانیشتندا له‌ته‌حیاتا جا ڕاخستنی ده‌ستی چه‌په به‌كراوه‌یی له‌سه‌ر ڕانی چه‌په‌وه، ڕاخستنی ده‌ستی ڕاست به‌شێوه‌ی قوچاندن په‌نجه‌ی شایه‌دمان نه‌بێ، كه‌مایه‌ی ئاماژه‌كردن بێ له‌كاتی شایه‌دمان هێنان له ته‌حیاتدا، دانیشتنی به‌شێوه‌یه‌كی‌وا كه‌پێیه‌كان له‌بنه خۆدا ڕابێخی له‌ته‌حیاته‌كانا كه (ئیفتراشی)پێ ده‌ڵێن ، هه‌روه‌ها له‌دانیشتنی ته‌حیاتی كۆتایی به‌شێوه‌ی (التورك) داده‌نیشی كه‌بریتیه له‌بردنه ده‌ره‌وه‌ی پێی چه‌په له‌بن لاقی ڕاسته و گه‌یاندنی نه‌رمایی سه‌ره‌وه‌ی ڕان به زه‌ویه‌وه .

پێویسته بزانین ئافره‌ت له‌گه‌ڵ پیاودا جیاوازن له پێنج شتا :

پیاوپاسك و قۆڵه‌كانی له‌ته‌نیشته‌كانی جیاده‌كاته‌وه، واته نای نوشتێنێ به سینه‌و به‌ده‌نیه‌وه له‌كاتی ڕكوع و سوجده‌دا وزگی خۆی جیاده‌كاته‌وه نایینوشتێنێ به‌ڕانه‌كانی له‌كاتی ڕكوع و سوجده و ده‌نگ به‌رز ده‌كاته‌وه‌و ئاشكرای ده‌كا له‌شوێنانی كه‌سوننه‌ته ئاشكرابكرێ وه‌ك باسمان كرد وه‌ئه‌گه‌ر له‌نوێژدا تووشی شتێك بوو وه‌ك هه‌ڵه‌ی ئیمام بێ یاشتی تر، ده‌ڵێ سبحان الله عه‌وره‌تی پیاو به‌ینی ناوك و چۆكه‌كانیه‌تی، به‌لاّم به‌نیسبه‌ت ئافره‌ت ئه‌ندامه‌كانی له‌شی به‌یه‌كه‌وه ده‌لكێنێ له‌كاته‌كانی ڕكوع و سوجده‌داو ده‌نگی هه‌ڵناهێنێ له‌نوێژه جه‌هریه‌كاندا (واته ئه‌و نوێژانه‌ی ده‌نگ ئاشكرا كردنی تیا

سوننەتە)بە ئامادەبوونی پیاوی بێگانە (مەبەست لەو كەسانەیە كەدەست نوێژی لێ بشكێ) و ئەگەر لەنوێژدا تووشی شتێ بوو وەك ڕاست كردنەوەی هەڵەی ئیمام یان شتانی تر پێویستە چەپڵە لێ بدا بەدەستی ڕاست لەپشتی دەستی چەپی بدات بۆ بێداركردنەوەی ئیمام لەسەهو و هەڵەكەی و هەموو لاشەو بەدەنی عەورەتە تەنها دەستەكانی و دەم و چاوی نەبێ .

ئەو شتانەی نوێژ بەتاڵ دەكەنەوە، ئەم خاڵانەی خوارەوەن :-

١-قسەكردن بەشێوەیەكی قەصدو مەبەست و عەمدی.

٢-زۆر جوولەو ئیش و كاری زۆر، كەدەبێتە مایەی تێك دانی نیزامی نوێژ.

٣-بێ دەست نوێژ بوونەوە، واتە دەست نوێژ شكان لەكاتی نوێژدا.

٤-ڕوودانی یان دەركەوتنی پیسایی و پیس و چەپەلی.

٥-دەركەوتن و ئاشكرابوونی عەورەت لەكاتی نویژ كردندا.

٦-گۆڕانی نیەت، بەكافر بوونەوەی بێ یا بەنەكردنە نوێژەكەی بێ یا بۆ ڕیازەو وەرزش بێ .

٧-ڕوو وەرگێڕان لەقیبلەو پشت تێ كردن .

٨-خواردن و خواردنەوە لەكاتی نوێژ.

٩-پێكەنین و قەه قەهە.

١٠-هەڵگەڕانەوەو ڕەت بوونەوەی لەئایین و دینا واتە مورتەد بوونەوەی.

ئادابی نان خواردن :

خواردەمەنیە پاکەکان بەهەموو جۆرو نەوعیانەوە ڕەحمەت و نیعمەتێکی زۆر گەورەی خودایە، لەهەمان کاتیشدا دیاردەی گەوریی زانای خوای تاك و پاك و بێ هاوتایە، هەروەها نیشانە و ئایەت و بەڵگەی زۆرن لەسەر دەسەڵاتی بێ پایانی خودای کارزان و کارلەجێ و داناو حەکیم، خودای هەمیشە زیندوو باڵادەست سەرنجی ئادەمیزاد ڕادەکێشێ کەبڕوانێ بەلای دەورو بەریا و بەلای کەون و بونەوەرا بەلای خواردن و خواردنەوەیا، بەلای ئاووهەواو یا باوو باران بروسکەو گرمەگرمی....هتد.ئەوەش بۆ ئەمەیە تاکو ئادەمیزاد بگەڕێتەوەو وورد بێتەوە لەواقعی خۆی و دەورو بەریاو خۆی بیربکەوێتەوە کەکێیە وەبۆکێ ڕۆیشتووە، خوای گەورە دەفەرمووێ ﴿فَلۡيَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبۡنَا ٱلۡمَآءَ صَبّٗا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقۡنَا ٱلۡأَرۡضَ شَقّٗا ﴿٢٦﴾ فَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا حَبّٗا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبٗا وَقَضۡبٗا ﴿٢٨﴾ وَزَيۡتُونٗا وَنَخۡلٗا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلۡبٗا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةٗ وَأَبّٗا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ﴿٣٢﴾﴾ (عبس ٢٤-٣٢) واتە: با ئادەمیزاد بڕوانێ و وورد بێتەوە لەخواردەمەنیەکەی کەئێمە بەرهەمی دەهێنین، ئا ئەوەتا ئێمە خۆمانین باران دەبارێنین بەشێوەو ئەندازەیەکی ڕێك و پێك و گونجاو کەدەیکەین بەمایەی ڕەحمەت و پاشان زەوی شەق شەق دەکەین و بەشێوەیەکی وا کەجۆرەها نەبات و دانەوێڵەی ترو شیناییانی جۆراو جۆر لەزەیتون و دارخورماو باخ و باخات و باخچانی زۆر چڕو پڕ لەدارو بارو فاکیهەو لەوەڕگای هەمە جۆری تیا دەڕوێنین و پێی دەگەینین، ئەمانە گشتی بۆ ئەوەی ببێ بەمایەی ڕابواردنتان و خۆشی

ژیانتان بۆ ئێوەو ئاژەڵەكانتان جا بەڕاستی ئەمە جێگەی بیرلێ كردنەوەو دیڕاسەكردن و تیا ڕوانینی و پەند لێ وەرگرتنیەتی، ئیمامی علی (كرم الله وجه) دەفەرمووێ :یادو زیكری خودای شكۆمەند بكەن لەسەر خواردن و خواردەمەنیا، زیادە ڕەوی تیا مەكەن بەڕاستی ئەم خواردن و خواردنەوەیە بەهرەو نیعمەتە لەنیعمەتەكانی خودای ئازیز و خۆشەویست، جا پێویستە لەسەرتان شوكرانەو ستایشی بكەن، بەچاكی و باشی هاوڕێیەتی ئەم نیعمەتە بكەن پێشوازی لێ بكەن پێش ئەوەی لێتان ببڕێ، چونكە شك و گومانی تیا نیە دەڕواو دەبڕێتەوەو بەسەر دەچێ وەشاهێدی و گەواهی لەسەر خاوەنەكەی دەدا، بەوەی چۆن لەگەڵی مامەڵەی كردووە، جا ئەگەر یەكێ لەئێوە لەسەر نان خواردن دانیشت وەك عەبدو بەندە دابنیشێ بەوەی لوت بەرزی تیا نەكاو بەنیعمەت و ڕەحمەتی خودای گەورە بزانێ و ئەگەر كرا لەسەر زەوییا دابنیشێ و ئەوسا دەست بكا بەنان خواردن.

مامۆستایێ تر دەفەرمووێ (قوڕ بەسەر ئەوكەسەی لەناو موڵك و سامانی خوادایەو لەسەریان دەڕواو لێی دەخواو بۆی دەڕوانێ تیای دەخەوێ و شوكرانەو ستایشی خوای گەورەشی لەسەر ناكات)

هەندێ لەخاڵەكانی دابونەریتی نان خواردن:

١- دەست و دەم شۆرین لەپێش نان خواردن و پاش نان خواردن.

٢- پێش دەست بۆبردنی یا لەسەرەتا پێش خواردنی ناوی خودا بێنین و بەنیەتی نان خواردن و دوعاو نزای مەئسورو گەڕاوە لەپێغەمبەرا ﷺ بخوێنین وەك بڵێین (بسم الله الرحمن الرحیم) نیەتمە خۆپارێزی و تەقوا بكەم لەسەر

گوێڕایه‌ڵی و تاعه‌تی خودای گه‌وره (اللهم بارك لنا فيما رزقتنا وقنا عذاب النار)كوردیه‌كه‌ی واته:ئه‌ی خوایه‌گیان به‌ره‌كه‌ت بخه‌یته ئه‌و ڕزق و ڕۆزیه‌ی پێمانت به‌خشیوه وبمان پارێزه له‌عه‌زاب و ئازاری جه‌هه‌نده‌ما، دیاره حیكمه‌ت له‌و زیكرو ویرده‌ش زۆره، ئه‌وه بیری ئاده‌میزاد ده‌خاته‌وه كه‌ده‌ست بۆ حه‌رام درێژ نه‌كات و حه‌رام نه‌خوات، چونكه حه‌رام خواردن نه‌به‌ره‌كه‌تی خوای ده‌كه‌ویتێ و نه له‌ئاگری جه‌هه‌نده‌میش پێی ده‌پارێزرێ جگه له‌وه‌ش ئه‌م زیكرو ویرده هه‌زاران بیری ئاده‌میزاد ده‌خاته‌وه ، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (اذا اكل احدكم فليذكر اسم الله تعالى فاذا نسى ان يذكر الله فى اوله فليقل بسم الله اوله واخره)رواه الترمذى واته: ئه‌گه‌ر یه‌كێ له‌ئێوه نانی خوارد با ناوی خوای گه‌وره‌ی له‌سه‌ر بێنێ، جا ئه‌گه‌ر له‌بیری چوو له‌سه‌ره‌تاوه ئه‌و كاته‌ی وه‌بیری هاته‌وه بابڵێ به‌ناوی خوای گه‌وره هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه تا كۆتایی.

٣-با خوارده‌مه‌نی پاك و پوخته‌و حه‌لاڵ په‌یدا كه‌ین و بخۆین، خۆبپارێزین له‌ماڵ و سامانی حه‌رام و دزراو

عن كعب بن عصره ان رسول الله ﷺ قال (كل لحم نبت من الحرام فالنار اولى به)رواه الترمذى واته: هه‌رگۆشتێ له‌حه‌رامه‌وه په‌یا بووبێ ئه‌وه هه‌ر بۆئاگری جه‌هه‌ننه‌م باشه.

٤-خوارده‌مه‌نی چاك و باش و خاوێن بخۆین واته سوتاوو تێك نه‌چووبێ كاتی به‌سه‌ر نه‌چووبی هه‌روه‌ها گه‌ر شایسته‌ی شوشتن بوو جوان بیشۆین پێش خواردنی.

٥-هه‌وڵده‌ین به‌ده‌ستی ڕاست نان بخۆین.

٦-له‌كاتی نان خواردن ده‌ست كه‌ین به‌وخواردنه‌ی كه‌له‌لێواری قاپه‌كه‌یه

لەنزیکمانەوە، واتە دەست بۆ ناوەڕاستی قاپەکە یا ئەو سەرو ئەو سەر نەبەین، بەتایبەتی لەکاتێك کەلەگەڵ برایانی تردا نان دەخۆین، عومەری کوڕی ئەبی سەلەمە (سەلامی خوای لێبێت)ووتی پێغەمبەری خوداﷺ پێمی فەرموو ئەی ڕۆڵە ناوی خوا لەسەر خواردن بێنە بەدەستی ڕاست نانەکەت بخۆو وەلەو خواردنە بخۆ کەلێتەوە نزیکە (ئیمامی موسلم و بوخاری ڕیوایەتیان کردووە).

٧-پاروو لوقمەی بچووك بخەینە دەممان، تاکو بەئاسانی باش بجوریّ و قووت بدریّ.

٨-خۆمان لادەین لەوەی فوو لەخواردنی گەرم بکەین و خواردنی زۆر سارد یا زۆر گەرم نەخۆین.

٩-کەخواردنیّ دەخۆین دەم نەهێنیتەوە سەر ناوەڕاستی قاپەکە نەبادا شتێك لەدەمان بەربێتەوە بۆ ناو خواردنەکە..ببێتە مایەی بێزی کەسانی ترو خواردنیان بۆ نەخوریّ.

١٠-کاتیّ کەویستمان نان بخۆین پێویستە جوان دانیشین ڕێك بین، واتە خۆمان دوور بگرین لەوەی نان بخۆین بەپاڵدانەوە وەیا بەپاوە یا بەخۆ خوارکردنەوە یا درێژبوونەوە یا بەڕۆیشتنەوە، عن وهب بن عبدالله قال رسول الله ﷺ (لا اکل متکئا)رواه البخاری واتە: من خواردن بەپاڵ دانەوە ناخۆم

.

١١-خۆلادەین لەوەی زەمی خواردن بکەین یا عەیبی لیّ بگرین (چونکە نیعمەتی خودایە) عن ابی هریرة (ما عاب رسول الله قط ان اشتهاه اکله وان کرهه ترکه)متفق علیه .واتە : لەئەبو هورەیرەوە(سەلامی خوای لێبێت) پێغەمبەر ﷺ قەت و هەرگیز عەیبی لەخواردن نەگرتووە ئەگەر حەزی لیّ

بووبێ خواردوویه‌تی ئه‌گه‌ر حه‌زی لێ نه‌بووبێ نه‌یخواردووه .

١٢- خواردن به‌سوك نه‌گرتن و خراپ سه‌یر نه‌كردن، هه‌رچه‌نده كه‌میش بێ و پاراستن و خه‌سار نه‌كردنی هه‌ر چه‌نده زۆر كه‌میش بێ، خۆ پاراستن له‌وه‌ی به‌رماوه یا خواردنی ماوه فرێ بدرێ به‌لای چرو زبره‌وه عن جابر (ره‌زای خوای لێ بێ) (ان الرسول الله ﷺ امر بلعق اصابع وقال انكم لاتدرون فی ای طعامكم البركة) رواه المسلم له‌جابره‌وه (ره‌زای خوای لێ بێ) پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌مری فه‌رموو به‌لێستنه‌وه‌ی‌په‌نجه‌كان و قاپه‌كان وه فه‌رموویه‌تی ئیوه نازانن به‌ره‌كه‌تی خودای گه‌وره له‌كامه‌خواردنتان دا هه‌یه.

١٣- خۆ لادان له‌زۆر خواردن و ئیسراف كردن چونكه مایه‌ی نه‌خۆشی و ته‌مبه‌لی و ده‌ردو به‌لایه ،وه‌ك خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێ ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ الاعراف/ ٣١ واته : بخۆن و بخۆنه‌وه زیاده ره‌وی و ئیسرافی تیامه‌كه‌ن، چونكه به‌ڕاستی خوای گه‌وره زیاده‌ڕه‌وی وئیسراف كارانی خۆش ناوێ، وقال رسول الله ﷺ (ما ملأ ابن ادم وعاء اشر من بطنه، حسب ابن ادم لقیمات یعمن صلبه فان لم یفعل فثلث لطعامه و ثلث لشرابه وثلث لنفسه) رواه الترمذی واته: ئاده‌میزاد هیچ جۆركیكی پر نه‌كردووه كه‌مایه‌ی شه‌ربێ وه‌ك كیسه‌ی گه‌ده‌و مه‌عیده‌ی، كافی یه بۆ ئاده‌میزاد چه‌ند لوقمه‌یه‌كی بخوات پشتی پێ بوه‌ستێ ئه‌گه‌ر به‌خۆشی نه‌وه‌ستا، هه‌ول بدات گه‌ده‌و مه‌عیده‌ی بكات به‌سێ به‌شه‌وه به‌شێ بۆ خواردن به‌شێ بۆ ئاو به‌شه‌كه‌ی تر بۆ هه‌ناسه و هه‌وا، ئیمامی ترمذی ریوایه‌تی كردووه .

١٤- خۆ لادان له‌وه‌ی شانازی و فه‌خر بكه‌یت به‌جۆره‌كانی خوارده‌مه‌نی وه‌ك بلێ ی فلانكه خواردن زۆر خۆشه، ئیمه هه‌میشه یا زۆر جار ده‌یخۆین

بەشێوەیەکی مەدح بلێ ی ئەوها ئەوهایە، کەدەبێتە مایەی ئەزیەت دانی دلی هەژاران و هەست کردنیان بەکەم و کوری عن عمر بن شعیب (رەزای خـوای لێ بێ) عن جده قال، قال رسول الله ﷺ اکل واشرب والبس وتصدق فی غیر سرف لامخلیة) رواه ابو داود واتە بخۆ و بخۆنەوە و پۆشاك دەبەرکەن خێرو خێرات بکەن و زیادە ئیسراف بەبێ لووت بەرزی تەکەببورر .

١٥-قسە لەسەر نان خواردن بەشێوەیەکی رێك و پێك و لەسەر خۆ، وەك باسی پیاوچاکان و فەرمان کردن بەچاکەو بەخێر و خێرات .

١٦- پێ نەکەنین و دەنگ تیا بەرز نەکردنـەوەی لـەکاتی نـان خـواردن، هەروەها گالتەو یاری نەکردن بەکەسێ یا سەیر نەکردنی دەم و چاوی کەسانی تر کەلە نزیکتەوەن یا نانت لەگەلا دەخۆن یا لەدەرووبەرتان .

١٧-تێکەل نەکردنی خواردەمەنی، ئەگـەر کـەمیش بـێ چـونکە زیـانی هەیە لەڕووی تەندروستیەوە .

١٨- لەپاش نان خواردن یەکسەر نەنوین و نەچین بۆ حەمام عن عائیشە (رەزای خوای لێ بێ) قالت (قال رسول الله ﷺ اذیبوا طعامکم بذکر الله و الصلاة ولا تناموا علیه فتقسوا له قلویکم) رواه ابن سنی .. واتە: خواردەمەنی سکتان بتاوێننەوە بەزیکرو یادی خوداو نوێژ کردن وەنەکەن بنوون لەسەر تێری، چونکە دەبێتە مایەی دل رەقیتان.

١٩-بەکارنەهێنانی قاپ و قاچاغێ کەلە زێردروست کرابێ یا لەزیو یا بەچەنگارو کەوچکی کەلەزێڕو زیو دروست کرابێ، چونکە ئەمانە حەڕامن بۆ بەکاربردنیان.

٢٠-دەست پێ نەکردنی خواردن پێش کەسانێ کەلەتۆ بەتەمەن گەورەترن

یازاناترن یا خاوەن ڕێزو قەدرو حورمەتن.

عن حذيفة قال (كنا اذا حضرنا مع رسول الله ﷺ لم نضع أيدينا حتى يبدأ رسول الله ﷺ فيضع يده)رواه مسلم، لەحوزەیفەوە(سەلامی خوای لێبێت) ئێمە ئەگەر لەخزمەت پێغەمبەرﷺ بایناپە لەکاتی نان خواردنا دەستمان درێژ نەدەکرد بۆ نان خواردن، تاکو پێغەمبەری خوا ﷺ دەستی بۆخواردن درێژ نەکردبایە.

هەوڵدەین لەوەی بەتەنها نان نەخۆین ئەگەر ئەو شوێنە ئیمکان بێ کەسانی تریش تیای کۆببنەوە چونکە بەرەکەت و خۆشەویستی هۆگری و دڵ لێك نزیك بوونەوە لەجەمع و کۆمەڵ دایە.

٢١-سوپاس و ستایش و شوکرانەی خودا کردن لەکۆتایی نان خواردنەکە، عن أبي سعيد ان رسول الله كان اذا فرغ من طعامه قال (الحمدلله الذي اطعمنا وسقانا وجعلنا مسلمين)رواه ابوداود و الترمذي واتە: لەباوکی سەعیدەوە پێغەمبەرﷺ کاتێ لەنان خواردن دەبۆوە دەی فەرموو (حەمدو سوپاس بۆ ئەو خودایەی کەخواردن و خواردنەوەی پێ بەخشین و وەگێڕاومانی بەموسڵمان) ئیمامی ئەبو داود و ترمذی ڕیوایەتیان کردووە .

٢٢-ئەو ڕاستیەشمان لەبیر نەچێ ئەو خواردنە هەمووی بەئەندازەو حیسابە خوای گەورە لەبارەی ئەو نیعمەتانە لێمان دەپرسێتەوەو پرسیارمان لێ دەکات، وەك خوای گەورە لەسورەتی التكاثر دەفەرمووێ (ثم لتسئلن يومئذ عن النعيم) واتە: پاشان لەڕۆژی قیامەتا بێ گومان پرسیارت لێ دەکرێتەوە لەبارەی نیعمەتەکانەوە، جا پێویستە حەلاڵ بخۆین و هەژاران فەرامۆش نەکەین بەتایبەتی هەژارە خزمەکان و جیرانەکانمان، هەروەها سفڵەو بەدنەك نەبین

له‌ڕاست ئایین و به‌رنامه‌ی خوادا، جار له‌دوای جار خۆشه‌ویستێتی خودای گه‌وره له‌دڵ زیاد بكه‌ین و داوای زیاده به‌خشش و ڕه‌حمه‌ت و به‌ره‌كه‌ت و ڕزق و ڕۆزی و هیدایه‌ت و زانیاری و به‌هره‌ی لێ بكه‌ین و له‌به‌ندایه‌تی ئه‌و زاته پاكه ده‌سه‌لاَت بێ سنووره بێ تاقه‌ت و داوه‌شاو نه‌بین مه‌له‌ل و بێ زاری ڕوومان تێ نه‌كات و بێ ئومێدی و هیوا بڕاوی به‌سه‌ر خۆمان دانێنین، وه له‌كارچاكیدا بێ قصور بین له‌عه‌یب و عارو نه‌نگی و كه‌م و كوڕی دووركه‌وینه‌وه، هه‌رده‌م مانای (احسن كما احسن الله اليك) فه‌رامۆش نه‌كه‌ین واته چاك و باش بین وه‌ك خوای گه‌وره چاكه‌و ئیحسانی له‌گه‌ڵمانا كردووه.

ئادابی ئاو خواردنه‌وه

ئاو وه‌ك خوارده‌مه‌نی پێویستی ژیانه به‌ڵكو پێویسترو گرنگ تریشه خودای به‌خشنده منه‌ت ده‌خاته سه‌ر به‌نده‌كانی كه‌زۆر له‌ئایه‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز به‌دابه‌زاندنی ئاو له‌ئاسمانه‌وه بۆ سه‌ر زه‌وی وه‌ك له‌سوره‌تی (الواقعة) دا ده‌فه‌رمووێ ﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾﴾ (الواقعة ٦٨-٧٠)

واته: ئایا ڕونیوتانه‌و سه‌رنجتان داوه‌ته ئه‌و ئاوه‌ی ده‌ی خۆنه‌وه، ئایا ئێوه داتان به‌زاندووه له‌هه‌وری چڕوپڕا یا ئێمه‌ین دابه‌زێنه‌ری، جا ئه‌گه‌ر خواستمان لێی بایه ده‌مان گێڕا به‌ئاوێكی زۆر سووری تاڵ ئایا هێشتا ئێوه له‌سه‌ر نیعمه‌تانی خوای گه‌وره حاڵی نابن و ستایش و شوكرانه‌ی ناكه‌ن؟!

هه‌روه‌ها زاتی به‌خشنده له‌سوره‌تی الحجر دا ده‌فه‌رمووێ ﴿وَأَرْسَلْنَا ٱلرِّيَٰحَ

لَوَٰقِحَ فَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَسۡقَيۡنَٰكُمُوهُ وَمَآ أَنتُمۡ لَهُۥ بِخَٰزِنِينَ ﴿٢٢﴾

(الحجر٢٢) واتە: ئێمەین بایەکانمان ناردووە کەمایەی تەلقیحی زۆرێک لەدارو بارەکان و شینایییەکانە، جا لەئاسمانیشەوە ئاومان باراندووە کەمایەی ژیوارو خواردنەوەتانە و تێنوتێتان دەشکێنیٚ؟ خۆ ئێوە نین خەزن کاری ئاو هێنان و بردنە ئاسمان و بارینی.

جا بەڕاستی هەرچەند باسی سوودو قازانجەکانی ئاو بکەین هەرلێی دیٚ و شایستەیە، سەرەنجام حەقی باسەکانیمان بەتەواوی پیٚ نادریٚ، فەرموون ئێوەو چەند خاڵێك لەئادابەکانی ئاو خواردنەوە:-

١- ناوی خودا هێنان لەسەرەتای ئاو خواردنەوەو دواتر بڵێین حەمدوستایش بۆخودای بەخشندە کە گێڕاویەتی بەئاوێکی شیرین و خۆش بەڕەحمەتی خۆی وەنەی گێڕاوە بەسوێرو تاڵ بەهۆی گوناه و تاوانەکانمانەوە سیغەی عەرەبیەکەی ئاوایە (الحمدالله الذی جعله عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذونوبنا).

٢- سوننەتە ئاو خواردنەوە بەدانیشتنەوەبیٚ، هەم باشترە لەڕووی تەندروستیەوە هەم مایەی زیادە تەوازوع و ئەدەب و ویقارە، عن انس قال نهی رسول الله ﷺ (ان یشرب الرجل قائما فالاکل قال ذلك اشر)رواه مسلم واتە:لەئەنەسەوە (سەلامی خوای لێبێت)فەرمووی پێغەمبەر ﷺ قەدەغەو نەهی کردووە لەپیاوێك کەبەپێوە ئاو بخواتەوە ووتیان ئەی خواردن فەرمووی ئەوە خراپترینە...واتە: خواردن و خواردنەوە سوننەتە بەدانیشتنەوە بیٚ .

٣- خواردن و خواردنەوە بەدەستی ڕاست بیٚ ...عن حفصە(رضی الله عنها) ان (رسول الله ﷺ کان یجعل یمینه لطعامه وشرابه ویجعل یساره لما

سوى ذلك)رواه ابوداود و الترمذى واتە: لەحەفصەوە(سەلامى خواى لێبێت) پێغەمبەرﷺ دەستى ڕاستەى گێڕاوە بۆنان خواردن و ئاو خواردنەوەى وەدەستى چەپى گێڕاوە بۆ غەیرى ئەمانە.

٤- بۆ ئاو خواردنەوە پێویستە ئاوەكە بمژین كەم كەمە، نەك داڕێژین و ڕووكەینە قوڕقوڕاگەمان، چونكە ئاو مژین كەم كەمە مایەى تەندروستى لەززەت لێ كردنە.

٥- ئاو خواردنەوە بەسێ كەڕەت، واتە بەسێ جار بیخۆینەوە عن ابن عباس (رضي الله عنه) قال قال رسول الله ﷺ (لا تشربوا كشرب البعير ولكن اشربوا مثنى وثلاث وسموا اذا انتم شربتم واحمدوا اذا انتم رفعتم) رواه الترمذى واتە: ئاوێ مەخۆنەوە وەك ئاو خواردنەوەى حوشتر، بەڵكو بەدووجار سێ جار بیخۆنەوە جا كاتێ كەدەیخۆنەوە (بسم الله) بكەن و ناوى خودا بهێنن و وەكاتى كەسەرى لەسەر هەڵدەگرن(الحمدالله) بكەن و شوكرانەو ستایشى خوداى لەسەر بكەن.

٦- هەناسە نەدەین لەناو جاما یا پەرداغى ئاو خواردنەوە هەروەها فووشى تیا نەكەین....عن ابن عباس (ان رسول الله ﷺ نهى ان یتنفس فى الاناء اوینفخ فیە) رواه الترمذى واتە لەئیبن عەباسەوە پێغەمبەرﷺ قەدەغەى كردووە لەهەناسەدان لەناو جام و پەرداغى ئاو خواردنەوە یاخوت فوو تیاكردنى .

٧- خۆلادان لەئاو خواردنەوە لەلولەى مەسینە یا لەشتێ كەئاوەكەى تیا دیارنەبێ یا لەشتێ كەئى ئاو خواردنەوە نەبێ، عن ابى هریرة(رضي الله عنه) نهى رسول الله ﷺ ان یشرب من فى السقاء او القربە)متفق علیە.

٨- خۆلادان لەئاو زۆر خواردنەوە بەتایبەتی لەکاتی نان خواردن لەبەر ئەوەی کاری هەرس کردنی خواردنەکە لەئاسایی خۆی لادەبەری .

٩- خۆلادان لەئاو خواردنەوە لەناو جام و پەرداغی لەزێر یا لەزیوو دروست کرابێ چونکە بەکارهێنانیان حەرامە، عن ام السلمة (رضي الله عنها) (قالت قال رسول الله ﷺ ان الذی یأکل ویشرب فی انیة الذهب والفضة فانما یجرجر في بطنه نار جهنم) رواه مسلم واتە:ئەوەی خواردن و خواردنەوە دەخواتەوە لەناو قاپ و پەرداخی کەلەزێڕ دروست کرابێ یا لەزیو، ئەوە ئاگری جەهەندەم لەناو زگی ڕاکێش ڕاکێشی پێ دەکرێ و مایەی ئەشکەنجەو عەزاب دەبێ .

١٠- ساقی یا ئاو گێر لەسەرەتاوە لەگەورەی گەلەکەیەوە دەست پێ بکات بۆ ئاوگێڕان یا لەباشترینیان یا لەزاناترینیان پاشان بەلای ڕاستەی ئەودا بسورێ .

١١- سوننەتە ئەوەی ئاو دەگێڕێ خۆی ئاخیر کەس ئاوبخواتەوە، عن ابی قتادة (رضي الله عنه) النبی ﷺ قال ساقي القوم اخرهم)رواه الترمذی واتە: لەئەبی قەتادەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی ئاوگێڕی گەل و قەومێ خۆی ئاخیر کەس بێ لەئاوخواردنەوە .

١٢- ئاو بەخشین خێرێکە زۆر گەورەیە لەفەرموودەدا هاتووە دەفەرمووێ ئەوەی گوناهی زۆرە با ئاو ببەخشێ وەك دەفەرمووێ ﷺ (من کثر ذنبه فلیسق).

ئادابی جل و بەرگ و پۆشاك

جل و بەرگ و پۆشاك نیعمەتێكی خودایە، تایبەتمەندی كردووە بەئادەمیزاد، مایەی خۆ پێ پاراستنیەتی لەسەرماو گەرماو باران و تیشكی رۆژ هەروەها مایەی داپۆشین و ستركردنی عەورەتە هەروەها مایەی جوانی و رێزو كەرامەتە، خودای گەورە دەفەرمووێ ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ ٱلْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُم بَأْسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾﴾ (النحل ٨١) واتە: زاتی خودای مونعیم، جل و بەرگ و پۆشاكی بۆ ئێوە گێڕاوە كەمایەی خۆپاراستنتانە پێیەوە لەگەرما، جل و بەرگ و پۆشاكی تریش وەك كراسی زرێی جەنگ مایەی خۆ پاراستنە لەكاتی ناخۆشی جەنگ و نارەحەتیدا، ئاوەها زاتی شكۆمەند بۆ ئێوە نیعمەتەكانی بەسەر ئێوە تەواو دەكات بەئومێدی ئەوەتان بیربكەنەوەو ڕوو بكەنەخوداو موسڵمان بن .

هەروەها زاتی شكۆمەند رووەو نەوەی ئادەمی لەفەرموودەیەكی قودسی دا هاتووە دەفەرمووێ (یا عبادی كلكم عار الامن كسوته فأستكسونی اكسكم) رواه مسلم واتە : ئەی بەندەكانم ئێوە رووتن ئیللا ئەوەتان نەبێ كەمن پۆشاكم پێ ی بەخشیوە جاداوای پۆشاكم لێ بكەن، جا جل و بەرگ و پۆشاكتان پێ بدەم .

خەلكانێكی زۆر لەئاست ئەم نیعمەتە بێ ئاگان كەجل و بەرگ و پۆشاك نیعمەتی خودایە، پێویستە لە ئاستیەوە شوكرانەی خودا بكەن و بەنیعمەتی خودای بالادەستی تێ بگەن و ،خودای خێر خوازو چاكە ویست و نیعمەت

دەری خۆیان خۆش بوێ و هەر خودای بەخشندەیە هۆو ئەسباب و کەرەستەی خاوو عەقلی پرشنگداری بەدیهێناوە ،ئاسمان و زەوی و مەخلوقاتی نێوانیانی بۆ مایەی سەرو موسەخخەرو کردوون و سەرەرای ئەوەش بیر و هۆش و عەقل و زانیاری پێ بەخشیوون، وە باقی پێداویستیەکانی ژیانی بەدیهێناوە نیعمەتانی زۆری بێ ژماری دارشتووە بەسەر ئادەمیزادەکانا تاکو شوکرانەی ئەو زاتە بکەن، کەرێك خەرو بەرێوەبەری ئەو کەون و بونەوەرو دونیایەیە

خودای شکۆمەند جل و بەرگ و پۆشاکی وەك نیعمەتانێك پێ بەخشیووین، تاکو نیعمەتەکانی خۆی پێمان ببخەشێ و تەواوی بکات و تاکو شوکرانەی خودا لەسەر بکەین و زاتی بەخشندەمان خۆش بوێ و سەر گەرمی خۆشەویستاتی ئەو بین، وەبیکەین بەمایەی خۆ پێ جوان کردن و رێز و حورمەت و کەرامەتی خۆمانی پێ بپارێزین، پێوە کۆمەکی هەژاران و داماوانی بکەین و کەببێ بەمایەی زیادە خۆشەویستی لەنێوان خودا و بەندەو وەلەنێوان ئادەمیزادەکانا، بەلام شەیتان سیفەتان وەك لەدێرینەوە دوژمنی باوکە ئادەم و رۆلەکانیتی لەسەر دوژمنایەتی کۆلیان نەداوەو کۆلێش نادەن، ئا ئەوەیە ئەو جل و پۆشاکە نیعمەتەی خوای گەورە پێ ی بەخشیوون، بەهیواو ئومێدی ئەوەمان کە ببێتە مایەی رێزو حورمەتمان شوکرانەی خوداو هەست کردن بۆ بەرەو تەواوی نیعمەتانی خودا ئەوە شەیتان دەیەوێ ئەو نیعمەتە بکات بەنیقمەت و مایەی بێ رێزی مایەی ورووژاندنی شەهوەت و فیتنەو ئاشوب لەناو کۆمەلانی خوا پەرست و موسلمانان، ئەو مۆدیلات و پیلان و فرفێلی شەیتان و شەیتانیانە زۆر دەمێکە لەتەقەلای ئەوەدان هەمان عادەت و تەقالید لەناو کۆمەلانی موسلمانان بەرپا بکەن ،کەنە لەگەل سروشت و

فیترەتـی موسـلمانێتی دەگـونجێ و نەلەگـەل خـوو عـەقل و داب و نـەریتی کوردەواری دەگونجێ و نەلەگەل کەرامەت و عیززەت و ویقارو مەردایەتی ئـەم گەلە ئازایە دەگونجێ، بۆیە لەگەل ئەو هەموو تەقەلایەو بێ ووچـانەی شـەیتان سیفەتان، نەیان توانیوە بەمەرامی خۆیان بگەن، مایەی شـەرم و حـەیا لـەناو کوردەواری لابەرن، لەگەل ئەو هەموو تەقەلایـە و فروفێلـەی ئـەنجامیان داوە، توانیویانە ڕێژەیەکی زۆر کەم لەخەلکان چەواشە بکـەن بـەعادات و تەقالیـدی جاهیلیەتی نوێ، ئەویش ماوەکەی کـەم دەبـێ ،چـونکە ئـەو میللەتـە بـەرەو هۆشیاری یە، هەر کاتێك راستی و پاکی بۆ دەرکەوت، ئەو عادەت و تەقالیدە بێ بنچینەوە و ئەنجامە بۆ سەرو گێلاکی خاوەنەکەی رەت دەکاتـەوە، بەپەنـدە کوردیەکـەی خۆمـان وەلامـی دەداتـەوە، دەلێ مـالێ قـەرپ سـەر بەخاوەنەکەیەتی.

پێغەمبەری ئازیز ﷺ فەرموویەتی: (صنفان مـن امتـی لم ارهمـا قـط معهم سـیاط کأذنـاب البقـر یـضربون بهـا النـاس، ونـساء کاسـیات عاریـات مـائلات رؤوسـهن کأسنمة البخت المائلة لا یدخلن الجنة ولا یجدن ریحها وان ریحها لتوجد من مـسیرة کذا وکذا) رواه مـسلم والامـام احمـد واتـه : دوو صنف و تـاقم له ئومەتی خۆمـا نەم دیون تاقمێ قامچیان بەدەستەوەیە، وەك کلکی مـانگـاو چێل وایە پیێ ی لەخەلکی دەدەن، تاقمەکەی تر ئافرەتـانێکن جلیـان لەبـەرەو رووتـن (واتـە نیوەیان داپۆشـراوە و نیوەشـیان رووتـە) یـا (جلـی زۆر تـەنکیان لەبەرە و وەك رووت بن وایە) لارو وێلن (خەلکانیش، وێل دەکەن) پرچ و قژیان لەسەر سەری خۆیان کۆدەکەنەوە وەك پشتی حوشتر ئەوانە ناچـنە بەهەشتەوە وەبۆنی بەهەشتیان بۆ ناچێ، کەچی بۆنی بەهەشت ئەوەندە سالە ڕێیە دەڕوات،

لەفەرموودەیەکی تردا هاتووە، هەربەم شێوەیە وەصفیان دەکاو لەکۆتاییەکەیاندا دەفەرمووێ (العنوهن فانهن ملعونات) واتە: بەنەعلەتیان کەن ئەوانە مەلعونن جابرای بەڕێزو خوشکی خۆشەویستم، نیعمەت بۆخۆشی و پیرۆزی و بەرزیە هەروەها بۆجوانی و ڕێزو حورمەتیە نەك کردنە مایەی فیتنەو ئاشوب و نەفرەت، نەك کردنە مایەی بێ ڕێزی و ئاژاوەو دەردو مەینەت..

هەندێ لەخاڵەکانی ئادابی جل و بەرگ و پۆشاك

١- ناوی خودا هێنان لەسەرەتای جل و بەرگ لەبەرکردندا، وەك لەسەرەتای هەرکارێ (بسم الله) کردن سوننەتە.

٢- ئادەمیزاد لەجل و بەرگ لەبەرکردندا نیەتی داپۆشینی عەورەت بێ وەك خودای بەخشندە دەفەرمووێ ﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗاۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ خَيۡرٞۚ ذَٰلِكَ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾﴾ (الاعراف/٢٦)، ئەی ڕۆڵانی ئادەمی بەڕاستی بۆ ئێوەمان بەدی هێناوەو دابەزاندووە جل و بەرگ و پۆشاك کەمایەی داپۆشینی عەورەتتانە و مایەی جوانی و ڕێزو حورمەتتانە ،وەبزانن جل و بەرگی خواپەرستی و تەقوا باشترین و خێرترین شتێکە یابڵێین تەقوا باشترین پۆشاکێکی ڕێزو حورمەت و بەرزییە ئەمە لەئایەت و نیشانانی خودای باڵادەستە بۆ ئەوەی تکاتان بێ بیرکەنەوەو ڕێگەی خودا بگرنە بەر.

٣- نزاو پاڕانەوەییێ وەك لەپێغەمبەری خۆشەویستمان ﷺ گەڕاوەتەوە، عن ابی سعید الخدری(رضي الله عنه) ان النبی (صلی الله علیه وسلم) (کان

اذا لبس ثوبا او قميصا اورداءا او عمامة يقول) (اللهم انى اسال عن خيره ماهو له واعوذبك من شره وشر ماهو له) رواه ابن السنى ...واته: له‌ئه‌بوو سه‌عیدی خودریه‌وه پێغه‌مبه‌رﷺ ده‌گێڕێته‌وه هه‌ركاتێ كه‌جل و به‌رگی له‌به‌ر ده‌كرد، جاكراس بایه یا كڵاو ده‌ی فه‌رموو په‌روه‌ردگارا، من پرسیاری خێروبێری ئه‌و پۆشاكه‌ت لێ ده‌كه‌م وه‌خێروبێری كه‌به‌هۆیه‌وه چه‌نگ ده‌كه‌وێ و په‌نا به‌تۆ ده‌گرم له‌شه‌روبه‌لای ئه‌و پۆشاكه، له‌وشه‌ڕو گێچه‌ڵه‌ش كه‌به‌هۆیه‌وه ده‌بێ ...ئیبن سونی ڕیوایه‌تی كردووه .

٤- دوعاكردن له‌كاتی له‌به‌ر كردنی جل و به‌رگی نوێ : عن عمر(رضي الله عنه) قال سمعت رسول الله(صلى الله عليه وسلم) (يقول من لبس ثوبا جديدا، فقال الحمدلله الذى كسانى ما اوارى به عورتى و اتجمل به في حياتى، ثم عمدالى الثوب الذى اخلف فتصدق به كان في حفظ الله وفي كنف الله عزوجل في سبيل الله حيا اوميتا) رواه الترمذى له ئیمامی عومه‌ره‌وه (سه‌لامی خوای لێبێت) فه‌رمووی بیستم له پێغه‌مبه‌ری خوداﷺ ده‌ی فه‌رموو ئه‌وه‌ی پۆشاكێكی تازه‌ی له‌به‌ر كرد، بلێ سوپاس بۆ ئه‌و خودایه‌ی پۆشاكی پێدام كه‌مایه‌ی داپۆشینی عه‌وره‌ته و جوان و ڕێكی خستم له‌ژیانما، پاشان باهه‌ولبدات جل و به‌رگه كۆنه‌كه‌ی بكات به‌خێر، جا به‌مه‌وه ده‌كه‌وێته چاودێری پڕ ڕه‌حمه‌تی خودای شكۆمه‌ندو ئازیز كاتێ زیندووه‌و دوای مردنیش، وئه‌گه‌ر پۆشاكه نوێیه‌كه‌ی كفنیش بوو با وه‌سیه‌ت كات كه‌جل و به‌رگه‌كه‌ی بده‌ن به‌هه‌ژارێ .

٥- جل و به‌رگێكی شیاو و گونجاو كه‌له‌خۆیا بوه‌شێته‌وه‌و له‌به‌ر بكات واته زیاده ڕه‌ویی و ئیسرافی تیا نه‌كات، وه‌ك چۆن زیاده‌ڕه‌وی له‌خواردن و

خواردنه‌وه دروست نیه، ئاواش له‌جل و به‌رگ و پۆشاك دروست نیه .

٦- دڵنیا بوون و ته‌ئكید كردن له‌پاك و خاوێنی ئه‌و جل و پۆشاكه‌ی له‌به‌ر ده‌كه‌یت بۆ ئه‌وه‌ی عیباده‌ت و نوێژه‌كانت دروست بی، چونكه ئاده‌میزادی ئیماندار ده‌بێ گیانی پاك بێ، كارو كرده‌وه‌و گوفتارو ڕه‌وشتیشی پاك بێ .

جل و به‌رگ و پۆشاك، چاكی و پاكی و سه‌نگ و ڕێزو حورمه‌ت بۆ ئاده‌میزاد زیاد ده‌كات.

٧- شانازی نه‌كردن به‌جل و به‌رگ و پۆشاك، هه‌روه‌ها لوت به‌رزی و ته‌كه‌بورو فه‌خفه‌خه نه‌كردن به‌جل و به‌رگه‌وه...عن ابی هریرة عن رسول الله ﷺ قال (لا ینظر الله یوم القیامة الی من جر ازاره بطرا)متفق علیه. واته: خوای گه‌وره له‌ڕۆژی قیامه‌تا به‌چاوی ڕه‌حمه‌ت سه‌یری كه‌سانێ ناكات، كه‌جل و به‌رگیان درێژو شۆڕ بۆته‌وه له‌به‌ر لووت به‌رزیانا.

٨- هه‌ستان به‌چاك كردنی جل و به‌رگ و پۆشاك ئه‌گه‌ر دڕابوو یا كون ببوو پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ده‌ستی خۆی جاروابووه پۆشاكه‌كه‌ی چاك ده‌كرده‌وه.

عن سهل بن الحنظلة (قال سمعنا رسول الله(صلى الله علیه وسلم)یقول انكم قادمون على اخوانكم فاصلحوا رحالكم واصلحوا لباسكم حتى تكونوا كأنكم شامة في الناس فان الله لا یحب الفحش ولاالتفحش)رواه داود...واته: له سهل كوڕی حه‌نظله (سه‌لامی خوای لێبێت)ووتی گوێمان له‌پێغه‌مبه‌ری خوداﷺ بوو ده‌ی فه‌رموو ئێوه دێنه ناوبرایانی خۆتان جا كاروانی خۆتان چاك و ڕێك خه‌ن هه‌روه‌ها جل و به‌رگ و پۆشاكتان چاك و باش بكه‌ن هه‌تا وای لێ دێ، زۆر چاك و دره‌وشاوه‌و به‌ڕه‌ونه‌ق بكه‌ونه به‌رچاو له‌ناو خه‌ڵكان وه‌ك

خاڵ سەر روو وابن بزانن خودای گەورە پیسی و پۆخڵی خۆش ناوێ و بێزەوەری و ناڕێكیشی خۆش ناوێ.

٩- بەلای ڕاستە دەست پێ بكەین لەدەبەركردنی پۆشاك و پێلاو و گۆریەو شەرواڵ لە لەبەركردنەوەش بەلای چەپا دەست پێ بكەین، ...عن عائشه (رضي الله عنها) (قالت كان رسول الله(صلى الله عليه وسلم) يحب التيمن في شأنه كله في طهوره وترجله)رواه البخاري واتە: لەعائیشەوە ڕەزای خوا لێ بێ پێغەمبەرﷺ لەڕاستە دەست پێ كردنی هەڵبژارد، لەهەموو بوارەكانی ژیانی و پێی وەموعجیب بوو هەتا لەپاك و خاوێنی و شت لەبەر كردنیشا.

١٠- جل و بەرگ و پۆشاك یا پێلاو گۆریەی یا هەربەگێكی تریش بێ داوەشاندنیان پێش دەبەر كردنیان پێویستە نەبادا زەردەواڵەیەك یا شتێكی تری تیا چووبێ، كەمایەی ئەزیەت و ژان و پێوەدان بێ یا مایەی نەخۆشی بێ.

١١- جل و بەرگ دەق كردن لەكاتی لەبەر كردنەوەی و ناوی خودا هێنان لەكاتی لەبەركردنەو، یا وەنەكەین بەبێ سەروبەری فرێ بدەین، بێ موبالاتی پێ بكەین عن انس قال قال رسول الله ﷺ ستر ما بين اعين الجن وعورات بني ادم ان يقول الرجل المسلم اذا اراد ان يطرح ثيابه بسم الله الذي لا اله الاهو)رواه ابن السني.

لەئەنەسەوە ڕەزای خوای لێ بێ فەرموویەتی پێغەمبەرمان ﷺ فەرموویەتی سترو پەردە لەنێوان چاوانی جن و (واتە جنۆكە یا پەری) عەورەتی ئادەمیزاد ئەوەیە پیاوی موسڵمان كاتێ كەجل و بەرگ لەبەردەكاتەوەو دای ئەنێ بڵێ (بسم الله الذي لا اله الا هو) واتە بەناوی ئەو

خودایه‌ی كه‌تاكه په‌رستراوێ تر نیه ته‌نها خۆی نه‌بێ.

١٢- گۆره‌وی پێی هه‌میشه به‌پاكی رابگری و هه‌موو ڕۆژێ بیشوات، به‌تایبه‌تی له‌ڕۆژانی هاویندا نه‌بادا بۆن بگری و خه‌ڵكانی پیێ ئه‌زیه‌ت بدات.

١٣- خۆی لابدات له‌وه‌ی پۆشاكی حه‌ریر (ئاوریشم) له‌به‌ر بكات چونكه بۆ پیاوان حه‌رامه به‌لاّم بۆ ژنان حه‌لاڵه.

١٤- له‌جل و به‌رگ له‌به‌ركردندا خۆنه‌شبهاندنی پیاو به‌ژنان یان ژن به‌پیاو، عن ابی هريرة قال قال رسول الله(صلى الله عليه وسلم)لعن الله الرجل يلبس لبسة المراة والمراة تلبس لبسة الرجال) رواه ابو داود.

خوای گه‌وره نه‌عله‌تی كردووه له‌پیاوێك كه‌جل و به‌رگی ژنان له‌به‌ر ده‌كات، یا خۆی خانمانی و ژنانی ڕێك دێخێ، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره نه‌عله‌تی له‌و ژنانه‌ش كردووه كه‌جل و به‌رگی پیاوان له‌به‌ر ده‌كه‌ن، یا خۆی پیاوانی و نێرانی ڕێك دێخێ.

١٥- خۆ لادان له‌جل و به‌رگی ته‌سك یا ته‌نك، واته چ پیاو چ ئافره‌تان نابێ جل و به‌رگی ته‌سك و ته‌نك له‌به‌ر بكات چونكه مایه‌ی بێ ڕێزی و وروژاندنی شه‌هه‌وه‌ت و ناشیرینیه.

١٦-ئاده‌میزاد چ پیاو چ ژن هه‌وڵبدات جل و به‌رگێك له‌به‌ر بكات كه‌له‌گه‌ڵ ڕێزو ته‌مه‌ن و ئایین و عادات و حورمه‌تی بگونجێ.

جل و به‌رگێ له‌به‌ر نه‌كات به‌ر شوبهه‌و شاز بێ، یا له‌شێوازی پیاو خراپان بچێ یا له‌گه‌ڵ ڕێزو ته‌مه‌ن و ویقاریدا نه‌گونجێ وه‌ك لای هه‌موان ڕوون و ئاشكرایه.

١٧-هه‌روه‌ها سوننه‌ته گه‌ر برایێ جل و به‌رگێكی نوێی له‌به‌ر كرد،

کەیفت پێی بێ و پیرۆزبایی لێ بکەیت و دوعای خێری بۆ بکەیت، وەك بڵێی (البس جديدا وعش حميدا ومت شهيدا) واتە: ئەم جل و بەرگە نوێیەت پیرۆز بێ و ژیانێکی خواناسانە بژیت و بەریتە سەر، مردنیشت بەشەهیدی لە ڕێگەی خودابێ.

ئادابی قسەکردن(الكلام) :

خوای باڵادەست و شکۆمەند ئادەمیزادی بەجوانترین شێوەو ڕوخسار خەڵق کردووەو بەدی هێناوە، چاوو گوێ و دڵی پێ بەخشیوە، عەقل و خواست و هەست و نەست و زەین و زاکیرەو هۆش و بیرو ئەندێشەو خەیاڵ گشتی پێ داوە، زیاد لەگشت مەخلوقانی تر، هەموو کەون و بوونەوەریشی بۆ رام و موسەخخەر کردووە، هەوڵ بدا و خێرو بێری لێ بەرهەم و بەرچەنگ بێنێ و هۆو وەسائیل و ئەسبابی فێربوون و کارکردن و پشکنینی بۆ ئاسان کردووەو پێی بەخشیوون.وەك خودای ئازیزو نیعمەت بەخش دەفەرمووێ قُلْ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ (الملك ٢٣) واتە: ئەی پێغەمبەری خۆشەویست و سالار بفەرموو بڵێ زاتی (الله)خواوەندی شکۆمەند، ئەوزاتەیە کەئێوەی بەدیهێناوەو ڕێکی خستوون و شێوەی پێ بەخشیون و هەموو پێداویستێکی بوونتانی پێ داون گوێ و چاو و دڵی پێ داون لەدروست بوون و بەدیهاتنتانا، بۆ ئەوەی حاڵی بن لەخواناسین و دەسەلاتی بێ پایانی پەروەردگارتان بۆدەرکەوێ، لەگەڵ ئەوەشا کەمێ شوکرانەو ستایشی خودای باڵادەست دەکەن، هەروەها خوای گەورە دەفەرمووێ

﴿أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ۝٨ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩﴾ (البلد٨-٩) واتە: ئەی ئادەمیزاد بۆچی واسەرت لێ شێواوە چی تۆی لەپەروەردگارت لاداوە ئەی ئێمە دووچاوومان پیێ نەداوی زمان و دوو لێومان بۆ بەدی نەهێناوی ،هەروەها خودای بالاْدەست و شكۆمەند دەفەرمووێ ﴿ٱلرَّحْمَٰنُ ۝١ عَلَّمَ ٱلْقُرْءَانَ ۝٢ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ ۝٣ عَلَّمَهُ ٱلْبَيَانَ ۝٤﴾ (الرحمن ١-٤) واتە: زاتی خودای میهرەبان و بەخشندە، قورئانی ناردووە لای پێغەمبەری خۆشەویست و فێری كردووە، هەر ئەو زاتەیە ئادەمیزادی بەدیهێناوەو ئەو هۆو ئەسبابانەشی پیێ بەخشیوە، كەهەست و نەست و قەصدو مەبەستی خۆی پیێ دەربخاو ئاشكرای بكات و، بەو هۆیەوە پەیوەندی لەنێوان تاكەكان پتەو تربێ و لەتەواوی نیعمەتانی پەروەردگار بەهرەمەند بی و ڕووەو ژیانی ئاسوودەو بەختەوەری دونیاو قیامەت پیێ هەڵبنێ، خودای بالا دەست ئەمرو فەرمان بەئادەمیزادەكان دەكا حەق ببیستن و حەق بلێن و بەحەق بجولێنەوە ،وە دەبیێ ئادەمیزاد زۆر ووریای زمان بی بەرەلای نەكاو بەعەقل و حیكمەت و علمیەوە بیبەستێتەوە، دەنا رووە و شەرمەزاری هەلاك و پەشیمانی دەبیات، لەفەرموودەی پێغەمبەر ﷺ هاتووە (فقد ورد فی الحدیث قولە ﷺ) (ان الرجل یتكلم بالكلمة من سخط الله ما یظن تبلغ مابلغت فیهوی بها فی النار سبعین خریفا وان الرجل یتكلم بالكلمة من رضوان الله تعالی ما یظن ما بلغت فیرفع بها فی علیین) رواه الترمذی واتە: پیاوی واهەیە بەبێ موبالاتی بەهەندی هەلناگرێ بەكەیفی خۆی دەكەوێتە ناوقسان قسەی وای لەدەم دەردەچیێ كە جێگەی توورەیی و خەشمی خودایە، ئەم قسەیەی دەبیێ بەمایەی ئەوەی

كه‌حه‌فتا سال پیٚ ی فریٚ بدریٚته جه‌هه‌نده‌مه‌وه، كه‌پیٚشتر وای لیٚ حالی نه‌بووه و گومانی بۆ نه‌چووه، كه‌ئه‌م قسه‌یه ده‌یگه‌ینیٚ به‌م تیٚ كه‌وتن و شه‌رمه‌زاری و خه‌ساره‌ی یه پیاوی واش هه‌یه قسه ده‌كات قسه‌ی وای له‌ده‌م ده‌رده‌چیٚ كه‌جیٚگه‌ی ره‌زامه‌ندی خودای مه‌زن بیٚ گومان ناباووای لیٚ حالی نییه كه ئه‌م قسه‌یه به‌رزی ده‌كاته‌وه، بۆ ریٚزی پیاو چاكانی پایه به‌رز كه‌له ده‌فته‌رو سجلی (عليين) ناویان تۆمار كراوه ..ئیمامی ترمزی ریوایه‌ت كردووه .

هه‌ندیٚ له‌خاله‌كانی داب و نه‌ریتی قسه‌كردن :-

١- ده‌بیٚ له‌قسه كردندا هه‌ولده‌ین جوانترین قسه و به‌باشترین ووشه‌و زاراوه پیٚ ی بدویٚین، پیٚغه‌مبه‌رمان ﷺ ده‌فه‌رمووێ (اتقوا النار ولو بشق التمرة فمن لم يجد فبكلمة طيبة) متفق عليه واته : خۆ بپاریٚزن له ئاگری جه‌هه‌نده‌ما ئه‌گه‌ر به‌كردنه خیٚری پارچه یا له‌ته‌خورماییٚ بیٚ، ئه‌گه‌ر ئه‌ویش چه‌نگ نه‌كه‌وت ئه‌وه به‌قسه‌یه‌كی خۆش و جوان هه‌روه‌ها زاتی (المتكلم) خواوه‌ندی ئازیز له‌سوره‌تی الحج ئایه‌تی (٢٤) دا ده‌فه‌رمووێ وَهُدُوٓاْ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَهُدُوٓاْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾ واته: ریٚنمایی و ئیرشادی خه‌لكان بكه‌ن به‌ره‌و ووتارو گوفتارانی شیرین و جوان و ریٚك و پیٚك، كه‌مایه‌ی به‌خته‌وه‌ری دونیاو قیامه‌تیان بیٚ، هه‌روه‌ها خه‌لكان و مه‌ردووم بكه‌ن بۆ لای ریٚگه‌ی زاتی خواوه‌ندی ستایش بۆ كراو.

٢- ده‌بیٚ له‌قسه كردندا له‌سه‌رخۆبین، هه‌ولده‌ین جوان بیٚ و روونی كه‌ینه‌وه تاكو بیٚ ئه‌زیه‌ت گوێگران و خۆشه‌ویستان له‌مه‌رام و مه‌به‌ست حالی

بكه‌ین، له عائیشه‌وه (ره‌زای خوای لێ بێ) فه‌رموویه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌قسه‌كردندا به‌جوانی ده‌ری ده‌بری و جیایی ده‌خسته نێوان ووشه‌كان و به‌شێوه‌یی وا ئه‌گه‌ر یه‌كێ بیویستبایه بیژمێرێ ده‌یتوانی) ئیمامی موسلم ریوایه‌تی كردووه.

٣- پێویسته قسه‌كانمان له‌ئاست مسته‌وای گوێ گربێ له‌رووی رۆشه‌نبیری و فه‌هم و زانیاری یه‌وه، ئه‌كه‌ر وانه‌بێ گومانی خراپ ده‌رگای ده‌بێته‌وه، له‌ماهیه‌تی قسه‌و وتاره‌كه كه‌م ده‌بێته‌وه، وه‌ك له فه‌رمووده‌دا هاتووه پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (نحن معاشر الانبياء امرنا ان نكلم الناس على قدر عقولهم) واته: ئێمه‌ی كۆمه‌له‌ی پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) فه‌رمانمان پێ كراوه قسه له‌گه‌ل خه‌لكان و مه‌ردووم بكه‌ین به‌پێ ی رێژه‌ی عه‌قل و ژیری یان .

٤- خۆ بپارێزن له‌قسه‌و ووتاری واكه له راستیه‌كه‌ی دلنیا نین و عیلم مان به حه‌قیقه‌ته‌كه‌ی نی یه و وه‌به‌شی زه‌ن و گومانی تیایه، چونكه گومان و زه‌ن درۆترینی ووتاره، وه‌ك له فه‌رمووده‌دا هاتووه كه پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ خۆتان له‌گومان و زه‌ن بپارێزن چونكه گومان و زه‌ن درۆترینی ووته‌و قسه‌یه كه‌صیغه عه‌ره‌بیه‌كه‌ی وایه (اياكم والظن فان الظن اكذب الحديث)متفق عليه.

٥- هه‌ولده‌ین قسه كه‌م بكه‌ین، ئیللا ئه‌گه‌ر وه‌لامی كه‌سانێ بوو پرسیاریان لێ كردین یا نه‌صیحه‌ت و ئامۆژگاریێ بوو یا ئه‌مركردن به‌چاكه بوو، یاقه‌ده‌غه‌كردنی خراپه‌و ناپه‌سه‌ندی بوو، یانیش ئه‌گه‌ر بانگ هێشتنی خه‌لكان بوو به‌ره‌و دینی خودا .

خـوای گـهوره دهفـهرمووێ ﴿ لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَىٰهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَٰحٍ بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ (النسـاء ١١٤)واتـه: خێروچـاكه لـهزۆر پسته پستی و چپه چپی دانیه، مهگهر یهكێ فهرمان بكات بهخێرو خێرات یـا چاكهخوازی یا ئیصلاحی نێوان خهڵكان بێت ئهوهی ئهم كارانـه ئـهنجام بـدات، لهپێناوی ڕهزامهندی خودای گهوره ئهوه بهڕاستی لێره بهولاوه پاداشتێكی زۆر گهورهو عهزیمی دهدهینهوه.

٦- پێویسته خۆمان دوور بگـرین لهقـسهو ووتـارێ كهلهئاسـۆی لـهغوه كۆببێتهوه، بێ خێر بێ ئهنجام و بێ ماناو بێ ناوهڕۆك بێ ،خوای گـــــهوره دهفـــــهرمووێ ﴿ قَدْ أَفْلَحَ ٱلْمُؤْمِنُونَ ۝ ٱلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَٰشِعُونَ ۝ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنِ ٱللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴾ (المؤمن ١-٣) واتـه بـێ گومان ئهو ئیمانداارانه سهركهوتوون، ئهوانهی نوێژهكانیان به خشوع و ترسـهوه بهجێ دهگهینن و ئهوانهی خۆیان له لهغوهو قـسهی زیـاد دوور دهگـرن و دژی دهوهستن.

٧- بیركردنهوه لهو قسانهی كهمهبهسته بكرێن ئـاخۆ لهشـوێن خۆیـهتی ئاخۆ دواڕۆژیش پهشیمانیبهدوادا نایێ ئایا مایهی زهرهرو زیان نیه، ئایا كهس زیانی پێ لێ ناكهوێ، ئاخۆ لهئاسۆی گوفتاری حهكیمانـه جێگـهی دهبێتـهوه، دهبێ ئهم ڕاستیه لهبیر خۆمـان نهبهینـهوه كـهخوای گـهوره دهفـهرمووێ مَّا

يَلۡفِظُ مِن قَوۡلٍ إِلَّا لَدَيۡهِ رَقِيبٌ عَتِيدٞ ﴿١٨﴾ (سوره‌تی ق ١٨) واته: هیچ كه‌سێ ده‌م لێك ناكاته‌وه بۆ قسه‌كردن ئیللا فریشته‌ی سه‌رشانی ئاگایان لێیه‌تی بۆی تۆمار ده‌كه‌ن، گوفتاره‌كه‌ی ده‌كه‌وێته ده‌فته‌ری ئه‌عمال و دوارۆژی رۆژی قیامه‌ت له‌سه‌ری حیسابه .

٨- گوێ گرتن و بێ ده‌نگ بوون له‌ئاست كه‌سانێ كه‌پله‌و پایه‌یان له‌تۆ بالاتره‌و رێزو حورمه‌تیان به‌رزتره‌و زانیاری و عیلم یان له‌تۆزۆرتره‌و له‌تۆ به‌ته‌مه‌ن گه‌وره‌ترن، رێز لێگرتنیان و گوێ پێ دانیان و دانیشتن به‌ئه‌ده‌ب له‌خزمه‌تیانا، ئه‌گه‌ر حیكمه‌ت و حه‌قێ خواستی كه‌مێ قسه‌بكه‌ی، ئه‌وا روخسه‌ت و مۆڵه‌تیان لێ وه‌رگره ئه‌وسا بدوێ.

٩- قسه نه‌كردن له‌كاتێكا كه‌یه‌كێك له‌مه‌جلیس قسه ده‌كات، تاكو له‌قسه‌كانی ده‌بێته‌وه، قسه نه‌برینی كه‌سێ كه له قسه‌كردندایه، رێزگرتنی خه‌ڵك له‌قسه‌كردندا مه‌جلیس (استغلال) نه‌كردن هه‌ربۆ قسه‌ی خۆت مۆڵه‌تی خه‌ڵكانیش بده بۆ قسه‌كانیان.

١٠- خۆلادان له‌وه‌ی به‌قسه دڵی خه‌ڵك زامار بكه‌ی، یا به‌هه‌ڵه‌ی بخه‌یته‌وه یا گاڵته‌و گه‌پی پێ بكه‌ی، یا به‌شێوه‌یێ بێ هه‌ست به‌نه‌قس بكات و هه‌ستی پێداڕشێ، خودای گه‌وره له‌سوره‌تی (البقرة)دا له‌ئایه‌تی ٨٣ دا ده‌فه‌رموێ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسۡنٗا .....﴿٨٣﴾ واته: قسه‌ی جوان و باش له‌گه‌ڵ خه‌ڵكانا بكه‌ن.

١١- ده‌نگ به‌رز نه‌كردن له‌كاتی قسه‌كردندا، ئیللا به‌قه‌ده‌ر پێویست نه‌بێ، هه‌روه‌ها هه‌ڵ نه‌چوون و توڕه‌نه‌بوون و هاوار نه‌كردن وه‌ك خوای گه‌وره

لەسورەتی (لقمان)دا لەئایەتی ١٩دا دەفەرمووێ ﴿وَٱقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَٱغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ ٱلْأَصْوَٰتِ لَصَوْتُ ٱلْحَمِيرِ ﴿١٩﴾﴾ واتە: لەڕۆیشتندا خاوەن مەبەست بە و مام ناوەندی بە هێواش مەڕۆ گومانی خەڵكان بەریتە ئەوەی بڵێن دیارە ئەم كابرایە بەتەمای شتێكە، خێراش مەڕۆ بڵێن دیارە كەتنێكی كردووە، هەروەها دەنگت نزم كەرەوە لەئاخافتندا تا دەگاتە ئاستی پێویست، ناخۆش ترین دەنگ دەنگی گوێ درێژ.

١٢- بێ دەنگی پاراستن و ڕووگەشاوەیی و زەردەخەنەی سەرلێوان لەكاتێ قسەكردندا، عن ابی الدرداء(رضي الله عنه)قال كان رسول الله(صلى الله عليه وسلم)لا يحدث حديثا الا تبسم...رواه احمد واتە: لەئەبو دەردائەوە (ڕەزای خوای لێ بێ) فەرموویەتی پێغەمبەری خودا ﷺ هیچ قسەیەكی نەدەكرد ئیللا بەڕوێكی زەردەخەنەیی نەبێ.

واتە ئەگەر ئادەمیزاد لەناو نەفسی خۆیا بێ تاقەت بوو، یابەهۆی گیروگرفتێكی ماڵەوە نارەحەت بوو، ئیدی با بێ تاقەتیەكەیی و نارەحەتیەكەی لەرێگەی شێوەی قسەكانیەوە، نەخاتە سەر نەفس و گیانی ئەم و ئەو ، بەڵكو بێ تاقەتی و نارەحەتیەكەی لادات لەكاتێكا كەلەگەڵ براكەی دەدوێ، وەك لەفەرموودەدا هاتووە دەفەرمووێ (لا تحقرن من المعروف شيئا ولو ان تلقى اخاك بوجه طلق) واتە: چاكەی كەمیش بەسووك مەگرە ئەگەر لەبرای ئیمانداریش بەڕووخۆشی و ڕووێكی گەشاوەو كراوە بیت، لەفەرموودەیێ تر هاتووە، پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ (ابتسامتك في وجه اخيك صدقة) واتە: زەردەخەنەی سەرلێوانت لەڕووی براكەی ئیماندارت خێرو صەدەقەیە.

١٣- خۆت لەقسەی جوێن و پیس و نابەجێ لابدە، لەبەر ئەوەی ئیماندار

نابێ زمانی بـەجوێن و قسـەی ناشیرین بكاتـەوە، كـەببێ بەمایـەی ئـازاری خەڵكان یا سووك كردنیان...عن ابی موسـی(رضـي الله عنـه) قـال (قلـت یـا رسـول الله ﷺ اي المسلمين افضل؟ قـال مـن سـلم المسلمون مـن لـسانه ويده)متفق عليه واته: ئەبو موسـا ووتـی، ووتم ئـەی پێغەمبـەری خـوداﷺ باشترین موسڵمان كێیەو دەبێ چۆن بێ؟ فەرمووی ئـەو كەسـەیە كەموسـڵمان لەدەست و زمانی سەلامەت بن ،ئیمامی موسلم و بوخاری ڕیوایەتیان كردووە.

١٤- خۆلادان لەسوێند خواردن لـەكاتی قـسەكردندا بەتایبـەتی سـوێند كەپێویست نەبێ وەجێگەی خۆی نـەبێ و كـەس داوای نـەكردبێ بـۆ كـارێكی خێرو ئیصلاح، خودای گەورە لەسوڕەتی (المائـدة) لەئایەتی ٨٩دا وَٱحۡفَظُوٓاْ أَيۡمَٰنَكُمۡۚ ﴿٨٩﴾ واتە: سوێند خۆتان بپارێزن یا واتـە: سـوێندی بـێ هـودە مەخۆن، ئەگەر سوێندێكتان خوارد، وەفـا بەسـوێندەكە بكـەن یـا كـەفارەتی سوێندەكە بدەن ، ئەگەر كەفارەتەكەی باشتر بوو لەبەجێ گەیاندنەكەی .

١٥- خۆلادان لەسوێند خواردن بەمـەخلوق وەك پێغەمبـەرﷺ بـێ یـا كەعبە بێ یا مەلائیكە بێ یا باوو باپیران بێ یا شەرەف و نـاموس بـێ ،عـن ابن عمر (رضي الله عنه) عن النبی (صلی الله علیه وسلم)قال (ان الله تعـالی ینهاكم ان تحلفوا بابائكم، فمـن كـان حالفـا فلیحلـف بـالله او لیـصمت) خـوای مەزن ئێوەی قەدەغەكردووە لەوەی سوێند بەباوو باپیرانتان بخۆن، جـا ئـەوەی سوێند دەخوات باسوێندەكەی بەخودا بخوات دەنا بێ دەنگ بێ .

١٦-دەم و زمانمان تەڕو پاراو كـەین بـەزیكرو یـادی خـوداو ئیـستغفار كردن، بەتایبەتی گەر هەڵەیەكمان لێ ڕوویدا.

١٧- کەفارەتی مەجلیس لەیاد نەکەین، لەکاتێکدا کەدەبێتە کۆتایی مەجلیسەکان، کەمایەی کەفارەتی لەغوەکانمانەو مایەی قەبوڵ بوونی زیکرو قسە خێرەکانمانە، کەفارەتی مەجلیس بریتیە لەم ویردەی پێغەمبەرﷺ (سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لا اله الا انت استغفرك واتوب اليك) واتە: پەروەردگارا، پاکی و بێ گەردی و دوور لەکەم و کوری شایەستەی تۆیە لەگەڵ هەموو حەمدو سوپاس و ستایشێك، شایەدی دەدەم کەهیچ خوداو پەرستراوێ نیە، تەنها زاتی تۆ نەبێ، داوای لێ خۆش بوونت لێ دەکەم و بۆلای تۆ دەگەڕێمەوە.

١٨-چاودێری موراقەبەی زمانمان بکەین و بیپارێزین لەقسەو وتارە حەرامەکان و ئەوانەی مایەی هەلاکەت و خەسارەت مەندی و زیانن کەبەکورتی بریتین لەم خالانەی خوارەوە:-

أ- پێویستە زمانمان لەدرۆو قسەی پڕوپوچ و بێ بنەما بپارێزین.

ب- زمانمان دوور بگرین لەغەیبەت کردن ،غەیبەت بریتیە لەباسی کەسێکی نادیار لای کەسانێکی تر، بەشێوەیەکی وا کەپێی ناڕەحەت بێ چونکە غەیبەت قسەی پیاوی بەویقارو مروەت نیە.

ج- پێویستە زمانمان بپارێزین لەنەمیمی، کەبریتیە لەهێنان و بردنی قسەو ووتاری ناخۆش لەبەینی خەڵك، پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ (لا يدخل الجنة النمام) واتە: ئەوەی نەمیمی بکات ناچێتە بەهەشت .

د- خۆ دوورگرتن لە قسەو وتار مایەی خۆ هەڵکێشان بێ، یا جیدال و دەمەقاڵی بێ سوودو ئیستفادەبێ یا خۆهاوشیتنە ناو گفتوگۆیێ مایەی سەر ئێشەو نیزاع نەبێ هیچی تیا نەبێ .

ه-باسی خۆنەكردن و شانازی بەخۆنەكردن لەخێروخێراتێ كەئەنجامت داوه، یا خۆبەگەوره دەرنەبڕین و خۆبەچاك نەزانین هەرچەنده چاك و باشیش بیت، واته خۆدورگرتن لەڕیایی و ڕوپامایی یا بلێین چاو نەبوون لەدەستانی خەڵك بۆشتانی مەعنەوی یا ماددی (فلا تزكوا انفسكم هو اعلم بمن اتقى) النجم/٣٢ .

و- زمان پاراستن له لەعنەت كردن لەخەڵكان یا جوێن دان یا قسەی ناشیرین و نادروست یا تەعن و پەلار، چونكه لەعنەت و كافر كردنی كەسێ ئەگەر شایسته نەبێ، ئەوه بۆسەر خاوەنەكەی دەگەڕێتەوه .

ز-خۆدوورگرتن لەسوحبەتی زۆر، كەخەڵك و مەردوومان بخەیته پێكەنین چونكه مایەی دابەزینی حورمەت و ویقارو هەیبەتی ئادەمیزاده لەفەرموودەدا هاتووه (ویل للذی یكذب بالحدیث، فیضحك به القوم فویل له فویل له){٤}

ح-زمان دوورگرتن لەزەم كردنی خەڵكان یان سوك كردنی هەرمەخلوقێ تر یا دوعای خراپ كردن.

گ-گاڵتەو فشه نەكردن بەخەڵك و مەردوومان، بەتایبەتی بەو كەسانەی چەوساوەو بێ هێز و نقوستانن وكەم نەكردنی ڕێزو حورمەتیان.

جا لەكۆتاییەكەیدا فەرموودەیەكی پێغەمبەری خۆشەویستتان ﷺ دەخەینەوه یاد كەتێیدا دەفەرمووێ (من كان یؤمن بالله و الیوم الاخر فلیقل خیرا اولیصمت) متفق علیه واته: ئەوەی ئیمانی بەخوداو ڕۆژی دوایی هەیه، با قسەی خێر بكات یانیش كڕوبێ دەنگ بێت.

ئادابی ناومالْ

ئادەمیزاد بەشێ لەكاتی ژیانی لەماڵەوە بەسەر دەبات، بەتایبەتی كاتی ئیسراحەت و پشوودان لەگەلْ كەسو كارو خاوخێزانەكەی، وەیا لەگەلْ تاكەكانی خانەوادەی گرنگترین شتێ ئەنجام بدرێ لەماڵەوە بەندایەتی و عیبادەت كردنە و پێشوازی كردنە لەمێوان و و چۆنیەتی هەڵس و كەوت كردنە لەگەلْ ئەندامەكانی ماڵەوەت ....ئایینی پیرۆزی ئیسلام ئەم لایەنەشی باس كردووە وەك هەرلایەنەكانی تری ژیان.

هەندێ لە ئاداب و داب و نەریتی ناومالْ

١- ناوی خودا هێنان لەكاتی گەڕانەوە ناومالْ، بەو شێوەیەی كە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ فەرموویەتی (بسم الله ولجنا بسم الله خرجنا وعلى الله ربنا توكلنا، اللهم ربنا انا نسئلك خير المولج وخير المخرج) واتە: بەناوی خودا هاتینە ماڵەوە، وە بەناوی خودا دەرچوو بووین وەپشتمان بەستبوو بەخودای پەروەردگارمان و تەووەككولمان لەسەر وی بوو ، پەروەردگارا ئەی خوایە گیان، داوای باشترین ماڵێكت لێ دەكەین، بۆی دەگەڕێینەوە و داوای باشترین شوێنێكت لێ دەكەین كە بۆی دەردەچین.

٢- كاتێ كەگەیشتینە ناومالْ سەلاو لەئەندامانی خانەوادەكەمان بكەین وەلەفەرموودەدا هاتووە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ (یابني اذا دخلت على اهل بيتك فسلم على اهلك تكن بركة عليك وعلى اهل بيتك)رواه الترمذي واتە: ئەی ڕۆڵە ئەگەر گەڕایتەوە ماڵەوە سەلام لەكەس و كارت بكە دەبێتە

مایەی بەرەکەت بەسەر تۆ بەسەر کەس و کاری ماڵەوەتان.

ئەگەر کەس لەماڵەوە نەبوو دیسان هەرسەلام بکە بەو شێوەیە(السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین)واتە: سەلامی خوا لەسەر خۆمان بی و لەسەر هەموو بەندە چاکە صالیحەکانی خودای گەورە بێت، وەك لەقورئاندا هاتووە فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُبَٰرَكَةً طَيِّبَةً .... ﴿٦١﴾ (نور ٦١) واتە: ئەگەر چوونە ماڵێ سەلام لەنەفس و گیانی خۆتان بکەن، بەسەلامێ لەلای خودای گەورەوە پیرۆزو موبارەك و پاك و پوختە بێ.

٣- نەکەیت لەناکاو بچێتە ماڵەوە بەبێ لەدەرگادان یا بەبێ ئاگادار کردنەوەیان .

٤- هەست کردن بەچاودێرێتی و موراقەبەی خودا لەکاتی تەنهایی خۆلادان لەگوناه و تاوان لەکاتی تەنهایی کەلەماڵەوەین.

٥- دەنگ بەرزنەکردنەوە هەڵپە هەلپ نەکردن و یاری و گەپ ئەنجام نەدان بەشێوەیێ وا کەئەندامەکانی ماڵەوە یا دراوسێ ئیزعاج بکات و بێزاریان بکات، یا دەنگ بەرزنەکردنی رادیۆو تەلەفزیۆن و تسجیل و C.D و شتی تر کەدەبێتە مایەی بێزارکردنی کەسانی تری ماڵەوە .

٦- خۆلادان لەگوێ گرتن یا تەماشاکردنێ شتێ کەشایستەو لایەقی ئادەمیزادی موسڵمان نەبێ، چونکە چاوو گوێ و دڵ و گشتیان بەرپرسیارن، وەك خودای گەورە لەسورەتی (الاسراء)دا لەئایەتی ٣٦دا دەفەرمووێ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾.

٧- حیسابێ بۆ حەیاو حورمەتمان بکەین، بەداپۆشینی عەورەت

به‌تایبه‌تی له‌كاتی جل و به‌رگ گۆڕینداو له‌كاتی خۆ پاك كردنه‌وه‌دا، موڕاعاتی ئه‌ده‌ب و ویقار بكه‌ین له‌كاتی دانیشتن و نوستن، چاو داگرتن له‌ته‌ماشاكردنی عه‌وره‌تی ئه‌وانی تر، له‌فه‌رموده‌دا هاتووه پێغه‌مبه‌رﷺ ده‌فه‌رمووێ (نهیت ان امشی عریانا) رواه الطبرانی واته: لێمان یاساغ و قه‌ده‌غ كراوه به‌ڕووتی هاتو چۆ بكه‌ین.

٨- ڕازی بوون به‌وبه‌ش و باره‌ی یا به‌و جێگه‌و مه‌كانه‌ی كه‌خودای گه‌وره بۆی قسمه‌ت كردووین، بیركردنه‌وه له‌حاڵی كه‌سانێ تر كه‌بێ جێگه‌و ڕێگه‌ن، شتێكی وایان نیه له سه‌رماوگه‌رما خۆ بپارێزن، له‌عبدالله ی كوڕی عومه‌ر(ڕه‌زای خوای لێ بێ)فه‌رموویه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ كاتێ كه‌به‌ڕۆژ ده‌گه‌ڕایه‌وه ماڵه‌وه ده‌ی فه‌رموو (الحمدالله الذی كفانی وآوانی الحمدلله الذی اطعمنی وسقانی ومن علی اسئلك ان تجیرنی من النار)رواه ان السنی واته: حه‌مدو ستایش بۆ ئه‌وزاته‌ی پێداویستی ژیانمانی داوه جێگه‌و ڕێگه‌ی بۆ كردمه‌وه حه‌مدو ستایش بۆ ئه‌و خودایه‌ی خواردنه‌وه‌ی پێ به‌خشیم، به‌ش و باری زۆری له‌نیعمه‌ت پێدام و منه‌تی خستمه سه‌رما ،خوایه گیان داوای ئه‌وه‌ت لێ ده‌كه‌م كه‌بم پارێزی له‌ئاگری جه‌هه‌نده‌ما.

٩- ڕێكخستنی كه‌ل و په‌لی ناوماڵ وه‌پاراستنیان و پاك و خاوێن ڕاگرتنیان، هه‌روه‌ها چاك كردنی ئه‌و شوێنانه‌ی كه‌پێویستیان به‌چاك كردن هه‌یه له‌ماڵه‌وه به‌قه‌ده‌ر توانا، وه‌ك چاكردنی باخچه‌و حه‌دیقه ئه‌گه‌ر هه‌بێ وه‌ك چاككردنه‌وه‌ی په‌نجه‌ره ئه‌گه‌ر شكابێ، حه‌نه‌فی و به‌لوعه‌و تاق و دیوار یاهه‌رشتێكی تری ماڵه‌وه بێ.

١٠- هه‌وڵدان بۆبه‌ڕێ بردن و ئه‌نجامدانی كاری ماڵه‌وه ویارمه‌تی دانیان،

له ئەسوەدی کوڕی یەزیدەوە ووتی پرسیارم لەعائیشه کرد پێغەمبەرﷺ چی دەکرد لەماڵەوە؟ فەرمووی لەیارمەتی دانی کاری خێزانەکانی بوو و ئەگەر کاتی نوێژ بهاتبایه دەردەچوو بۆ نوێژ.

رواه البخاری عن الاسود بن یزد قال (سئلت عائشة (رضي الله عنها) ماكان النبی ﷺ یصنع فی بیته؟ قالت كان یكون في مهمة اهله یعنی خدمة اهله، فاذا حضرت الصلاة خرج الی الصلاة)رواه البخاری .

١١-پاراستنی نهێنی ماڵەوە و نەدرکاندنی لای هیچ کەسێ.

١٢-ڕوخسەت وەرگرتن و سەلام کردن لەکاتی دەرچوون لەماڵەوە داوالێ کردنیان کەچیتان پێویست و گەرەکە و پێ ڕاگەیاندنیان کەوا دەچم بۆ فلان شوێن.

١٣-دووبارە کردنەوەی دوعای دەرچوون لەماڵەوە عن ام سلمة(رضی الله عنها)ان النبی(صلی الله علیه وسلم)كان اذا خرج من بیته قال(بسم الله توكلت علی الله اللهم انی اعوذبك ان اضل او اضل او اظلم او اظلم او اجهل او یجهل علی بسم الله توكلت علی، الله ولا حول ولاقوة الا بالله).

ئادابی ڕۆڵە لەگەڵ دایك و باوكیدا

خوای گەورە پاش پەرستنی خۆی ڕێز لە هیچ شتێكی یا كەسانێكی وەك ڕێزی دایك و باوك دانەناوە ،خوای شكۆمەندو ئازیز دەفەرمووێ ﴿وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا﴾ (النساء ٣٦) واتە: بەندایەتی خودا بكەن و بیپەرستن و هیچ هاوەڵ و شەریكی بۆ بڕیار مەدەن وە لەگەڵ دایك و باوكتانا چاك و باش بن.

دەفەرمووێت (سبحانه وتعالی) (ان اشكر لی ولوالدیك الی المصیر)لقمان ١٤...واتە:سوپاس و ستایشی من بكەن پاشان ئی دایك و باوك، بزانن چارەنووس و سەرەنجامتان بۆلای منە، پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی (الكبائر الاشراك بالله وعقوق الوالدین وقتل النفس والیمین الغموس) رواه البخاری واتە: گوناهە گەورەكان ئەمانەن هاوەڵ بڕیاردان بۆ خودای پاكی تاكی مەزن، ئازارو ئەشكەنجەدانی دایك و باوك، كوشتنی ئادەمیزاد بەناهەق، سوێندو قەسەمی بەدرۆ.

چەند داب و نەریتێ لەگەڵ دایك و باوكدا

١-خوای گەورە فەرمانی باش و چاك بوون و چاكە كردنی پێ كردوین لەگەڵ دایك و باوكدا، جا پێویستە زۆر چاك و باشیش لەگەڵیانا رەفتار بكەین ..ئەبو هورەیرە دەگێڕێتەوە پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر ﷺ ووتی ئەی پێغەمبەری خودا كێ لەهەموو كەس لەپێشترو باشترە لەگەڵیدا باش و چاك

بم؟ فه‌رمووی دایكت و پاشان دایكت پاشان دایكت پاشان باوكت، پاشان له‌وان خوارترو له‌وان خوارتر عن ابی هریره (جاء رجل الی رسول الله ﷺ فقال یارسول الله من احق الناس بحسن الصحبة :قال امك ثم امك، ثم امك اباك ثم ادناك ثم ادناك ..)متفق علیه .

٢-كاتی گه‌رانه‌وه مال و ده‌رچوونی سه‌لامیان لێ بكه‌وده‌ستیان ماچ بكه، به‌رووێكی خۆش له‌گه‌لیان شیرین ره‌فتاربه.

٣- به‌رێزه‌وه سه‌یریان بكه‌و له‌به‌ریان هه‌سته‌وه، كاتێ كه‌ده‌گه‌رێته‌وه مال یا كه ده‌رده‌چی.

٤- به‌ئه‌ده‌به‌وه له‌گه‌لیانا قسه بكه‌و وتارت نه‌رم و نیان بێ، ده‌نگ به‌سه‌ریان به‌رز نه‌كه‌یته‌وه.

گوێ رایه‌لیان بكه‌وله ئه‌مرو فه‌رمانیان ده‌رمه‌چوو، ئه‌گه‌ر داوای له‌خوا یاخی بوونت لێ بكه‌ن به‌قسه‌یان مه‌كه، چونكه خوای بالاده‌ست ده‌فه‌رموویێت ﴿وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشۡرِكَ بِي مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٞ فَلَا تُطِعۡهُمَاۖ وَصَاحِبۡهُمَا فِي ٱلدُّنۡيَا مَعۡرُوفٗاۖ وَٱتَّبِعۡ سَبِيلَ مَنۡ أَنَابَ إِلَيَّۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرۡجِعُكُمۡ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٥﴾ (لقمان ١٥) واته : ئه‌گه‌ر زۆریان لێ كردی كه‌شه‌ریك و هاوه‌ڵم بۆ بریار بده‌ن، گوێ رایه‌لیان مه‌كه‌و له‌ژیانـدا به‌باشی هاورێیه‌تیان بكه‌و مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا ئه‌نجام بده، شوێنی خواپه‌رستان بكه‌وه، شوێن پێیان هه‌لگره پاشان بۆ لای من ده‌گه‌رێنه‌وه، هه‌موو كرده‌وه‌كانی ئه‌نجام دراوتان پێ راده‌گه‌یه‌نمه‌وه به‌و شێوه مامه‌له‌تان له‌گه‌لا ده‌كه‌ین.

٥- له‌هه‌ولی ئه‌وه دابه كه‌دلیان زۆر خۆش بكه‌یت و حالی یان بكه‌یت و

كه‌زۆرت خۆش ده‌وێن، له‌رێگه‌ی شیرین ره‌فتار و كۆمه‌ك و دل رازی كردنیان و دیاری و به‌خشش پێ به‌خشینیان هه‌میشه جێگه‌ی چاو روونیان بیت .

٦- سه‌روه‌ت و سامان و كه‌ل و په‌لیان به‌بێ مۆله‌ت و ئیزن وه‌رگـرتن لێ یان ده‌ست كاری مه‌كه‌و بۆیان بپارێزه هه‌میشه به‌ته‌نگی به‌رژه‌وه‌ندیانه‌وه به .

٧- رێزو حورمه‌تیان ره‌چـاو بكـه، ناوبـانگی و شـوره‌تیان بپـارێزه ،بـا به‌هۆی تۆوه قسه‌ی نارێك و ناشیرینیان نه‌درێته پال تۆمه‌تیان و نه‌خرێته سه‌رو بێ حورمه‌ت نه‌كرێن .

له (عبدالله)ی كوری ئیمامی عومه‌ر (ره‌زای خـوای لێ بـێ) ده‌گێرنـه‌وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: یه‌كێك له‌گوناهه گه‌وره‌كان ئه‌وه‌یه كه‌سێك جنێو به‌باوك و دایكی خۆی بدات، وتیان كێ هه‌یـه جنێـو بـه‌دایك و بـاوكی خـۆی بدات؟ فه‌رمووی جنێو به‌باوكی خه‌لك ده‌دات ئه‌وانیش جنێو بـه‌باوكی ده‌دات، جنێو به‌دایكی خـه‌لكی ده‌ده‌ن ئـه‌وانیش جنێـو بـه‌دایكی ده‌ده‌ن (ده‌قـی ئـه‌و فه‌رمووده‌یه كه‌موسلم و بوخاری ریوایه‌تیان كردووه) .

٨- له‌كاتی نووستن و خه‌وتن پشووداندا، بێزاریان مه‌كه‌ن به‌بێ مۆلـه‌ت، مه‌چۆره ژووری خه‌وتن و نووستنیانه‌وه.

٩-قسه‌یان پێ مه‌بره و گالته‌یان پێ مه‌كه، له‌به‌ر ده‌میـان به‌شـێوه‌یه‌كی بێ ئه‌ده‌بی و ناشیرین قاقاو پێكه‌نین مه‌كه.

١٠- له‌قسان پێشیان مه‌كه‌وه، مه‌گه‌ر به‌مۆله‌ت وه‌رگرتنیان بێ بۆكـاری زۆر پێویست و گرنگ .

١١- له‌هاتنه ژووره‌وه‌و رۆیشتن و ده‌رچوونا به پێشیان مه‌كـه‌وه، لـه‌پێش ئه‌وانیش دا دامه‌نیشه، هه‌رده‌م ئاگات له‌رێزو حورمه‌تیان بێ .

١٢- بەشێوەیكی بێ ئەدەبانە لاق و پێ ڕامەكێشە لەروویانەوە، هەروەها پاڵ مەدەوە .

١٣- لەئیش و كاروبارەكانی ژیانتدا تەكبیرو ڕاوێژیان پێ بكەو سوود لەراو لەزانین و ئامۆژگارەكانیان وەربگرە .

١٤- فەرامۆشیان نەكەین لەزۆر دوعای خێر، لەخوای گەورە نزا بكە كەلێیان خۆش بێت و پاداشتی چاكەكانیان بداتەوە، چاو پۆشی لەهەڵەو تاوانەكانیان بكات .

١٥- ئەگەر مرد بوون یا ماڵ ئاواییان لەدونیا كرد، سەردانی گۆرەكانیان بكەو ڕەحمەتیان بۆ بنێرەو بە چاكە و خێر باسیان بكەو یادیان بكەوە .

١٦- لەپاش مردنیان وەسیەتەكانیان فەرامۆش مەكەو بەجێ بگەینەو هاتوو چۆی خزمەكانیان بكەو قەتعی ڕەحم لەگەڵیانا مەكە، مالیكی كوری ڕەبیعە ساعیدی (ڕەزای خوای لێ بێ) دەگێڕێتەوە دەفەرمووێ ئێمە لای پێغەمبەر بووین ﷺ پیاوێك لەخێڵی سەلەمە هات و ووتی ئەی پێغەمبەری خودا هیچ چاكەو خێرێك ماوە لەپاش مردنیان بۆ دایك و باوكمی بكەم ؟فەرموی بەڵێ زۆر بۆیان بپاڕێرەوە و دوعایان بۆ بكە، پەیمانەكانیان و عەهدەكانیان بەجێ بگەینەو ،لەپاش مردنیان سەردانی كەس و كارەكانیان بكەو ڕێزی هاوەل و دۆستەكانیان بگرە) ئیمامی ئەبو داود گێراویەتیەوە .

١٧- خۆت دوور بگرە لەوەی ئازاری بەدەنیان بدەیت ڕاستەوخۆ، و یان ئازاری دەروونیان بدەیت بەئاخ و ئۆف ،وەك خودای گەورە ئامۆژگاریمان فَلَا تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ (الاسراء ٢٣) واتە: لەروویانا بەنارەزای دل نەڵێ ی ئۆف یان ئاخ، لەروویانا هەڵمەگەرێوە، تێیان

هه‌لمه‌ده به‌لكو به‌رێزو به‌نه‌رمی قسه‌یان له‌گه‌ل بكه شیرین ره‌فتار به له‌گه‌لیانا ..ئیمامی عه‌لی ره‌زای خوای لیّ بیّ ده‌فه‌رموویّت ئه‌گه‌ر له‌ووشه‌ی ئۆف كه‌متر هه‌بوایه، له‌ئازار دانی دلی دایك و باوكا ئه‌وه خودای گه‌وره، ئه‌ویشی حه‌رام ده‌كرد .

١٨- له‌كاتی قسه له‌گه‌ل كردنیانا شه‌رمیان لیّ بكه‌وله ئاستیاندا ده‌نگ به‌رز مه‌كه‌وه، بیّ ریّزی و بیّ حورمه‌تی مه‌نویّنه .

داب و نه‌ریت له‌گه‌ل براو خوشكدا

براو خوشك له‌خیّزانیّكدا به‌رهه‌می باوك و دایكن و نزیكترین كه‌سانیّكن له‌ئاست یه‌كتره‌وه، وه‌ك خوای گه‌وره و بالاده‌ست ده‌فه‌رمووێ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ (محمد ٢٢-٢٣) واته: سه‌یره‌و جیّگه‌ی سه‌رسورمانه :چاوه‌ریّ ی ئه‌وه له‌ئیوه ده‌كریّ ئه‌گه‌ر پشتیان له‌ئیسلام هه‌لكرد ده‌س بكه‌ن به‌خراپه‌و پشیّوی له‌وولاّت و ریشه‌ی خزمه‌تایه‌تی بپچرن، جا كۆمه‌لیّ وه‌ها دوودلّ و دلّ پیس بن هه‌میشه مه‌ترسی ئه‌وه‌یان لیّ بكریّ كه‌له ئیسلام هه‌لگه‌ڕینه‌وه‌و ده‌ست بكه‌ن به‌خراپه كردن ئه‌وانه خودا له‌ڕه‌حمه‌تی خۆی دووری خستونه‌ته‌وه گویّی كه‌ڕ كردوون له‌بیستنی حه‌ق و چاوی كویّر كردوون له‌ته‌ماشاكردنی ئایه‌ته‌كانی خودا.

هه‌ندیّ خالّ له‌باره‌ی داب و نه‌ریتی خوشك و برا وه‌چۆنیه‌تی ڕه‌فتاركردن له‌گه‌لّیانا

١-ڕێزو ئیحترامی بـرا گـه‌وره‌كانت بگـره و سـۆزو بـه‌زه‌ییت به‌رامبـه‌ر به‌بچوكه‌كان هه‌بێ و میهره‌بان به له‌ئاسـتیانا، پێغه‌مبـه‌ر ﷺ فه‌رموویـه‌تی (لیس منا من لم یرحم صغیرنا ویوقر كبیرنا) رواه الترمذی واته: ئـه‌وه‌ی سـۆزو ڕه‌حم و میهره‌بانی نه‌بێت له‌ئاست بچوكه‌كانمان و ڕێـزو حوڕمـه‌تی به‌ته‌مـه‌ن و گه‌وره‌كانمان نه‌گرێت له‌ئێمه نیه.

له‌به‌رامبـه‌ر خوشـك و براكانتـدا خوڕه‌وشـت جـوان بـی، لـووت بـه‌رزی مه‌نوێنه‌و خۆت به‌كه‌م بزانه و له‌كارو شتی باش پشت گوێیان مه‌خـه‌و بـه‌ش و باری باشیان بۆ دابنێ ،له‌گه‌ڵیاندا نه‌رم و نیان به.

٣-كاتێ كه‌پێیان ده‌گه‌یته‌وه به‌گه‌رمی سلاویان لێ بكه و دۆقه‌یان له‌گه‌ڵ بكه، ئه‌حواڵیان بپرسه به‌وپه‌ڕی ڕێزو خۆشه‌ویستیه‌وه ....ئه‌بو

زه‌ڕی غه‌فاری خـوای لێ ڕازی بێـت ده‌گێڕێتـه‌وه كـه پێغه‌مبـه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی (لاتحقرن من المعروف شیئا ولـو ان تلقـی اخـاك بوجـه طلـق) رواه مـسلم، واته: هیچ چاكه‌یه‌ك به‌كه‌م مه‌گرن ته‌نانه‌ت ئه‌گـه‌ر بـه‌ڕوێكی خـۆش و گه‌شاوه‌ش به‌براكه‌ت بگه‌یت جا برای ئایینی بێ یابرای دایك و باوكی بێ .

٤-ڕه‌چـاوی هه‌سـت و هۆشـیان بكـه‌ن، ئه‌گـه‌ر غـه‌مگین بـوون خۆشـی ده‌رمه‌بڕه، به‌ڵكو هه‌وڵی لابردنی غه‌مه‌كانیان بده ، ئه‌گه‌ر به‌ڕۆژوو بوون شت

مەخۆ لەبەر چاویان ، وەئەگەر نوستــت بــوون دەنــگ مەكــە هەســتیان دامەڕوشێنەو ڕەچاوی مەصلەحەتی ماددی و مەعنەویان بكە.

٥-لەقولآیی دڵتەوە خێرو چاكەت بۆیان بـوێ، هەوڵبــدە خـۆش حاڵیــان بكەیت، پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت (لا يؤمن احدكم حتى يحب لاخيه مايحب لنفسـه)متفق عليه واتە: هیچ كەسێ لەئێوە ئیمانی تەواو نابێت، تاكو چی

بۆخۆی پێ خۆشە، ئەویشی بۆ براكەی پێ خۆش نەبێ .

٦-ئەگەر چاكەیان لەگەڵ كردی سفڵە مەبەو پێزانینی خۆت بۆیان دەربخە سوپاسیان بكە، هەوڵبدە بەشێوەیەكی چاكترو باشتر پاداشتیان بدەیتەوە.

٧-گرنگی بەهیواو مەبەستەكانیان بدە و ژیان و گوزەرانیان بەســەربكەوە و تادەتوانی كۆمەك و یارمەتیان بدە، جا بەپارەو پول بێ یا زانیـاری و علــوم بێ یا هەرپێویستیەكی تربێ .

٨-تا دەتوانی ئامۆژگاری خێرو چـاكەیان بكـە و، بەشــێوازێكی چـاك و باش بیریـان بخــەوە كەفەرمانــەكانی خــوای گــەورە بــەجێ بهێــنن و پــەیمان و هەڕەشەكانی خودایان بە بیربێنەوە، هەروەك خـودای شــكۆمەند دەفــەرمووێت ﴿وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَا ۝١٣٢﴾ (طه ١٣٢) واتە: فەرمان بەئەهلەكەت بكە نوێژ بكەن و صەبری لەسەر بگرن و خۆیان لەسەر ڕابێنن .

٩-ئەگەر لەسەر ڕاستی و حــەق بــوون یارمــەتیان بــدە، ئەگــەر لەســەر

حەقیش نەبوون، بەشێوەیەکی جوان و نەرم و نیان حەقیان بۆڕوون بکەوەو ڕێزو حورمەتیان بپارێزە.

١٠-لەکاتێکدا کەهەڵەیان لێ ڕوودەدات، گیانی چاوو پۆشینت هەبێ لەئاستیانا و لێیان ببوورە ئەگەر عوزرو بیانویان هێناوە لەئاست هەڵەکانیان ...ئەگەرنا هەڵەکانیان بەنەرمی و بەمانای ڕەحمەوە بۆیان ڕوون بکەوە .

١١- ئەگەر لەگەڵ یەکا زویر بوون هەوڵی ئاشت بوونەوەیان بدە نەکەی قسە لەنێوانیاندا بهێنی و ببەیت یا لەپاشا ملە قسەیان پێ بڵێیت یا حەسودیان پێ ببەیت و بەرامبەریان بەد گومان بیت .

١٢-خۆت لەجیاوازی دەربڕین یا دەرخستن و دووبەرەکی و زۆر گفتوگۆ کردن دوور بگرە و خۆت بپارێزە لەکارز باری بێ سوود لەگەڵیانا.

١٣-کەل و پەلەکانیان بەکار مەهێنە بەبێ مۆڵەت وەرگرتن لێیان، ڕەچاوی مەصلەحەتیان بکەو و خۆت لەکارە تایبەتەکانی خۆیانیان هەڵ مەقورتێنە.

١٤-لەقسە لەگەڵ کردنیانا بەشەرم و حورمەت بە، هەروەها لەجل و بەرگ لەبەر کردندا بەتایبەتی لەئاست خوشکەکاندا چاویان لێ بپارێزەو کەم و کورتی هەڵەکانیان بەدەر مەخە بەڵکو بۆیان بپۆشە .

داب و نەریتی ڕێگاوبان :

ڕێگاوبان و بازاڕەکان جێگەو شوێنی گشتین و خەڵکی جاروبار ناچاری تیا ڕۆیشتن و وەستان دەبێ ئادەمیزادی ئیماندار دەبێ مانای ئیمانی خۆی و کەسایەتی خۆی تێیدا بپارێزێ و هەڵسوکەتی ئیماندارانەو ڕەوشتی بەرزی جوان بنوێنی و خەڵکانیش بەکارو کردەوە ئاماژە بکات بۆ هەڵسوکەوتانی چاك و باش و بەپێز، و خودای شکۆمەندو نازیز لەبارەی بەندەکانیەوە دەفەرمووێ وَعِبَادُ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى ٱلْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلْجَٰهِلُونَ قَالُوا۟ سَلَٰمًا ﴿٦٣﴾ (سورەتی الفوقان ٦٣) واتە: بەندە ڕاست و دروستەکانی خودای میهرەبان ئەوانەن کەزۆر بەهێمنی و هۆشیارانە بەسەر زەویدا دەڕۆن وەئەگەر کۆڵەواران و بێ ئاگایان و نەزانانیش لەگەڵیانا کەوتنە وتارو هەڵس و کەوت ئەوە ئەوان بەبانگەوازە شیرینە ئاشتی خوازەکەی خۆیانا ڕەفتارو کردار ئەنجام دەدەن لەگەڵیانا.

ئەم خاڵانەش هەندێ لەداب و نەریتەکانی ڕێگاوبانن

١- چاوو دیدەکانت دوور بگرە لەحەرام و بیانپارێزە لەکردارو هەڵس و کەوت و لەجل و بەرگی خەڵکانی تر سەرنج مەگرە چ بەوتار چ بەکردار تێکەڵی کارانێك مەبە کەپەیوەندی بەتۆوە نیە.

٢- لەسەر شەقام و کۆڵاں و بەردوکان و جێگای هاتوو چۆکردنی خەڵك و تێپەڕبوونیان دامەنیشە، یا ڕامەوەستە بەبێ ئیش و کار.

٣- ڕووت گەشاوەو خۆش بێ لەئاست خەڵك و مەردوومان بەڕێزەوە

سلاویان لیٚ بکه و وەئەگەر سلاویان لیٚ کردی بەباشترین شێوه وەلامیان بدەرەوه.

ئەبو سەعید خوای لیٚ ڕازی بیٚ له پێغەمبەرەوه ﷺ بۆمان دەگێڕێتەوه کەفەرموویەتی لەسەر ڕێگاو بانەکانا ڕامەوەستن و دامەنیشن و ئاگادارین .ووتیان چارمان نیه چونکه جاروایه لێی دادەنیشین تێیدا دەکەوینه گفتوگۆ! ئەویش فەرمووی (ئەگەر هەر ناچارو پێویست بوون ئەوا ماف و حەقی ڕێگه بپارێزن؟! ووتیان ماف و حەقی ڕێگه چیه؟فەرمووی سەیری حەڕام نەکردنه چاو پاراستنه، وەستانەکەتان مایەی ئازاری کەسی تیا نەبیٚ یا ئازاری کەسی تیا نەدەن، وەلامی سەلام بەچاکی بدەنەوه فەرمان بکەن بەچاکەو قەدەغه و بەرگری بکەن لەخراپە)ئەوه کوردیەکەی ئەو فەرمودەیه که موسلم و بوخاری گێڕاویانەتەوه.

٤- پاك و خاوێنی ڕێگاو بان بپارێزه ،پاشماوەو بەرماوەی خواردەمەنی لەسەر ڕێگەو شوێنی خەلك و مەردووم مەهاوێژه و فریٚ مەده.

٥- لەسەر ڕێگاو شەقامەکاندا خەلك و مەردووم ئازار مەده، شوشەی شکاو و بەردو داری بیٚ سەرو بەرو بزمارو قۆدی و تەنەکان فریٚ مەدەو بلاو مەکەرەوه نەوەك کەسێك پێیوه بکەوته نارحەتیەوه، بەهۆیەوه بەربێتەوه یا ئازار ببینیٚ، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (الایمان بضع و سبعون شعبة افضلها قول لا اله الا الله وادناها اماطة الاذی عن الطریق والحیاء شعبة الایمان) متفق علیه واته :ئیمان حەفتاو ئەوەندە پۆلەیه باشترینیان و گەورەترینیان (لا اله الا الله) یه نزمترینیان یا بچوکترینیان لابردنی نارەحەتی و ئەزیەتی سەر ڕێگاو بانه، شەرم و حەیاش پۆلێکه لەئیمان .

٦- كۆمه‌كی یارمه‌تی غه‌ریبان و لیّ قه‌ماوان بده‌و یارمه‌تی هه‌ژاران و نه‌دارو ده‌ست كورته‌كان بكه‌، ده‌ستی پیاوی كوێر بگره‌و بیپه‌ڕێنه‌وه‌ تابۆت ده‌كریّ له‌كاری ئیصلاحی و چاكردن دابه‌، به‌هانای بیّ ده‌سه‌لات و بیّ هێزه‌كانه‌وه‌ بچیت كه‌له‌ڕێگاو شه‌قامه‌كاندا لیّ ی راست دێیت.

٧- خۆت بپارێزه‌و دوور بگره‌ له‌ ڕێگه‌ی قه‌ره‌بالغ و بازاره‌ چرو پره‌كان له‌ ئاده‌میزاد و كه‌ل و په‌ل، به‌تایبه‌تی ئه‌و شوێنانه‌ی كه‌كاری نادروست وحه‌رامی تیادا رووده‌دات، عومه‌ری كوری خه‌تاب (ره‌زای خوای لیّ بیّ) ده‌گێرێته‌وه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی ئه‌وه‌ی بچێته‌ بازار بلیّ (لا اله الا الله وحده لاشريك له، له الملك وله الحمد يحيى ويميت وهو حي لايموت بيده الخير وهو على كل شيء قدير) خودای بالاده‌ست هه‌زار چاكه‌ی بۆ ده‌نووسیّ و هه‌زار گوناهیشی بۆ ره‌ش ده‌كاته‌وه‌ و هه‌زار هه‌زار پله‌ به‌رزی ده‌كاته‌وه‌ وه‌ كۆشكێكی له‌به‌هه‌شت بۆ دروست ده‌كات) رواه الحاكم .

ئه‌وه‌ی شایانی باس بیّ بازار جێگه‌ی خیانه‌ت و قۆل برین و فرت و فێل و درۆو ته‌ماعی یه‌، هه‌ریه‌كیّ له‌بازار خودای له‌یاد بیّ، خه‌لكان له‌شه‌رو گێچه‌ل و ده‌ست و زمانی ئه‌مین و سه‌لامه‌ت ده‌بن، به‌لام ئه‌گه‌ر كه‌وته‌ غه‌فله‌ته‌وه‌ ئیدی ده‌بێته‌ دار ده‌ستی شه‌یتانه‌كان قورو چلپاوه‌كه‌ تیر تر ده‌كات .

٨- له‌رۆیشتندا تا بۆت ده‌كریّ سه‌یری به‌ر پیّ ی خۆت بكه‌و زۆر به‌م لاو ئه‌ولا مه‌روانه‌ به‌بیّ ئیستفاده‌، با قاچه‌كانت به‌ر به‌رزایی و نزمایی دانه‌كه‌ویّ تووشی زیان و ئازارو به‌ربوونه‌وه‌ ببیت یاقاچت له‌قاچی كه‌سانی تر كه‌ویّ و خۆت و خه‌لكان تووشی ئازار كه‌یت .

٩- خۆپاراستن له‌په‌رینه‌وه‌ تا دلنیا نه‌بیت له‌چۆلیّ ڕێگاو شه‌قامه‌كان له‌

ئۆتۆمبێـل و عارەبانــە و پایــسكل و نەپەڕیتــەوە تــا زەمانــەتی ســەلامەتی بكەیت، جارێكیان پایسكل لەئافرەتێكی دا بوو، لەكابرای پایسكل هاژوەریان پرسی، ئەوە بۆچی لێتدا؟ وتی بابە كەس حیسابێك بۆئیمە ناكات لەپەڕینـەوە و ڕێگــاو بانەكانــدا، بــەس عەقلیــەت و زەینــی ئێمــە لــە ئارادایــە ،كەچــی لەسەیارەو ئۆتۆمبێلدا عەقلیەت و زەینی شوفێرەكە و خـەلكان لـەئارادان بـۆ سەلامەتیان .

١٠- لەو جێگایانەدا بپەڕێرەوە كـە دیـارو نیـشان كـراون، تایبــەتن بــۆ پەڕینەوە، تاكو سەلامەتی و ساغی باشترو زیاتر دابین و مسۆگەر بكەیت .

١١- لەكاتی ڕۆیشتندا هێمن و ئارام بە و بەپەلە و خێرا مەبەو هەروەها خۆ بــەزل زانــین و لــوت بــەرزی بەرۆیــشتنەكەتەوە دیــار نــەبێ ،وەك خــودای شـكۆمەندو ئازیز دەفەرموویێت ﴿وَٱقۡصِدۡ فِي مَشۡيِكَ ....﴾ (لقمان ١٩)، لەســەر زوبانی حەزرەتی لوقمان بە ئامۆژگاری بۆ رۆلەكــەی پــێ ی دەفــەرمووێ (لــە ڕێگادا میانڕەوبە).

هەروەها خودای گــەورە لەسـورەتی دا دەفــەرموێ ﴿وَلَا تَمۡشِ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَرَحًاۖ إِنَّكَ لَن تَخۡرِقَ ٱلۡأَرۡضَ وَلَن تَبۡلُغَ ٱلۡجِبَالَ طُولٗا﴾ (اسـراء ٣٧) واتــــە: لەسەر زەویدا بەروح گەورەیی و تەكەببورەوە مەڕۆ؟! خــۆ تــۆ هــەرگیز زەویـت خەرق نەكردووە وەلەبەرزی و بالاشدا هەرگیز ناگەیت بەكێو و شاخەكان .

١٢- ئەگــەر كاغــەزێك نــاوی خــودای لێ نووســرابوو لەســەرە ڕێگــاش كەوتبوو ئەوە هەلیگرەوە، لەشوێنێكی شیاوی خۆی دایبنــێ هــەروەها ئەگــەر پارچە نانێ كەوتبێت .

١٣- لەڕێگادا یا لەسـەر شەقامەكاندا لەبەر چاوی خەلك و مەردوومانـدا

چێشت مه‌خۆ، یانان مه‌خۆ یا هه‌ر شتێكی تربێ .

١٤- دوور بكه‌وه له‌یاری كردن و كات و وه‌خت به‌فیرۆدان به‌گاڵته‌و گه‌پ و ده‌سته گه‌مه‌و سوعبه‌ت یابلیاردو فیشه‌و دامه‌و دۆمینه .

١٥- له‌كاتی مامه‌له‌و كرین و فرۆشتن دا شیرین ره‌فتار به‌و ده‌نگت زۆر به‌رز نه‌كه‌یته‌وه مامه‌له‌و و كارو كرده‌وه‌ی خه‌ڵك شه‌پرێوی تێ نه‌خه‌یت، مامه‌له‌ت ساكارو نه‌رم و نیان بێ .

١٦- به‌ده‌ست هێنان و قۆستنه‌وه‌ی ئه‌وكاتانه‌ی كه به‌رێگاوه‌یت به‌وه‌ی زیكرو یادی خودای تیا بكه‌یت و سه‌لاوات لێ بده‌یت، ئایه‌تی دووباره بخه‌یته‌وه یادت له‌وه‌ی له‌به‌رت كردووه، یانیش بیر كردنه‌وه له‌ئایه‌ت و نیشانه‌كانی به‌رفراوان و بێ سنووری خودای بالاده‌ست و شكۆمه‌ند .

داب و نه‌ریتی خوێندن و خوێندنگا

لەئایینی پیرۆزی ئیسلامدا خوێندن و خوێندنەوە گەلێ پیرۆزو بایەخدارە ،دەرگای چوونە ژوورەوەی دونیای خودا ناسینە ،یەکەم ووشەی کەلەئاسماندا دابەزی بێ لەقورئانی پیرۆزدا (اقراء) بووە واتە بخوێنە، خوێندنێك بەناوی پەروەردگاری بەدیهینەرو خالیق و جوان کار ،خوێندنێك بەنیەتی شارەزابوون بێ لەخێرو بەهرەو بەر چەنگ هێنانیان بێ، خزمەت پێ کردنی کۆمەڵ و کرمەڵگابێ، پێغەمبەر هەربەم نیەتانەوە زۆر گرنگی داوە بەزانستو سوود لێ وەرگرتنیان، فێربوونی زانست و زانیاری بەفەرزو ئەرکی سەرشانی موسڵمانانی داناوە، بەفێربوونی زانیاری زانست و سوود لێ وەرگرتنیان هەر لەسەرەتای تەمەن دەست پێ دەکات تاماڵ ئاوایی کردن لەدونیا، چونکە ئادەمیزاد لەهەموو قۆناغەکانی ژیانیدا، بێ زانست و زانیاری ناتوانێ بەبەختەوەری بژیێ، زانست و زانیاری خۆراکی گیانین، گرنگترین شتێ کەمنداڵی لەسەر ڕابهێنرێت لەبەرکردنی قسەی خودایە کە قورئانی پیرۆزە، ئادەمیزاد ئەو کاتانەی کەلەدەرس و دیڕاسەدا بەسەر دەبات، پێویستی بەچەندین ڕەوشتی شیرین و بەرز هەیە، کەفێری ببێ و بیکات بەکالاو بالای خۆی، تا دڵی مامۆستاو دۆستان و نزیکانی خۆی ڕابگرێت و شادیان بکات، بەرامبەر ئەوەش خۆشی ببێ بەخاوەن ڕێزو قەدرێ لەناویاندا .

هەندێ خاڵ لەڕەوشتی جوانی قوتابی له خوێندگا

گرنگی دان بەپاك و خاوێنی و کات لەدەست نەدان، بەوەی کەبەپاك و خاوێنی و لەپێش لێدانی زەنگ و وانه دەست پێ کردندا ئامادە ببیت.

٢- سلاوکردن لەهاوڕێیان و مامۆستایان لەکاتی پێگەیشتنیانا بلێی (السلام علیکم ورحمة الله).

٣- پاراستنی یاساو ڕەوشتی قوتابخانەو نەکردنی کاری نابەجێ و ناشیرین.

٤- هەموو پێداویستیەکانی ڕۆژ لەکتێب و دەفتەرو قەڵەم و شتانی تریش ئامادە بکەو گرنگیان پێ بدە، خۆت نەکەیتە بار بەسەر کەسانی تر .

٥- لەکاتی وانه ووتنەوەی مامۆستادا هۆشیاربەو بیرو هۆشت لەولاو لەم لا بهێنەوە، کەسانی دەوروبەرت بێداربکەوە ئەگەر کەمتەرخەم بوون .

٦- خۆت بەهیچ شتێ خەریك مەکە و قسە مەکە لەکاتێکدا کەپێویستیت بەگوێ گرتن هەیە .

٧- ئەرك و واجبەکانت جوان بنوسەوەو دیار بکە بۆئەوەی دواتر ئەنجامیان بدەیت .

٨- پشووەکان بەهێمنی بەسەر بەرە، ئاگات لەوانەبێ کەلەخۆت بچوکترن، لەگەڵ گەورەکانیشا دەستە گەمەو گاڵتەو گەپ مەکە

٩- کاتی پشودان بقۆزەوە بەوەی پێویستیەکانی خۆتی تیادا جێ بەجێ بکەیت تاکو زەنگی دەرسەکەی تر لێ دەدرێ زوو بچیتە پۆلەکەتەوە.

١٠- ئاگاداری ئەو خواردن و خواردنەوانەبە کەدەیان کڕیت، لەپێش و

پاشی خواردندا دەستت بشۆو بەپاکی بهێڵەوە ، وەخواردنێك بۆنی ناخۆشی لێ بێت خۆتی لێ دوور بگرە، باهاوەڵانت پێیەوە ئازار نەبینن، ئابۆت دەکرێ رێك و پێك خاوێن بە، هەروەها گورج و گۆڵ و هۆشیارو بێداربە.

١١- ئاگاداری هەنگاو و شەقاوەکانت بە، باشتی پیرۆزو بەرێز نەکەوێتە ژێر پێتەوە، وەك پارچە نان یا دانەوێڵە یا پەرێ وتاری پیرۆزی لێ نوسرابێ وەك ئایەت و فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ.

١٢-بەبێ پرس و مۆڵەت کەل و پەلی هاورێیەکانی پۆلەکەت یا قوتابخانەکەت بەکارمەهێنە وەئەگەر بەکارت هێنا پاش مۆڵەت لێ وەرگرتنیان ئەوا سوپاسی خاوەنەکەی بکە ئابۆت دەکرێ کەل و پەلی پێویستی خۆت ئامادە بکە پێش چوونە قوتابخانەو مایەی بارگرانی نەبیت لەسەر هاورێکانت.

١٣-بەسووك سەیری قوتابیانی هاوەڵانت مەکە، بەڵکو رێزی هەرتاکەیان و گشتیان بگرە و قسەی نارێك و ناشیرینیان ئاراستە مەکە ناوو ناتۆرەیان بۆهەڵمەبەستەو بەغەیبەت و پاشە ملە ناویان بەخراپ نەهێنێ، چونکە ئەمانە مایەی ئازارو ئاشوب و شەرو ئاژاوەن، هەروەها مایەی ناتەبایی و نارێکین لەگەڵ رێزو ویقارێ ئیماندار ناگونجێ و لەخوورەوشتی ئادەمیزادی چاکی پاك نییە.

١٤-هەردەم هاورێیەتی قوتابی زیرەك و خورەووشت بەرز چاك و باش بکە.

١٥-ئەرك و واجبی رۆژانەت ئەنجام بدەو پشت گوێیان نەخەی بەوەی کۆببێتەوە لەسەرت، لەسەرەنجامدا فریایان نەکەوی، بەپشت گوێ نەخستنیان ئاسودەو سەرکەوت و دڵ خۆش دەبی.

١٦-له‌كاتی تاقی كردنه‌وه‌كاندا ناوی خودا بهێنه‌و پشت به‌خوا ببه‌سته و ئه‌ركی باشت یا هه‌وڵی چاكت بۆیان دابێ و چاوت له‌غه‌ش و قۆپیه‌و سه‌یركردنی ئه‌ولاو ئه‌م لا نه‌بێ .

١٧-بۆهه‌ر كاری پێویست هۆشیاربه‌و خودات له‌یادبێ، داوای كۆمه‌كی لێ بكه، به‌لایه‌نی كه‌مه‌وه دوو سێ دوعا له‌به‌ر بكه‌و بیانخوێنه، وه‌ك ئه‌مه كه‌یه‌كێ له‌م دوعایانه كه‌حه‌زره‌تی موسی پێی له‌خودا پاڕاوه‌ته‌وه، وه‌ك خودای گه‌وره ده‌فه‌رموێ : ﴿قَالَ رَبِّ ٱشۡرَحۡ لِي صَدۡرِي ۝٢٥ وَيَسِّرۡ لِيٓ أَمۡرِي ۝٢٦﴾ (طه) له‌ئایه‌تی (٢٥-٢٦)، واته: خوایه‌گیان سینه‌و دڵ و ده‌روونم فراوان بكه‌یت و داواكاری و پێداویستیه‌كانم بۆ ئاسان بكه‌یت.

هه‌روه‌ها ئه‌و خاڵانه‌ی داب و نه‌ریتن كه‌قوتابی پێویسته له‌ماڵه‌وه ره‌چاویان بكات ئه‌مانه‌ن

١-هه‌ر كه‌گه‌یشتیه ماڵه‌وه پاش سلاوكردن و نان خواردن كاتت به‌فیڕۆ نادەیت و ئه‌رك و واجبه‌كانت به‌جێ ده‌گه‌ینی، نه‌كه‌ی كیتابه‌كانت فرێ ده‌یته ماڵه‌وه به‌بێ سه‌روبه‌ری و ئه‌ركه‌كانت پشت گوێ بخه‌یت بڵێی ده‌ی ده‌ی به‌یانیه‌كی تر ئه‌نجامی ده‌ده‌م، بۆ به‌یانی داهاتووش بگه‌ڕێی به‌دوای كیتابه‌كانت و بڵێی كوانێ كیتابه‌كانم، هه‌ند به‌بێ موبالاتی فڕێت دابن، نه‌زانی له‌كوێت داناوه!

٢-به‌خشته‌و وانه‌كانی ڕۆژانه‌تدا بچۆره‌وه، خۆت دڵنیا كه له‌وه‌ی هیچت فه‌رامۆش و له‌بیر نه‌كردووه، له‌به‌جێ گه‌یاندنی ئه‌رك و واجبه‌كانت.

٣-هه‌رده‌م له‌هه‌وڵی ئه‌وه‌دابه خه‌ت و نوسینه‌كانت خۆشترو جوانتر كه‌ی و

كیتاب و په‌رتووكه‌كانت ڕێك و پێك بكه‌یت و به‌رگیانبكه‌یت و خاوێن ڕایان گریت و سوودیان لێ ببینی، تاكو ته‌مه‌نیان درێژتربێ خه‌ڵكانێكیش له‌پاش تۆ سودوو به‌هره‌یان لێ وه‌ربگرێ و دوعای خێرت بۆبكه‌ن .

٤-هه‌وڵبده شوێنی چاك و باش و تایبه‌ت بۆ كیتاب و ده‌فته‌ره‌كانت له‌ماڵه‌وه ڕێك بخه‌یت، هه‌روه‌ها پارێزگاریان بكه‌یت له‌جانتاو یا ناو جانتاو یا به‌هه‌رشێوه‌یه‌كی تربێ واته نه‌كه‌ی كیتاب و ده‌فته‌ره‌كانت فڕێ بده‌یته ئه‌م گۆڕو ئه‌وگۆڕ، ئه‌وسا منداڵی ماڵه‌وه‌تان یا هی میوانان ده‌ستی بكه‌نێ و په‌رپوتی بكه‌ن.

٥-له‌هه‌وڵی ئه‌وه‌دابه كه‌له‌گشت ده‌رسه‌كانتدا پله‌یه‌كی باش به‌ده‌ست بهێنی به‌پله‌و ده‌ره‌جه‌ی كه‌م قه‌ناعه‌ت نه‌كه‌ی، بۆئه‌مه‌ش ڕۆژانه وانه‌كانت بخوێنه‌و ئاماده‌یان بكه، وه‌ئه‌گه‌ر له‌وانه‌یێ لێی حاڵی نه‌ده‌بووی یا سه‌رت لێی ده‌رنه‌ده‌چوو بڕۆ لای براده‌رانی له‌خۆت زیره‌كتر شه‌رمت پێ نه‌بێ، لێیانه‌وه فێری ده‌رسه‌كه‌ت ببه، چونكه خودای بالاَده‌ست حه‌زده‌كات هه‌ركه‌سێكتان كارێكی كرد به‌جوانی و ڕێكی و پێكی به‌جێی بگه‌یه‌نێ ، وه‌له‌مانای ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا هاتووه‌و ڕوون و ئاشكرایه كه‌ئیمامی به‌یهه‌قی ڕیوایه‌تی كردووه كه‌پێغه‌مبه‌رﷺ فه‌رموویه‌تی (ان الله تعالی یحب اذا عملا احدكم عملا ان یتقنه).

پێویستە قوتابی ڕەچاوی ئەم خاڵانە بكات لەكاتی تاقی كردنەوە

١- پاش خۆ ئامادە كردنێكی تەواو پشت بە خوا ببەستێ و زیكرو ویردی بەیانیان و ئێواران فەرامۆش نەكات.

٢- دەست نوێژ بشۆرێ و بەهیچ شێوەیێ تەنگەتاو نەبێ بۆ سەر دەستاو، خۆی سوك و ئاسوودە بكات.

٣- گیرو گرفتەكانی ژیانی، وەلانێ و خۆی و مێشكی بەتەنها بێلێتەوە بۆ تاقی كردنەوەكانی.

٤- پۆشاكی تەسك و تریسك یاشڕو شەپڕیۆ نەبی كە كاری گەری بكات لەسەر جستەی یادەروونی.

٥- دڵ و دەروونی ئارام بكات و خۆی دوربگرێ لەشێوان و ترسان و بێ سیقەیی و متمانەیی، ورەو عەزم و جەزمی خۆی بەرزبكاتەوە.

٦- داوای یارمەتی و كۆمەكی لەخودای گەورەبكات، بەلایەنی كەم ئەم دوعایە بخوێنی (اللهم لا سهل الا ما جعلته سهلاً وأنت تجعل الحزن ان شيئت سهلاً) هەروەها داوا لەدۆست و ئازیزانی بكات كە دوعای خێری بۆ بكەن.

٧- هەوڵ بدات لەكاتی تاقی كردنەوە خەوی نەێی یا برسی نەبێ یازۆری نەخواردبێ كە پێیانەوە نارحەت ببێ.

٨- وورپای كاتی تاقی كردنەوە بێ زووتر خۆی بۆ ئامادە كردبێ .

٩- پێداویستی تاقی كردنەوە فەرامۆش نەكرێ، بەچاكی و باشی ئامادە بكرێ، وەك پێنوس و قەڵەم تراش و ڕەشكەرەوە و ڕاستەو.. هتد.

١٠- حیسابێكی تەندروستی بكرێت، بۆ نموونە گەر سەری بێشێ حەبی

پاراستۆلی پێ بێ، ئەگەر ئەعصابی ماندی بوو هێور كەرەوەی پێ بێ، ئەگەر فشاری خوێنی (چغگ) هەبێ حەبی دابەزێنەری خوێنی هەبێ،...هتد.

١١- هەندێ نوقل و چكولات لەگیرفانی بێ، لەكاتی كەمی بی هێزی بەرووخسەتی مامۆستاوە یەك دوو دانەی لێ بخوا.

١٢- لەسەرە تاوە سەلاو لەمامۆستایان و هاوەڵانی بكەو ڕوو خۆش و گەش بێ بێ و گوێڕایەلی تێبینی و ئامۆژگاریەكانی بەڕێوەبەری هۆلی تاقی كردنەوە بێ و سوودیان لێ وەرگرێ.

١٣- لەسەرەتاوە وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە كەلای ئاسانەو دەیان زانی و لێیان بێ گومانە، بەهیچ شێوەیێ چاوی لەغەش و قۆپیە و غەیری خۆی نەبێ، گەر وەڵامەكانی بۆ نەاهت باهەندێ قورئان بخوێنێ بەنیەتی وەبیرهاتنەوەی، وەك سورەتی (الضحى).

١٤- كە كۆتایی بەوەڵامەكانی هێنا خێرا نێتە دەرەوە، بەڵك و چەند جارێ پێدا بچێتەوە، ئاخۆ چی لەبیر نەچووە، یا ئاخۆ وەڵامەكانی ڕاستە یا تا تەواو دڵنیا نەبێ دەرنەچێ، یابا تادواكات بمێنێتەوە.

١٥- لەپاش دەرچوون لەهۆڵی تاقی كردنەوە شوكرانەی خوای گەورەبكات، ڕازی بێ لەقولایی دڵەوە بەتەقدیراتی تاكی پاكی میهرەبان، خۆ نازانێ لەچارەنووس خێرو سوود لەچی دایە..

هه‌ندێ له‌داب و نه‌ریتی كه‌سایه‌تی(الشخصیه)

ئاده‌میزادی ئیماندار ده‌بێ له‌گه‌ڵ خه‌ڵكیدا له‌ژیان و ژینگه‌دا كه‌سایه‌تی خۆی ده‌ربخاو به‌كردارو به‌گوفتار ڕوونی بكاته‌وه، كه‌دوا كه‌وتـه‌ی پێغه‌مبـه‌ری خۆشه‌ویسته ﷺ كه‌دواكه‌وته‌ی (رحمة للعالمين)ه، بۆیـه خۆشـی ڕه‌حمه‌تـه لـه هه‌رشوێنێ بێ و بۆهه‌رشـوێنێ بـچێ جێگـه‌ی ئـه‌مینی و دڵـشادی خـه‌ڵك و مه‌ردوومه، هه‌رده‌م شیرین ڕه‌فتارو كردار جوان و خوره‌وشت به‌رزو نه‌رم و نیـان و به‌زه‌ییـه له‌ئاسـت هـه‌ژارو داماوانـا، چـونكه ده‌زانـێ پـاكی و پـیرۆزی و سه‌ركه‌وتن له‌ڕووكردنـه خودایـه‌و لـه‌ده‌روون سـاغی و پاكیدایـه، هـه‌رپاكێتی ده‌روونه ڕه‌نگ ده‌داته‌وه له‌كارو كرده‌وه‌ی شیرین و جوانا، هه‌روه‌ها ده‌ردو به‌ڵاو فیتنه‌و ژێركه‌وتن له‌ئه‌نجامی ده‌روون پیسی و نه‌خۆشیه، وه‌ك خوای گه‌وره ئـه‌و ڕاستیه‌مان بۆ ڕۆن ده‌كاته‌وه‌و ده‌فه‌رمووێ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴿١٠﴾ (الشمس ٩-١٠)ده‌روون نه‌خۆشه‌كان و پیسه‌كان له‌كارو كـرده‌وه‌ی خراپ و به‌دا ڕه‌نگ ده‌داته‌وه كارو كرده‌وه‌ی ناشیرین و خراپیان ڕه‌نگ دانه‌وه‌ی ده‌روونی پیس و نه‌خۆشیانه.

هه‌روه‌ها ئاده‌میزادی خاوه‌ن باوه‌ڕ ده‌زانێ به‌دواكه‌وتنی هـه‌واو ئـاره‌زوو و شه‌هه‌وات، مایه‌ی ده‌روون پـیس بـوون و نـه‌خۆش بوونـه، مایـه‌ی ئه‌زیـه‌ت و ئازاری ده‌روون و گیانه، هه‌روه‌ها مایـه‌ی تێـك چـوونی بـاری كۆمه‌ڵایـه‌تی و ئابووری و سیاسیه و دژایه‌تی له‌گه‌ڵ نیزامی كه‌ون و بوورنه‌وه‌رو فیتره‌و حه‌قـه، وه‌پێچه‌وانه‌ش واته به‌دواكه‌وتنی وه‌حی و به‌رنامه‌ی خـوداو ژێـر پـێ خـستنی خواسته ناهه‌مواره‌كانی نه‌فس و شه‌یتان، ڕزگار بوونـه له‌نه‌خۆشـی و پیـسی و

ئه‌زیه‌ت و ئازاری ده‌روونی و مایه‌ی كارچاكیه له‌هه‌موو بواره‌كاندا، سه‌ره‌نجامیش به‌هه‌شت پێشوازی لێ ده‌كات، وه‌ك ئه‌م مانایه له‌م فه‌رمووده‌دا ره‌نگ ده‌داته‌وه كه‌پێغه‌مبه‌رﷺ ده‌فه‌رمووێ (حفت النار بالشهوات وحفت الجنة بالمكاره)رواه الترمذي.

به‌به‌دواكه‌وتنی هه‌واو ئاره‌زوو شه‌هوات جه‌هه‌نند‌ه‌م دێته ئاراوه، هه‌روه‌ها به‌ژێر خستنی داواكاری ناهه‌موار، ئاده‌میزاد شایسته‌ی ساغی و خۆشی و به‌هه‌شت ده‌بێ.

جا پێویسته هه‌رئاده‌میزادێكی ئیماندار ره‌چاوی ئه‌م خالانه بكات له‌داب و نه‌ریتا

١- گرنگی دان به‌پاك و خاوێنی له‌ش و ده‌روون هه‌موو هه‌فته جارێ خۆی به‌جوانی بشۆریت، ئه‌گه‌ر رۆژی جومعه بێ باشتره له‌رۆژه‌كانی تری هه‌فته، حه‌زره‌تی عائیشه ره‌زای خوای لێبێت له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ بۆمان ده‌گێرێته‌وه، كه‌فه‌رموویه‌تی خۆتان پاكو خاوێن راگرن پیس و پۆخڵی له‌خۆتان دوورخه‌نه‌وه، چونكه ئیسلام پاك و خاوێنه، صیغه‌كه‌ی به‌عه‌ره‌بی ئه‌وه‌یه (تنظفوا فان الاسلام نظيف)رواه ابن حبان.

٢- هه‌ركاتێ دیتت نینۆكه‌كانت هاتووه بیانكه، بانه‌بنه جێگه‌ی قرێژو پیسایی و مایه‌ی نه‌خۆشیان، ئه‌گه‌ر دانی ئێوارانی پێنج شه‌مه یابه‌یانیانی جومعان بێ باشتره.

٣- مۆڵه‌ت مه‌ده خۆت كه‌قژی سه‌رت زۆر درێژ بێت هه‌میشه به‌خاوێنی

ڕابگرەو جوان و ڕێك و پێکی دابهێنە.

٤- خۆت ڕابهێنە لەکارەکانا لەڕاستەدا جێ بەجێ بکەی، بەتایبەتی لەدەست نوێژو غوسل و سلاوکردن و دۆقەکردن و جل لەبەر کردن و پێلاو لەپێ کردن و شت وەرگرتن و خواردن و خواردنەوە، لای چەپیش بۆخۆپاکردنەوەی سەر ئاودەست و جل داکەناندن و پێلاوداکەندن.

حەزرەتی عائیشە (ڕەزای خوای لێبێت)دەگێڕێتەوە پێغەمبەرﷺ دەستی ڕاستی بۆ دەست نوێژو خواردن و خواردنەوە بەکاردەهێنا دەستی چەپیشی بۆسەر ئاودەست و شتی لەوبابەتانە بەکار دەهێنا ،ئیمامی داود گێڕاویەتیەوە.

٥- بەلغەم و چلم ڕووەو قیبلە ڕوومەکە، وەك لەئاودەستیشا پێش و پاش ڕووەو قیبلە هەلمێخە، هەروەها دەستە سڕی تایبەتی یا

کلینکس بەکار بهێنە بۆ چرم و بەلغەم سڕین، ئەویش بەشێوەیەکی وا مایەی بێ زاری و ئازاری کەسی تیا نەبێ بەوەی لەڕوویانا ئەنجام بدەیت و، بەلکو لەو کاتانەدا پشتیان تێ بکەیت وەلەشوێنی شیاوی خۆیا فڕێی بدەیت.

٦- لەکاتی پژمیندا ڕووت لەخەلك و مەردووم و خواردن و خواردنەوە وەربگێڕە، تاکو پڕیشکی پشمینەکە ئازاری دەروونی کەس نەدات یا خواردن و خواردنەوە بێزەوەر نەکات کەئیشتهای تیا نامێنێ.

٧- پاش پژمین بلێیت(الحمدالله) موسلمانانی کەلەگەلیان، پێی بلێن (یرحمك الله)ئەویش لەوەلامیاندا بلێت (یهدیکم الله ویصلح بالکم) واتە: خودا هیدایەتتان بدات و حالت چاك بکات.

٨- لەکاتی باوەش هاتندا بەپشتی دەست دەمت بگرە، یاپشتی دەستت

بخه‌ره سه‌رده‌م، چونكه دیمه‌نێكی ناشیرینت بۆ دروست ده‌كات یا مه‌ترسی شتێكیش ده‌كرێ بچێته ناو ده‌مه‌وه.

٩- خۆت له‌وخواردنانه بپارێزه كه‌ده‌بێته مایه‌ی ئه‌وه‌ی ئاده‌میزاد سكی پیێ ده‌وا ده‌كات و ناره‌حه‌تی ده‌كات یا كه‌می لیێ بخۆ.

١٠- كه‌سه‌یری‌ناوێنه یا ئه‌ینۆك ده‌كه‌یت یادی خودای شكۆمه‌ند بكه و شوكرانه‌ی بكه وه‌ك بلێی (اللهم احسنت خلقی فاحسن خلقی) خوایه‌گیان جوانت خه‌لق كردووم خوره‌وشتیشم جوان بكه.

١١-به‌ته‌له‌فۆن خه‌ڵك هه‌راسان مه‌كه‌و گاڵته‌و قسه‌ی زیادی پیێ مه‌كه، به‌ڵكو ته‌نها بۆكاری پێویست به‌كاری بهێنه.

١٢- له‌سه‌ر به‌ندایه‌تی و عیباده‌تی خودای گه‌وره خۆت ڕابێنه به‌واجب و سوننه‌ته‌كانه‌وه، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر كرده‌وه‌ی باش، خۆت دووربگره له‌كارو كرداری بیێ سودو بیێئیستفاده وه‌له‌بیری ئه‌وه‌دا به كات به‌فیڕۆ نه‌ده‌یت و هه‌رده‌م زمانت ته‌ڕو پاراو بیێ به‌زیكرو یادی خوا.

له‌حه‌زره‌تی عائیشه(خوا لیێ ڕازیبێت) ده‌گێڕێته‌وه باشترین كرده‌وه‌ی باش و چاك له‌دین و ئاییندا له‌لای پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ئه‌و كرده‌وه‌بوو كه‌خاوه‌نه‌كه‌ی له‌سه‌ری به‌رده‌وام بێت ئه‌گه‌ر كه‌میش بیێ (خیر الاعمال ادومة وان قل).

١٣- له‌و كارو كرده‌وه‌و گوفتارانه‌ی كه‌په‌یوه‌ندیان به‌تۆوه نیه خۆت لێیان دوور بخه‌ره‌وه، عن ابی هریره قال رسول الله ﷺ (من حسن الاسلام المرء تركه مالا یعنیه)رواه الترمذی و ابوداود واته: له‌خوره‌وشتی جوانی ئاده‌میزادی موسڵمان ئه‌وه‌یه كه‌واز بینیێ له‌شتانیێ كه‌په‌یوه‌ندی به‌وه‌وه نیه.

١٤- لەئامۆژگاری کردنــی خــەڵکان کەمتەرخــەمی مەکــەو لەبیــستنی ئامۆژگاریان گورج و گۆڵ بە، سوود وەربگرەو سوود ببەخشە.

١٥- نەکەیت تورەبی بەهیچ شێوەیێ لەهیچ ڕووێکەوە ئەگەر لەسەر هەڵە بوویت دان بەهەڵەکەی خۆت دابنێ و پێشوازی لەڕاستیەکەی بکە، هەمیشە خەریکی پاك کردنەوەی دەروون و بەدەنت بە بەئیستغفارو تەوبەو پەشیمانی، فەرامۆش مەکە خۆت لەگەڵ ئەم کۆمەڵی بدە کەخودای گەورە لەئاستیانا دەفەرمووێ ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلۡمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾﴾ البقرە (٢٢٢) واتە: بەڕاستی خودای گەورە تەوبەکارانی خۆش دەوێ لەگەڵ خۆپاككەرەوان.

١٦- هەردەم لەکاروبەرەکانتاو لەبەندایەتی و عیبادەتا ئیخلاصت ببــێ، بەئاواتی خوا لەخۆ ڕازی کردن ڕۆژانەی ژیان پێ بەســەر بــەرەو لــەپێش چاوی بگرە لەهەموو کاتێ.

١٧- بەجێ گەیاندنی هەموو ئادابەکانی ئیسلام لەهەموو ڕوو لایەنێکی ژیانەوە لەقەدەر توانا.

داب و نەریتی نوستن و خەو

جێگەو باڵەخانەی نوستن دوا شوێنێكە ئادەمیزاد بۆی دەگەڕێتەوە پاش ڕەنج و ماندووبوونی ڕۆژگاری درێژ، نووستن ڕەحمەت و بەزەیی خودایە تاكو ئادەمیزاد سەرلەنوێ ووزەو تاقەتی خۆی بێنێتەوە بۆڕۆژێكی نوێ و تازە، وەك زاتی شكۆمەندو ئازیز دەفەرمووێ ﴿وَمِن رَّحْمَتِهِۦ جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لِتَسْكُنُواْ فِيهِ وَلِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾﴾ (القصص ٧٣) واتە : لەبەزەیی و نیعمەت و بەهرەی خودای گەورە ئەوەیە كەخوای گەورە شەوو ڕۆژی گێڕاوە بۆتان تاكو لەشەوا پشوو بدەن و ئۆقرە بگرن و هێزو تواناتان بێتەوە بەر ، وەڕۆژیشی گێڕاوە بەمایەی ژیوارو كارو كاسبی و هەوڵدان بۆ فەزل و كەرەمی خودا، بەئومێدی ئەوەی ڕەجاو تكاتان بێ خودای خۆتا بناسن و شوكرانەو سوپاسی بكەن و ڕێگەو ڕێبازی ئەو بگرنە بەرو یادی بكەن

نوستن ئایات و نیشانانی خودایە لەسەر دەسەلاتی بێ پایانی گەورەی ئەو تاك و پاك و مەزنە، هەروەها نیشانەو بەڵگەشە لەسەر بێهێزی ئادەمیزاد و تیابوونی كەم و كوڕی، بێ گومان لەنوستنیشدا چەند داب و نەریتێكمان هەیە بەپێی ئادابی ئیسلامێتی و سوننەتەكانی پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ ئەمەش چەند خاڵێكە لەو داب و نەریتە:

١-دەست نوێژ شۆرین لەپێش نوستندا هەروەها كردنی چەند ڕەكەعات نوێژێ دوو دووانە كەپێی دەوترێ (قیام اللیل) واتە: شەو تیا وەستان یا شەونوێژی پێش نوستن وەلەپاش نووستنیش هەستانەوە هەیە بۆ شەونوێژ كەپێی دەوترێ (تهجد)حەوت ڕەكەعاتە تاكو یانزە.

عن ابی امامة قال سمعت رسول الله (صلی الله علیه وسلم)یقول (من اوی الی فراشه طاهرا وذكرالله عزوجل حتی یدركه النعاس، لم یتقلب ساعة من اللیل یسأل الله عزوجل خیرا من خیر الدنیا ولآخرة الا اعطاه الله)رواه ابن السني واته: ئەوەی بچێتە سەرجێگاو ڕایەخی نوستنی بەدەست نوێژەوە وەزیكرو یادی خودای گەورە بكات تائەو كاتەی دەكەوێتە خەوا وەتێیدا لەخوای گەورە بپارێتەوە بۆخێری دونیاو قیامەت ئیللا خودای گەورە دوعاكانی قبول دەكاو پێی دەبەخشێ.

٢-لەپێش نووستندا بیر لەكردەوەی ئەو ڕۆژەی بكاتەوە ئەگەر هەڵەو گوناه و تاوانی ئەنجام دابوو ئەوە تەوبەبكاو پەشیمان بێتەوە هەوڵبدات جارێكی تر نەگەڕێتەوە سەریان ، لەئەبو سەعیدی خودری (ڕەزای خوای لێبێت) پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی هەركەسێ لە موسڵمانان كەپاڵ دەداتەوە لەسەر جێگاو ڕایەخی نوستنی ئەوكاتە بڵێ (استغفرالله الذی لا اله الا هو الحي القیوم واتوب الیه) واتە: داوای لێبوردن لەوخودایە دەكەم، كەخۆی تاكە پەرستراوەو هیچ پەرستراوێكی تر نیە و هەمیشە زیندوو ڕاگری كەون و كائینات و مەخلوقانە، وەدەگەڕێمەوە بۆلای ئەگەر هەندێ كەفی دەریاش بێ (واتە ئەگەر هەرچەندە زۆریش بێت) ئەوە خودای گەورە لەگوناه و تاوانەكانی خۆش دەبێ.

٣-لەپێش نوستندا ئایەت كورسی كەئایەتی (٢٥٥)ی سورەتی (البقره)یە ﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ

ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ سوره‌تی (الاخلاص) واته (قل هوالله احد) هه‌روه‌ها (معوذتين) واته (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس) سیٚ جار سیٚ جار بیان خویٚنیٚ پاشان فوو له‌ده‌ستی بكات و به‌ده‌م و چاویا پاشان به‌به‌ده‌نیا دایبهیٚنیٚ ، له‌عائیشه‌وه(ره‌زای خوای لیٚبیٚت) ده‌گیٚڕیٚته‌وه كه پیٚغه‌مبه‌رﷺ له‌هه‌رشه‌ویٚكا كه‌ده‌چووه سه‌ر جیٚگه‌و ڕایه‌خی نووستن ده‌ستی ده‌كرد به‌دوعا كردن و ده‌سته‌كانی تیا به‌رز ده‌كرده‌وه‌و (قل هو الله احد(و (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس)ی ده‌خویٚند پاشان فووی له‌ده‌سته‌كانی ده‌كردوو به‌ده‌م و چاوو سه‌رو له‌ش و به‌ده‌نی دای ده‌هیٚناو ئه‌مه‌ی سیٚ باره ده‌كرده‌وه .....موسلم و بوخاری ڕیوایه‌تیان كردووه.

عن عائيشه(رضي الله عنها) ان النبى ﷺ كان اذا اوى الى فراشه كل ليلة جمع كفيه ثم نفث فيهما قرأ (قل هوالله احد) و (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس)ثم مسح بهما ما استطاع من جسده يبدأ بها على رأسه ووجهه وما اقبل من جسده يفعل ذلك ثلاث مرات متفق عليه.

٤-له‌پیٚش پاڵكه‌وتن له‌سه‌ر جیٚگه‌و ڕایه‌خی خه‌و جیٚگه‌كه داوه‌شیٚنه، تاكو دڵنیا بیت هیچ زینده‌وه‌ریٚكی زیان به‌خش تیای نه‌چووه، پاشان له‌سه‌ر كه‌له‌كه‌ی ڕاسته لیٚی پاڵ كه‌وه خۆت لاده له‌وه‌ی پیٚ و قاچه‌كانت ڕووه‌و قیبله هه‌ڵ بكه‌ون ، عن ابى هريرة (رضى الله عنه) قال قال الرسول (صلى الله عليه وسلم) اذا اوى احدكم الى فراشه فلينفض فراشه بداخله ازاره فأنه لايدري ماخلفه عليه، ثم يقول بسمك ربى وضعت جنبى وبك ارفعه ان امسكت نفسي فارحمها وان ارسلتها فا حفظها بما تحفظ به عبادك الصالحين) متفق عليه ئه‌بو

هوره‌یره (خوا لێی ڕازیبێت) ده‌گێڕێته‌وه كه پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ فه‌رموویه‌تی: ئه‌گه‌ر یه‌كێ له‌ئێوه چووه سه‌رجێڤای نووستن با ڕایه‌خه‌كانی داوه‌شێنێ، چونكه ئه‌و نازانێ له‌پاش ئه‌وا چی تیا چووه یا چی تیایه‌، پاشان بڵێ به‌ناوی تۆوه خوایه گیان كه‌له‌كه‌م له‌سه‌ر جێی نوستن ڕاكێشاوه به‌یارمه‌تی و كۆمه‌كی تۆوه به‌رزی ده‌كه‌مه‌وه، ئه‌گه‌ر گیانم ناده‌یته‌وه بۆلای خۆت گلی ده‌ده‌یته‌وه ڕه‌حمی پێ بكه‌، ئه‌گه‌ر ڕوح و گیانم پاش نوستن پێ ده‌به‌خشیه‌وه‌و ده‌ینێریه‌وه بیپارێزه وه‌ك چۆن پیاو چاك و به‌نده صالیحه‌كانت ده‌پارێزی .

٥-تاكو خه‌وت نه‌یێ نه‌چیته سه‌ر جێگه‌ی نوستن چونكه نوستن زیاد له‌پێویست بێ كات به‌فیڕۆ دانه‌و، كاتیش لای ئاده‌میزادی موسڵمان كێڵگه یا مه‌زره‌عه‌ی ژیانه بۆ دواڕۆژێكی به‌خته‌وه‌ر، له‌فه‌رموده‌یێ هاتووه پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ﷺ ده‌فه‌رمووێ: ئه‌ی فلان زۆر مه‌خه‌وه‌، چونكه زۆر خه‌وتن هه‌ژارییه له‌ڕۆژی قیامه‌تدا، جا پێویسته به‌پێی پێویست بخه‌وین و زیاده ڕه‌وی نه‌كه‌ین كه‌نزیكه‌ی ده‌وروبه‌ری حه‌وت هه‌شت سه‌عاتێ ده‌كات، به‌پێی ته‌مه‌ن و شوێن و جۆرێتی كار.

٦-هه‌وڵبده‌ین خۆمان واڕابێنین كه‌زوو بخه‌وین و زوو هه‌ستین، تاكو نوێژی به‌یانی به‌هۆش و گۆشه‌وه ئه‌نجام بده‌ین و خۆمان باشتر ئاماده‌كه‌ین بۆ ده‌رچوون بۆ كارو فه‌رمان .

عن عائشة(رضی الله عنها)قالت كان رسول الله (صلى الله عليه وسلم)ينام في اول الليل و يقوم اخره فيصلى)رواه ابن ماجه. واته: عائیشه‌(ڕه‌زای خوای لێ بێ) فه‌رمووی پێغه‌مبه‌رﷺ له‌سه‌ره‌تای شه‌و ده‌خه‌وت و له‌كۆتایی شه‌ودا هه‌ڵده‌ستاو شه‌و نوێژی ده‌كرد.

٧-پێویسته جلی خەوی تایبەتیمان بێت، پۆشاکی نەرم و فراوان و بەرین، خۆ بپارێزین لەوەی کەلەکاتی خەوا ڕووت بینەوە یا عەورەتمان دەرکەوێ.

٨-جێگاو ڕێگای نوستنی کچان لەگەڵ کوران لێك جیا بکەینەوە لەماڵەوە، هەوڵدەین ژووری برایان لەگەڵ خوشکان لێك جیابن بەتایبەتی پاش تەمەنی (١٠)ساڵی.

٩-خۆلادەین لەوەی لەسەر زگ بنوین یان پاڵ دەینەوە .

عن یعش بن طحفه قال : قال ابی بینما انا مضطجع في المسجد علی بطني اذا رجل يحركني برجله فقال (ان هذه ضجعة يبغضها الله قال فنظرت فاذا هو رسول الله(صلى الله عليه وسلم))رواه ابوداود.

یەحیشی کوڕی تەحفە دەڵێت، باوکم ووتی من لەمزگەوتا لەسەر زگ لێی ڕاکێشابووم، کابرایەك بەقاچی جولاندمی ووتی (ئەم پاڵ دانەوەیە خوا ڕقی لێیەتی، ووتی کەسەیرم کرد ئەوە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو .

١٠-زیکرو یادی خواکردن لەوکاتانەی کەلەناو خەوای و بەئاگادێیت یا لەدوای خەوا عن عائشه(رضي الله عنها) قالت كان رسول الله (صلى الله عليه وسلم)اذا تعار من الليل قال لا اله الا الله الواحد القهار، رب السموات والارض وما بينهما العزيز الغفار) رواه النسائي واتە:لەعائیشەوە (ڕەزای خوای لێ بێ)دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ کەلەخەو هەڵدەستا بەشەو دەی فەرموو(لا اله الا الله الواحد القهارب السموات والارض وما بينهما العزيز الغفار) واتە: هیچ پەرستراوێ نیە بەغەیری (الله)نەبێ خۆی تاکی پاکی زاڵەو پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی و نێوانیانە، شکۆمەندی و لێبووردەی

غه‌ففاره.

١١-له‌پێش نووستندا ده‌رگاو په‌نجه‌ره داخه‌ین و ئاگری سۆبه‌و ته‌باخ یا هه‌رشتێكی تریێ بكوژێنینه‌وه و قاپ و مه‌نجه‌ڵ و هاو وێنه‌یان داپۆشین.

جابر خوالێی ڕازی بێ ده‌گێڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ر ﷺ كه‌فه‌رموویه‌تی (اطفئوا المصابيح بالليل اذا رقدتم و اغلقوا الابواب اوكئوا الاسقية وخمروا الطعام و الشراب)متفق عليه) واته: كاتێ كه‌ده‌خه‌ون چرایه‌كان بكوژێننه‌وه‌و ده‌رگاكان دابخه‌ن و مه‌نجه‌ڵ و قاپه‌كانی بپارێزن و سه‌ریان داپۆشن .

١٢-ئه‌گه‌ر خه‌وێكی باشمان دیت، شوكرانه‌ی خوای له‌سه‌ر بكه‌ین لای خۆشه‌ویستانی ده‌روون پاك بیگێڕینه‌وه، ئه‌گه‌ر خه‌وێكی ناخۆشمان دیت هه‌ڵسین نوێژ بكه‌ین و دوعای خێر بكه‌ین و لای هیچ كه‌سێ نه‌یگێڕینه‌وه ، عن ابی هريرة مرفوعا(اذا رأى احدكم رؤيا يكرهما فلا يحديث بها احدا وليقم فليصلي)رواه الترمذى.

یه‌كێ له‌دوعایه‌كانی خه‌ونی ناخۆش ئه‌وه‌یه بڵێی (اللهم اجعله خيرا لنا وشرا لاعدائنا) .

١٣-كاتێ له‌خه‌و هه‌ڵده‌ستی ئه‌م زیكره بخوێنه (الحمدالله الذى احيانى بعدما أماتنى واليه النشور) واته: حه‌مدو ستایش بۆ ئه‌و زاته‌ی كه‌زیندووی كردمه‌وه پاش ئه‌وه‌ی مراندبوومی وه‌بۆلای ئه‌و ده‌گه‌ڕێینه‌وه زیندوو ده‌كرێینه‌وه.

ته‌واو الحمدلله ١٩٩٥/١٢/٢٥

الحمدالله الذى هدانا لهذا وماكنا لنهتدي لو لا ان هدانا الله

وصلى الله تعالى على نبي الامى وعلى اله وصحبه وسلم

ئادابی به‌كار هێنانی مۆبایل

گومان له‌وه دانیه له‌ورۆژه‌ی كه خودای گه‌وره ئه‌م ئاسمانانه‌و زه‌ویه‌ی به‌دیهێناوه له‌گه‌ڵ به‌دیهێنراوه‌كانی تر، هه‌ر گشتیانی ڕام و موسه‌خه‌ر كردووه بۆ ئاده‌میزاده‌كان، وه‌ك خۆی ده‌فه‌رموێ ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾﴾ الجاثية/١٣. (الجاپیه/١٣) .

به‌ڵام ئاده‌میزاد توانیویه‌تی به‌قه‌د تواناو زانین و بیری خۆی‌ك له‌ورۆژو زه‌مان و شوێنی خۆی لێی به‌هره‌مه‌ندبێ، تا بڕه‌وی دابێ به‌زانست و زانیاری و كۆششی كردبێ بۆ پشكنین و ده‌رخستنی نهێنیه‌كانی ئه‌م كه‌ون و بوونه‌وه‌ره، ئه‌وه زیاتر مانای رام و موسه‌خخه‌ر بوونی ئه‌م بوونه‌وه‌ره‌ی بۆ ده‌ركه‌وتووه و پێی وه زیاتر به‌هره‌مه‌ند بووه.

دیاره سوننه‌تی خوای گه‌وره‌ش پێشكه‌وتن و ده‌رخستنی هه‌ندی له‌نیعمه‌ته‌كانی به‌ستۆته‌وه، به‌هه‌ول ته‌قه‌لای ئاده‌میزاده‌كانه‌وه، كه‌وه‌ك شاراوه له‌م بونه‌وه‌ره‌دا دایناوه، ده‌یكاته به‌هره‌و دیاری ئه‌وكه‌سانه‌ی كه كۆششی بۆ ده‌كه‌ن و هه‌نگاو له‌پێناویا داوێن.

دیاره ژیرو بیرو زانستی ئاده‌میزاد له‌ڕوانگه‌ی پشكنین و ده‌رخستنی نهێنیه‌كانی ئه‌م كه‌ون و بوونه‌وه‌ره، ڕۆژ له‌دوای رۆژ له‌گه‌شه كردن دایه، به‌جۆرێكی وا ئه‌گه‌ر وه‌ك و گریمان به‌نموونه بهێنینه‌وه، ئاده میزادێكی سه‌د ساڵ پێش ئێستا زیندوو بكه‌یته‌وه، ئه‌م هه‌موو پێش كه‌وتنه پیشه‌سازی و

ئەلکترۆنیە ببینێ، ئەو هەموو جۆری فرۆکە و ئۆتۆمبیل و تەلەفزیۆن و کۆمپیوتەرو ئەنتەرنێت و مۆبایل ..هتد ببینێ ئەو هەموو ئاوەدانی و بیناسازی و کارگەو شەریکاتانە ببینێ، یەکسەر تووشی سەرسوڕمانی و حەیرانی دەبێ ناتوانێ، بیان خوێنێتەوەو مێشکی هەلی ناگرێ و قەبوولی ناکات، ئا بەم شێوەیەش بیر لە سەد سالی داهاتوو بکەوە.. باشە ئەدی ئەگەر یەکێ هەزار ساڵ پێش ئێستا مردووبێ ئەوسا زیندوو ببێتەوە، دەبێ هەلوێستی چی بێ لە دیتنی ئەو هەموو شتە دزۆراوانەی ئەم کەون و بوونەوەرەکە مایەی پێش کەوتن و خۆشیانی ژیان و جوانی ژینگەن.. دیارە سوێند دەخوا کە ئەو دونیایەی ئەوی تیا بووە غەیری ئەم دونیاییە، دیارە هەرگیز بیرو مێشك و ژیری ئەوە قەبوول ناکات، لەوانەیە لەدیتنی سەیارە یا فرۆکە تووشی نەخۆشی ببێ و بترسێ بەتایبەتی ئەگەر بەتەنیا بێ و کەسی لەدیار نەبێ..

خوای گەورە ئاماژە بەو پێش کەوتنانە دەکات لە کیتابە پیرۆزەکەی وەك لەسورەتی (النحل) لەبارەی نیعمەتەکانی خۆی باسی دەکا، کە بۆ ئێمەی خەلق کردووەو بەدیهێناوە، لەئە سپ و بارگین و هێسترو کەرو گوێ درێژ، کەمایەی جوانی و سوار بوون و گواستنەوەی کەل و پەلمانن، هەروەها لەگەلیا دەفەرموێ شتی واشتان بۆ خەلق دەکاو بەدیدەهێنی بەبەردەوامی کە ئێوە نایزانن و ئێستا زانیاریتان پێوە نییە، وەك دەفەرموێ ﴿وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾﴾ (النحل/٨)، هەروەها لەفەرموودەی قودسیدا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ، کە خودای گەورە فەرموویەتی : وعن ابن هريرة رضي الله عنه قال، قال رسول الله ﷺ قال الله تعالى (اعددت لعبادي الصالحين في الجنة ما لاعين

رأت ولا أُذن سمعت ولا خضر على قلب بَشَر إقْرَؤا إن شئتم فلا تعلم نفس ما أخفي لهم من قرة أعين) متفق عليه.

واته : خوای گەورە دەفەرموێ ئامادەم كردووە لەبەهەشتدا بۆ بەندە چاك و خواپەرستەكان، نیعمەتانێكی وا نەچاو دیویەتی نەهیچ گوێچكەیێ بیستوویەتی نەبەخەیاڵ و دڵی هچ كەسێكیش داهاتووە، بەڵێ ئەمەش مانای لەئەوپەڕی پێش كەوتن دەدا لەبەهەشتدا، بەڵێ ئەو كەسەی كەهەزار ساڵ، پێش ئێستا مردووە گریمان گەر زیندوو ببێتەوە، ئەوەی لەم رۆژگارەو واقیعە دەبینێ هەر ئەو شتانەن كەنەبەچاو بینیوەیەتی نەبەگوێ بیستوویەتی نەبەخەیاڵ و دڵیشی داهاتووە.

سەیركەن لەم ئایات و فەرموودانەی پێغەمبەر ﷺ كەچەندان ڕاست و لەجێن كەچۆن موعجیزاتێكی بۆ هەموو كات و زەمان و شوێن دەشێن، هەرگیز بەرگی كۆن لەبەر ناكەن.

ئەگەر زادەو بیری ئادەمیزاد بایە هەر بەڕۆیشتنی چەند دەسالێك بەرگی كۆنیان لەبەر دەكرد، بەكەڵكی زەمانی نوێ نەدەهاتن، لەئاسۆی ئان و زەمان و مەكان و فەرهەنگ و كەلتووری چەرخی خۆی بەدەر نیە.. جا ئاگات لەخۆی بێ لەگۆمی نەفامی و كۆ لەواری وبێ باوەڕی نەچەقین، فریای خۆت بكەوە لەگەڵ خوای خۆت باشترو چاكتر ئاشت بەوەو باوەش بكە بە ئایین و بەرنامەكەی خۆتی پێ ئازیزو پیرۆزو بەرزبكە، خۆتی پێ كامەران و شادومان و بەختەوەر بكە، خۆتی پێ جوان و خاوێن و قەشەنگ بكە، پێش ئەوەی كار لەكار بێزاری پێش ئەوەی ئەجەل داوات بكاو بتخوازێ، ئەو كاتە ڕاستیەكان پەردەیان لەسەر لا ئەكەوێ و پەشیمانی یانەمزانی هیچی بەرناكەوێ، خۆ

دۆڕاندن و حەق لەدەسەت چوون ڕیسوا بوونی هەتا هەتایی، عەزاب و ئەشكەنجەی هەتا هەتایی، هیچ پشتیوان و دۆست و خۆشەویستانێكت بۆ نابێلێ!!

بەڵێ ئامێری مۆبایل لەو نیعمەتانەی خوای گەورەیە كە بەخشیویەتی بەئادەمیزادانی ئەمڕۆی ڕۆژگار بەكۆشش و تەقەلای یەكێ لەبەندەكانی، كەخۆی لەخۆیدا دەرخستنی ئایاتی خوای گەورەیە، ڕوون كردنەوەو پشكنینی حەقە، دیار دەی گەورەیی خوایە لەم ژیان و ژینگەیەدا كەچۆن نیعمەتانی بێ ژماری شاراوەی بۆ خزمەتی ئادەمیزاد لەم بوونەوەرەدا داناوەو وورده وورده پێش كەشیان دەكات، بەپێی ئاست و زەمان و شوێن و باری گوزەران بیرو ئەندێشەو زانست و زانیارییان.

كە ئەمڕۆ بۆتە پێداویستیەكی زروری ژیان و خۆشیەكانی، جا بۆ ئەوەی بتوانین سوودی تەواوی لێ وەربگرین و ئیجابیاتەكانی باشترو چاكتر بقۆزێنەوە ئەمە لەلایێ، لەلایێ تر دور بین لە خالە سەلبیەكانی و گیرو گرفتەكانی و خەراپ بكار هێنانی پێویستە ڕەچاوی ئەم خالانە بكەین.

هه‌ندێ له ئادابه‌كانی به‌كار هێنانی مۆبایل

١- ئه‌و ڕاستیه له‌به‌ر چاو بگرین كه ئه‌م موبایله نیعمه‌ت و ره‌حمه‌تی خودایه، بۆمانی رام و موسه‌خخه‌ر كردووه، له‌به‌رامبه‌ر یه‌وه شوكرانه‌ی خوای گه‌وره بكه‌ین، وه به شوكرانه نیعمه‌ت زیاد ده‌بێ وه‌ك خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێ (ابراهیم /٧) .

٢- هه‌ولده‌ین زیاده خۆشه‌ویستی خوای گه‌وره له‌به‌رامبه‌ر ئه‌و نیعمه‌ته له‌دڵمان زیا بكه‌ین و ئاگامان له ئامێره‌كه بێ پیس نه‌بێ و لێمان نه‌كه‌وێ، خه‌راپ نه‌بێ، به‌قه‌ده‌ر توانا گرنگی پێ بده‌ین و بیپارێزین.

٣- له‌كاتی نوێژه‌كانا بیكوژێنینه‌وه، به‌تایبه‌تی گه‌ر نوێژه‌كه‌مان له‌مزگه‌وت و به‌جه‌ماعه‌ت بوو، بێدار بین تا نیوكات ژمێر پاش نوێژ ته‌له‌فۆن له‌گه‌ڵ دۆستان و براده‌ران نه‌كه‌ین، نه‌بادا له‌ناو نوێژ بن و خۆی و نوێژ خوێنان پێیوه ناره‌حه‌ت و ئیزعاج بن[٥] .

٤- ئه‌گه‌ر له‌ناو نوێژا له‌بیرمان كرد بوو بیكوژێنینه‌وه، ته‌له‌فۆنمان بۆهات به‌خێرایی ده‌ستێكی بگه‌یننێ و ده‌نگی ببڕین، پێش

---

[٥] حه‌مدو سه‌نا بۆ زاتی خودا ئێمه وه‌ك ئیمام له‌مزگه‌وته‌كان پاش ئاگادار كردنه‌وه‌ی مه‌ئمومه‌كان به‌بیر هێنانه‌وه‌یان و به‌هه‌ڵواسینی تێبینی و ئاگاداری جۆراو جۆر بۆ كوژاندنه‌وه‌و بێ ده‌نگ كردنی ئامێری مۆبایل، توانیومانه زاڵ ببین به‌سه‌ر ئه‌م گیرو گرفته، ته‌نها جارو بارێك نه‌بێ ده‌نگی مۆبایل نوێژه‌كانمان لێ ئاڵۆزده‌كات، ئه‌ویش یا مۆبایلی یه‌كێكی كۆڵه‌واره نازانێ بكوژێنێته‌وه یانیش ئی (مه‌ئمومی مه‌سبوقه) نوێژكاری دوا كه‌ووتی جه‌ماعه‌ته له‌بیری چووه.

ئەوەی دەنگەکەی نوێژکارانی هەراسان بکا و نوێژیان لێ ئالۆز بکات.

٥- ئاوازو سروودێکی ئاینی بخەینە سەرو هەوڵ بدەین پێی وە بەرگی غەفلەتمان باشتر بدرێنێ و لای بەرێ، گەر لەناو ئاو دەستا لێی دا زۆر زوو بیکوژێنینەوە[٦] ، ئەگەر لەگەڵ خۆشمان نەیبەین ئەوە باشتریشە,

٦- گومانی باشمان هەبێ بۆ ئەو کەسەی تەلەفۆنمان بۆ دەکات، بەردەوام گەش بین بین نەك ڕەش بین بین، تاك و لەگەڵ لێدانی دەنگی مۆبایل دڵمان دانەخورپێ، تەفائول و ئومێدی باشمان بێ بەداهاتوو قەدەر .

٧- بەوتەی جوان و شیرین و شیاو وەڵامی ئەو کەسانە بدەینەوە کە تەلەفۆنمان لەگەڵ دەکەن، کە گونجاو بێ لەگەڵ ئاستی تەلەفۆن و کارەکە.

٨- ئەگەر ئافرەتێ تەلەفۆنی بەهەڵە لەگەڵ کردین، یەکسەر بڵێین فەرموو دایە، بەڵێ خوشکی گەورەم، بەڵێ کچی خۆم، پاشان زوو دایخەین، درێژە بەقسە کردن نەدەین، هەروەها بەنیسبەت ئافرەت باوەڵام بداتەوە برای گەورەم خاڵی بەڕێزم، ڕێ لەشەیتان بگیرێ لەگومانی خەراپ و ووتەی خەراپ بەهەموو شێوەیێ.

٩- ئامێری مۆبایلەکەمان نەخەینە بەردەستی منداڵان وهەرزەکاران تەلەفۆنی خەراپی پێ بکەن یا خەراپ و تێکی بدەن، سەرمان بهێشینن.

---

٦ قسە کردن لەناو دەست حەرامە، وەك لەئادابی دەست بە ئاو گەیاندن ڕوونمان کردووتەوە .

١٠- ژمارەی تەلەفۆنی خۆمان نەدەین بەهەموو كەسێ، بەتایبەتی ئەو كەسانەی كە پێویست ناكا، هەروەها ئامێرەكە نەدەینە دەست كەسانێ كە لێیان ئەمین و دڵنیا نین.

١١- هەوڵدەین لەكاتی پشووی دوای نیوەڕۆ یا درەنگی شەو تەلەفۆن نەكەین و خەڵكی هەراسان نەكەین، مەگەر بۆكاری زۆر پێویست نەبێ.

١٢- ئەگەر ژمارەی تەلەفۆنێ لەسەر مۆبایلی خێزانەكەمان یاكچەكانمان هەبوو، ژمارەكە نەناسراو بوو، نابێ یەكسەر گومانی خەراپ ببەین و بەپێی گومانە خراپەكە ڕەفتار بكەین.

١٣- ئەو ڕاستیە هەردەم لەبیرمان بێ كە خوای گەورە بیسەری دەنگمانەو بینەری كارمانە چاودێری گیانمانە نووسەرو ئیستینساخی كارو كردەوەو وتارو نیەتمانە .

١٤- ژمارەی تەلەفۆنە پێویستەكانت لەلابێ، وەك و نەخۆشخانەو لیژنەی فتواو ئاسایش و بنكەی پۆلیس و ئاگر كوژێنەوەو قوتابخانەی منداڵەكانت و ...هتد، بۆ ئەوەی لەكاتی پێویست بتوانی پەیوەندیان پێوەبكەی.

١٥- ژمارەی مۆبایلەكانی دۆست و خۆشەویستان و پێویستیەكان لەدەفتەرێ تۆمار بكە، بۆ ئەوەی كاتێ ئامێرەكەت تێك چوو، یا فایرۆز لێی داو فۆرماتت كردەوە یا بزر بوو بەجۆرێ لەجۆرەكان، باماتل نەمێنیتەوە بۆ ژمارەی مۆبایلەكان.

١٦- هەو لبدەین شتی چاك لەمۆبایلەكە تۆمار بكەین، وەك

قورئان و وتاری چاك و وێنەی باش و شتی بەسوود نەك پێچەوانەیان .

١٧- ئاگادار بین قسەی زۆر و زیاد بەئامێری مۆبایل نەكەین، چونكە دەبێتە مایەی ئیسراف، خوای گەورە ئادەمیزادی موسریفی خۆش ناوێ، بەڵكو بەقەد پێویست قسەی پێ بكەین و بەس.

١٨- هەولدەین كە بەئامێری موبابیل قسە دەكەین لەناو كۆڕو كۆمەڵ و ئاوەدانی و ناو مزگەوت دەنگ بەرز نەكەینەوەو خەڵكان هەراسان نەكەین بۆ بەرژەوەندی تاكی خۆمان، بەڵكو بەقەد پێویست دور كەوینەوە لەخەلكان و مەجلیس ئەوسا ئازادانە تر دەتوانین قسە بكەین.

١٩- ئاگاداربین لەكاتی لێخوڕینی ئۆتۆمبیل بەمۆبایل قسەنەكەین، بەتایبەتی لەقەلەبالغی و لەخەتی خێرادا.

٢٠- گومانمان باش بێ ئەگەر مۆبایلەكەیان هەڵنەگرت و لەسەریان كوژاندینەوە، جابا یەكسەر بۆی نەكەینەوە لای كەمی چارەكێ كات ژمێر بوەستین، ئەوسا پاشان بۆی لێبدەینەوە، بەتایبەتی ئەگەر كارەكە پێویست بوو، چونكە لەوانەیە ئەوەی تەلەفۆنی بۆ دەكرێ لەكات و وەزعێكی نائاسایی بێ.

٢١- كاتێ كە كارێمان لەدائیرەی میری هەبوو، مۆبایلەكەمان لەپرسگا دابنێین، باكەرمەندانی دائیرەكان ئیزعاج نەكەین، ئەگەرنا لایەنی كەم بیكوژێنینەوە تاكو دێینە دەرەوە، هەروەها لەتازیە و كۆڕو كۆبوونەوەكان وا دەخوازێ.

٢٢- ئەگەر بسوڕێ و دەربینێ مۆبایل بۆ ماڵەوەش بكڕەو لەكاتی پێویست ئاگاداریان كەیەوە بەكارەكانت و گومانی باشیان پێ ببەو دڵیان

به‌هیچ شێوه‌یێ لێ ئالۆز نه‌كه‌ی!! به‌رده‌وام كراوه‌و به‌وه‌فا و به‌ڕه‌حم و به‌زه‌یی به‌، چیت بۆ خۆت پێ خۆشه، ئاواشت بۆ وان پێ خۆش بێ.

٢٣- هه‌وڵبده خۆت و موباییله‌كه‌ت له‌خزمه‌ت دینی خوابن، ڕه‌حمه‌ت بن بۆ عیبادو بیلاد، به‌مانای ئه‌حوال پرسینی دۆست و خۆشه‌ویستان و به‌جێ گه‌یاندنی سیله‌ی ره‌حم و ناردنی نامه‌ی جوان و ئامۆژگاری كورتی پڕ سوود و پرسینی ئه‌حوالی نه‌خۆشان و دل دانه‌وه‌یان به‌تایبه‌تی خزم و دۆستانی غه‌ریبی و دووره‌ وولات، كه‌ به‌ڕاستی زۆریان كه‌یف پێ دێ و خێرێكی گه‌وره‌یه‌ به‌تایبه‌تی تریش گه‌ر خواو مردن و ڕاستی و پیرۆزیان بیر خه‌یته‌وه‌، تا ده‌كرێ له‌م خێرانه‌ ڕه‌زیلی و كه‌م ته‌رخه‌می مه‌كه‌.

ئومێده‌وارین ئه‌م خالانه‌ یاد خه‌ره‌وه‌ی ئه‌و خالانه‌ش بێ، كه‌ ئێمه‌ بیرمان بۆی نه‌چووه‌، یا رۆژگارو داهاتوو پێویست یان ده‌كات، ئه‌وه‌ی لای ئێمه‌ گرینگ بێ، فراوان كردنی ئاسۆی بیری خوێنه‌ره‌و بیر خستنه‌وه‌ی ڕاستیه‌كان و پێدایستیه‌كانیه‌تی.

پەراوێزی زنجیرەی یەکەم

١-جگەرەش مایەی بۆن ناخۆشی و خەڵك ئەزیەت دانە،چونکە بۆنەکـەی لەبۆنی پیازو سیرو توور زیاتر بێ کەمتر نیە بەتایبەتی بۆ ئەوانـەی کەجگـەرە ناکێشن، کەنووسیومانە فەرموویەتی ماناو واتە زاراوەعەرەبییەکەمان کردووە بەکوردی.

٢-ئیمانی نابێ:مامۆستایان ووتویانە واتە ئیمـانی تـەواو نـابێ (ریـاض الصالحین ص١٢٨).

٣-فتح الباریو ج١٠ ص٣٦٣.

٤-ئاگاداری:بۆ ئەو مامۆستایانەی ئەم نووسراوەیە، دەکـەن بـەپرۆگرام و بەرنامـەی مزگـەوتیان و دەرسـی تـازە بـەلاوان و منـدالآن دەلێنـەوە، جـا ئامۆژگاریان بکەن بەشێوازێکی (زیاد لەم نوسراوەیە) وا لەگەڵ رادەی ژیـری و باری ژیانی رۆژانەیان بگونجێ بۆ نمونە نـابێ ئێمـە لەگـەڵ منـدالآنی درواسـێ بەشەڕ بێین و جنێویان پێ بدەین یابەردو شت بهاوێین بۆ ماڵیان، بە دارلاستیك بێ یا بەدەست چونکە دەبێتە مایەی نارەحەتیان، لەوانەیـە بـە پەنجـەرەکانیان بکەوێ جا چی لێ دێ ؟ نابێ نابێ ...هتد . بەڵکو بەپێچەوانەوە دەبێ خۆشمان بوێن و رێزیان لێ بگرین و چاودێری کەل و پەل و ماڵیان بکەین دەبێ ..دەبـێ ...دەبێ ...هتد.

٥-احیـاء ج٢ ص ١٩٤ فـتح البـاری ٣٦٦/١٠ تفـسیر القرطبی١٨٨/٣.

٦-ئەوەی دەیەوێ ئاگاداربێ لـەماف و حقـوقی جـیران و درواسـێدا ئـەم

كتێبانه بخوێنێته‌وه:-

١- احیاءعلوم الدین ج٢ ص١٩٣.

٢- التاج جامع للاصول ج٥ ص١٤-١٦.

٣- ریاض الصالحین ص ١٢٨-١٢٩.

٤- فتح الباری ج١٠ ص١٨٨.

٥- مسند الامام احمد ج٦ص٨.

٦- تفسیر القرطبی ج٣ ص١٨٨.

*شكوربۆ خوا له‌كوردستانی خۆمان له‌زۆر لاوه جیران له‌یه‌كا رازین و خاوه‌ن خاڵی زۆری ئیجابین له‌سایه‌ی ره‌حمی خودا به‌رنامه به‌پێزو پیرۆزه‌كه‌ی، ئێستا فه‌رهه‌نگ و كه‌لتوری رۆژ ئاوا هێرشی بۆ هێناوه ده‌یه‌وێ تێكی بدات!!

٧-له‌هه‌موو ئه‌و شوێنانه‌ی كه‌نوسیومانه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی، مه‌به‌ستمان ماناو واتای زاراوه عه‌ره‌بیه‌كه‌یه، بۆیه عه‌ره‌بیه‌كه‌مان له‌زۆر شوێنا نه‌نوسیوه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نووسراوه‌كه زۆر گه‌وره ده‌بوو.

٨-متفق علیه:بزانه سه‌ره باسه‌كان له‌فه‌رمووده‌دا هاتووه ،كورته پێناسه‌كه‌ش من كردومه ریاض الصالحین ٢٨٥.

٩-زۆربه‌ی ئه‌م فه‌رموودانه‌م وه‌رگرتووه له ریاض الصالحین ل٢٨٥-٢٩٣ التاج جامع للاصول ل٢٤٤-٢٥١، جانه‌وه‌ی زاراوه‌كانی به‌زمانی عه‌ره‌بی ده‌وێ با سه‌یر بكات.

١٠- له‌ته‌فسیری ئایه‌تی ٤١ی المائده ده‌رم هێناوه .

١١- انشاء الله به‌درێژی له‌شوێنی خۆیا باسیان ده‌كه‌ین.

١٢- احیاء علوم الدین.

١٣- كەدەڵێن پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی مەبەستمان ماناكەی نوسیوە.

١٤- ریاض الصالحین ص٢٨٢/ وە كتێبی سبحانك اللهم.

١٥- التاج٥ص٢٥٣.

١٦- موسڵمان دەبێ زاناو هۆشیار بێ، هەموو كات بێداربێ، چونكە موسڵمان بوون بەكۆڵەواریەتی و غەریب حاڵێتی ناكرێ ئەگەر زانیت یەكێ بەهەڵسانەوەی تۆ لەبەریا تووشی ڕووح گەورەیی و ڕیایی دێ ئەوكاتە نابێ لەبەری هەڵبستیەوە.

١٧-فەرمووده‌كانم هەمووی لە ریاض الصالحین و تاج ج٥ احیاء علوم الدین وەرگرتووە.

١٨-كۆڵەواران لەپژمیندا دەڵێن صەبری هێنا، دەی ئەوە بووە دوو بووە سێ كەواتە ئەوكارەی مەكە زیانی تیایەو صەبرت بێ، جا لەڕاستیدا پژمین پەیوەندی بەم جۆرەكارانەوە نییە، بەڵكو پشوویكی دڵە بۆ هاتنەوە سەر كاری نوێی بەو پژمینەوە خوای گەورە ئادەمیزادی نەجات دەداو شیفای دێنێ، بۆیە پێویستە سوپاس و حەمدی خوای لەسەر بكات كەبەسەلامەتی ڕزگار بووە هی واهەبووە لەگەڵ پژمین چاوی كوێرە بووە یا ملی ڕەق بووە بۆ ماوەیێ ..هتد.

١٩-باوەشك لەشەیتانەوەیە، بۆیە خوای گەورە خۆشی ناوێ، چونكە مایەی لەش گرانی و زۆر خواردنە و مەیل دەكا بەلای تەمبەڵی و خەوەوە، زیاد لەوەش شەیتانی مەلعون بەدەن و لەش خەزن دەكاتەوە، بەفیشەكەكانی شەهواتیەوە ، بۆیەش دەبێ موسڵمان خۆی لێ بپارێزێ بەهۆی ئەوەوە ئادەمیزاد لەشی لێ گران دەبێ لەعیبادەت و تاعەت، جاواباشە هەموو جار

وورگــی لیّ پــڕ نــەكات و زۆر خــۆی بــۆ باوەشــی خــەو نــاویّ (ریــاض الصالحین)ص٢٩٢.

٢٠-لەژمارە پژمیندا هاتووە پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێ، دوعــای خێــر بۆئەوكەسەی دەپژمیّ سیّ جارگەربتــەویّ و ئەگــەر پــاش ســیّ كــەرەت پــژمیّ ئەگــەر خواســتت لەســـەر بــوو وازی لیّبێنــە رواه ابــوداود و الترمــذی تــاج٥ ص٢٦٩(وە پیاویّ لەكاتی پێغەمبەرﷺ پژمی پێی ووت (یرحمك الله)پاشــان دیسان پژمی جا پێی ووت پیاوێكە هەلاّمەت و پەسیوی لێیــە)رواه الخمســه تاج٥ص٢٦٨.

٢١-بەڵیّ درۆ لەچەند كات و شوێنێكدا دروستە، بەمەرجیّ بۆخوا بــیّ و بۆ ئیصلاحی ناو موسڵمانان بیّ لەمانە:-

أ-بۆ سەرۆك و غەم خۆرانی ڕێگەی خودا، لەمەیــدانی ســەربازی و پــلان داناندا لەگەڵ دوژمنــان و هــەڵنان و تەشــجیع كردنیــان و پیــا هــەلگوتنیان، هەروەها لەمەجالی ڕامیــاری بەشــەرتی بەرژەوەنــدی و عیزەتــی موســڵمانان تەواو بیّ درۆ نەكردنی ببێتە هۆی زەرەرو زیان بۆ كۆمەڵگای موسڵمانان.

ب- هەروەها درۆ درووستە بۆیەكیّ ئیصلاحی نێوان دووكــەس یادووگــەل یا دوو خێزان یا دوو تیرە و قەبیلــە دەكــات ، بەشــێوەیێكی ئــاوا كەئاشــتیان بكاتەوەو گیروگرفت لەنێوانیاندا نەهێڵیّ، ئەمــە لێهــاتووی توانایــەكی باشــی دەویّ بیرفراوانی و دووربینەكی باشی دەویّ، نەبادا سەرەنجام خراپ تــر لــەپاش تربیّ.

ج- هەروەها درۆ دروستە بۆ پیاو لەگەڵ خێزانەكەی بكات، بەمەبەســتی زیــادە خۆشەویــستی لــەنێوانیان و چەســپاندنی خێــزان داریــان، نــەك خــۆبیّ

حورمەت کردن و کەوتنە ناو درۆو نوکتە بازیەکی بێ سنوور، هەروەها ئافرەت لەگـەڵ مێردەکـەیا بەهـەمان مەبەسـت و نیـاز بـۆی دروسـتە، درۆ لەگـەڵ مێردەکەیا بکات .

هەروەها ئیمـامی غـەزالی فـەتوای داوە بـۆ درۆکـردن لەگـەڵ منـداڵ، لەڕێگەی فێرکردن و خوێندنیا تا باشترو چاکتر بخـوێنێ و ڕۆڵەیـەکی هۆشـیارو زانای لێ دروست بێ، بەڵام لەبوارەکانی تـر دروسـت نیـە درۆ لەگـەڵ منـداڵ بکەی، چونکە فێرە درۆ دەبێ و سیقەو باوەڕی نامێنێ ولەلای خـوای گـەورە بەدرۆت لەسەر دەنوسرێ.

٢٢-پێغەمبـەر ﷺ لـە خـەونێکا چارەنووسـی درۆزنـی دیبـوو لەجەهەنـدەما کەلـەلێویان دەبڕیـوە تـاملی، هـەرجارێ لێـی دەبـڕاوە بـۆی دەهاتەوە هەرئەوهای لێ دەکراوە، لەبەر ئـەوەی جـاری واهـەبوو ئـەو درۆزنـە لەبەیانییەوە لەماڵەوە درۆی وای کردووە گەیشتۆتە ئافاق و ئاسۆیەکان (ریاض الصالحین) ل٤٤١.

٢٣-بۆئاگاداری غەیبەت لەچەند شوێنێ دروسـتە بەنیـەتی بەرژەوەنـدی موسڵمانان و ئیصلاح و چاکەکاری ئەم شوێنانە شەش شوێنن:-

أ- لەزوڵم کردنا : ئەگەر یەکێ زوڵمی لێ بکرێ و وەبچێتە لای قازی یـا سوڵتان یا هەردەسەڵات دارێکی خواپەرست بۆ سکالاکردن لەدەستی زاڵم وەکو بڵێ فلان کەس زوڵم، و ستەمێکی ئاوای لێ کردم .

ب- یارمەتی وەرگرتن بۆ لابردنی ناشەرعی و خراپەکاری و بۆ گێڕنەوەی ئادەمیزادی فاسق و نادەر بۆ ژێرصەواب و ڕەحمەتی خـودا، وەك یـەکێ بڵێتـە ئەو کەسەی کەڕەجاو ئومێدی لێ دەکرێ بۆ لابردنی بێ دینی فلان کـەس ئـاوا

ده‌كا جائاگاداری بكه‌، قه‌صدو مه‌به‌ستی خزمه‌ت كردنی دینی خوابێ و لابردنی بێ شه‌رعی و مونكه‌ر بێ ئه‌گه‌ر قه‌صدو نیه‌تی ئه‌وه نه‌بێ ئه‌وا حه‌رامه‌ به‌نیه‌تێكی تر باسی بكات، وه‌ك ڕقی لێبێته‌وه یا كه‌یفی پێ نه‌یێت یا قه‌صدی تری هه‌بێ ....هتد.

ج- هه‌روه‌ها فتوا وه‌رگرتن، وه‌كو بڵێته ماموستایێ باوكم یابرام فلان كه‌سم سته‌م و زوڵمی لێ كردم به‌و شێوه‌یه‌، جا ڕێگاو چاره‌یه‌كم پێ نیشان بده بگه‌م به‌حه‌ق و مافی خۆم و سته‌مه‌كه‌ی له‌سه‌رم لابه‌رم، ئابه‌م شێوه‌یێ بێ غه‌یبه‌ت دروسته‌، بۆ پێداویستیه‌كی حه‌ق و به‌جێ، وه‌ئه‌گه‌ر نه‌فه‌ره‌كان ناویان دیار نه‌كرێ باشتره‌، وه‌ك بڵێ ئه‌گه‌ر زوڵم و سته‌مێكی واهه‌بوو، ده‌بێ چاری چی بێ وه‌ئه‌گه‌ر دیاریش بكه‌ی به‌مه‌به‌ستی چاره‌ڕێگه‌یێ هه‌ر دروسته‌.

د-ئاگادار كردنه‌وه‌ی موسڵمانان، ئه‌گه‌ر یه‌كێ شه‌ڕو زیانی موسڵمانانی هه‌بێ، پێویسته موسڵمانانی لێ ئاگادار بكه‌یته‌وه و خه‌ڵكی ئامۆژگاری بكه‌یت له‌و ڕووه‌ی كه‌زیان و زه‌ره‌ری هه‌یه‌ و به‌س، نه‌ك سنوور به‌زێنی، به‌ڵكو ئه‌م جۆره غه‌یبه‌ته واجبه‌ باشتر وایه‌ مشاوه‌ره‌بكات (ڕاوێژ بكات) بۆ چاره‌سه‌رێكی به‌جێ و ڕاست و دروست جا ئه‌و زیان له‌ڕێگه‌ی بیروباوه‌ڕو بیدعه‌ته‌وه‌بێ یا له‌ڕووی فاحیشه‌و مونكه‌ره‌وه یا له‌ڕووی ده‌ست درێژی خیانه‌ته‌وه‌بێ ...هتد. وه‌هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر ڕووه‌و خۆی هه‌وڵبدرێ و چاك بكرێ باشتره‌، ئه‌گه‌ر ئیمكان ببێ.

ه- كابرای غه‌یبه‌ت كراو كابرایه‌كی وابێ به‌ئاشكرا گوناه و فسوقی هه‌بێ، یا بیدعه‌و خورافیاتی به‌ئاشكراهه‌بێ، وه‌ك یه‌كێ به‌ئاشكرا عاره‌ق خۆر

بێ یا ریبا خۆر بێ وەخەڵکان بەئاشکرا بزانن یا زوڵم و ستەم بکات، یا بەلای بیرو باوەڕانی پوچەڵ دابکەوێ، جا پێویستە باسی بکرێ بەوەی کە لێیەوە ئاشکرایە حەرامە باسی عەیب و عاری تری بکرێ مەگەر هۆیەکی وای هەبێ کەدروست بێ باس کردنی، وەك ئەو هۆیانەی باس کراون.

و-پێناسەو تەعریفی کەسێ مەشهوورە پێیەوە وەکو لەقەبێکی یا نازناوێکی لێ هاتبێ، وەك بڵێین: عەلی بۆر، حەسەنە شل، فەریدە کەڕ، موشیرە کۆر، هەروەها... ئەگەر ئەوناوەی کەوا بلاّوبۆتەوە نەوتریِ پێی ناناسرێ ئەوە دروستە بووترێ بۆ پێناسەو ناسینی نەك بۆ ئیهانەو ڕیسواکردنی ئەگەر دەتواندرێ بەجۆرێکی تر پێناسە بکرێن ئەوە باشترە، بەلاّم ئەگەر ئیمکان نەئەبوو ئەوە دروستە

جا ئەم شەش خاڵە زانایان ڕوونیان کردۆتەوە وەلەسەریەوە کۆکن و ئەوەی دەلیلی لەسەر ئەم شەش خاڵانە دەوێ تەماشای (ریاض الصالحين) بکات لە ص٤٣٤-٤٣٦.

٢٤-ئەوەشمان لەبیر نەچێ غەیبەتی مردوو گوناە و تاوانەکەی گەورەترە لەغەیبەتی زیندوو ،چونکە ئیحتمالی هەیە بچێتەوە لای زیندووەکە گەردەنی خۆتی پێ ئازاد بکەی، بەلاّم چی لەگەڵ مردووەکە دەکەیت ئەوا لەعالەمی بەرزەخ خوا خوایەتی یەکێ قەرداری ببێ و باری خۆی پێ ڕاست بکاتەوە .

٢٥-ئەگەر بێت و هەرکەسەی یا هەرتاکەی کۆمەڵ کات و وەختی خۆی بەفیڕۆ نەچووێنێ بەڵکو بەکارو ئیشێکی وای خەریك بکاو بەسەر بەرێ کەسوودی خۆی و کۆمەڵەکەی هەبێ و بەگوێرەی تواناو جا ئەو کۆمەڵە دەبێ چەند زوو پێش بکەوێ و دەبێ چەند کامەران بێ؟!

٢٦-ئه‌گه‌ر گریانه‌كه‌ی به‌ناشوكری و ناڕه‌زایی ده‌ربڕین بێ، به‌لاّم ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ڕه‌حم و به‌زه‌یی بێ ئه‌وا چی تیا نیه.

٢٧-ئه‌گه‌ر به‌نیه‌تی به‌خۆ موعجیب بوون و شانازی به‌خۆكردنه‌وه ووتوویێتی و به‌سووك ته‌ماشاكردنی خه‌ڵكه‌وه دركاندبێتی، به‌لاّم ئه‌گه‌ر به‌ناڕه‌حه‌تی دڵ و موته‌ئه‌سیرو ووتوویێتی چی تیانیه، وه‌ك له‌كیتابی تاج باسی ده‌كا.

٢٨-غه‌یبه‌تی مردوو خراپترو گوناه تره له‌غه‌یبه‌تی زیندووه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئێشی پێ ده‌گا وه‌ك زیندوو ، وه وه‌ك زیندووش نیه بچیت گه‌ردنی خۆتی پێ ئازاد بكه‌ی هه‌روه‌ها كه‌سی خۆشه‌ویستی زیندووی ناڕه‌حه‌ت ده‌بن پێی، وه‌ك له ترمذی ڕیوایه‌ت كراوه :جنیو به‌مردووان مه‌ده‌ن زیندووان ئێشیان پێ ده‌گا.تاج٥ص٣٦.

٢٩-حه‌سوودی بریتیه له‌ته‌مه‌نناكردن له‌به‌ین چوونی ماڵ و سه‌روه‌ت، یان نیعمه‌تێك كه‌خوا به‌یه‌كێی داوه خۆزگه‌ی بۆ بخوازێ، به‌لاّم ئه‌گه‌ر حه‌سودییه‌كه‌ی بۆ خوابێت به‌وه‌ی، ئه‌گه‌ر حه‌زبكه‌یت بۆ خوا چۆن به‌وی داوه ئاواش به‌تۆ بدات بێ ئه‌وه‌ی حه‌ز بكه‌یت نیعمه‌ته‌كانی ئه‌و له‌به‌ین بچێت، پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووێ (حه‌سودی دروست نیه له‌دووشتدا نه‌بێت، یه‌كێك خوای گه‌وره زانیاریه‌كی باشی پێ دابێت قورئانی پێ بخوێنێت به‌شه‌وو ڕۆژ زانیاریه‌كه‌ی ببه‌خشێته‌وه بۆ خوا و پیاوێك خوای گه‌وره ماڵێكی باشی دابیتێ ئه‌ویش ببه‌خشێته‌وه به‌شه‌وو به‌ڕۆژ له‌پێناو خوا)متفق علیه. جا ئه‌گه‌ر ئاده‌میزاد حه‌زی كرد ئه‌ویش زانیاریه‌كی باشی بێ یا ماڵێكی باشی بێ له پێناو خودا بیبه‌خشێ، ڕازی بوونی خودای گه‌وره بۆ خۆی پێ به‌ده‌ست بێنێت،

پێڕست